

T. C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM
DALI
TARİH ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

OSMANLI DÖNEMİ'NDE BURDUR'DA MODERN
TEMEL EĞİTİM KURUMLARI

Ersin ÇORA
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Kerim SARIÇELİK

Konya-2015

T. C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM
DALI
TARİH ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

OSMANLI DÖNEMİ'NDE BURDUR'DA MODERN
TEMEL EĞİTİM KURUMLARI

Ersin ÇORA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Kerim SARIÇELİK

Konya-2015

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etik Sayfası	i
Tez Kabul Formu	ii
Önsöz/ Teşekkür	iii
Özet	v
Summary	vii
Kısaltmalar	ix
Tablo Listesi	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM - OSMANLI TEMEL EĞİTİM KURUMLARI

1.1. Klasik Dönem Temel Eğitim Kurumları	11
1.1.1. Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Dönemi'ne Kadar Temel Eğitim Kurumları/Sıbyân Mektepleri	11
1.1.2. Tanzimat Dönemi Temel Eğitimde Gelişmeler	20
1.1.2.1. Temel Eğitimde 1847 Talimatnamesinin Getirdiği Yenilikler	20
1.1.2.2. Temel Eğitimde 1869 Talimatnamesinin Getirdiği Yenilikler	26
1.1.2.3. Temel Eğitimin Zorunluluğunun Anayasaya Girmesi ve Millî Eğitim Teşkilatının Kurulması	31
1.1.2.4. Tedris Meclisleri ve Şubelerinin Oluşturulması	32
1.2. Modern Temel Eğitim Kurumları	35
1.2.1. İlköğretim Alanında Gelişmeler	35
1.2.1.1. Temel Eğitimde Usûl-i Cedît Hareketi	35
1.2.1.2. İptidai Mekteplerin Kurulması ve Yaygınlaştırılması ..	36
1.2.1.3. İptidailerin Müfredat Programında Yapılan Düzenlemeler	39
1.2.1.4. 1914-1921 Yılları Arasında Burdur İptidai Mektepleri'nde Okutulan Dersler	50
1.2.1.5. Temel Eğitim Kurumlarının Teftişi ile İlgili Düzenlemeler	52

1.2.1.6. Temel Eğitim Kurumlarının Gelir Kaynakları	53
1.2.1.7. II.Meşrutiyet Dönemi Temel Eğitimde Gelişmeler	54
1.2.1.8. Temel Eğitim Kurumlarının Öğretmen Kaynakları	56
1.2.1.8.1. Darülmualimin	56
1.2.1.8.2. Darülameliyat	57
1.2.1.8.3.Taşrada Açılan Öğretmen Okulları	58
1.2.1.8.4. Darülmualimat	59
1.2.2. Ana Mektepleri	61
1.2.2.1. Ana Okullarının Kuruluşu, Yaygınlaştırma Çabaları ve Öğretmen Kaynakları	61

İKİNCİ BÖLÜM- MODERN DÖNEM BURDUR

MERKEZİNDE BULUNAN TEMEL EĞİTİM KURUMLARI.....	63
2.1. Burdur'un Genel Durumu	63
2.2. Burdur Merkezindeki İlköğretim Okulları	73
2.1.1. Rehber-i İntizam Mektebi	73
2.1.2. Şehit Asım Bey/Hamidiye İnas Mektebi	77
2.1.3. Mebdeû't-Teâli Mektebi	81
2.1.4. Feyziye Mektebi	81
2.1.5. Selimiye İnas Mektebi	84
2.1.6. Hilâl-i Millî Mektebi	86
2.1.7. Kıravgaz Karyesi İptidai Mektebi	86
2.1.8. Yazı Karyesi İptidai Mektebi	87
2.1.9. Kışla Karyesi İptidai Mektebi	87
2.1.10. Askeriye Karyesi İptidai Mektebi	89
2.1.11. Çerçin Karyesi İptidai Mektebi	90
2.1.12. Döğer Karyesi İptidai Mektebi	92
2.1.13. Lengüme Karyesi İptidai Mektebi	93
2.3. Burdur Merkezindeki Ana Mektepleri	94
2.3.1. Reşadiye Ana Mektebi	94

**ÜÇÜNCÜ BÖLÜM-BURDUR'UN KAZA, NAHIYE VE KÖYLERİNDE
BULUNAN TEMEL EĞİTİM KURUMLARI** 96

3.1. Oğuzhan (Bucak) Nahiyesi İptidai Mektepleri	96
3.1.1. Oğuzhan Âlemdar Mustafa Paşa İnas Mektebi	97
3.1.2. Oğuzhan Mahmut Şevket Paşa İptidai Mektebi	98
3.1.3. Karaayvatlar Mahallesi İptidai Mektebi	99
3.1.4. Çavuşlar Mahallesi İptidai Mektebi	99
3.2. Ağlasun Nahiyesi İptidai Mektepleri	100
3.2.1. Merkez Menbâü'l-İrfan Mektebi	100
3.2.2. Bala Mahallesi İptidai Mektebi	102
3.2.3. Koz Karyesi Güven Mahallesi Rehber-i Tefeyyüz Mektebi	103
3.2.4. Yüreğil Karyesi İptidai Mektebi	104
3.2.5. Yaş Karyesi İptidai Mektebi	104
3.2.6. Mamak Karyesi İptidai Mektebi	106
3.2.7. Arvallı Karyesi İptidai Mektebi	107
3.2.8. Tekke Karyesi İptidai Mektebi	108
3.2.9. Kozcamii Mahallesi İptidai Mektebi	108
3.2.10. Kozgüney Mahallesi İptidai Mektebi	109
3.2.11. Çeltikçi Çiftliği	109
3.2.12. Çeltikçi Konak İptidai Mektebi	110
3.2.13. Çeltikçi Hacı İptidai Mektebi	110
3.3. Tefenni Kazası İptidai Mektepleri	111
3.3.1. Şehit Niyazi Bey/Şemsü'l-Maârif Mektebi	111
3.3.2. Mithat Paşa İnas Mektebi	117
3.3.3. Tefenni Merkez Ravza-i Maârif Mektebi	120
3.3.4. Karamanlı Karyesi İttihat ve Terraki Sicm-i Teşebbüh İptidai Mektebi	121
3.3.5. Karamanlı Karyesi İhsaniye / Menbâü'l-İrfan Mektebi	123
3.3.6. Karamanlı Karyesi Mahmut Şevket Paşa İnas Mektebi	127
3.3.7. Karamanlı Karyesi Sultaniye İptidai Mektebi	128
3.3.8. Kağılcık Karyesi Orhaniye İptidai Mektebi	129
3.3.9. Gebrem Karyesi İptidai Mektebi	131

3.3.10. Hasan Paşa Karyesi İptidai Mektebi	132
3.4. Kemer Nahiyesi İptidai Mektepleri	133
3.4.1. Böbekler Karyesi Reşadiye İptidai Mektebi	133
3.4.2. Elmacık Karyesi İptidai Mektebi	134
3.4.3. Kozluca Karyesi Meşru-i Adalet İptidai Mektebi	136
3.5. Gölhisar Nahiyesi İptidai Mektepleri	136
3.5.1. Horzum Karyesi İptidai Mektebi	136
3.5.2. Ulu Karyesi İptidai Mektebi	141
3.5.3. Dengere Karyesi İptidai Mektebi	144
3.5.4. Dirmil Karyesi İptidai Mektebi	145
3.5.5. Bek Karyesi İptidai Mektebi	147
3.5.6. Kozagaç Karyesi İptidai Mektebi	147
3.5.7. Yusufça Karyesi İptidai Mektebi	149
SONUÇ	150
KAYNAKÇA	153
EKLER	159

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı:	Ersin Çora
	Numarası:	11830802106
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Ana Bilim Dalı Tarih Öğretmenliği Bilim Dalı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans

Tezin Adı : Osmanlı Dönemi'nde Burdur'da Temel Eğitim Kurumları

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
Ersin ÇORA

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ersin GORA
	Numarası	118308021006
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Tarih Eğitimi
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Kerim SARIGELİK
Tezin Adı		Osmanlı Döneminde Çocuklar İçin Modern Temel Eğitim Kurumu

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan başlıklı bu çalışma 06.11.2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
Prof. Dr. Ramazan TUNM		
Doç. Dr. Halim MURAT		
Yrd. Doç. Dr. Kerim SARIGELİK (Danışman)		

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti'nin Batı karşısında savaşlarda üstünlüğü sona erince, eski gücüne ulaşmanın yollarını aramaya başladı. Önce mevcut kurumlar, güçlü dönemlerdeki yapısına ulaştırmaya yönelik çalışmalar yapıldı. Bir sonuç alınamayınca Batı tarzı askeri ıslahatlara başvuruldu. Bu da sorunu çözmeyince Batı'nın her alanda üstünlüğü kabul edildi. II. Mahmut Dönemi'nden itibaren kalıcı ve köklü ıslahatlara başvuruldu. Sivil eğitimde köklü çözüm arayışları Tanzimat'la başladı. Önce reformların uygulayıcısı devlet memurları yetiştirme gayesi ile rüştiyeler açıldı. Tanzimat Dönemi'nin sonlarında ülkenin kalkınmasının halkın cehaletten kurtarılmasıyla gerçekleşebileceği düşüncesi kabul görmeye başladı. Devlet adamları eğitim konusunu çözüme kavuşturmak için yasal düzenlemeler yaptılar. 1869 Nizamnamesi eğitim alanında ilk köklü yasal düzenlemeydi. Yasal düzenlemeler sonraki dönemde de devam etti. Devlet bu dönemde ekonomik iflasın eşiğindeydi. Eğitim alanındaki ıslahatlar için yeni kaynaklar gerekiyordu. Bunun için çeşitli formüller üretildi. Ancak bu sorun bir türlü çözülemedi. Eğitimin önünde büyük bir engel olarak kaldı.

Eğitim reformu ile sadece ülkeyi cehaletten kurtarma amaçlanmadı. Özellikle II. Abdülhamit Dönemi'nde eğitim reformu bir zorunluluk olarak görüldü. Çünkü devletin zayıflaması ile azınlıklar açtıkları okullarda bölücü, Yabancılar sa misyonerlik faaliyetlerini arttırmışlardı. II. Abdülhamit Dönemi'nde hem bunların zararlı faaliyetlerini önlemek hem de halkı cehaletten kurtarmak amacıyla eğitime çok önem verildi. Tanzimat Dönemi'nde modern okullar olarak tasarlanan iptidailer, rüştiyeler, idadiler ve sultaniler II. Abdülhamit Dönemi'nin ikinci yarısından itibaren ülkenin en uzak köşelerine kadar yaygınlaştırmaya çalışıldı. Burdur'da ilk iptidailer, II. Abdülhamit'in başlattığı ilk büyük eğitim reformu ile açıldı. Yine bu dönemde okulların öğretmen, kitap, ders araç-gereçleri ve bina gibi ihtiyaçlarını karşılanmaya yönelik adımlar atıldı. Meşrutiyet Dönemi'nde bu çabalar artarak devam etti. Osmanlı'nın son döneminde atılan bu adımlarla Cumhuriyet Dönemi eğitiminin temeli atılmış oldu.

Modern Dönem Burdur Temel Eğitim Kurumları adlı Yüksek Lisans Tez'inin çalışma konusunun seçiminden, konu ile ilgili Başbakanlık Osmanlı Arşivindeki araştırmalarımda ve Tez'in sonuçlandırılmasında benden yardımlarını esirgemeyen ve beni yönlendiren danışmanım Yardımcı Doçent Kerim SARIÇELİK'e teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Ersin ÇORA

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ersin ÇORA
	Numarası	11830802106
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Ana Bilim Dalı Tarih Öğretmenliği Bilim Dalı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Yard. Doç. Dr. Kerim SARIÇELİK
Tezin Adı	Osmanlı Dönemi'nde Burdur'da Modern Temel Eğitim Kurumları	

ÖZET

Bu çalışmanın amacı 1895-1921 yılları arasında, Burdur'da kurulmuş temel eğitim kurumlarını belgeler ışığında aydınlatmaktır. Çalışmanın giriş bölümünün dördüncü kısmında İlkçağlardan Kurtuluş Savaşı'na kadar geçen süreçte Burdur'un sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel yapısındaki değişimler hakkında tanıtıcı bilgilere yer verildi.

Burdur temel eğitim kurumları anlatılmadan önce kuruluşundan Kurtuluş Savaşı yıllarına kadar Osmanlı'nın temel eğitim kurumları ele alındı. Önce klasik eğitim kurumları olan sıbyân mektepleri hakkında bilgi verildi. Sonrasında ise değişen dünya koşulları, Osmanlı Devleti'nin acil çözüm bekleyen iç ve dış sorunlarına çareler bulmak amacıyla Tanzimat Dönemi'nden itibaren eğitimdeki yeniliklere öncelik verildi. Temel eğitimde de bu anlamda Tanzimat'ın son yıllarında modern tarzda okullar açıldı. İptidai adı verilen bu okullar önce başkentte, Abdülhamit Dönemi'nden itibaren ise taşrada yaygınlaştırılmaya çalışıldı. Meşrutiyet Dönemi'nde bu çaba daha da hızlandı. Tabi bu değişim sadece temel eğitimde değil, eğitimin her kademesinde yaşandı. Değişim hareketi ile birlikte; önce yasal düzenlemeler yapıldı ve taşrada eğitimle ilgili idari birimler kuruldu. Ülkedeki bina, personel, ders araç gereçleri, ekonomik kaynak vb. pekçok alanda görülen eksiklikleri gidermeye yönelik çalışmalar yapıldı.

Tezin ikinci ve üçüncü bölümünde Burdur'da, XIX. yüzyılın son yıllarından, İstiklâl Savaşı'nın ilk yıllarına kadar öğretimde bulunmuş 49 iptidai ile bir tane

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

vi

anaokulu belgeler ışığında aydınlatılmaya çalışıldı. Sonuç itibariyle, Meşrutiyet yıllarında başlayıp yıkılışa kadar devam eden savaşlar ve 1914 Burdur depremi, eğitim öğretimin yaygınlaştırılmasını kesintiye uğrattı. Bu olumsuz şartlara rağmen birçok okul Kurtuluş Savaşı yıllarına kadar öğretimini sürdürdü.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ersin ÇORA
	Numarası	11830802106
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Ana Bilim Dalı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Yard. Doç. Dr. Kerim SARIÇELİK
	Tezin İngilizce Adı	Modern Basic Educational Institutions In Burdur In Ottoman Empire

SUMMARY

The purpose of this study is to enlighten the basic educational institutions that were set up between 1895 and 1921 in the light of documents. In the first part of the study, the differences that took place in Burdur's social, political, economic and cultural structure from the Primeval Era and to the Independence War are included.

Before explaining main education constitutions in Burdur, improvements in main education constitutions of Ottoman Empire from the foundation to the years of independence war are taken into consideration. Firstly, there has been given information about the classical educational institutions, ottoman elementary-primary schools. Then, changing conditions of the World, and with the purpose of finding solutions to the immediate interior and exterior problems of the Ottoman Empire, there has been given priority to the reforms in education from the Tanzimat Reform Era. In this aspect, there was opened some modern schools in the last years of Tanzimat Era. Those schools, named as rudimentary, first appeared in the capital and then, from the beginning of Abdulhamit era, they were tried to be extended in the rural provinces. In the Constitutional Era, this hard work was even given pace. Of course this swift change didnt happen only in basic education but also in the every layer of the education. With the change movement; first there were constitutional regulations and some administrative units were founded in rural areas. The deficiencies in the buildings, staffs, lecture tools, economic source and etc. were tried to be fulfilled.

The second and third part of the thesis, 49 rudimentary school and 1 kindergarten that had been in use from last years of XIX. century to the first years of Independence War, have been tried to be enlightened in the light of documents. As a result, the war

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

viii

starting from the Constitutional Era and going on to the downfall of the empire and the earthquake that occurred in 1914 in Burdur suspended the extension of education. Despite all these bad conditions, many schools continued education until the Independence War years.

KISALTMALAR

A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
b.no	: Belge Numarası
Bkz.	: Bakınız
BOA.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Dağ.	: Dağıtım
def. no	: Defter Numarası
DİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Edit.	: Editör
H.	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan
KMA	: Konya Maarif Arşivi
Konya Salnamesi	: Salnâme-i Vilayet-i Konya
M.	: Miladi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
METU JFA	: Middle East Tecnicl University Journal of the Faculty Of Architecture
OTAM	: Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
R.	: Rumi
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TTK : Türk Tarih Kurumu
Y. : Yıl
Yay. : Yayınlar
Yay. Haz. : Yayına Hazırlayan
Y.Y.Ü. : Yüzüncü Yıl Üniversitesi

TABLO LİSTESİ

Tablo-1. 1906 Konya Vilayet Salnâmesine Göre Burdur'un Nüfus yapısı.....	s.7
Tablo-2. 1914 Yılı Burdur Nüfus Yapısı	s.7
Tablo-3. 1892 Talimatnamesine Göre Şehir ve Kasaba İptidaileri Müfredat Programı	s.41
Tablo-4. 1892 Talimatnamesine Göre Köy İptidaileri Müfredat Programı	s.42
Tablo-5. Bir Dershaneli ve Bir Muallimli İptidai Mekteplere Mahsûs Tevzî-yi Dürûs Cedveli	s.44
Tablo-6. İki Dershaneli ve İki Muallimli İptidai Mekteplere Mahsûs Tevzî-yi Dürûs Cedveli	s.45
Tablo-7. Altı Dershaneli ve Altı Muallimli İptidai Mekteplere Mahsûs Tevzî-yi Dürûs Cedveli	s.47
Tablo-8. 1914-1921 Yılları Arasında Burdur İptidai Mekteplerinde Okutulan Dersler ve Bu Derslerde İşlenen Konular	s.50
Tablo-9. R.1335-1336(1919-1920) Eğitim Öğretim Yılında Burdur Teftiş Müfettişi Tarafından Hazırlanan İstatistik Cetveli	s.69
Tablo-10. 1895-1921 Yılları Arasında Burdur'da Eğitim Öğretim Faaliyetinde Bulunmuş Okullar Listesi.....	s.70
Tablo-11. 1919-1920 Eğitim Öğretim Yılı Rehber-i İntizam Mektebi Yılsonu Öğrenci Başarı Durumu	s.76
Tablo-12. 1919-1920 Eğitim Öğretim Yılı Şehit Asım Bey İnas Mektebi Yılsonu Öğrenci Başarı Durumu	s.80
Tablo-13. Feyziye Mektebinin 1919-1920 Eğitim Öğretim Dönemi Yılsonu Öğrenci Başarı durumu	s.83
Tablo-14. Selimiye İnas Mektebi 1919-1920 Eğitim Öğretim Dönemi Yılsonu Öğrenci Başarı Durumu	s.85
Tablo-15. Askeriye Karyesi İptidai Mektebi 1919-1920 Eğitim Öğretim Dönemi Yılsonu Öğrenci Başarı Durumu.....	s.90
Tablo-16. Döğer Karyesi İptidai Mektebi 1910-1920 Eğitim Öğretim Dönemi Yılsonu Öğrenci Başarı Durumu.....	s.93
Tablo-17. 1919-1920 Eğitim Öğretim Yılı sonu Reşadiye Ana Mektebi Öğrenci Durumu ..	s.95
Tablo-18. Ağlasun Merkez Menbâü'l-İrfan Mektebi 1919-1920 Eğitim Öğretim Dönemi Yılsonu Öğrenci Başarı Durumu.....	s.101

Tablo-19. 1919-1920 Eğitim Öğretim Dönemi Yaş Karyesi Mektebi Yılsonu Öğrenci Başarı Durumu	s.105
Tablo-20. 1915-1916 Eğitim Öğretim Dönemi Şehit Niyazi Bey Mektebi Yılsonu Öğrenci Başarı Durumu	s.113
Tablo-21. 1917-1918 Eğitim Öğretim Dönemi Şehit Niyazi Bey Mektebi Yılsonu Öğrenci Başarı Durumu	s.114
Tablo-22. 1919-1920 Eğitim Öğretim Dönemi Şehit Niyazi Bey Mektebi Yılsonu Öğrenci Başarı Durumu	s.116
Tablo-23. 1915-1916 Eğitim Öğretim Dönemi Mithat Paşa İnas Mektebi Yılsonu Öğrenci Başarı Durumu	s.117
Tablo-24. 1919-1920 Eğitim Öğretim Dönemi Mithat Paşa İnas Mektebi Yılsonu Öğrenci Başarı Durumu	s.119
Tablo-25. 1906-1907 Eğitim Öğretim Dönemi Tefenni Merkez Ravza-i Maarif Mektebi Öğrenci Yılsonu Başarı Durumu	s.120
Tablo-26. 1912 Yılında İttihat ve Terakki Sicm-i Teşebbüh İptidai Mektebinde Okutulan Dersler ve İçerikleri.....	s.122
Tablo-27. 1333-1334 (1917-1918) Eğitim Öğretim Dönemi Karamanlı Karyesi İttihat ve Terraki Sicm-i Teşebbüh Mektebinin Yılsonu Başarı Durumu	s.123
Tablo-28. 1919-1920 Eğitim Öğretim Dönemi Karamanlı Karyesi Menbâü'l-İrfan Mektebi Yılsonu Öğrenci Başarı Durumu	s.126
Tablo-29. 1915-1916 Eğitim Öğretim Dönemi Karamanlı Karyesi Sultaniye İptidai Mektebi Yılsonu Öğrenci Başarı Durumu	s.129
Tablo-30. 1919-1920 Eğitim Öğretim Dönemi Kağılcık Karyesi Orhaniye Mektebi Yılsonu Öğrenci Başarı Durumu.....	s.130
Tablo-31. 1915-1916 Eğitim Öğretim Dönemi Gebrem Karyesi Yılsonu Öğrenci Başarı Durumu	s.132
Tablo-32. 1919-1920 Eğitim Öğretim Dönemi Elmacık Karyesi Yılsonu Öğrenci Başarı Durumu	s.135
Tablo-33. 1915-1916 Eğitim Öğretim Dönemi Horzum Karyesi Mektebi Yılsonu Öğrenci Başarı Durumu	s.138
Tablo-34. 1918-1919 Eğitim Öğretim Dönemi Horzum Karyesi Öğrenci Başarı Durumu...	139
Tablo-35. 1919-1920 Eğitim Öğretim Dönemi Horzum Karyesi Öğrenci Başarı Durumu.	s.139

Tablo-36. 1920-1921 Eğitim Öğretim Dönemi Horzum Karyesi Öğrenci Mevcudu	s.140
Tablo-37. 1919-1920 Eğitim Öğretim Yılı Ulu Karyesi Mektebi Yılsonu Öğrenci Başarı Durumu	s.142
Tablo-38. 1920-1921 Eğitim Öğretim Dönemi Ulu Karyesi Mektebi Yılsonu Öğrenci Başarı Durumu	s.143
Tablo-39. 1919-1920 Eğitim Öğretim Dönemi Dengere Karyesi İptidai Mektebi Yılsonu Öğrenci Başarı Durumu.....	s.145
Tablo-40. 1915-1916 Eğitim Öğretim Dönemi Kozagaç İptidai Mektebi Yılsonu Öğrenci Başarı Durumu	s.148
Tablo-41. 1917-1918 Eğitim Öğretim Dönemi Kozagaç İptidai Mektebi Yılsonu Öğrenci Başarı Durumu	s.149

GİRİŞ

I. AMAÇ VE KAPSAM

Osmanlı Devleti'nde eğitimde modernleşme çabası Tanzimat Dönemi ile birlikte başladı. 1869 Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi ile reformların yasal çerçevesi çizildi. Bunun ardından da ilk modern temel eğitim kurumları kuruldu. II. Abdülhamit Dönemi'nde eğitimde reform çabası hızlandı. Temel eğitim kurumlarının ülkenin en uzak köşelerinde açılma süreci de bu dönemde başladı. Bu çalışmanın amacı, temel eğitimdeki modernleşme çabalarının Burdur'a yansımalarını ortaya çıkarmaktır. Ülkede temel eğitimde dönüşüm yaşanırken, Burdur bu durumdan ne kadar etkilenmiştir? Sorusuna cevap verebilmektir.

Tezin giriş bölümünün dördüncü kısmında kısaca Burdur tarihi hakkında bilgi verildi. Çalışma üç bölüme ayrıldı. Birinci bölümde sırasıyla Osmanlı Devletinin klasik temel eğitim kurumları olan sıbyân mektepleri, modern temel eğitim kurumları olarak tasarlanan iptidailerin kuruluşu, yaygınlaştırılma çabaları, müfredat programları, gelir kaynakları ve bu kurumla ilgili çıkarılan nizamnâmeler anlatıldı. İkinci ve üçüncü bölümde ise Burdur'daki temel eğitim kurumlarına yer verildi. Çalışma, 1895-1921 yılları arasındaki Konya'nın Burdur Sancağı'nda açılan modern temel eğitim kurumlarını kapsamaktadır. Burdur'da açılan modern temel eğitim kurumlarının bina, personel ve öğrenci devam-devamsızlık ve başarı durumları hakkında bilgiler vererek, mevcut belgeler ışığında Burdur'daki gelişmeleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivinde iptidailerle ilgili 792 dosya bulunmaktadır. Arşiv çalışmaları sırasında bir kişiye sadece günde 4 dosya verilmesi ve iptidailerle ilgili dosyaların mikrofilme alınma işlemlerinin 2015 yılında tamamlanarak araştırmacıların hizmetine açılması bu çalışmanın geniş kapsamlı olmasını engellemiştir. 1895-1921 yılları arasında Burdur'da ki tespit ettiğimiz bu okullar bundan sonra bu bölge eğitim kurumları ile ilgili yapılacak çalışmalara kaynaklık edeceği kanaatindeyiz.

II. YÖNTEM

Araştırmanın konusu olan Osmanlı'nın modernleşme sürecinde açılan Burdur temel eğitim kurumları ile ilgili bilgilere ulaşmak için Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Konya Maârif Arşivindeki dosyalar ve defterler tarandı. Burada konumuzla ilgili belgelerin transkripsiyonları yapılarak ilgili başlıklar altında tasnif edildiler. 1868-1906 yılları arasındaki Konya Vilayet Salnâmeleri incelendi. Araştırmamıza kaynak oluşturabilecek telif eserler, makaleler ve tezler araştırıldı. Bunlar incelenerek tasnif olundu.

Burdur'da 1894-1920 yılları arasında açılmış ve halen eğitim öğretime devam eden okullarla görüşmeler yapılarak bilgi toplanmaya çalışıldı. Burdur'un bu dönemdeki köy, kasaba ve kaza isimleri günümüzle karşılaştırılarak değişenler tespit edildi. Ayrıca doğru tespitler yapabilmek için 1928 ve sonrasına ait il yıllıklarına bakıldı. Burdur nüfus durumu, okullar, öğrenci başarı ve devamsızlık durumları, müfredat programları anlatılırken olayın daha net anlaşılabilmesi için tablolara yer verildi.

III. KAYNAKLAR

Bu çalışma hazırlanırken, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesinde bulunan Osmanlı'nın son dönemleri ile Kurtuluş Savaşı yıllarına ait Konya Vilayeti Maârif Müdürlüğünden kalan defter ve belgeler, Konya Maârif Arşivi olarak düzenlenmiş ve numaralandırılmıştır. Bu çalışmada (42), (73), (79), (89) numara ile kaydedilen defterler kullanıldı. Ayrıca 97 numaraya kaydedilen ve Muhtelif evraklar olarak adlandırılan belgeler tamamen Burdur'la ilgilidir. Bu belgeler birbirini takip edecek şekilde numaralandırılmıştır. Çalışma esnasında da bu değerli bilgiler kullanılmıştır.

Başbakanlık Osmanlı Arşivindeki; Maârif Nezâreti Evrakı(MF. MKT), Babıali Evrak Odası(BEO), Dâhiliye Nezâreti İdare (DH. İD.), Dâhiliye Nezâreti Mektûbi (DH. MKT.), Dâhiliye Nezâreti Muhasebe Kalemi (DH. MKT.) Dâhiliye Nezâreti Muhaberat-ı Umûmîye (DH. MUİ), Dâhiliye Nezâreti Umur-ı Mahalliye ve Vilâyât (DH. UMVM.) gibi kataloglardaki belgeler ile Maârif Nezâreti İstatistik (MF. İST.)

Dosyalarındaki belgelerden yararlanılmıştır. Bunların dışında H.1286, H.1291, H.1301, H.1303, H.1309, H.1317, H.1322 yıllarına ait Konya Vilayet Salnâmeleri incelenmiştir.

IV. KISACA BURDUR TARİHİ

Burdur bölgesi dünyanın en eski yerleşim yerlerinden biridir. Eski çağlardan itibaren Burdur'un içinde bulunduğu bölgeye “*Pisidya*”¹, “*Limobrama*”², “*Polidor*”(“*Polydorion*”) ³ gibi isimler verildi. Burdur sözcüğünün nereden geldiği kesin olarak bilinmemekle birlikte, kökünün “*buldur*” olduğu yönünde hâkim bir görüş bulunmaktadır⁴.

Burdur şehrinde sırasıyla Hitit, Frigya, Lidya, Pers, Büyük İskender, Selevkos, Bergama, Roma ve Bizans hâkimiyeti yaşandı⁵. Türkler kente Miryakefelon zaferinden sonra geldi. Bölge, Türkiye Selçuklu hükümdarı III. Kılıç Arslan Dönemi'nde (1204-1205) kesin olarak fethedildi⁶. Fetihden sonra buraya Türkler iskân edildi. Bu dönemden itibaren Burdur'a “*Tirkemiş*” adı verildi⁷. Moğolların Türkistan'ı istilası ile Anadolu'ya ikinci bir göç dalgası başladı. Alâeddin Keykubat

¹“*Pisidya*” ifadesi Burdur'un da içinde bulunduğu Göller bölgesine verilen bir isimdir. Ayrıntılı bilgi için Bkz; Yurt Ansiklopedisi, “*Burdur*”, C.3, s.1550.

²“*Limobra*”, “*göl kenti*” anlamına gelmektedir. Bkz; Yurt Ansiklopedisi, *aynı madde*, s.1547.

³ Bizanslılar, Burdur bölgesine “*Polidor*” ismini verdiler. Bkz; Mehmet Önder, *Şehirlerden Şehire Anadolu*, Ankara 1997, s.115.

⁴Burdur isminin nereden geldiği ile ilgili rivayetleri şu şekilde sıralayabiliriz; a)Kahraman Ulis, bir gün Tanrının öfkesine uğrar. Önce Antalya'ya gelir. Buradan geceleri Kutup yıldızını izleyerek kuzeye doğru giderken karşısına bir göl çıkar. Bu sırada “*Ezostas*”(Burada dur) diye bir ses duyar. Ulis, gölün karşısındaki bir mağraya yerleşir. Sonrasında burada bir köy kurulur. Böylece Burdur'da ilk yerleşim başlamış olur. Bkz; Mehmet Önder, *aynı eser*, s.115.

b) Yavuz Sultan Selim'in komutanlarından biri Sultan Korkut'u ararken Burdur'a gelir. Burdur'un ileri gelenlerini toplattırır. Komutan halkın ileri gelenlerinden birine sert bir şekilde; Sultan nerededir? Buldur! diye birkaç kez bağırır. Bu söz halk üzerinde derin bir tesir bırakır ve “*Buldur*” kelimesi zamanla değişerek “*Burdur*” şeklinde söylenir. Bkz; Kadir Şeker, *Burdur Vilayeti 1928*, Burdur 2012, s.6-7.

c) Selçuklu Sultanı rüyasında “*Er geç bu toprakların tümü senindir. Yarından tezi yok atını güneybatıya sür! Biz sana dur diyene kadar ilerle*” denilir. Sultan, pek çok yeri ele geçirdikten sonra bir gün ilerlerken “*Burada dur*” diye bir ses duyar ve düşünü hatırlayarak orada durur. Burdur kelimesinin de rivayette geçen “*burada dur*” ifadesinden türediği rivayet edilmektedir. Bkz; Yurt Ansiklopedisi, *aynı madde*, s.1547.

⁵ Mustafa Uzun, “Burdur”, *DİA*, C.6, s.426-427.

⁶ Sait Kofoğlu, *Hamidoğulları Beyliği*, Ankara 2006, s.24.

⁷ Buraya gelen Kınalı Aşiretinin çadırlarını düzenli bir biçimde sıralamalarından dolayı bu ismin verildiği ifade edilmektedir. Bkz; Yurt Ansiklopedisi, *aynı madde*, s.1552.

Anadolu'ya gelen bu insanların bir kısmını Anadolu'nun güneybatısına yerleştirdi⁸. 1243 Köseadağ Savaşı'nın ardından Anadolu'da Moğol hâkimiyeti başladı. Selçuklu Devleti varlığını devam ettirmekle birlikte Moğollar'ın da müdahalesiyle başkent Konya'da sık sık taht mücadelesi yaşandı. Bu karışıklıklardan faydalanan bazı uç beyleri bağımsızlıklarını ilan ettiler. Zamanla Selçuklu otoritesi tamamen kayboldu ve Anadolu'da çok sayıda beylik kuruldu. Bunlardan biri de Isparta, Eğirdir, Burdur ve Antalya civarında bağımsızlığını ilan eden Hamidoğulları Beyliği'dir⁹. Yıldırım Bayezid Dönemi'nde bu beylik Osmanlı topraklarına katıldı¹⁰.

XVI. yüzyılın sonunda kentte Debbaghane, Mehmet Kethüda, Demir Mescidi, Karagöz Mescidi, Nurullah Çelebi Mescidi adlarıyla yeni mahalleler kuruldu. Kentte bu dönemde Hristiyanlar'ın yaşadığı mahalle ile birlikte 17 mahalle ve 379 hane vardı. Nüfusu ise 773 kişiden ibaretti¹¹. Ayrıca surlar dışında bulunan Rum ve Ermeni mahallelerinde 41 hane mevcuttu¹². Aynı yüzyılda Hamit sancağındaki 16 pazardan biri Burdur'da kuruluyordu. Dokumacılıkta iddialı bir kent olması hasebi ile Hamid bölgesinin en büyük boyahanelerinden biri de bu kentteydi. Ancak burada bir bedesten bulunmaması ticaretin gelişmesini engelledi. II. Bayezid Dönemi'nde meydana gelen Şahkulu Ayaklanması bölgenin tahrip olmasına neden oldu¹³. Osmanlı Devleti'nin otoritesi zayıflayınca Anadolu'da Celali Ayaklanmaları başladı. Bu ayaklanmaların bir uzantısı olan “*ümera kapılarındaki levendlerin baskın ve yağmaları*” Burdur ve çevresini olumsuz etkiledi¹⁴. XVII. ve XVIII. yüzyıllarda

⁸ Hayati Kuzucu, *Burdur Tarihi*, <http://burdurlular-derneği.tr.gg/Burdur-Tarihi.htm>, (24 Temmuz 2015).

⁹ Hamid Bey, Memlûk ve Harzemşahlarla yaptığı başarılı savaşlarla ün kazandı. Moğol istilası başlayınca I.Alâeddin Keykubad'ın emrine girdi. Hükümdarın evlat ve askerlerine silah talimi yaptırmakla vazifeliydi. Kuzey Suriye ya da Türkistan'dan Anadolu'ya geldiği şeklinde farklı görüşler vardır. Hamid Bey, II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi'nde Isparta ve Burdur çevresine vali ve kumandan tayin edildi. Köseadağ Savaşı sonrası Moğollara karşı Karamanoğlu Mehmet Bey ile ortak hareket etti. Selçuklular'ın otoritesi kaybolunca kendi beyliğini kurdu. Bkz; Kofoglu, *aynı eser*, s.95-99.

¹⁰ *Aynı eser*, s.289.

¹¹ Sadece vergi veren erkekler sayılmış olmalıdır. Bir hanede ortalama dört kişi bulunduğu düşünülürse 379 hanede 1500 civarında kişi bulunmalıdır. Bkz; Sıdika Çetin, “Genç Osmanlı'dan Erken Cumhuriyete İç Batı Anadolu'da Kentsel Yapının Değişimi: Manisa, Afyon”, *Burdur ve Isparta Kentleri Üzerinde Karşılaştırmalı Bir İnceleme (1)*”, *METU JFA*, 2012/F,(29:2), s.109.

¹² Yurt Ansiklopedisi, *aynı madde*, s.1553.

¹³ Uzun, *aynı madde*, s.428.

¹⁴ *Ümera kapılarındaki levendlerin baskın ve yağmaları*; Bölgede yönetim, güvenlik ve vergi toplamakla görevli memur ve askerlerin halkı soyması, halkında bunlara karşı koymasından meydana gelen ayaklanmalardır. Bkz; Yurt Ansiklopedisi, *aynı madde*, s.1554.

kentte önemli bir değişim görülmedi¹⁵. XIX. Yüzyılda Burdur’da iki önemli olay meydana geldi. Bunlardan biri “*Senirkentliler*”in¹⁶ Burdur’a göçmesi, diğeri ise “*Fetaret Olayı*” idi¹⁷.

Burdur, 1768-1837 yılları arasında mutasarrıflık durumundaydı ve 1839 yılına kadar Kütahya’ya bağlıydı. 1839 yılında yapılan mülki teşkilatlanma ile Burdur, Konya Eyaleti’nin Isparta Sancağı’na bağlı muhassılık haline getirildi. Burdur’un sancak olması için 1872’de şehrin ileri gelen zenginlerinden Sadenoğlu İsmail Ağa İstanbul’a giderek fazla vergi ödemeyi ve Burdur’a atanacak memurların maaşlarını şahsen karşılamayı kabul ederek Burdur’un sancak olmasını sağladı. Burdur’un ilk mutasarrıfı da Mehmet İzzet Paşa oldu¹⁸.

Konya vilayet salnâmelerinde Burdur şöyle anlatılmaktadır; *Etrafı tepelerle çevrili, kuzey ve güney yönünde dört bin adet bağ ve bağçe ile çevrili mamur bir kasabadır. Güneyinde bir göl bulunur. Bu gölün suyu tuzlu olduğu için, içinde hiçbir cins balık yaşamaz. Kuzey tarafında üç saatlik mesafede şifalı sular bulunmaktadır. Kentte birçok akarsu vardır. Şehrin merkezinden küçük bir nehir geçer. Bu nehrin üzerinde altı kâgir, yedi ahşap köprü bulunur. Nehir suları ile kentteki bağ ve bağçeler sulanır. Toprakları çok bereketlidir. Burada; Hint(buğday), şa’ir (arpa), mısır, nohud, çavdar, darı, duhan(tütün), afyon, soğan, ceviz, şeftali, armud, üzüm, ayva, tut, zerdali, nar, kiraz, vişne, kavun, karpuz ve salatalık yetiştirilir. Son zamanlarda halk ipek tohumu tutmak üzere tut fidanı dikmektedir. Burdur’da; Hacı, Şeyh, Cami-i Kebir, Üçdibek, Divan Baba, Hecin ve Yenice Mahalleleri bulunmaktadır. Kentte bez, alaca, kilim, seccade nesc(dokuma), misillü ma’lumat-ı debağiyye(deri) ve haffafiye(ayakkabı, terlik vb. satan), edevat-ı zira’iyye ve hırsiyenin pek alası imal olunur. Burdur çarşısında 542 dükkân ve büyük bir*

¹⁵ Çetin, aynı makale, s.109.

¹⁶ 1800-1827 yılları arasında Uluborlu’dan eşkıya baskısı nedeni ile 100-200 hanelik bir gurup Burdur’a göç etti. Uluborlu’nun Senir köyünden göçen bu insanlar “*Senirkentliler*” olarak adlandırıldı. Senir köyünden Burdur’a göç sonraki yıllarda da devam etti. Burdur’a dokumacılığın Senirkentlilerle geldiği söylenmektedir. Bkz; Metin Özata, *İlkçağlardan Kurtuluş Savaşına Burdur Tarihi*, İstanbul 2009, s.22.

¹⁷ Burdur idare amirliği için bu kentin köklü ailelerinden Çiloğulları ile Çelik Paşaoğullarının mücadelesini içeren olaydır. Ayrıntılı bilgi için bkz; Metin Özata, *İlkçağlardan Kurtuluş Savaşına Burdur Tarihi*, İstanbul 2009, s.22.

¹⁸ Kadri Şeker, “Milli Mücadele Döneminde Burdur’da Sosyal Hayat”, *Kuva-yı Milliye’den Cumhuriyet’e Burdur* (Edit. Zafer Gölen), Isparta 2011, s.141; Yurt Ansiklopedisi, aynı madde, s.1554.

yağhane bulunuyordu¹⁹. Kent; manganez, krom, bor, tunç ve kükürt gibi yeraltı madenlerine sahiptir²⁰. Burdur'a haftada iki defa posta gelir. Aydın, İzmir ve Akşehir'le kent arasında telgraf hattı mevcuttur²¹. Salnâmelerden de anlaşılacağı gibi Burdur, toprakları bereketli, suyu bol, yeraltı madenleri zengin bir yöreydi.

Şemseddin Sami “*Kamûs-ül-a'lâm*” adlı eserinde Burdur'u şöyle anlatır; *Konya vilayetinin beş sancağından biridir. Konya'ya 315, Antalya'ya 100 kilometre uzaklıktadır. Kuzeyinde Konya, güneyinde Tekke, batısında Denizli ve Aydın'a komşudur. Burdur'da her türlü meyve sebze yetiştirilir. Bez, alaca, kilim ve seccade üretimi üst düzeydedir. Sancak demir, krom ve manganez gibi yeraltı kaynaklarına sahiptir. Tüm sancakta merkez, Garbikaraağaç ve Tefenni olmak üzere üç kaza, dört nahiye ve 237 köy vardır. Birkaç yüz Ermeni ve Rum haricinde kent tamamen Müslüman'dır. Burdur şehrinde 315 mektepte 6.600 zükûr, 4.300 inas olmak üzere 11.300 öğrenci mevcuttur²².*

1884'de Burdur'da büyük bir yangın meydana geldi ve bu yangında 150 ev yandı. 1899 yılında Burdur'da; 7 yağhane, 5.213 hane, 648 dükkân, 6 değirmen, 34 debbağhane, 4 han, 6 hamam, 24 cami bulunmaktaydı²³. Ayrıca kentte 1883'te 75, 1906'da 300, 1914'te 5.000 alaca iplik tezgâhı vardı ve XX. yüzyıl başlarında yılda 100.000 arşın halı üretilmekteydi. Bu halılar Baladız istasyonundan İzmir'e, oradan da İngiltere, ABD ve Fransa'ya ihraç edilmekteydi²⁴. Bir başka ihraç ürünüyse gül yağıydı²⁵.

1906 Konya Salnâmesine göre Burdur'da; 1 hükümet konağı, 1 karakol, 1 kışla, 1 hastahane, 1 gaz deposu, 1 zinçhane, 125 cami, 86 mektep, 40 medrese, 3

¹⁹ *Konya Salnâmesi M.1874*, s.112-113.

²⁰ *Konya Salnâmesi M.1884*, s.126; *Konya Salnâmesi M.1886*, s.271.

²¹ *Konya Salnâmesi M.1886*, 271.

²² Şemseddin Sami, "Burdur", *Kamûsü'l-Âlam: Tarih ve Coğrafya Lügati*, C.2, s.1374-1375.

²³ Uzun, *aynı madde*, s.428.

²⁴ Çetin, *aynı madde*, s.109.

²⁵ Bulgaristan'da memurluk yapan İsmail Ağa, 1885'te Isparta'ya tayin olunca Bulgaristan'da öğrendiği gül dikimi ve gülyağı üretimini Isparta'ya getirdi. Kısa süre sonra gül dikimi Burdur'da da başladı ve 1892 yılına gelindiğinde kentteki gülyağı yağhanesi sayısı 12'ye ulaştı. Birçok köyde gülistanlar oluşturuldu ve gülyağları yabancı ülkelere ihraç edildi. Ancak I. Dünya Savaşı ile birlikte ihracatın durması ile gülistanlar tarlaya çevrildi. Savaş öncesi Burdur'da 125.000 misgal gülyağı üretilirken 1925'de bu rakam 25.000 misgale düştü. Bkz; Mustafa Ali Uysal, "Cumhuriyet Dönemi Burdur Ekonomisi", *Kuva-yı Millîye'den Cumhuriyet'e Burdur*, (Edit. Zafer Gölen), Isparta 2011, s.126.

han, 7 hamam, 700 dükkân, 16 kahvehane, 4 kilise, 5 kütüphane, 2 tekiye, 2 kiremithane, 2 dakik fabrikası, 70 değirmen, 3.558 hane, 100 halı ve 300 alaca destegâhı bulunmaktaydı²⁶.

Tablo 1. H.1322 (1906) Konya Vilayet Salnâmesine göre Burdur'un Nüfus Yapısı

	İslâm		Rum		Ermeni		Toplam
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	
Burdur	23.458	24.055	1.295	1.260	595	576	51.239 ²⁷
Tefenni	13.059	12.578	58	28	19	—	25.742 ²⁸

Tablo 2. 1914 Yılı Burdur Nüfus Yapısı²⁹

	İslâm	Rum	Ermeni	Protestan	Toplam
Burdur	54.032	2.783	1.271	53	58.139
Tefenni	27.671	86	24	—	27.781

XIX. yüzyılda kentin mekânsal yapısını etkileyen en önemli olay 3 Ekim 1914 tarihinde meydana gelen depremdir³⁰. Ulucami, Şeyh Sinan, Kara Senir, Divan Baba, Saden, Hecin Dede, Çakmak, Taş, Selimoğlu, Gazi ve Ağıl camileri ve saat kulesi depremde yıkıldı. Kentteki evlerin 3/2'si kullanılamaz hale geldi. Diğerleri ise hasar gördü. En az 300 kişi yaşamını yitirdi³¹. 1916 yılında kentin yeniden imarı için Avusturyalı bir mühendise yeni bir şehir planı hazırlattırıldı. Savaş ve yoksulluk

²⁶ *Konya Salnâmesi H.1322*, s.131.

²⁷ *Konya Salnâmesi H.1322*, s.133. Kemal H. Karpat ise 1906 nüfus sayımında Burdur'un nüfusu hakkında farklı rakamlar vermektedir. Kemal H. Karpat'a göre; Burdur'da; 36.517 İslam Kadın, 36.633 İslam Erkek, 1.344 Rum kadın, 1.278 Rum kadın, 595 Ermeni Kadın, 561 Ermeni Erkek, 28 Protestan Kadın, 25 Protestan erkek yaşamaktadır. Bkz; Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, İstanbul 2010, s.340.

²⁸ *Konya Salnâmesi H.1322*, s.137.

²⁹ Karpat, *aynı eser*, s.380.

³⁰ Çetin, *aynı makale*, s.109.

³¹ Özata, *aynı eser*, s.31.

nedeni ile plan o yıllarda tam olarak uygulanamadı. Cumhuriyet Dönemi'nde 1930-1948 yılları arasında kent yeniden imar edilirken bu proje dikkate alındı³².

I. Dünya Savaşı sırasında İngiltere, Fransa ve İtalya arasında 1915 yılında Londra ve 1917'de Saint-Jean de Maurienne adıyla gizli anlaşmalar imzalandı. İngiltere ve Fransa bu anlaşmalarla Güney Batı Anadolu topraklarını İtalya'ya vaat ettiler. Osmanlı Devleti 30 Ekim 1918 tarihinde imzaladığı Mondros Mütarekesi ile I. Dünya Savaşı'ndan çekildi. Anlaşmanın 7. Maddesi İtilaf Devletleri'ne güvenliklerini tehdit edecek yerleri işgal etme hakkı tanıyordu. İtilaf Devletlerinin 7. Madde ile asıl amaçları gizli anlaşmaları uygulayabilecekleri yasal bir zemin hazırlamaktı³³. Nitekim ateşkesin ardından Osmanlı topraklarında gizli anlaşmalarla paralellik gösteren işgaller başladı. İtalya'da kendi paylarına düşen kısmı ele geçirmek için harekete geçerek Mondros Mütarekesi'nden dört-beş ay sonra Antalya'ya asker çıkardılar³⁴. Sonra da Burdur, Isparta ve Konya'ya doğru işgallerini genişletmek için çalışmalara başladılar³⁵.

İtalyanlar, Haziranın 25'inde Bucak'ı, 26'sında Çeltikçi'yi, 28'inde Burdur'u işgal ettiler. Yol boyunca bazı yerlere karakollar kurdular. Burdur'un işgalinden sonra İtalyanlar, hükümet konağının bahçesine koydukları telsiz ahizesine İtalyan bayrağı yerleştirdiler³⁶. Bunun ne anlama geldiğini bilen Demirci Mehmet Efe'nin Burdur'a gelerek duruma müdahale etmesi ile bayraklarını indirmek zorunda kaldılar³⁷. İtalyanlar, işgal sebeplerinin halkın isteği ve memleketin gerçekten muhtaç olduğu iktisadi gelişmeyi sağlamak maksadı ile yapıldığını ileri sürdüler. Burdur ileri gelenleri işgali İtalya nezdinde protesto eden telgraflar çektiler³⁸.

Halkın sempatisini kazanmak amacıyla İtalyanlar işgal ettikleri Antalya ve Burdur'a doktorlar getirerek, halkı ücretsiz muayyene ettiler, Antalya-Burdur, Burdur-Korkuteli arasına haftada iki gün düşük ücretle otobüs seferleri düzenlediler. İtalyan askerleri çocuklara kartpostal, çikolata dağıttılar. Ayrıca halkla askerlerin iyi

³² Çetin, *aynı makale*, s.109.

³³ Yurt Ansiklopedisi, *aynı madde*, s.1556.

³⁴ Şeker, *aynı eser*, s.146.

³⁵ Nuri Köstüklü, *Millî Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları*, Ankara 1999, s.32-33.

³⁶ Köstüklü, *aynı eser*, s.15, 17.

³⁷ *Aynı eser*, s.21.

³⁸ Şeker, *aynı eser*, s.146, 149.

ilişki kurabilmesini sağlamak adına her birliğin başına mahalli adet ve lisanı bilen rehberler atadılar. Rehberlerin tavsiyesiyle İtalyan askerleri, Türklere “*kardaş*” diye hitap ederek sempati kazanmaya çabaladılar. İtalyanların asıl amacı Türkiye’den toprak koparmaktı. Bu amaçla İtalyan subayları Burdur’daki halka tohumluk, ziraat makinaları ve faizle para vermek istediler. Arazi ve bina değerinden fazla ve yüksek faizle uzun vadeli kredi ile halkı borçlandırmayı, halk bu borçları ödeyemez hale gelince de vatandaşın elinden toprağını alarak İtalyan göçmenleri yerleştirmeyi hedeflediler. Bu yöntemi Trablusgarp’ta uygulamışlar ve başarılıda olmuşlardı. Halk, İtalyanların sempatik davranışlarına pek itibar etmedi³⁹. Hatta İtalyanların telsiz istasyonlarını bozdular, devriye gezen askerlerini döverek, ellerinden silahlarını aldılar⁴⁰. Ancak Konya Valisi Cemal Paşa, Burdur Mutasarrıfı Vasfı Bey’in Millî Mücadeleye karşı olmaları, kentte “*Heyet-i Milliye*”nin kurulmasını geciktirdiği gibi Burdur’dan, Sivas Kongresine temsilci gönderilemesini de engelledi⁴¹.

Burdurlular, Anadolu’da işgaller başlayınca Bademağacı silah deposundaki malzemeleri Burdur’a taşıdılar. Yunan işgali başlayınca bu malzemelerin bir kısmı Sarayköy müfrezesine gönderildi⁴². Bu silahlar Yunan ilerleyişinin yavaşlatılmasında önemli rol oynadı. Burdur’da 19 Ağustos 1919 tarihinde Hacı Hüsnü Beyzade Mahmut Bey başkanlığında “*Heyet-i Milliye*” teşkilatı kuruldu⁴³. TBMM’nin açılması üzerine Burdur’u temsilen beş mebus seçilerek Ankara’ya gönderildi⁴⁴. Kentte “*Çelikalay*” adıyla bir Kuva-yı Milliye birliği oluşturuldu. Düzenli orduya geçiş çabaları nedeniyle bu kuvvet, kurulduktan bir ay sonra Kasım 1920’de lağvedildi. Bu birlikte bulunan askerler 57. Tümeğe gönderildi⁴⁵.

İtalyanlar, işgalden sonra Temmuz ayının ortalarına kadar Burdur’da ki asker sayılarını sürekli arttırdılar. Ancak Yunanlılarla aralarındaki menfaat çatışması nedeniyle Burdur’daki askerlerini Temmuzun ikinci yarısından itibaren İzmir ve Aydın yönüne kaydırmaya başladılar⁴⁶. M. Kemal, Sivas’ta kurulan “*Anadolu*

³⁹ Köstüklü, *aynı eser*, s.34-38.

⁴⁰ *Aynı eser*, s.21.

⁴¹ *Aynı eser*, s.92.

⁴² *Aynı eser*, s.134.

⁴³ *Aynı eser*, s.92.

⁴⁴ Köstüklü, *aynı eser*, s.94; Özata, *aynı eser*, s.127, 130.

⁴⁵ Köstüklü, *aynı eser*, s.115-116.

⁴⁶ Özata, *aynı eser*, s.15.

Kadınları Müdafâ-i Hukuk Cemiyeti’ni ülke geneline yaygınlaştırmak istiyordu. Bu nedenle Denizli ve civarında da benzer teşkilatların oluşturulmasını istedi⁴⁷. “*Burdurlu kadınlar da bu çağrıya uyarak 19 Şubat 1920 tarihinde Fitnat Hanım başkanlığında Burdur Müdafâ-i Hukuk Kadınlar Cemiyeti*’ni kurdular 24 Şubat 1920’de Cemiyetin birinci başkanlığına İlköğretim Müfettişi Bekir Sıtkı Bey’in eşi Fitnat Hanım seçildi. İkinci Başkanlığına Zekiye Hanım, sekreterliğe Şehit Asım Bey İnas Mektebi başöğretmenlerinden Fatma Hanım, veznedarlığına ise Hayati Hanım seçildi”⁴⁸. Bu cemiyetin Burdur’da 110 üyesi bulunuyordu. 19 Şubat 1920 tarihinde kurulun 16 kişilik faaliyet üyeleri seçildi. Bu üyeler arasında; Şehit Asım Bey İnas Mektebi başmuallimesi Fatma Hanım, aynı okul muallimesi Sururiye Hanım, Reşadiye Ana Mektebi başmürebbiyesi Fitnat Hanım, Selimiye Kız Mektebi öğretmeni Azime Hanım’da vardı⁴⁹. Bu da göstermektedir ki Burdur öğretmenleri vatanın kurtuluşu için ön ayak olmuşlardır.

Kurtuluş Savaşı sırasında İtilaf Devletleri ile İtalya arasındaki ayrılıklar derinleşince Mayıs-Haziran 1921’de İtalyanlar işgal ettikleri bölgelerden çekildiler⁵⁰.

⁴⁷ Köstüklü, *aynı eser*, s.97.

⁴⁸ *Aynı eser*, s.97.

⁴⁹ Özata, *aynı eser*, s.136.

⁵⁰ Yurt Ansiklopedisi, *aynı madde*, s.1558.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI TEMEL EĞİTİM KURUMLARI

1.1. KLASİK DÖNEM TEMEL EĞİTİM KURUMLARI

1.1.1.TANZİMAT DÖNEMİ'NE KADAR TEMEL EĞİTİM KURUMLARI/ SİBYÂN MEKTEPLERİ

Hız. Muhammed Dönemi'nde dinin öğrenilmesi ve yaygınlaştırılması için camiler okul olarak kullanıldı. Peygamber sonrasında “mektep” ya da “küttap”⁵¹ adı verilen okullar kuruldu. Bu okulların açılmasının amacı dinin yeni nesillere doğru bir şekilde aktarılmasını sağlamaktı. İlk Müslüman Türk Devleti Karahanlılar'dan itibaren “sıbyân mektebi” adı verilen bu okullar, Türk-İslam Devletleri'nin temel eğitim kurumları olarak kabul edildi. Malazgirt zaferi sonrası Türkler'in Anadolu'yu fethiyle birlikte sıbyân mektepleri Anadolu'ya taşındı⁵². Selçukluların varisi Osmanlılar, bu okulları “darüttalim”, “mektephane”, “muallimhane”, “darüilm”, “darülibtidai”, “taş mektep”, “sıbyân mektebi” ya da “mahalle mektebi” olarak adlandırmışlardır⁵³.

Ortaçağda Doğu ve Batı dünyasının genelinde devletin bütün kurumlarını şekillendiren unsur dindi. Eğitim din adamlarının elindeydi. Ölümünden sonraki yaşama insanları hazırlama, eğitimin ana gayesi olarak görülmekteydi⁵⁴. Osmanlı'da da sıbyân mektepleri genellikle bu anlayışa uygun bir şekilde başta hükümdarlar olmak üzere kadın sultanlar, devlet adamları ya da zengin hayırsever kişiler tarafından yaptırıldı⁵⁵. Hayırseverler, inşa ettirdikleri mekteplerin varlıklarını sürdürebilmesi, başta personel maaşları olmak üzere bakım, onarım ve diğer ihtiyaçlarını sürekli karşılayabilmesi için yeterli miktarda mal vakfederlerdi⁵⁶. Bazı mahalle ve köylerdeyse halk kendi imkânları ile okullar inşa etti. Bu tür okulların bir

⁵¹ Küttap; Kitap, yazıcı anlamına gelir. Bkz; Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 2005, s.538.

⁵² İsmail Doğan, *Türk Eğitim Tarihinin Ana Evreleri*, Ankara 2010, s.73-74.

⁵³ Cahit Baltacı, “Osmanlı Devleti'nde Eğitim ve Öğretim”, *Türkler*, C.XI, s.446.

⁵⁴ Hasan Ali Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi(1773-1923)*, İstanbul 1991, s.5.

⁵⁵ Koçer, *aynı eser*, s.5; Güray Kırpık ve diğerleri, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara 2012, s.102.

⁵⁶ Kerim Sarıçelik, *Konya'da Modern Eğitim Kurumları (1869 1919)*, Konya 2010, s.5; İsmail Güven, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara 2014, s.69.

gelir kaynağı olmadığı için her türlü ihtiyacı da yine elbirliği ile karşılandı⁵⁷. Kısacası bu dönemlerde devlet temel eğitim kurumları için hazineden herhangi bir ödenek ayırmamıştır.

Sıbyân mektepleri genellikle cami ve mescit gibi yapıların bitişiğine inşa edildi. İnşasında kullanılan malzeme bölgelere, zamana ve zemine göre farklılık gösterse de büyük kısmı taş ve ahşaptı⁵⁸. XV. yüzyıl sonrasında inşa edilen sıbyân mektepleri genellikle iki katlıydı. Birinci kat çeşme, tuvalet, depo vs. için kullanılırken ikinci kat eğitim öğretime ayrılırdı. İkinci katta bu amaç için büyük bir salon bulunurdu. Çoğu zaman salonun bitişiğinde muallim ve yardımcısının dinlenmesi için küçük bir oda bulunabiliyordu. Üstü kubbeli ve kâgir olan bu yapıların bir tarafı sokağa, diğer tarafı küçük bir bahçeye açılabilirdi. Bahçesi olmayan sıbyân mektebi öğrencileri bitişikteki cami ya da mescitlerin bahçesinden yararlanırlardı. Tek katlı olan okullarda dershaneler, öğrencileri nemden korumak amacıyla birkaç basamak yükseğe yapılırdı⁵⁹.

Osmanlılar, halkın ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik vakıf yoluyla birçok sosyal kurum oluşturdular. Eğitim öğretim faaliyetleri de vakıflar yoluyla idame ettirildi. Vakıfların kurulması için önce vakfı oluşturan kişi “vakfiye” adıyla bir belge düzenlerdi. Kurumun sürekliliği için gerekli gelir kaynakları, vakfın düzeni ve yönetimi ile ilgili şartlar, “mütevellilerin”⁶⁰ görev ve hakları ile ilgili kurallar vakfiyede belirtilirdi. Bu belgeyi kadı onaylar ve ardından kurum, vakfiye şartlarına uygun olarak faaliyete başlardı. Vakıfların denetimini kadı, müftü ve evkaf ile ilgili daire üstlenirdi⁶¹. Sıbyân mekteplerinde görev yapan personel; muallim, kalfa ve bevvtan ibaretti. Büyük Sıbyân mekteplerinde ihtiyaca göre farklı isimlerde görevliler de istihdam edilmekteydi. Osmanlının ilk dönemlerinde Sıbyân mektebi öğretmenlerine “hâce” denilmişse de sonraki yıllarda muallim ifadesi tercih

⁵⁷ Sarıçelik, *aynı eser*, s.6; Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (M.Ö.1000-M.S. 2013)*, Ankara 2013, s.88.

⁵⁸ İsmail Kara-Ali Birinci, *Bir Eğitim Tasavvuru Olarak Mahalle/Sıbyân Mektepleri Hatıralar-Yorumlar-Tetikler*, İstanbul 2012, s.14-16.

⁵⁹ Faik Reşit Unat, *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, Ankara 1964, s.6; Koçer, *aynı eser*, s.9; Sarıçelik, *aynı eser*, s.6.

⁶⁰ Mütevelli; Vakıfların yöneticilerine verilen isimdir. Bkz; Ferit Develioğlu, *aynı sözlük*, s.787.

⁶¹ Ali Naci Özyalvaç, “Bir Müfettiş Raporunda Erken 20. Yüzyıl İstanbul Suriçi Sıbyân Mektepleri”, *Türkiyat Mecmuası*, C.21, Bahar 2011, s.348-349.

edilmiştir. Bazı büyük okulların birden fazla öğretmeni bulunuyordu. Bu durumda öğretmenler “*muallim-i evvel*” ve “*muallim-i sâni*” şeklinde yani birinci öğretmen, ikinci öğretmen şeklinde sınıflandırılırdı⁶².

Sıbyân mektebi öğretmenleri ile ilgili ilk düzenleme Fatih Sultan Mehmet tarafından yapıldı. Fatih, Eyüp ve Ayasofya’da kurduğu medreselerde sıbyân mektebi muallimi olacaklar için farklı bir müfredat programı hazırlattı. Medrese öğrencilerinin okumak zorunda oldukları “*fıkah*” dersini ilkokul öğretmeni olacaklar için gerekli görmeyerek müfredattan çıkarttı. Söz konusu müfredat programına “*Adâb-ı Mubahese ve Usûl-i Tedris*” (Tartışma Yöntemleri ve Öğretim Usûlleri) dersini koydurdu. Medreseden mezun olmuş ama bu dersi görmemiş kişilerin sıbyân mekteplerinde öğretmenlik yapmasını yasakladı. Zamanla bu kurala uyulmadı. Sıbyân mekteplerinde; medrese mezunları, imam ve müezzinler, bunların ihtiyacı karşılamadığı durumlarda biraz okuyup yazmasını bilen, öğretmenlikle ilgisi olmayan kişiler görev yapmaya başladı⁶³. Yeterli geliri olan bazı büyük sıbyân mekteplerinde çocuklara yazı öğretmek için “*hâce-i meşk*”, Arapça sarf ve nahiv eğitimi veren “*hâce-i küttâb*”, İlm-i hâl anlatan “*hâce-i fıkah*” gibi öğretmenler de görev yapmaktaydı⁶⁴. Kırsal bölgelerdeki muallimler ise köylülerden farksız bir yaşam sürerlerdi. Köylü gibi tarlada çalışırlar, halk ile iç içe yaşarlardı ama diğer insanlarla aralarında belli bir mesafe bulunurdu. Zaten halkta aksi bir davranışı hoş karşılamazdı. Muallim ve müezzinlerin eşleri ve bazı bilgili kadınlar cami köşelerinde veya evlerde kız çocuklarına ve kadınlara Kur’ân-ı Kerîm öğretirlerdi⁶⁵.

Muallimin yardımcısına kalfa veya halife adı verilirdi. Kalfalar, genellikle muallim tarafından okulun başarılı öğrencileri arasından seçilirlerdi. Bazen de müezzinler bu görevi üstlenirdi. Bir kısım mekteplerde sayıları birden fazla olurdu. Böyle durumlarda kalfalardan biri “*baş kalfa*” olarak adlandırılırdı⁶⁶. Sıbyân mektebi öğretmenleri bir öğrenci gurubuyla meşgul olurken, kalfalar diğer guruplarla

⁶² Kırpık ve diğerleri, *aynı eser*, s.104; Kara-Birinci, *aynı eser*, s.11.

⁶³ Unat, *aynı eser*, s.7; Koçer, *aynı eser*, s.7; Sarıçelik, *aynı eser*, s.8; Kırpık ve diğerleri, *aynı eser*, s.103-104; Akyüz, *aynı eser*, s.92.

⁶⁴ Kara-Birinci, *aynı eser*, s.11.

⁶⁵ Kırpık ve diğerleri, *aynı eser*, s.105; Akyüz, *aynı eser*, s.93.

⁶⁶ A. Zeki Memioğlu, “İmparatorluktan Cumhuriyete İlk Öğretimimiz” *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.21, Erzurum 2003, s.242.

ilgilenirlerdi⁶⁷. Okulun hizmetlisi bevvab olarak adlandırılırdı⁶⁸. Bevvablar, okulun temizlik, su, asayiş işleri ve “*Âmin Alayı*”⁶⁹ denilen töreninin düzenlenmesinden sorumluydular. Tatil günleri hariç her sabah okulu açarlardı. Ardından kapı kapı dolaşarak “*haydi mektebe*” çağrısı ile öğrencileri toplarlardı. Bir taraftan da öğrencilerin çıkınlarını omuzlarındaki uzun sırtığa dizerler, çocukları da peşlerine takarak okula getirirlerdi. Dersler sona erince yine aynı şekilde çocukları tek tek evlerine bırakırlardı. Geliri iyi olan bazı büyük okullarda bevvabların; ibrıkçı, ferraş (hizmetçi), müstahfiz (koruyucu), hademe-i mektep gibi yardımcıları olabiliyordu⁷⁰. Bu okullarda herhangi bir görev alabilmenin en önemli şartı güvenilir, ahlâklı ve dindar olmaktı. Sıbyân mektebi personelinin maaşlarını okulun vakfiyesi, vakfiyesi bulunmuyorsa görev yaptıkları mahalleli veya köylü karşılardı. Okulların bir başka gelir kaynağı bahşişlerdi. Veliler, çocukları okula başladıklarında, “*ferğaba*”⁷¹ çıktıklarında ve mezun olduklarında okulun öğretmen ve diğer personeline bahşiş

⁶⁷ Sariçelik, *aynı eser*, s.7; Kırpık ve diğerleri, *aynı eser*, s.104; Kara-Birinci, *aynı eser*, s.11.

⁶⁸ Kara-Birinci, *aynı eser*, s.24.

⁶⁹ Çocukların okula başlama törenlerine “*âmin alayı*” veya “*bed-i besmele cemiyeti*” deniliyordu. Aileler bu törenleri ekonomik durumlarına uygun olarak sünnet düğünleri kadar önemserlerdi. Fakir aileler, çocuklarını okula götürerek bir tören yapmaya gücü yetmeyeceği için “*eti senin kemiği benim*” diyerek muallimden çocuklarını okutması ricasında bulunurlardı. Orta düzeyde ve zengin olan aileler ise buna ehemmiyet vererek önce çocuklarının okula başlaması için mektep öğretmenine haber gönderirler ve çocuğun okula başlayacağı günü tespit ederlerdi. Sonrasında hazırlıklara başlanırdı. Önce kadınlar çocuğu hamama götürürler orada bir eğlence düzenlenirdi. Okula başlayacak çocuk erkekse, bu onun kadınlar hamamına son gidişi olurdu. Sonra alışveriş yapılarak çocuk için yeni giysiler alınır, çocuğa bir Elifbâ kitabı temin edilir, okulda kullanacağı bir minder dikilirdi. Törenden bir gün önce türbe ziyareti yapıp çocuk türbedara okutulurdu. Tören günü ise Sıbyân mektebi muallimi ve kalfası önde, ilahiciler gurubu arkada, mektep çocukları ise sonda olacak şekilde, okul bir bütün olarak, mektepten çocuğun evine doğru yola çıkardı. Çocuk evden alınır, aynı sıralama ile bu defa çocuğun ailesi, komşularının da yer aldığı daha büyük bir kalabalık ile okula doğru gidilirdi. Hem gidiş hem dönüşte ilahiler okunurdu. Okula varıldığında, çocuğa öğretmen tarafından ilk dersi verilirdi. Bu genellikle “*Elif*” harfinin okutulmasında ibaret olurdu. Dersten sonra çocuk, başta hocası olmak üzere törendeki büyüklerinin ellerini öperdi. Sonrasında ise dua, Kur’ân-ı Kerîm okunması, ziyafet, öğrencilere hediyeler, muallim ve diğer görevlilere ailece bahşiş verilmesi ile tören sona ererdi. Bu törenler çocuğun okulu sevmesi ve oraya alışmasında önemli rol oynuyordu. Bu törenler çocuğun sünnet, düğün ve askerliği gibi unutamayacağı bir anısı olarak hayatında önemli bir iz bırakmaktaydı. Aynı zamanda verilen ziyafet, öğrencilere dağıtılan hediyeler sosyal dayanışma ve yardımlaşma açısından önemliydi. Bkz; Ziya Kazıcı, *Osmanlı’da Eğitim Öğretim*, İstanbul 1991, s.85.

⁷⁰ Kırpık ve diğerleri, *aynı eser*, s.104; Kara-Birinci, *aynı eser*, s.11

⁷¹ Çocuk, bütün sureleri ezberleyip, hocanın karşısına geçerek son sure olan “*inşirah*” suresini de bitirmek üzereyken çocuğun arkasına geçen kalfa, onun fesini kapar, cüz kesesini de çocuğun boynuna asardı. Sonra çocuğa hocasının eli öptürülür ve öğrenci kalfayla birlikte evine gönderilirdi. Bu, çocuğun ferağa çıktığı anlamına geliyordu. Çocuk eve varınca aile büyüklerinin ellerini öperdi. Ve bu olay ailede ayrı bir sevince sebep olurdu. Çocuğa bu kadar sureyi öğreten hoca ve diğer okul personeli ebeveyn tarafından bahşişle ödüllendirirdi. Bkz; Kırpık ve diğerleri, *aynı eser*, s.108.

verirlerdi⁷². Bu bahşişler o dönem zaten kıt kanaat geçinen öğretmen ve okul personeli için önemli bir gelir kaynağıydı. Bunların dışında durumu iyi olan ailelerin çocukları için mektebe haftalık vermesi, okulun ısıtılması için öğrencilerden aynı ya da nakdi yardım istenmesi gelenekselleşmiş adetlerdi⁷³.

Sıbyân mekteplerinde çocuğun okula başlama yaşı ve kayıt tarihi ile ilgili kesin bir kural yoktu. Çocuklar genellikle beş altı yaşlarında okula başlardı⁷⁴. Okula başlama günü olarak pazartesi, perşembe ya da Kandil günleri tercih edilirdi. Çocukların okula başlaması için âmin alayı düzenlenirdi⁷⁵. Sıbyân mekteplerinin belli bir yönetmeliği ya da müfredatı bulunmuyordu. Burada gösterilen dersler okulun köyde, kasabada ve şehirde oluşuna ya da öğretmenin bilgi seviyesine göre farklılık gösteriyordu⁷⁶. Okulun temel amacı; çocuklara Kur’ân-ı Kerîm’i doğru, tecvit kurallarına uygun şekilde öğretmektir. Kur’ân’ın anlamı üzerinde durulmazdı⁷⁷. Okula başlayan çocuklar sırasıyla Elifbâ(Supara Cüzü), Amme cüzü, Tabareke ve diğer cüzler ile Mevlit’i ezberlerlerdi. Sonrasında ise yüzünden Kur’ân-ı Kerîm okutulurdu⁷⁸. Bütün çocuklar mezun oluncaya kadar en az bir kez Kur’ân-ı Kerîm’i baştan sona okumak yani “*Hatim indirmek*” zorundaydı. Bunun dışında “*kara cümle*” veya “*amel-i erbaa*” denilen dört işlem, ilm-i hâl bilgileri ile temel dinî bilgilerin teorik ve uygulamalı öğretimi bütün Sıbyân mekteplerinin temel öğretim programını oluşturmaktaydı⁷⁹. Okulu bitiren erkek çocuklar isterlerse birkaç yıl farklı derslerde eğitim görmek için okula devam edebilirlerdi ya da medresenin yolunu tutarlardı. Kur’ân-ı Kerîm’i erken yaşta bitiren çocuklar sıbyân mektebine devam ederek hafızlık için çalışırlardı. Çocukların ergenliğe girmesi ile birlikte mektep hayatı da genellikle sona ermekteydi. Kız çocuklarının Osmanlı’nın son dönemlerine kadar sıbyân mekteplerinin üzerinde gidebilecekleri bir okul bulunmuyordu⁸⁰.

⁷² Kara-Birinci, *aynı eser*, s.12; İsmail Güven, *aynı eser*, s.70.

⁷³ Unat, *aynı eser*, s.7; Kazıcı, *aynı eser*, s.85.

⁷⁴ Sarıçelik, *aynı eser*, s.6; Kırpık ve diğerleri, *aynı eser*, s.105.

⁷⁵ Koçer, *aynı eser*, s.8-9.

⁷⁶ Unat, *aynı eser*, s.7; Kara-Birinci, *aynı eser*, s.12.

⁷⁷ Unat, *aynı eser*, s.7; Ziya Kazıcı, *aynı eser*, s.77; Sarıçelik, *aynı eser*, s.7; Kırpık ve diğerleri, *aynı eser*, s.107; Akyüz, *aynı eser*, s.88; Mustafa Önder, *aynı eser*, s.116.

⁷⁸ Kara-Birinci, *aynı eser*, s.23-24.

⁷⁹ Doğan, *aynı eser*, s.136; Kara-Birinci, *aynı eser*, s.12-14; Sarıçelik, *aynı eser*, s.7.

⁸⁰ Unat, *aynı eser*, s.7; Güray Kırpık ve diğerleri *aynı eser*, s.109.

Sıbyân mekteplerinde eğitim öğretimde kullanılan yönteme “*usûl-ü teheccî*” adı veriliyordu⁸¹. Bu okullarda öğrenciler sınıf veya guruplara ayrılmıyordu. Derslerin bir kısmı bütün çocukların katılması ile sesli olarak işlenirdi. Diğer zamanlarda ise öğrenciler tek tek öğretmen kürsüsü önüne gelirler, gayret ve zekâsına göre ezberlediği dersi okuyarak bir sonraki derse geçmeye çalışırlardı⁸². Öğretmen, çocukların kitapta geldiği yere balmumu yapıştırır ve öğrencilerin durumlarını bu şekilde takip ederdi. Ezberci ve tekrara dayanan bir öğretim anlayışı egemendi⁸³. Bu okullardaki tek eğitim öğretim aracı kitaplardı⁸⁴. Sıbyân mekteplerinde dersanelerin tabanında hasır veya kilim serili olurdu. Buraya ayakkabısız giren çocuklar evden getirdikleri minderlerin üzerine diz çöküp otururlardı. Önlerinde boylarına uygun rahleler bulunurdu. Rahlelerin üzerine kitaplarını koyarlardı. Muallimler, öğrencilerin tam karşısına hepsini görebilecek şekilde yüksek bir mindere bağdaş kurarak otururlardı. Dershaneye giriş kapısındaki duvarda bir tarafında “*geldi*” diğer tarafında “*gitti*” yazılı bir tahta bulunurdu. İçeri giren ve çıkan çocuklar bunu durumlarına uygun şekilde çevirirlerdi. Geldi-gitti tahtası adı verilen bu levha sayesinde muallim, içerideki çocuklardan derse gelmeyen olup olmadığını anlardı⁸⁵. Bazı dersanelerde öğrencilerin ısınması için ocak, su içmeleri içinse bir küp bulunurdu⁸⁶.

Sıbyân mekteplerinde öğretmen-öğrenci ilişkisi itaât, korku ve saygıya dayalıydı⁸⁷. Dershanede hocanın başı ucunda falaka, hemen yanında en uzun en arkadaki çocuğa vurabilecek uzunlukta olan farklı boylarda değnekler bulunurdu. Öğrenciler suçlarının büyüklüklerine göre kulak çekme, tokat, değnek veya falaka ile cezalandırılırdı. Kızların yalnız ellerine vurulurdu⁸⁸. Çocuklar okula başlarken ebeveynlerin söyledikleri “*eti senin kemiği benim*” sözü belki de öğretmenlere cesaret veriyordu. Eğitim öğretimde dayak kullanılması yalnız İslam dünyasında

⁸¹ Usûl-ü teheccî adı verilen yöntemde öğretmen harfleri “*cem üstün ce, cim esre ci, cim ötre cü*” şeklinde söyler, öğrencilerde bunu uzun uzun hecelerdi. Tüm harfler aynı yöntem kullanılarak öğretiliyordu. Sonrasında harflerin birleştirilmesine geçiliyordu. Bkz; Sarıçelik, *aynı eser*, s.7.

⁸² Koçer, *aynı eser*, s.9.

⁸³ Kara-Birinci, *aynı eser*, s.24.

⁸⁴ Bayram Kodaman, *Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*, Ankara 1999, s.58.

⁸⁵ Unat, *aynı eser* s.6-7; Sarıçelik, *aynı eser*, s.6; Kara-Birinci, *aynı eser*, s.24; İsmail Güven, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara 2014, s.70.

⁸⁶ Sarıçelik, *aynı eser*, s.6.

⁸⁷ Kodaman, *aynı eser*, s.58.

⁸⁸ Unat, *aynı eser*, s.7; Koçer, *aynı eser*, s.9; Kara-Birinci, *aynı eser*, s.24; Akyüz, *aynı eser*, s.90.

görülen bir anlayış değildi. XVIII. Yüzyıla kadar Avrupa eğitim anlayışında da benzer bir terbiye anlayışı hâkimdi⁸⁹. Devletlerin en önemli kontrol mekanizması dindi. Din adamları; Tanrı, hükümdar ve kendi kutsal varlıklarına itaati, küçük yaştan itibaren eğitimle belleklere kazıyorlardı. İtaât edilmediğinde öbür dünyada görülecek azabın birazını bu dünyada tattırarak dindaşlarının hem dünyasını hem de ahiretini kurtarma çabası içindeydiler. Bu anlayış modern okulların kurulmasına kadar devam etti.

Sıbyân mekteplerinde dersler sabah erken saatte başlayıp ikindi namazına kadar devam ederdi. Günümüzdeki gibi ders aralarında dinlenme yani teneffüs diye bir uygulama yoktu. Sadece öğle yemeği ve namaz için ara verilirdi⁹⁰. Perşembe öğleden sonra, cuma günleri, Kandiller ve dinî bayramlar okulun tatil olduğu zamanlardı⁹¹.

Avrupa’da, reform hareketleri ile ilim dünyası Kilise baskısından kurtulmaya başladı. Rönesans’la başlayan süreçte sanat, ilim ve fen dünyasında önemli gelişmeler oldu. Osmanlı Devleti ise bu gelişmelere kayıtsız kaldığı gibi eski durumunu da koruyamadı. Savaşlardaki yenilgiler ve ardından meydana gelen çeşitli siyasi olaylar Osmanlı Devleti’nde reform düşüncesine neden oldu⁹². Eğitim konusunda ilk önemli eleştiri Koçi Bey tarafından “*ilim yolu bozulmuş ve kadim kanun da işlemez olmuştur*” sözleri ile dile getirildi. Eğitimde reform süreci bundan bir asır sonra Çeşme faciasının akabinde “*Mühendishane-i Bahr-i Hümayûn*” adında Batı tarzı yüksek askeri ihtisas okulunun açılması ile başladı⁹³. II. Mahmut Dönemi’ne kadar birçok askeri okul kuruldu ancak tepkiler bu girişimlerin başarısını engelledi. Osmanlı Devleti’nde Batılılaşma fikrinin öncüsü padişahlar ve sadrazamlar oldu. İslahatlar öncelikle askeri, siyasi, idari ve birazda sosyal alanlarda gerçekleştirildi. Eğitim ve adalet konusunda tek söz sahibi ulemaydı. Ulema sınıfı II.

⁸⁹ Akyüz, *aynı eser*, s.91.

⁹⁰ Kırpık ve diğerleri, *aynı eser*, s.108.

⁹¹ Kara-Birinci, *aynı eser*, s.24; Mustafa Önder, *aynı eser*, s.120.

⁹² Koçer, *aynı eser*, s.26.

⁹³ Doğan, *aynı eser*, s.216.

Mahmut Dönemi'ne gelindiğinde görevini yerine getiremez hale gelmişti ve yeniliklerin önünde bir set oluşturmaktaydı⁹⁴.

Sivil eğitim, Tanzimat Dönemi'ne kadar tamamen ulemanın elindeydi. Sivil eğitim alanındaki yeniliklerin 1824/1825 yıllarında II. Mahmut tarafından yayınlanan ve temel eğitimi zorunlu hale getiren fermanla başladığı kabul edilmektedir⁹⁵. Fermanda padişah kısaca şu konulara değinmekteydi; “*Müslümanlar önce dinlerinin gerektirdiği bilgileri öğrenmeli ondan sonra bir mesleğe başlamalıdır. Bir süredir bu kurala riayet edilmemekte, aileler çocuklarını mektebe göndermeyip ekonomik kaygıyla bir usta yanına çırak olarak vermektedirler. Bu nedenle de çocuklar cahil kalmakta, sonraki yaşlarında da hevesleri kaçtığı için dinlerini öğrenememektedirler. Bu çocukların cahil kalmalarının cezasını aileler ve biz, hem bu dünyada hem de ahirete çekeceğiz. Bundan sonra bülûğ çağına gelene kadar tüm çocukların mektebe gitmesi zorunludur. Şerait-i İslamiye ve dininin akidelerini öğrenmeden hiçbir çocuk bir ustanın yanına çırak olarak verilmeyecektir. Çocuklar, Sibyân mektebinden mezun olduktan sonra velileri ve mektep hocaları ile birlikte kendi bölgelerindeki kadıya gidecekler, ondan bir tezkire aldıktan sonra işe girebileceklerdir. Öksüz ve yetim çocuklar geçimlerini sağlamak zorunda olduklarından çalışmaları caizdir. Ancak şerait-i İslamiye ve dinî akidelerini öğrenene kadar onlarda günde iki defa mektebe devam edeceklerdir. Bu durumdaki çocukların eğitiminden veliler ve mektep hocaları sorumludur. Bu fermana uymayan veli, usta, usta kethüdası, mektep hocası cezalandırılacaktır. Her mahalledeki imam ve mektep hocası kendi bölgelerinde fermana uymayan kişileri tespit ederek kadıya bildirmekle mükelleftir. Kadıda bu kişileri cezalandırmak üzere Babiâli'ye bildirmekle görevlidir. İstanbul'da ki tüm imamlar, esnaf kethüdarları ve mektep hocaları fermanın halka duyurulmasından sorumludur*”⁹⁶. Bu ferman sadece İstanbul için geçerli sayıldı. Yeniçeri olayı, Rus savaşı, Mısır, Bağdat, İşkodra'daki olaylar ile çeşitli iç ve dış nedenler fermanın uygulanmasını önledi⁹⁷. Ferman, dinî nedenlerle de olsa temel eğitimi mecburi hale getirmiştir. Bu ferman bir yenilik olarak kabul

⁹⁴ Kodaman, *aynı eser*, s.1

⁹⁵ Sarıçelik, *aynı eser*, s.8.

⁹⁶ Mahmut Cevâd, *Maârif-i Umûmîye Nezâreti Tarihçe-i Teşkilât ve İcrââtı*, (Yay. Haz. Ergün, Tayyip Duman, Sabahattin Arıbaş, H. Hüseyin Dilaver), Ankara 2002, s.1-2.

⁹⁷ Mahmut Cevâd, *aynı eser*, s.4.

görmemekle birlikte ilk kez mecburi bir eğitim öngördüğü için eğitim reformları için ilk adımlardan biri oldu.

II. Mahmut'un eğitim konusundaki ıslahatlarında Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'daki reformlarının etkisi oldu. Hükümdar, Mısır'da olduğu gibi Batı'nın bilim, teknik ve düşüncesini eğitimle ülkeye getirebileceğine inanıyordu. II. Mahmut önce ıslahatların önündeki engelleri kaldırmaya çalıştı. Yeniçeri ocağını kaldırıncaya kadar ulema ile işbirliği yaptı. Bu ocağı kaldırdıktan sonra işbirliğini bozdu. Çünkü yeniliklerin önünde kalan tek engel ulemaydı. II. Mahmut, 1830'lardan sonra Avrupa'ya öğrenci gönderilmesine karar verdi. Padişah, göndereceği öğrencileri Enderun ve Tıbbiye'den seçmek istedi ancak ulema tepkisi bunu engelledi. Yine de gönderilen öğrenci kafilesine az sayıda da olsa Hendeshane ve Harbiye'den öğrenci katılımını sağladı⁹⁸.

1838'de Zirâ'at, ticâret, hırfet ve sanatın geliştirilmesi, halkın refahı ve memleketin imarının sağlanmasına dair konuları incelemek ve bu konularda öneriler getirmek üzere "*Meclis-i Umûr-ı Nâfia*" (Faydalı İşler Meclisi) kuruldu⁹⁹. Bu kurumun kurulması ile ilk kez eğitim öğretimin planlanması görevi Medrese dışında bir kuruma bırakılmış oldu. Meclis-i Umûr-ı Nâfia'nın hazırladığı reform doğrultusunda rüştiyelerin açılmasıyla modern eğitim kurumlarına doğru ilk adım atıldı¹⁰⁰. II. Mahmut Dönemi'nde eğitimle ilgili gündeme gelen pek çok yenilik uygulanamadı. Bununla birlikte eğitim öğretimin ihtiyaçlarının belirlenmesi, ıslahat projelerinin çerçevesinin çizilmesi, Tanzimat Dönemi ıslahatlarının yapılabileceği bir zemin hazırlanması yönünden önemli bir dönem oldu¹⁰¹.

⁹⁸ Necdet Sakaoğlu, *Osmanlı Eğitim Tarihi*, İstanbul 1991, s.64-65.

⁹⁹ Ali Akyıldız, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform*, İstanbul 1993, s.258.

¹⁰⁰ Kodaman, *aynı eser*, s.3.

¹⁰¹ Sarıçelik, *aynı eser*, s.9.

1.1.2. TANZİMAT DÖNEMİ TEMEL EĞİTİMDE GELİŞMELER

1.1.2.1 Temel Eğitimde 1847 Talimatnamesinin Getirdiği Yenilikler

Tanzimat Fermanı'nda eğitimle ilgili herhangi bir ibareye yer verilmedi. Rüştüyelerin açılmasından beş yıl sonra Padişah Abdülmecid, eğitim alanında bir gelişme olmadığını görerek 13 Ocak 1845 tarihinde Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye'ye gelerek bir irade buyurdu¹⁰². İradesinde; Ülkede askerî ıslahatlar dışında bir gelişme olmadığı, bu reformların kalıcı olmasının diğer alanlardaki ıslahatların başarısına bağlı olduğunu, halkın refah seviyesinin yükseltilmesinin vatandaşların dinî ve dünyevî bilgisinin artırılması ile mümkün olabileceğini, bunu da ülkede yeni okulların kurulmasıyla gerçekleşeceğini ifade etti. Devlet adamlarını da buna çare bulmaları konusunda uyardı. İşte bu ferman üzerine bu konuda bir rapor oluşturmak üzere “*Muvakkat Meclis-i Maârif*” (Geçici Eğitim Kurulu) kuruldu. Altı kişiden oluşturulan kurulun başkanlığına Melekzâde Abdülkadir Efendi getirildi. Haftada iki defa toplanacak olan kurul ilk toplantısını 4-5 Mart 1845 tarihinde gerçekleştirdi¹⁰³. Geçici Meclis yaptığı çalışmalar sonrasında “*Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye*”ye sunduğu ve bu kurulca da onaylanan raporda; sibyan mektepleri ve rüştüyelerin ıslah edilmesi, bir darülfünun kurulması ve bu işleri düzenleyecek daimi bir “*Meclis-i Maârif*” açılmasını önerdi¹⁰⁴. Bu öneri doğrultusunda Padişahın iradesiyle 27 Haziran 1846 tarihinde “*Meclis-i Maârif-i Umûmiye*” kuruldu. Başkanlığına Ferik Emin Paşa'nın getirildiği bu meclisin altı üyesi bulunuyordu¹⁰⁵. Rüştüye mektepleri kurulduktan sonra bunların yönetiminden sorumlu “*Mekâtib-i Rüştüye Nezâreti*” oluşturuldu. Şeyhülislama bağlı olan bu kuruluş zamanla ulema ve medreselilerin eline geçti. Meclis-i Maârif-i Umûmiye Nezâreti, rüştüyeleri ve yeni kurulacak okulları ulema ve medreselerin etkisinden kurtarmak, reformları rahat bir şekilde gerçekleştirebileceği bir ortam hazırlamak amacıyla “*Mekâtib-i Umûmiye Nezâreti*” adı verilen bir icra organı oluşturdu. Bu kurum Türkiye'de doğrudan hükümet başkanına bağlı, Milli Eğitim işlerinde doğrudan sorumlu ilk kuruluş oldu. Esat

¹⁰² Sakaoğlu, *aynı eser*, s.73; Akyıldız, *aynı eser*, s.228; Sariçelik, *aynı eser*, s.10; Cavit Binbaşıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi*, Ankara 2014, s.118.

¹⁰³ Binbaşıoğlu, *aynı eser*, s.119; Akyıldız, *aynı eser*, s.229.

¹⁰⁴ Mahmud Cevâd, *aynı eser*, s.21.

¹⁰⁵ Akyıldız, *aynı eser*, s.231; Kazıcı, *aynı eser*, s.85.

Efendi'nin başkanlığındaki kuruluş bugünkü genel müdürlük düzeyindeydi¹⁰⁶. Mekâtib-i Umûmiye Nezâreti, sıbyân ve rüştiye olarak iki şubeye ayrıldı. Bu şubelerin başında “*muin*” denilen kendilerine bağlı okulların müfettişi durumunda olan amirler bulunacaktı¹⁰⁷. Meclis-i Maârif-i Umûmiye tarafından 8 Nisan 1847 tarihinde sıbyân mekteplerinin ıslahı amacıyla yapılan en önemli girişim “*Etfâlin Talîm ve Tedris ve Terbiyelerini Ne Vechile İcrâ Eylemelerine Lâzım Geleceğine Dâir Sıbyân Mekâtibi Hâceleri Efendilere İtâ Olunacak Talîmât*”ın yayınlanması oldu¹⁰⁸. Talimatname, İstanbul'daki okullar için Meclis-i Maârif-i Umûmiye tarafından hazırlanarak padişahın iradesiyle yayınlandı¹⁰⁹. Talimatnamede yer alan hususlar şunlardır:

Eğitim öğretim ile ilgili hususlar; sıbyân mekteplerinde öğrencilere Elifbâ cüzünden başlayarak bütün cüzler okutulacaktı. Okullara, çocukların hem okuyup hem de yazabilmeleri için Mekke, Medine ve Arabistan'ın diğer yerlerinde eskiden beri kullanılan, üzerine yazı yazılıp silinen taş levhalar gönderilecekti¹¹⁰. Öğrenciler bir taraftan Elifbâ cüzünü okurken diğer taraftan yazı alıştırmaları yapacaklardı. Her çocuk yanında divit ve hokka bulunduracaktı ama divitin içinde kalemtırış (çakı) bulunduramayacaklardı. Çocukların kamış kalemlerini hocaları açacaktı. Öğrencilere, divitlerle kâğıtlar üzerinde yazı alıştırmaları yaptırılacaktı. Okuma ve yazma çalışmaları beraber yürütülecekti¹¹¹. Harflerin nasıl birleştiği öğretmenlerce talebelere gösterilecekti. Türkçe ahlâk risaleleri ile üç, dört, beş, altı harfli isim ve kelimelerden oluşan bir lügat hazırlanarak bütün mekteplere gönderilecek, öğrenciler bunları taş levhalara sayfa sayfa yazacaklardı¹¹². Kur'ân-ı Kerîm'i bir kez bitiren çocuklara tecvit kuralları ve İlm-i hâl bilgileri öğretilirken diğer taraftan da güzel

¹⁰⁶ Kodaman, *aynı eser*, s.12.

¹⁰⁷ Unat, *aynı eser*, s.20.

¹⁰⁸ Sarıçelik, *aynı eser*, s.10.

¹⁰⁹ Akyüz, “İlköğretimin Yenileşme Tarihinde Bir Adım: Nisan 1847 Talimatı”, *OTAM*, S.5, 1994, s.1.

¹¹⁰ Taş levha veya taş tahta; Siyah bir taş türünden yapılmış, bir defter sayfası büyüklüğünde, etrafına koruyucu bir tahta geçirilmiş düz bir levhadır. Bir taş levha ile üzerine epeyce bastırarak yazılabildiğinden silindiğinde üzerinde iz kalır. Öğrenciler yazdıklarını ıslak bir bezle silebilirler. Taş levhalar için “*Mekke, Medine ve Arabistan'ın diğer yerlerinde kullanıldığı gibi*” şeklinde bir ibare kullanılmasının sebebi bu araç gereçlere ulemanın karşı çıkacağından korkmalarıdır. Bkz; Nafi Atuf Kansu, *Türkiye Eğitim Tarihi*, (Haz. Levent Eraslan-Umut C. Karadoğan), Ankara 2014, s.67; Akyüz, *aynı makale*, s.2,14.

¹¹¹ Kansu, *aynı eser*, s.67-68.

¹¹² Akyüz, *aynı makale*, s.3.

yazı hocaları tarafından sülüs ve nesih yazı talimi yaptırılacaktı. Öğretim, öğrencinin anlayabileceği şekilde Türkçe olarak yapılacaktı. Ayrıca isteyen yetenekli öğrenciler hafızlığa çalıştırılacaklardı. Hocalar, yedi yaşından itibaren talebelere abdest aldırıp namaz kıldıracaklar ve Ramazan ayında yaşlarına uygun olarak oruç tutturacaklardı. Bu kurallara uymayan öğrenciler velilerinin izni alınarak elle dövülebilecekti¹¹³. Kur'ân-ı Kerîm'in usûlüne göre öğretilmesinden rüştiye hocaları sorumlu olacaktı¹¹⁴.

Çocukların okula devamı ile ilgili hususlar; altı yaşını bitiren çocukların okula devamı zorunlu hale getirildi. Dört-beş yaşındaki çocuklar velilerinin isteğine göre okula gidebileceklerdi. Altı yaşını doldurduğu halde okula devam etmeyen çocukların tespiti için memurlar görevlendirilecekti. Öğretmenler, mahalle imamları ve muhtarlar devamsız çocukları tespit ederek velilerini uyaracaklardı. Velileri uyardıkları halde bir sonuç alamazlarsa bu defa durumu Meclis-i Maârif-i Umûmiye bildireceklerdi. Devamsızlık yapan hiçbir çocuğun ailesine iltimas tanınmayacaktı. Her çocuk sıbyân mektebine gitmek zorundaydı. Ailesinin geçimini sağlamak zorunda olan çocuklar gerekli bilgileri öğreninceye kadar her sabah mektebe gelerek bir saat ders yapacaklardı. Ancak bundan sonra işlerine gidebileceklerdi¹¹⁵. Sıbyân mekteplerinin süresi dört yıldır. Çocuklar dört yılın sonunda sınava alınacaklardı. Başarısız olanlar mektebe devam edeceklerdi. Öğrenciler ilaveten devam ettikleri her ders yılı bitiminde sınava alınacaktı. Başarılı olanlar mezun olacaktı ama üç yıl daha devam ettiği halde yapılan sınavlarda başarılı olamamışsa ancak velilerinin isteği ile okula devam edebileceklerdi¹¹⁶. Öğrencilerin sıbyân mektepleri ve rüştiyelerde yapılan imtihanlardaki başarısından öğretmenleri sorumluydu. Yoksa imtihanlarda başarısız olan çocukların öğretmenleri meslektaşları ve Meclis-i Maârif üyeleri arasında mahcup duruma düşerdi. Sınıflarda kız ve erkek öğrenci sıralarını ayırmak, karşı cinslerin sohbet etmesini engellemekte hocaların vazifesiydi¹¹⁷.

Okul personeli ile ilgili hususlar; sıbyân mekteplerinde muallim, kalfa ve imkânlar ölçüsünde bir yazı hocası görev yapacaktı¹¹⁸. Talimatnamede bu okulların

¹¹³ Aynı makale, s.10.

¹¹⁴ Aynı makale, s.6.

¹¹⁵ Koçer, aynı eser, s.59; Akyüz, aynı makale, s.11.

¹¹⁶ Akyüz, aynı makale, s.5.

¹¹⁷ Aynı makale, s.6.

¹¹⁸ Koçer, aynı eser, s.60.

denetimi için “*muîn-i mekâtib*” adı verilen müfettişlerin görevlendirilmesi öngörülmekteydi¹¹⁹. Bunlar sıbyân mektebi öğretmenlerine yol ve yöntem gösterecekler, onlara yeni ve kolay öğretim yöntemlerini öğretecekler her konuda rehberlik edeceklerdi. Sıbyân mektebi öğretmenleri önceden olduğu gibi velilerden ücret almaya devam edecekler, bunun yanında devlet onlara maddi yardımda bulunacaktı¹²⁰. Öğretmenler, öğrenciler arasından kendisine yardımcı seçecekti. Bunlara “*halife*” adı verilecekti. Öğretmenler, nakil yoluyla başka bir okula giden öğrenciler için, onların öğrenim seviyelerini gösteren bir belge düzenleyerek çocuğun velisine vereceklerdi. Öğrenci velileri bu belgeyi çocuğun yeni başladığı okuldaki öğretmenlere verecekler ve böylece çocuk gittiği okulda mevcut seviyesinden öğrenimine devam etme imkânı bulacaktı¹²¹.

Öğrencilere verilecek cezalar ile ilgili hususlar; falaka yasaklandı. Ahlâklı ve derslerinde başarılı olan öğrenciler sözle övülecek, sınıftaki yeri hocaya yaklaştırılacak, ailesine çocuk için övgü dolu sözler söylenecekti. Çocuklara verilecek cezalar suçunun büyüklüğüne göre; sınıftaki yerini hocadan uzaklaştırma, öğretmenin çocuğa dargın bir yüz ifadesi ile bakması, hafifçe kulak çekme, ırz ve namusuna dokunmayacak acı söz söyleme, suçluyu ayakta bekleterek bir taraftan da ders tekrar ettirme olarak sıralanıyordu. Eğer küfür, kavga veya ibadetleri yerine getirmemekten kaynaklanan bir kabahat işlenmişse, öğrenci hafif değneklerle dövülebilecekti¹²².

1847 Talimatnamesinde çocukların okula devamını sağlamaya yönelik tedbirler II. Mahmut’un 1824/1825 Fermanından pek farklı değildi. Fakir çocuklardan para alınmaması, okumanın yanında yazmaya da önem verilmesi, öğrencilere verilecek cezaların hafifletilmesi eğitimle ilgili olumlu gelişmelerdir. Ancak sıbyân mekteplerinde öğretmen olabilmek için bir koşula yer verilmemesi, öğretmen maaşları için ciddi bir kaynak gösterilmemesi, okula kayıt zamanları ile ilgili bir husus içermemesi, sınıf sisteminden bahsedilmemesi gibi pek çok eksikliği

¹¹⁹ Akyüz, *aynı makale*, s.4.

¹²⁰ Yahya Akyüz, “Türkiye’de Çağdaş Anlamda Öğretmenlik Mesleğinin Doğuşu”, *Türkler*, C.15, s.18.

¹²¹ Akyüz, “Nisan 1847 Talimatı”, s.7.

¹²² Koçer, *aynı eser*, s.58; Kansu, *aynı eser*, s.69.

vardı. Bununla birlikte talimatname, ilköğretimin ıslahına yönelik ilk ciddi ıslahat girişimidir denilebilir.

1847 Talimatnamesi birkaç husus dışında uygulanamadı. Uygulanabilmesi için okulların yaygınlaştırılması, personel, öğretim araç gereçleri gibi büyük ekonomik kaynaklar gerekiyordu. Osmanlı Hükümet'inin maliyesi bunu karşılayabilecek durumda değildi. Islahat Fermanı sonrasında gayrimüslim vatandaşlar kendilerine tanınan haklardan faydalanarak Batılı dindaşlarının da yardımıyla ülkenin çeşitli yerlerinde millî ve dinî okullar açma teşebbüslerini arttırdılar. Osmanlı Hükümeti de Yabancı ve azınlık okullarının yıkıcı etkisinden korunmak için önlemler almak zorunda kaldı. Bu maksatla önce merkezi bir yapı kurma gereği duyularak 17 Mart 1857 tarihinde “*Maârif-i Umûmiye Nezâreti*” kuruldu. Nezârete nazır olarak Abdurrahman Sami Paşa tayin edildi. Nazıra yardımcı olarak bir müsteşar, bir mâarif kâtibi, bir mektupçu, bir fihrist kâtibi ve okulların teftiş işlerine bakacak on adet memur atandı. Nezâretin ilk personeli bunlardan ibaretti¹²³. 3 Mart 1861’de kurumun görev ve yetkilerini belirleyen “*Maârif Nezâretinin Vazifelerine Dâir Mevâd*” adıyla dokuz maddelik bir talimatname yayınlandı. Talimatnameyle harbiye, bahriye ve tıbbiye dışında tüm okullar Nezârete bağlandı. Okullar; sıbyân, rüştiye ve Mekâtib-i Fünûn-u Mütenevvia olarak sınıflandırıldı. Bir basamaktaki okuldan bir üst basamaktaki okula geçebilmek için yapılacak sınavlarda ‘başarılı olma’ şartı getirildi. Müslim ve gayrimüslimlerin öğrenim göreceği sıbyân mektepleri ayrı olacaktı. Meclis-i Maâriften farklı olarak, üyeleri Müslim ve gayrimüslimlerden seçilecek ve yukarıdaki maddelerin uygulanmasından sorumlu olacak “*Meclis-i Muhtelit*” adıyla bir komisyon kurulması uygun görüldü¹²⁴.

Maârif Nezâreti sıbyân mektepleri ile ilgili 1863 yılında yeni bir çalışma başlattı. Buna göre İstanbul’da on iki semtte birer sıbyân mektebi kurulacaktı ve kurulacak her okulun çevresindeki iki sıbyân mektebi tespit edilerek buralarda ilköğretimde yeni bir usûl tatbik edilecekti. Yeni usûlün uygulanacağı okullardaki her öğrenciye ücretsiz birer divit, taş levha ve taş kalem verilecek, öğretmenlerine ise devlet tarafından maaş bağlanacaktı. Mithat Paşa valilik yaptığı Niş’te buna

¹²³ Binbaşoğlu, *aynı eser*, s.139.

¹²⁴ Unat, *aynı eser*, s.22; Kodaman, *aynı eser*, s.16-17.

benzer bir yöntem uygulayarak başarılı sonuçlar elde etmişti. Burada yeni usûl diye bahsedilen aslında 1846'da Meclis-i Muvakkat'ın aldığı kararların uygulamaya koyulmasıydı¹²⁵. Bu uygulamalardan başarılı sonuçlar alınması yeni usûlün ülkede yaygınlaştırılması fikrini ortaya çıkardı. Sıbyân mekteplerinin kayıt zamanı ile ilgili de bir düzenleme yapıldı. Bu okullara kayıt yaptırmanın belli bir dönemi yoktu. Çocuk yılın herhangi bir günü okula başlayabiliyordu. Bu durum karışıklıklara neden oluyordu. Bu dönemde sıbyân mekteplerine kayıtların “rûz-ı hızır” ve “rûz-ı kasım”¹²⁶ olmak üzere yılda iki kez yapılması karara bağlandı. Böylece bu karışıklıkların önüne geçildi¹²⁷. Ayrıca Öğretmenler ve öğrencilerin dinlenebilmesi için yaz tatili uygulaması da bu dönemde başladı¹²⁸. 10 Şubat 1864 tarihinde Meclis-i Maârif ve Meclis-i Muhtelit lağvedildi. Bunların yerine “Maârif-i Umûmiye Heyeti” kuruldu. Heyet içerisinde “Mekâtib-i Sıbyân-ı Müslime” ve “Mekâtib-i Rüştîye ve İlmiye” adıyla iki komisyon oluşturuldu. Mekâtib-i Sıbyân-ı Müslime Komisyonunun görevi, İslâm'a ait bütün kitapları tahkik ve tetkik etmektir. Bu amaçla haftada bir kez toplanacaktı. Maârif-i Umûmiye Heyeti, vazifesine göre “Daire-i Mekâtib-i Mahsûsa” ve “Daire-i Mekâtib-i Umûmiye” olarak ikiye ayrıldı¹²⁹. Teşkilatın bu yapısı fazla bir değişikliğe uğramadan 1869 yılına kadar devam etti.

Mekâtib-i Sıbyân-ı Müslime Komisyonu 1868 yılında sıbyân mektepleri için on maddelik bir talimatname yayınladı. Talimatnamede çocukların okula başlama yaşı altı olarak belirlendi. Parasız ve mecburi öğretim ile ilgili hususlar, bir üst eğitim kurumuna geçişin sınavla olması, kız ve erkek çocukların mümkünse ayrı okullarda eğitim görmesi gibi hususlara yer verildi¹³⁰. 1847 Talimatnamesinden farklı olarak temel eğitimde imlâ, malûmat-ı nâfia, coğrafya ve âmel-i erbaa(dört işlem) derslerinin işlenmesi öngörüldü¹³¹. Mevcut ilkokul öğretmenlerinin bu konulardaki yeterliliklerini ölçmek için öğretmenler sınavına tabii tutuldu. Sonuçlar tam bir

¹²⁵ Kodaman, *aynı eser*, s.62; Sarıçelik, *aynı eser*, s.13; Baltacı, *aynı makale*, s.455.

¹²⁶ Günümüzde rûz-ı hızır, Hidrelez gününe; rûz-ı kasım ise 9 Kasım'a karşılık gelmektedir. Bkz; Sarıçelik, *aynı eser*, s.13-14.

¹²⁷ Aziz Berker, *Türkiye'de İlk Öğretim I (1839-1908)*, Ankara 1945, s.50; Sarıçelik, *aynı eser*, s.13.

¹²⁸ Yaz aylarında 20 günlük bir tatildir. Bkz; Sarıçelik, *aynı eser*, s.14.

¹²⁹ Kodaman, *aynı eser*, s.18.

¹³⁰ Berker, *aynı eser*, s.53-54.

¹³¹ Kodaman, *aynı eser*, s.62-63.

fiyaskoydu. Tanzimatçılar bu sonuçlardan sonra ıslahatların başarısı için önce nitelikli öğretmen yetiştirilmek gerektiğini kavradılar. Bu eksikliği gidermek amacıyla 15 Kasım 1868 tarihinde günümüzde İstanbul Üniversitesi kütüphanesinin bulunduğu yerde iki yıllık “*Darülmüallimin-i Sıbyân*” kuruldu. Okulun müdürlüğüne Mehmet Cevdet Efendi getirildi. Açıldığı yıl okula sınavla 20 öğrenci alındı ve bu öğrencilere otuzar kuruş burs bağlandı. Okul müfredatında Sarf, Nahiv, Farişi, Mantık, Matematik gibi derslerin yanında “*Elifbâ-yı Tedris Usûlü*” adıyla öğretim metodu dersi konuldu. Ancak okul müdürü Mehmet Cevdet’in bu ders hakkındaki kötü propagandası okulun bir sonraki yıl hiç öğrenci kaydedememesine neden oldu¹³².

1.1.2.2. Temel Eğitimde 1869 Talimatnamesinin Getirdiği Yenilikler

1866 yılında Girit Ayaklanması üzerine Avrupa Devletleri Osmanlı Hükümeti’ne Islahat Fermanının gerektirdiği yenilikleri yapması konusunda baskılarını arttırdılar. Baskıların gerekçesi ise; imparatorlukta meydana gelecek bir anarşinin Avrupa’da dengeleri bozabileceği düşüncesiydi. Her Avrupa devleti problemlerin çözümü için Osmanlı Hükümeti’ne ayrı ayrı reform projesi sundu¹³³. Fransa’nın 1867 yılında Osmanlı Hükümeti’ne verdiği notada eğitimle ilgili maddelerde bulunmaktaydı. Bunlar; Öğretmen yetiştirme, mevcut gayrimüslim okullarının korunması ve yenilerinin açılabilmesi, bütün mekteplerde karma eğitim yapılması, herkesin yaralanabileceği kütüphaneler oluşturulması gibi istekler bulunuyordu¹³⁴. Tanzimat aydınları bu projeler içerisinde Osmanlı’ya en uygun tezin Fransızlarinki olduğunu düşündüler. Fransız tezi Türk unsuru ve Türk dili etrafında eğitim vasıtasıyla “*Osmanlı milleti*” yaratma düşüncesine daha uygundu. Eğitim nazırı Saffet Paşa Fransız tezini dikkate alarak Şûrâ-yı Devletin Maârif İdaresi ile birlikte Maârif sistemini yeniden düzene koymak için çalışmalar yaptı. Bu

¹³² Koçer, *aynı eser*, s.79.

¹³³ Kodaman, *aynı eser*, s.20.

¹³⁴ Hamza Altın, “1869 Maârif-i Umûmiye Nizamnamesi ve Öğretmen Yetiştirme Tarihimizdeki Yeri”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.XIII, S.1, (2008), s.273.

çalışmalar sonrasında hazırlanan 198 maddeden oluşan Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi 1 Eylül 1869 tarihinde kabul edildi¹³⁵.

1869 Nizamnâmesinde temel eğitim kurumları ile ilgili şu maddelere yer verildi; Okullar, Mekâtib-i Umûmiye ve Mekâtib-i Hûsusiye olarak ikiye ayrıldı. Ülkedeki genel okullar; sıbyân, rüştiye, idadi, sultani ve yüksekokul olarak beş kısım olarak sınıflandırıldı. Müslim ve gayrimüslimlerin sıbyân mektepleri karma olmayacaktı. Sıbyân mekteplerinin inşa, tamir, personel ücretleri ve diğer giderleri ait oldukları cemaat tarafından karşılanacaktı. Bu okullara lâzım olan öğretmenlerin kendi Nizamnâmesine uygun olarak seçilip tâyin olunacağı belirtiliyordu. Sıbyân mekteplerinin öğretim süresi dört yıl olacaktı. Gayrimüslimler kendi mekteplerinde kendi dilleri ile Ruhani liderlerinin belirlediği programa uygun olarak eğitim yapacaklardı. Müslimler ise usûl-i tedrise veçhile Elifbâ, Kur'ân-ı Kerîm, Tecvit, Ahlâka Mûteallik Risaleler, İlmihâl, Yazı Tâlimi, Muhtasar Fenn-i Hesap, Muhtasar Tarih-i Osmâni, Malûmat-ı Nafiayı Cami' Risale dersleri okutulması uygun görülüyordu. İsteyen öğrenciler dört yılın sonunda hafızlık eğitimi için okula devam edebileceklerdi. Bu dersler Meclis-i Kebir-i Maârif'in onayıyla okutulabilecekti¹³⁶.

Sıbyân mekteplerinde eğitim iki devre halinde yapılacaktı. Erkekler de 6-10, kızlarda ise 7-11 yaşındaki çocukların okula devamı zorunluydu. Her mahalle veya köydeki ihtiyar heyeti bu yaş aralığındaki çocukları ve çocukların velilerini gösterir bir defter hazırlayarak mektep muallimine vereceklerdi. Mektep muallimi de bu defteri kullanarak devamsız öğrencileri tespit edecek, bunları ihtiyar heyetine bildirecekti. İhtiyar heyeti ilkinde çocuğun ailesini uyaracaktı. Uyarıldığı halde, hükümet tarafından kabul edilebilir bir özrü olmadan aile çocuğu okula göndermemeye devam ederse aileye beş ila yüz kuruş arasında para cezası kesilecekti. Cezaya rağmen çocuğun devamı sağlanamıyorsa bu defa hükümet zorla çocuğu okula getirebilecekti. Sıbyân mektebinden şهادetname alanlar rüştiyelere kaydolabileceklerdi. Bir köy veya mahalle de aynı cemaate ait iki sıbyân mektebi varsa bunlardan biri kızlara tahsis edilecekti. Böyle bir imkân yoksa kızlar için bir mektep binası inşa edilinceye kadar, var olan mektep karma olarak kullanılacaktı.

¹³⁵ Kodaman, *aynı eser*, s.21.

¹³⁶ *Aynı eser*, s.24-25.

Müstakil kız mekteplerinin hoca ve dikiş ustaları kadın olacaktı. Yeterli sayıda ehliyetli muallime yetişinceye kadar, bu okullarda yaşlı ve ahlâklı adamlar öğretmenlik yapabileceklerdi. Kızların okula devamı da erkeklerde olduğu gibi zorunluydu¹³⁷.

Darümuallimin-i Sıbyân, Büyük Darümuallimin'ine bağlı olacaktı. Başkentte kız sıbyân ve rüştiye mekteplerinde muallim yetiştirmek üzere bir Darümuallimat kurulacaktı. Bu okul sıbyân ve rüştiye olmak üzere iki şubeye ayrılacak ve bu şubelerde Müslim ve gayrimüslimler için iki farklı sınıf oluşturulacaktı. Sıbyân şubesinin öğretim süresi iki yıl olacaktı. Burada her cemaat kendi lisanı ile eğitim görecekti. Gayrimüslimlerin din derslerini içeren programları ruhani liderleri belirleyecekti. Sıbyân ve rüştiye mezunları Darümuallimat'a girmek isterlerse sınava alınacaklardı. Sıbyân ve rüştiye mezunu olmayanlardan bu okula girmek isteyenler bir komisyon önünde sınava tabi tutulacaktı. Sınav sonucunda başarılı olanlar durumlarına göre iki şubeden birine kabul edileceklerdi. Kurulduğu yıl Darümuallimat'ta 50 öğrenci alınması planlandı. Bu okulun sıbyân şubesindeki öğrencilere 30, rüştiyedekilere 60 kuruş burs verilecekti¹³⁸.

Sıbyân şubesinden mezun olanlar öğretmenliğe atanacaklar ya da rüştiye bölümüne geçerek eğitimlerine devam edebileceklerdi. Öğretmen olmaya hak kazananlar beş yıllık zorunlu hizmete mecbur tutuluyordu. Atandıkları yerde bu süreyi doldurmayan ve kabul edilebilecek bir özürleri bulunmadan istifa edenler eğitimleri sırasında aldıkları bursları iade edeceklerdi. Ayrıca bir daha öğretmenlik yapmalarına izin verilmeyecekti. Nizamnâme ile yaramazlık ve tembellikten dolayı öğrenciye hakaret etmek ve dövmek yasaklandı. Ayrıca nizamnâmede merkezi bir teşkilatın kurulması tasarlandı. Buna göre, Maârif Nazırına bağlı olarak büyük bir "*Meclis-i Maârif*" oluşturulacaktı. Meclis-i Maârif; eğitim kurumları ve bunların öğretmen ve personel ihtiyacını karşılayacak "*Daire-i İdare*" ve okulların kitap, araç gereç vb. ihtiyaçlarını giderecek "*Daire-i İlmiye*" olarak ikiye ayrılacaktı¹³⁹.

¹³⁷ Unat, *ayn eser*, s.96-98.

¹³⁸ *Ayn eser*, s.105-106.

¹³⁹ *Ayn eser*, s.110-111.

Her vilayete bir Meclis-i Maârif teşkil edilecekti. Vilayet Maârif Meclisleri'nin başına maârif müdürü atanacak ve bunların biri Müslim diğeri gayrimüslim olmak üzere iki yardımcısı bulunacaktı. Ayrıca komisyonun dört muhakkik, bir kâtip, bir muhasip, biri Müslim diğeri gayrimüslim iki müfettiş ile 10 kişiye kadar Müslim ve gayrimüslim azası bulunacaktı. Üyelerin tamamı Osmanlı vatandaşı olmak zorundaydı. Meclisin müdür ve muavinleri vilayet merkezindeki okulları ve kütüphanelerin denetiminden birinci derecede sorumluydu. Muhakkiklerse lüzum gördükçe hem merkezdeki okulları ve kütüphaneleri hem de müfettişleri teftiş edeceklerdi. Yaptıkları denetimlerin sonuçlarını Meclise rapor olarak sunacaklardı. Müfettişler ise sancak dâhilinde ki okulları önce üç ayda bir, mekteplerin ıslahı tamamlandıktan sonra altı ayda bir teftiş edeceklerdi. Yaptıkları çalışmaların sonuçlarını her ay sonunda Meclise rapor olarak sunacaklardı. Vilayetlerdeki sıbyân öğretmenlerinin müracaat mercii muhakkikler veya müfettişler olacaktı. Sıbyân muallimleri bunlara ulaşamadıkları zamanlarda rüştiye veya idadi muallimlerine müracaat edeceklerdi. Genel mekteplerde sınıf geçmek, mektep bitirme sınavları ve rüüs imtihanları olarak üç tür imtihan yapılacaktı. Sıbyân mekteplerinde bir sınıftan bir üst sınıfa geçmek için yapılan sınavlar mahalle veya köy ihtiyar meclisi huzurunda okul öğretmenleri tarafından gerçekleştirilecekti. Mezuniyet sınavları da aynı şekilde yapılacak olup burada başarı gösterenler alacakları şهادetname ile rüştiyelere imtihansız girebileceklerdi¹⁴⁰. Sıbyân mektebi öğretmenleri Osmanlı vatandaşı olmak zorundaydı. Darümuallimin-i Sıbyân mezunları ya da yapılacak sınavlarda başarı gösterenler bu okullara öğretmen olabilecekti. Kusuru görülen öğretmenler önce tevbih ve takdir olunacaklar, buna rağmen davranışlarını düzeltmezlerse hizmetten ihraç edilebileceklerdi¹⁴¹.

1869 Nizamnâmesi ile ilkokuldan yükseköğretime kadar bütün öğretim kademelerinin; eğitim öğretim özellikleri, okutulacak dersler, kayıt kabul işleri, kız ve erkek çocukların öğrenimlerini ne şekilde sürdürecekleri gibi konular bir kurala bağlandı. Nizamnâmede bütün okullar derecelendirilmiş, yabancı ve azınlık okulları ile ilgili talimatlara yer verilmiş ve bütün okullar devlet denetimi altına alınmaya

¹⁴⁰ Unat, *ayn eser*, s.112-114.

¹⁴¹ *Ayn eser*, s.116.

çalışılmıştır¹⁴². 1869 Nizamnâmesinin ilk kısmı Maârif Nezâreti'nin oluşturulmasına bırakılmıştır. İslahatçılar iyi örgütlenmiş bir yapı olmadan reformların başarılı olmasının zor olduğunu anlamış olmalı ki buna yönelik tedbirlere yer vermişlerdir. Taşrada eğitimi yaygınlaştırmak için Vilayet Maârif İdareleri'nin kurulması önemli bir gelişmedir. Kâğıt üzerinde ıslahatların başarısına yönelik birçok önlem alınmış, kızların öğretmen ihtiyacını karşılamak için bir kız öğretmen okulunun kurulması gündeme gelmiş ve sıbyân mekteplerinde öğretmenlik yapma belli kurallara bağlanmıştı. Sıbyân mekteplerinin artık sadece din eğitimi veren bir okul olmaktan çıkarılması amaçlanmış, bunun için okul müfredatına hesap, tarih, coğrafya gibi dersler eklenmiştir. Çocukların sadece okuması değil aynı zamanda yazma becerisine sahip bireyler olarak yetiştirilmesine yönelik tedbirler alınmıştır. Tüm bu gelişmelerin yanında, halk cehaletinden ötürü, çocuklarını mevcut okullara bile göndermezken, hükümetin bu okulların mali giderleri ile ilgili herhangi bir tedbir almayarak bütün yükü halkın omuzlarına atması önemli bir eksiklik olarak görülmektedir.

Tanzimatçılar, 1869 Nizamnâmesinin yayınlanmasından sonra ilk iş olarak Meclis-i Kebir-i Maârif teşkilatının oluşturulmasını ele aldılar. Bu tarihte bu kurum bütün Maârif işlerinin görüldüğü ve toplandığı çok geniş salâhiyetli bir teşekküldü. Bu meclise bir de teftiş kadrosu eklendi. Bir başka öncülük verilen konu ise bayan öğretmen yetiştirilmek üzere kurulacak Darülmua'llimat'a bir müdür tayin edilmesi meselesiydi. Nizamnâmeden sonra ilköğretimde yeni usûl sıbyân mekteplerinin açılması için ilk teşebbüs 1870 yılında gerçekleşti¹⁴³. Önce bu okullarda okutulacak derslerin açık, sade ve öğrenciye heyecan verecek şekilde yeniden düzenlenmesi işi ele alındı¹⁴⁴. Bu amaçla bir yarışma düzenlenmesi kararlaştırıldı. 27 Nisan 1870 tarihinde Takvim-i Vekâyi'de sıbyân mekteplerinde okutulacak ders kitaplarının vasıfları ve muhtevasının nasıl olması gerektiğini belirten bir yazı yayınlandı ve yarışmacıların bunlara uygun ders kitapları hazırlamaları gerektiği ifade edildi¹⁴⁵. Örneğin Elifbâ kitabında bulunması gereken özellikler; Vav, Elif, Ye harfleri

¹⁴² Altın, *aynı makale*, s.274.

¹⁴³ Berker, *aynı eser*, s.82.

¹⁴⁴ Berker, *aynı eser*, s.82; Sarıçelik, *aynı eser*, s.18.

¹⁴⁵ Kodaman, *aynı eser*, s.64.

harekeli olarak kullanılacaksa bunlara özel işaretler konulması, öğrencinin çabuk kavrayabileceği bir heceleme usûlü bulunması, kitapta ilgi çekici ve okumayı kolaylaştırıcı resimlere yer verilmesi olarak sıralanıyordu. En önemlisi ise kitap öğrencilere altı ayda okuma yazmayı öğretecek niteliklere sahip olmalıydı. Bunun yanında sıbyân mekteplerinde okutulacak dersler; Fezâil-i Fi'liye, Kavâid-i Türkiye, Coğrafya, Tarih, İnşa, Edebiyat-ı Manzûme, Şevaz-ı İmlâ, Mâlûmat-ı Nafia, Meşk olarak sıralandı. Kitapların içeriğinin nasıl olacağı da teker teker belirtildi¹⁴⁶. Yarışmanın yapılıp yapılmadığı ve bunun sonucunda ders kitaplarının hazırlanıp hazırlanmadığı ile ilgili bir bilgi yoktur. Sonraki yıllarda birçok kitap basılmış ve usûl-i cedîd üzere açılan okullara dağıtılmıştır. Ancak birçok sıbyân mektebinde eski usûl eğitim devam etmiştir¹⁴⁷.

1.1.2.3. Temel Eğitimin Zorunluluğunun Anayasaya Girmesi ve Millî Eğitim Teşkilatının Kuruluşu

1876 hazırlanan Kanun-u Esasî ile ilköğretimin zorunluluğu “*Osmanlı efradının kaffesince tahsil-i Maârifin birinci mertebesi mecburî olacak ve bunun derecâtı ve teferruâtı nizâm-ı mahsûs ile tayin kılınacaktır.*” denilerek anayasada ki yerini aldı¹⁴⁸. Nizamnâme sonrasında bir taraftan da merkezi örgütü oluşturma gayreti başladı. 1879 yılında Maârif Nezâreti bünyesinde sıbyân, rüştiye ve âliye okullarının her biri için ayrı daireler kuruldu. Sıbyân okulları için kurulan “*Mekâtib-i Sıbyâniye Dairesi*” ülkedeki temel eğitim kurumlarını düzene koymak, yaymak, hocalarını tayin etmek ve idarî işlerle meşgul olmakla görevlendirildi. 1879 yılında bu kurumun ismi “*Mekâtib-i İptidaîye Dairesi*” haline getirildi¹⁴⁹.

1891 yılında “*Dersaadet Mekâtib-i İptidaîyesi İçin Talimât-ı Mahsûsâ*”nın yayınlanmasıyla bütün temel eğitim kurumları “*Mekâtib-i İbtidaî Dairesi*”ne

¹⁴⁶ Berker, *aynı eser*, s.82-84.

¹⁴⁷ Kodaman, *aynı eser*, s.64.

¹⁴⁸ Kodaman, *aynı eser*, s.67; Binbaşoğlu, *aynı eser*, s.212.

¹⁴⁹ Kodaman, *aynı eser*, s.37.

bağlandı. Bu okullarda görev alabilmek için Darümuallimin mezunu olmak ya da yapılacak öğretmenlik sınavlarını kazanmak gerektiği belirtilmiştir¹⁵⁰.

1.1.2.4. Tedris Meclisleri ve Şubelerinin Oluşturulması

1869 Nizamnâmesinde her vilayette Tedris Meclisi oluşturulması kararlaştırıldı. Tedris Meclisleri'nde; Müslüman bir başkan, biri Müslüman diğeri gayrimüslim iki başkan yardımcısı, ikisi Müslim ikisi gayrimüslim dört muhakkik, bir kâtip, bir muhasip, bir sandık emini, 4-10 arasında Müslim ve gayrimüslim üyeden oluşacaktı¹⁵¹.

Tanzimat Dönemi'nde taşrada eğitim reformu yapılamamasının temel sebebi buralarda idari teşkilatlanma olmamasıydı. Bu yöndeki ilk girişim 1872'de Tuna ve Bağdat vilayetlerinde oldu. 28 Nisan 1875 tarihinde Meclis-i Tedrisiye ve şubelerinin teşkili ve vazifesi ile ilgili bir talimatname yayınlandı. Buna göre, Meclis-i Tedrisiye bir başkan altı azadan, şubeler ise bir muhasip, bir sandık emini ile üç üyeden oluşacaktı. Şubelerdeki görevliler resmi vazifesi olup olmasına bakılmaksızın bölgede sözü dinlenir kişilerden seçilecekti. Bu kişilerin isim ve şöhretlerinin yazılı olduğu bir cetvel hazırlanarak onaylanmak üzere Nezârete gönderilecekti. 40 haneyi aşan her mahallede bir tedris şubesi açılacaktı. 40 hane bulunmayan mahallelerde çevredeki mahalleler dâhil edilerek bu şubeler oluşturulacaktı. Hükümetçe tayin edilen Maârif İdarelerindeki müdür, muhasip, sandık emini, kâtip ve müfettişler maârif meclisinin daimî ve tabii üyesi kabul edilecekti. Maârif İdareleri, Maârif Meclisleri gibi karma değildi ve buradaki görevlilerin resmi bir sıfatı olmak zorundaydı¹⁵².

Tedris Meclisleri'nin görevleri; ayda iki defa toplanarak bölgelerindeki mekteplerin durumu hakkında görüşme yapmak ve gerekli durumları Nezârete bildirmek, temel eğitim kurumlarının gelir-gider defterlerini tutmak, sıbyân mektebi muallimi olup ehliyetnamesi bulunmayanları sınava almak, sınavda başarısız olanları Darümuallimin-i Sıbyân'a devam ettirmek ve bunların listesini Nezârete göndermek,

¹⁵⁰ *Aynı eser*, s.76.

¹⁵¹ Kodaman, *aynı eser*, s.46.

¹⁵² Mahmud Cevâd, *aynı eser*, s.122-123.

muallimleri teftiş etmek, mekteb-i sıbyân imtihanlarını düzenlemek, sıbyân mektebi muallimlerine 300-500 kuruş arasında maaş tahsis etmek, 30 öğrencisi bulunan sıbyân mekteplerine bir, 75 talebesi bulunanlara iki kalfa atamakla vazifeliydiler. Tedris Şubeleri ise; bölgelerinde lüzumu kadar erkek ve kız iptidaisi açmak, çocuğunu okula göndermeyenleri sandık eminine bildirmek, fakir ve durumu iyi olan çocukları ayrı sütunlarda gösteren bir liste hazırlamak, mektebin ihtiyaçları ve fakir çocuklar için ödenek tahsis etmek, her hususta bağlı oldukları Vilayet Maârif Müdürlükleri'ne bilgi vermek olarak sıralandı¹⁵³.

1892 yılında vilayet merkezlerinde Maârif Meclisleri'nin üye sayısı altı, sancak ve kazalarda ise üç olması uygun görüldü. Bu üyeliklere yöre halkının ileri gelen Müslim ve gayrimüslim vatandaşlar atanacaktı. Maârif Meclisleri'ne vilayetlerde maârif müdürleri, sancaklarda mutasarrıflar, kazalarda kaymakamlar başkanlık edecekti. 1896 yılında maârif müdürlerinin görevlerini belirten bir nizamnâme yayınlandı. Nizamnâme'de; vilayetlerde maârifin re'sen memuru ve merciinin maârif müdürleri olduğu, bu kurumda çalışan herkesin müdüre müracaat edeceği, sebep göstererek maârif müdürlerinin çalışanların işine son verebileceği, her yıl maârif müdürlerinin Maârif Nezâreti'ne kendi görüşlerinin de yer aldığı ayrıntılı bir rapor sunmakla görevli oldukları belirtilmiştir. Resmi okulların tanzim ve ıslahından, teftişinden, gayrimüslim ve yabancı okulların denetiminden maârif müdürleri sorumluydu. Ayrıca maârif müdürleri hem merkezden gelen emirleri uygulamak hem de maârif reformunu gerçekleştirmekle vazifelendirildi¹⁵⁴.

Bu görevlerini gerçekleştirebilmeleri için kendilerine geniş yetkiler verildi ve valilere de emir gönderilerek maârif idarelerine yardımcı olmaları istendi. Maârif Meclisleri ise; buldukları bölgelerin her türlü eğitim işleri, iptidailerin çoğaltılması ve sıbyân mekteplerinin ıslahı, eğitim gelirlerinin artırılması, öğretmenlerin tayin ve teftişi ile vazifeliydiler. Sancak ve kaza maârif komisyonları altı ayda bir eğitim gelir ve giderlerini gösteren rapor düzenleyerek maârif müdürlüklerine göndereceklerdi. İmtihanları düzenlemek, mezun olanlara diplomalarını vermek bu meclislerin göreviydi. Maârif Meclisleri'nin yerel halkın ileri gelenlerinden seçilme

¹⁵³ *Aynı eser*, s.123-125.

¹⁵⁴ *Aynı eser*, s.125-127

nedeni devlet eğitimin ıslahı konusunda halkın desteğini sağlamaktı. Nitekim yeni kurulacak eğitim kurumlarının inşa ve diğer masrafları maârif meclislerince karşılandı. Bu yöndeki çabaların olumlu sonuçlanması meclislerin hızlıca çoğalmasıyla neticelendi. 21 Ocak 1871 tarihinde yayımlanan “*İdare-i Umûmiye-i Vilayet Nizamnâmesi*” ile maârif müdürlerinin görev ve yetkileri belirlendi. 1879’da bu konuda düzenlemelerden sonra maârif idarelerinin teşkili ve yaygınlaşmasına yönelik girişimler başladı. Çünkü devlet adamları taşrada maârifin yayılmasının bu idarelerce gerçekleştirileceğini düşünüyorlardı. 1881 yılında Maârif Meclisleri teşkil edilirken Sivas, Diyarbakır, Erzurum, Elazığ ve Van vilayetlerine 1200 kuruş maaşla birer maârif müdürü tayin edildi. 1891 yılına kadar birçok vilayete maârif müdürü atandı¹⁵⁵. Maârif müdürlerinin en öncelikli görevi; vilayetlerde bir Darülmuallimin tesis ederek usûl-ü tedrise muktedir öğretmenler yetiştirmek, temel eğitim kurumlarını tanzim ve ıslah etmektir¹⁵⁶. Diğer görevleri ise Maârif Nezâreti’nin talimatlarını uygulamak, Vilayet Meclisleri’ne başkanlık etmek, eğitimle ilgili diğer meselelerle ilgilenmek olarak belirtilmiştir¹⁵⁷. Bunun sonucunda 1898’e gelindiğinde Hicaz hariç tüm vilayetlerde ve sancakların büyük kısmında maârif idaresi kuruldu. Vilayet Maârif İdareleri; maârif müdürü, kâtip, muhasebeci ve sandık emini olmak üzere dört kişiden oluşuyordu. Bu sayı nüfusla orantılı olarak artabiliyordu. Maârif müdürleri, maârifle ilgili gelir ve gider cetvellerini Maârif Nezâreti’ne göndermekle mükellefti ve Nezâretin izni olmadan önemli bir harcama yapmasına müsaade edilmiyordu¹⁵⁸.

¹⁵⁵ Kodaman, *aynı eser*, s.39, 42, 43, 44, 47-48.

¹⁵⁶ Mahmud Cevâd, *aynı eser*, s.193.

¹⁵⁷ Kırpık ve diğerleri, *aynı eser*, s.209.

¹⁵⁸ Kodaman, *aynı eser*, s.40-42.

1.2. MODERN TEMEL EĞİTİM KURUMLARI

1.2.1. İLKÖĞRETİM ALANINDA GELİŞMELER

1.2.1.1. Temel Eğitimde Usûl-i Cedîd Hareketi

Usûl-i cedîd, öğretmenlerin geleneksel öğretim yöntemlerini bırakarak yeni ve etkili öğretim yöntemlerini uygulamasıdır. Ayrıca ders araç gereçleri konusundaki yenileşmeyi ifade eder. Eğitimde yenileşme önce ders araç gereçlerinde başladı. Harita, yer küre ve atlas ilk kez askeri okullarda coğrafya derslerinde kullanıldı. 1840 yılından itibaren bu ders araç gereçleri rüştiyelere girdi. İstanbul'da örnek olarak açılan beş rüştiyede Mekâtib-i Umûmiye Müdürü Ahmet Kemal Efendi geleneksel yöntemlerin dışında kendine göre bir yöntemle altı ay eğitim verdi. Örnek rüştiyelerdeki öğrenciler 1848 ve 1849 yıllarında art arda Meclis-i Maârif önünde sınava alındılar. Rüştiye öğrencileri her iki sınavda da gayet başarılı oldular. Bu başarılar üzerine okulda kullanılan yöntemin faydaları ıslahatçılarca tasdik olundu ve yeni yöntemin yaygınlaştırılması için harekete geçildi¹⁵⁹.

Temel eğitim kurumlarında değişim Tanzimat Dönemi'nde başladı. 1847 Talimatnamesi ile taş tahta ve divitin sıbyân mekteplerine kullanımı öngörüldü. 1863'de bu materyaller İstanbul'da ki 36 okula dağıtıldı¹⁶⁰. Ancak temel eğitimdeki bu değişim yalnız ders araç gereçleri ile sınırlıydı¹⁶¹. 1870'lerden itibaren kara tahta, tebeşir, harita, yer küresi, öğretmen kürsüsü sınıflara girdi¹⁶². Avrupa'dan ithal edilen bu ders araç gereçlerine vilayetlerden yoğun talep geldi. Devlet maliyeti azaltmak için bu materyalleri kendi üretmeye başladı¹⁶³. Tanzimat Dönemi'nin sonlarına doğru Osmanlı münevverleri gazete köşelerinde eğitim konusundaki fikirlerini dile getirdiler. Nitekim 1870 yılının mayıs ayında Takvim-i Vekâyi'de eğitimi bilim olarak gören iki sayı makale yayınlandı. Kimin yazdığı kesin olarak bilinmeyen bu makalelerde eğitimden bilim olarak bahsedildi. Makalede öğretmenlerin ders anlatımları sırasında basitten karmaşığa doğru bir yol izlemeleri tavsiye edilirken,

¹⁵⁹ İbrahim Caner Türk, "Osmanlı Devleti'nde Öğretim Yöntemlerinin Gelişimi", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.3, (Bahar 2009), s.276.

¹⁶⁰ Aynı makale, s.277.

¹⁶¹ Sarıçelik, aynı eser, s.21.

¹⁶² Türk, aynı makale, s.276.

¹⁶³ Aynı makale, s.279.

belirsiz şeylerin anlatımından kaçınılması öğütlendi¹⁶⁴. Selim Sabit Efendi, “*Rehnüma-yı Muallimîn*” adlı eserinde usûl-i cedîd kavramını açıkladı. Geleneksel öğretim yöntemleri olan; “*Usûl-i İnfirâdiye*”, “*Usûl-i içtimaiye*” ve “*Usûl-i Mutekâbile*” yöntemlerinin hiçbirinin kendi başlarına yeterli olmadığını ifade etti¹⁶⁵. Bu üç yöntemin faydalı ve uygulanabilir ilkeleri alınarak “*usûl-i cedîde*” adında yeni bir yöntem oluşturulmasını savundu. Bu yeni yöntemin özellik ve ilkelerini açıkladı. Buna göre öğrenciler öğretim senelerine göre sınıflara, gerekirse sınıflarda şubelere bölünecekti. Her sınıfa birer sınıf başkanı(sınıf başı), her şubeye de birer müzakereci atanacaktı. Sınıf başkanları disiplinden, müzakereciler öğrencilerin derse hazırlanmasından sorumlu olacaktı. Bu sistemde öğretmen her şubeyi sırayla karşısına alarak ders işleyecekti¹⁶⁶.

1.2.1.2. İptidai Mekteplerinin Kurulması ve Yaygınlaştırılması

Sıbyân mekteplerinin ıslahındaki güçlükler, Tanzimatçıları politika değişikliğine itti. Bunun sebebi usûl-i cedîdin uygulanacağı yeni temel eğitim kurumları kurulmasının mevcut sıbyân mekteplerini ıslah etmekten daha kolay olacağını düşünmeleri idi. Çünkü sıbyân mektepleri ulemanın elindeydi ve henüz bunlarda köklü bir değişiklik yapacak uygun bir ortam bulunmuyordu. Usûl-i cedîd üzere yeni temel eğitim kurumları açılırken zamanla mevcut sıbyân mektepleri de bunlara göre tanzim edilebilirdi. Tanzimatçıların ilk teşebbüsü 1873 yılında İstanbul Nûr-ı Osmaniye Camii içindeki kâgir mektebin tanzim edilerek iptidai mektebine

¹⁶⁴ Aynı makale, s.271.

¹⁶⁵ a) Usûl-i İnfirâdiye (Bireysel Öğretim Metodu): Öğretmenin öğrencileri birer birer huzuruna çağırarak ayrı ayrı ders vermesidir. Bu yöntem az öğrencili sınıflarda faydalı bir yöntem olmakla birlikte kalabalık sınıflarda pek faydalı değildir. Faydalı olmamasının nedeni öğretmen bir öğrenciyi yanına çağırdığında diğer öğrencilerin disiplinini sağlaması ve onları kontrol etmesi zordur. Bir öğrenciyi 15 dakika zaman ayırdığı zaman 50-60 kişilik bir sınıfta diğer öğrenciler boşta kalır. b) Usûl-i içtimaiye (Toplu Yöntem): Bu yöntemde öğrenciler sınıflara ayrılırdı. Öğretmen, öğrencilere sınıf sınıf ders anlatırdı. Bu uygulamada sınıflar öğrencinin yaş ve kabiliyetine göre değil fenlere göre yapıldığından bu sistemden farklı yetenek ve yaştaki çocuklar eşit şekilde yararlanamazlardı. c) Usûl-i Mutekâbile (Karışık Yöntem): Öğretim kademelerine göre öğrenciler sınıflara ayrılırdı. Daha sonra her sınıfa bir üst sınıftan müzakereci atanarak derslerin bu müzakereciler tarafından işlenmesi yöntemidir. Bkz; Sarıçelik, aynı eser, s.21-22; Ramazan Buyrukcu, “Selim Sabit Efendi’nin Rehnûmâ-i Muallimîn’ine Pedagojik Bir Yaklaşım”, *Dinî Araştırmalar*, Ocak-Nisan, 2002, C.IV, S.12, s.13.

¹⁶⁶ Buyrukcu, aynı makale, s.13.

dönüştürülmesi oldu¹⁶⁷. Bu okul, Selim Sabit Efendi'nin Rehnümâ-yı Muallimîn adlı eserinde bahsettiği yöntemin uygulama merkezi oldu. Okul için bir de teftiş talimatı hazırlandı. İlk iptidainin kurulması ile birlikte temel eğitimde ilk kez eski-yeni çatışması başladı¹⁶⁸. Yeni açılan iptidailerin tahsil süresi üç yıl olarak belirlendi. İptidailerde sıbyân mekteplerinden farklı olarak Elifbâ, Tecvid, İlmihâl, Kur'ân-ı Kerîm derslerinin yanı sıra Kıraât, Hesap, Yazı, Kavâit, Coğrafya ve Tarih dersleri okutuldu¹⁶⁹. 1876 yılına kadar İstanbul'da Nûr-ı Osmâniye Mektebi dışında Şimkeşhâne ve Saraçhâne'de birer iptidai açıldı. Bu tarihten sonra bu okulların sayısı hızla artmaya başladı. Bir taraftan da okullar taşrada yaygınlaştırmaya çalışıldı. Konya'da ilk iptidai 1874 yılında açıldı ve kısa sürede bu sayı yediye yükseldi¹⁷⁰. II. Abdülhamit öncesinde ülke genelindeki iptidaî sayısı 200'ü geçmiyordu¹⁷¹.

1876 yılında iptidailerle ilgili bir talimatname yayınlandı. 34 maddeden oluşan bu talimatnamede tedris meclislerinin oluşumu, okulların yönetimi ve gelirleri, başarısız ve devamsız öğretmenlerin işten uzaklaştırılması gibi hükümlere yer verildi. Ancak Osmanlı-Rus savaşının patlak vermesi talimatnamenin uygulanmasını engelledi. 1880 yılında iptidailerde öğretmen olabilmek için; Kur'ân-ı Kerîm'den yapılacak sınavda başarılı olmak, usûl-i cedîd öğretimi için düzenlenen kurslara devam etmek, Türkçe okuyup yazabilmek, biraz Arapça gramer ve imlâ bilmek gibi şartlar getirildi¹⁷². Yeni temel eğitim kurumlarının yaygınlaştırılmasıyla temel eğitimde ikilik ortaya çıktı. Hükümet bundan sonraki süreçte bir taraftan var olan sıbyân mekteplerini usûl-i cedîd üzere eğitim yapan okullara dönüştürmeye çalışırken diğer taraftan da iptidailerini yaygınlaştırmaya çabaladı¹⁷³. 1882 yılından itibaren resmi yazışmalarda “mekâtib-i sıbyân” yerine “mekâtib-i iptidaîye” terimi tercih edilmeye başlandı. Çünkü artık devlet eski tip temel eğitim kurumlarını gözden çıkarmış, kendini temsil eden okulların iptidailer olduğunu vurgulamak

¹⁶⁷ Sarıçelik, *aynı eser*, s.23; Memioğlu, *aynı makale*, s.245.

¹⁶⁸ Berker, *aynı eser*, s.103; Kodaman, *aynı eser*, s.70; Sarıçelik, *aynı eser*, s.23; Binbaşıoğlu, *aynı eser*, s.200; Memioğlu, *aynı makale*, s.245.

¹⁶⁹ Memioğlu, *aynı makale*, s.245.

¹⁷⁰ Sarıçelik, *aynı eser*, s.23.

¹⁷¹ Kodaman, *aynı eser*, s.77.

¹⁷² Sakaoğlu, *aynı eser*, s.102.

¹⁷³ Sarıçelik, *aynı eser*, s.24.

istiyordu¹⁷⁴. Vilayetlerde kurulan maârif müdürlükleri ve maârif meclisleri iptidailerin yaygınlaştırılması için Maârif Nezâreti'ni sürekli uyarıyordu. İptidaileri yaygınlaştırma çabasında, azınlık ve Yabancı okulların zararlı çalışmaları, orta ve yükseköğretim kurumlarına nitelikli öğrenci bulamaması, eğitimin siyasi birliğin devamı ve Osmanlılık düşüncesinin yerleşmesi için bir vasıta olarak görülmesi etkili oldu. Ancak ülke sınırlarının genişliği, köylerin merkeze uzak ve dağınık olmaları, ulaşım imkânlarının kısıtlılığı, ülkenin mali durumunun yetersizliği, halkın cehaleti, öğretmen eksikliği istenilen sonuçların elde edilmesini engelledi¹⁷⁵.

1887 yılında Ali Haydar Efendi başkanlığında toplanan maârif komisyonu vilayetlerden gelen bilgileri değerlendirerek, vilayetlerin çoğunda 1.000'den fazla sıbyân okulu bulunduğu, buralardaki okulların eğitim öğretime uygun olmadığı, öğretmenlerinin bilgisiz köy imamlarından oluştuğu ve bu okulların yılda üç dört ay öğretim yapabildiğini rapor etmiştir. Bu durumun düzeltilmesi için; öğretmen ve okul sayısının artırılması, rüştiyelerin iptidailere dâhil edilmesi, vilayet merkezlerinde yatılı iptidailerin açılması gibi kararlar alındı. Ancak bu kararların birçoğu kâğıt üzerinde kaldı¹⁷⁶. 1892-1893 eğitim öğretim yılında ülke genelinde 3.057 iptidai okulu vardı. Konya'da ise 35 iptidai, 275 sıbyân mektebi bulunuyordu. 1905-1906 eğitim öğretim yılında bu sayı 208'i erkek, 19'u kız Toplam 227'ye ulaştı¹⁷⁷.

1877-1909 yılları arasındaki süreçte eğitimde reform düşüncesi devlet adamları arasında kabul gördü ve reformların uygulayıcıları arttı¹⁷⁸. II. Abdülhamit döneminde öğretmen eksikliğini gidermek için birçok vilayette Darülmualimin ve kısa süreli kurslar açıldı. İlköğretimin mecburi olduğu anayasaya girdi. Merkez ve taşrada maârif teşkilatları kurularak eğitim yaygınlaştırılmaya çalışıldı. Birçok köy ve kasabada temel eğitim kurumu açıldı¹⁷⁹. Bütün bunlara rağmen ülke topraklarının genişliği, ekonomik imkânsızlıklar, kapitülasyonlar, dış baskılar, kadro eksikliği,

¹⁷⁴ Kodaman, *aynı eser*, s.71; Sarıçelik, *aynı eser*, s.24.

¹⁷⁵ Kodaman, *aynı eser*, s.76-79.

¹⁷⁶ *Aynı eser*, s.83.

¹⁷⁷ *Aynı eser*, s.86, 90.

¹⁷⁸ *Aynı eser*, s.38.

¹⁷⁹ *Aynı eser*, s.69.

gayrimüslimlerin zararlı çalışmaları nedeni ile eğitim istenilen düzeyin çok altında kaldı¹⁸⁰.

1.2.1.3. İptidailerin Müfredat Programlarında Yapılan Düzenlemeler

XIX. yüzyılın sonlarında ABD, Rusya, Almanya, Fransa, Çin, Japonya ve Osmanlı gibi devletlerin eğitim anlayışlarında eşzamanlı olarak günün gereklerine uygun bir değişim başladı. Yeni tarz eğitim bu devletlerin geleceği için bir umut ışığı olarak görüldü. Söz konusu devletler içinde buldukları sıkıntılı durumdan kendilerini yeni eğitim anlayışı ile yetiştirecekleri nesillerin kurtaracağını düşünüyorlardı¹⁸¹. Ayrıca eğitim, ideolojilerini yeni nesillere aktarma yoluydu¹⁸². Bu değişimler sırasında karşılıklı etkileşim yaşandı. Nitekim Amerika’da “*Yeni Okul*”, Fransa’da “*Kayalar Köyü Deney Okulu*”(Ecole de Roshes), Almanya’da “*Kır Eğitim Yurdu*” (Herman Lietz) bu amaçla kuruldu. Bu okullarda kullanılan öğretim yöntemleri doğa ile temas ederek kendi kendine öğrenmeyi öngörmekteydi. XIX. Yüzyılda sanayinin gelişmesi ile diğer sektörlerde buna bağlı gelişmeler olmuş bu durum kalifiyeli elemana olan ihtiyacı arttırmıştı¹⁸³. Dünya genelindeki geleneksel eğitim ve öğretim metotları bunu karşılamada yetersiz kalınca bu alanda yeni arayışlar başladı. Önce ekonomik kaygılarla başlayan bu arayış sonrasında siyasi, sosyal, kültürel alanlara da yansdı. Avrupa’da eğitimde başlayan değişim ve gelişmeler Osmanlı Devleti’ni de etkiledi. İlköğretimde 1847 yılında başlayan yenilikler 1869 Nizamnâmesiyle hukuksal bir zemin kazandı.

II. Abdülhamit ekonomik, siyasi, askeri alanlarda güçsüz, dış baskıların yoğun olduğu bir dönemde iktidara geldi. Bütün bu olumsuzlukların yanında İngiliz, Amerikan, Rus ve Fransız misyonerler, Osmanlı topraklarındaki faaliyet sahalarını kendi aralarında paylaşarak bölücü ve yıkıcı propagandalarını arttırmışlardı. Abdülhamit bunu engellemek, ülke bütünlüğünü korumak için tedbirler almak

¹⁸⁰ Aynı eser, s.70

¹⁸¹ Benjamin C. Fortna, *Mekteb-i Hümayûn*, (Çev. Pelin Sıral), İstanbul 2005, s.63-64.

¹⁸² Selim Deringil, *İktidarın Sembolleri ve İdeoloji II. Abdülhamid Dönemi(1876-1909)*, (Çev. Gül Çağalı Güven), İstanbul 2001, s.108.

¹⁸³ Binbaşıoğlu, aynı eser, s.225.

zorunda kaldı¹⁸⁴. Bu tehditlere karşı imparatorluğu ayakta tutacak, itaâtkâr, devletin değerlerini özümsemiş, eğitilmiş bir nüfusun yaratılması için harekete geçerek ülkede eğitim seferberliği başlattı¹⁸⁵. Müfredat programları da buna uygun düzenlendi. Her gün okul çıkışı öncesinde öğrencilere Kur’ân okutturulması, padişah ve İslam dünyası için dua ettirilmesi gelenekselleşti. Öğretmenlerin dinî konularda öğrencilere örnek olmaları emredildi¹⁸⁶. Eğitim seferberliğinde asıl gaye ülkenin en uzak noktalarına kadar devletin otoritesini götürmek, kurumsallaşmayı sağlamak ve bürokrasiyi yaygınlaştırmaktı. II. Abdülhamit imparatorluğun bütünlüğünü korumak için baskıcı bir yönetim uyguladı. Basın sansürlendi. Bu ders kitaplarına da yansdı. Tarih ve edebiyat kitaplarından “*vatan, hürriyet, meşrutiyet, Murad, sosyalizm vb.*” kavramlar çıkartıldı¹⁸⁷.

II. Abdülhamit Dönemi’nin ilk yarısında Selim Sabit Efendi’nin Rehnümâ-yı Muallimin-i Sıbyân adlı eserinde gösterilen ders programı uygulandı. En önemli sorunlardan birisi okuma yazma öğretiminin güç olmasıydı. Bunu çözümlenmek, Arap harflerini Türkçeye uyarlanmasından doğan sorunlar konusunda çalışma yapmak üzere 1880 yılında bir komisyon kuruldu. Komisyonda latin alfabesine geçilmesi de gündeme gelmiş ama pek kabul görmemişti¹⁸⁸. Osmanlı imlâsının ıslahı ve harflerin kolay öğretilmesi için yapılan araştırmalar neticesinde “*usûl-ü savtî*” (fonotik sistem) adıyla bir yöntem bulundu. Ayrıca ilkokul kitaplarının yazılması ve basılması için 1880-1883 yılları arasında yoğun çaba harcandı, taşraya da çok sayıda kitap gönderildi¹⁸⁹. 1892 yılında 41 maddelik bir talimatname hazırlandı. Buna “*Dersââdet ve Kasabât İbtidâî Mekteplerine Mahsûs Müfredat Programı*” adı verildi¹⁹⁰. Talimatnamede iptidailerin öğretim süresi dört yıl olarak belirtildi. Ancak şehir ve kasaba okullarının müfredat programı üç sınıf olarak hazırlandı.

¹⁸⁴ Deringil, *aynı eser*, s.129.

¹⁸⁵ Deringil, *aynı eser*, s.108; Fortna, *aynı eser*, s.291.

¹⁸⁶ Sarıçelik, *aynı eser*, s.28-29.

¹⁸⁷ Sakaoğlu, *aynı eser*, s.99, 101.

¹⁸⁸ *Aynı eser*, s.103.

¹⁸⁹ Kodaman, *aynı eser*, s.87.

¹⁹⁰ Sarıçelik, *aynı eser*, s.26.

Tablo 3. 1892 Talimatnamesine Göre Şehir ve Kasaba İptidaileri Müfredat Programı¹⁹¹

Dersler	Birinci Yıl	İkinci Yıl	Üçüncü Yıl
<i>Elifbâ</i>	12	-	-
<i>Kur'ân-ı Kerim</i>	12	6	5
<i>Tecvîd</i>	-	2	2
<i>İlm-i Hâl</i>	2	3	3
<i>Ahlâk</i>	-	2	2
<i>Sarf-ı Osmânî</i>	-	-	2
<i>İmlâ</i>	3	3	2
<i>Kırâat</i>	3	2	1
<i>Tarih-i Osmânî</i>	-	-	2
<i>Coğrafya-yı Osmânî</i>	-	2	2
<i>Hesâb</i>	1	2	2
<i>Hüsni Hat</i>	1	2	2
Toplam	34	26	25

¹⁹¹ Aynı eser, s.27.

Tablo 4. 1892 Talimatnamesine Göre Köy İptidaileri Müfredat Programı¹⁹²

Dersler	Birinci Yıl	İkinci Yıl	Üçüncü Yıl	Dördüncü Yıl
<i>Elifbâ</i>	12	-	-	-
<i>Eczâ-yı Şerife</i>	12	-	-	-
<i>Hesâb-ı zihnî</i>	6	2	-	-
<i>Hesâb</i>	-	-	3	3
<i>Kur'ân-ı Kerim</i>	-	6	-	-
<i>Tecvîd</i>	-	-	5	5
<i>İlm-i Hâl</i>	-	3	3	3
<i>Kırâat</i>	-	3	3	3
<i>Hat</i>	-	2	-	-
<i>İmlâ</i>	-	-	2	2
Toplam	30	16	16	16

Abdülhamit Dönemi'nde Tanzimat reformları ciddi bir şekilde devam ettirildi. 1893'te Maârif Nezâreti'nin "*Taşra Köy Mekteplerine Mahsûs Olmak Üzere*" hazırladığı ders cetvelinin 16. maddesinde "*Ders esnasında muallimler özel cetveldeki dersleri ve konuları öğretip bunların dışında hiçbir kitap ve fen göstermeyeceklerdir. Ederlerse şiddetle sorumlu olacaklarından başka, görevlerinden uzaklaştırılacaklardır*"¹⁹³. İbaresine yer verilerek ders müfredatları kontrol altına alınmaya çalışıldı. Köy okulları dört yıl olmasına rağmen müfredat programlarında Tarih, Coğrafya ve Sarf-ı Osmânî derslerine yer verilmedi. Köylerde öğrenci ve öğretmenlerden beklenti daha azdı. 1902 yılına gelindiğinde müfredat programlarında bazı değişiklikler yapıldı. Şehir ve Kasaba iptidaileri müfredatına Ticaret ve San'at veya Zirâate Mûteallik Malûmât adıyla yeni bir ders eklendi¹⁹⁴.

¹⁹² Sarıçelik, *aynı eser*, s.27.

¹⁹³ Türk, *aynı makale*, s.280.

¹⁹⁴ Sarıçelik, *aynı eser*, s.28.

1892 Talimatnamesinde şehir iptidailerinin son sınıflarında yer alan Tarih ve Coğrafya dersleri 1904 yılında müfredat programından kaldırıldı¹⁹⁵.

Emrullah Efendi'nin Fransa temel eğitim sistemini örnek alarak hazırladığı “*Tedrisat-ı İbtidaiye Layiha-ı Kânûniyesi*” 1913 yılında geçici yasa olarak yürürlüğe konuldu. Bu yasayla ilköğretimin süresi altı yıla çıkarıldı¹⁹⁶. 1913 yılındaki bu yasa ile temel eğitim “*devre-i ibtidâiye, devre-i vasatiye ve devre-i âliye*” olarak üçe ayrıldı. Yasada her sınıfı bir öğretmenin okutması öngörüldü. Ancak mevcut öğretmenlerin ülkedeki bütün temel eğitim okullarının ihtiyacını karşılayamayacağı bilindiğinden müfredat programı hazırlanırken bu durum dikkate alındı. Bir, iki, üç, dört, beş ve altı dershaneli okulların müfredatı ayrı ayrı hazırlandı¹⁹⁷. Buna göre haftalık ders programları şu şekilde olacaktır;

¹⁹⁵ Koçer, *aynı eser*, s.128-129.

¹⁹⁶ Mustafa Ergün, “II. Meşrutiyet Dönemindeki Eğitim Reformlarının Türk Modernleşmesindeki Yeri”, *100.Yılında II. Meşrutiyet Gelenek ve Değişim Ekseninde Türk Modernleşmesi Uluslararası Sempozyumu Bildiriler*, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Marmara Üniversitesi Yayınları, 2009, s.270.

¹⁹⁷ Sarıçelik, *aynı eser*, s.30.

Tablo 5. Bir Dershaneli ve Bir Muallimli İptidai Mekteplere Mahsûs Tevzî-yi Dürûs Cedveli¹⁹⁸

<i>Dersler</i>	<i>Devre-i Evveli</i>		<i>Devre-i Mutavassıta</i>		<i>Devre-i Âliye</i>	
	<i>1.Sınıf</i>	<i>2.Sınıf</i>	<i>1.Sınıf</i>	<i>2.Sınıf</i>	<i>1.Sınıf</i>	<i>2.Sınıf</i>
<i>Elifbâ ve Eczâ-yı Şerife</i>	<i>3 Saat Ortak</i>		-	-	-	-
<i>Kur'ân-ı Kerim ve Malûmât-ı Dinîye</i>	<i>5 Saat Ortak</i>					
<i>Müshâbât-ı Ahlâkiye</i>	<i>Kıraât dersleri arasında</i>		<i>Kıraât dersleri arasında</i>		<i>Kıraât dersleri arasında</i>	
<i>Kıraât (imlâ, ezber, yazı)</i>	<i>3 Saat Ortak</i>		<i>3 Saat Ortak</i>		<i>3 Saat Ortak</i>	
<i>Sarf</i>	<i>Kıraât dersleri arasında</i>		<i>Kıraât dersleri arasında</i>		<i>Kıraât dersleri arasında</i>	
<i>Tahrîr</i>	-	-	<i>1 Saat Ortak</i>		<i>1 Saat Ortak</i>	
<i>Tarih</i>	<i>Kıraât dersleri arasında</i>		<i>1 Saat Ortak</i>		<i>1 Saat Ortak</i>	
<i>Coğrafya</i>	<i>Eşya dersleri arasında</i>		<i>Eşya dersleri arasında</i>		<i>1 Saat Ortak</i>	
<i>Hesâb ve Hendese</i>	<i>3 Saat Ortak</i>		<i>2 Saat Ortak</i>		<i>2 Saat Ortak</i>	
<i>Eşyâ Dersleri ve Ziraat</i>	<i>2 Saat Ortak</i>		<i>2 Saat Ortak</i>		<i>2 Saat Ortak</i>	
<i>Resim</i>	<i>Vazife şeklinde</i>		<i>Vazife şeklinde</i>		<i>Vazife şeklinde</i>	
<i>El işleri</i>	<i>Vazife şeklinde</i>		<i>Vazife şeklinde</i>		<i>Vazife şeklinde</i>	
<i>Terbiye-i Bedeniye ve Sıhîye</i>	<i>Sabah ve akşam tatillerinden evvel bedeni alıştırma ve askeri talimler</i>					
<i>Oyun</i>	<i>Her teneffüste ve terbiyevî tenezzühler arasında</i>					
<i>Nişân</i>	<i>Bedeni alıştırma arasında</i>					
<i>Mûsiki(Gınâ)</i>	<i>Sabah ve öğlen sınıfa girerken, Salı ve Perşembe akşamları mektepten çıkarken</i>					

¹⁹⁸ Üç, dört, beş sınıflı ve öğretmenli mekteplere ait dürûs cetveline yer vermedik. Çünkü araştırma konumuz olan Burdur'daki okulların geneli bir, iki ve altı dershanelidir. Dürûs cedvellerinin tamamı hakkında bilgi edinmek için Bkz; Sarıçelik, *aynı eser*, s.30-31.

Tablo 6. İki Dershaneli ve iki Muallimli İptidai Mekteplere Mahsûs Tevzî-yi Dürûs Cedveli¹⁹⁹

<i>Dersler</i>	<i>Devre-i Evveli</i>		<i>Devre-i Mutavassıta</i>		<i>Devre-i Âliye</i>	
	<i>1.Sınıf</i>	<i>2.Sınıf</i>	<i>1.Sınıf</i>	<i>2.Sınıf</i>	<i>1.Sınıf</i>	<i>2.Sınıf</i>
<i>Elifbâ ve Eczâ-yı Şerife</i>	<i>3 Saat Ortak</i>		-		-	
<i>Kur'ân-ı Kerim ve Malûmât-ı Dinîye</i>	<i>3 Saat Ortak</i>		<i>5 Saat Ortak</i>		<i>5 Saat Ortak</i>	
<i>Müşahibât-ı Ahlâkiye</i>	<i>3 Saat Ortak</i>		<i>Kıraât dersleri arasında</i>		<i>Kıraât dersleri arasında</i>	
<i>Kıraât (Elifbâdan sonra)</i>	<i>3 Saat Ortak</i>		<i>3 Saat Ortak</i>		<i>3 Saat Ortak</i>	
<i>Ezber</i>	<i>1 Saat Ortak</i>		<i>Kıraât dersleri arasında</i>		<i>Kıraât dersleri arasında</i>	
<i>İmlâ</i>	<i>1 Saat Ortak</i>		<i>Kıraât dersleri arasında</i>		<i>Kıraât dersleri arasında</i>	
<i>Yazı</i>	<i>1 Saat Ortak</i>		<i>Tahrîr dersleri arasında</i>		<i>Tahrîr dersleri arasında</i>	
<i>Sarf</i>	-		<i>1 Saat Ortak</i>		<i>1 Saat Ortak</i>	
<i>Tahrîr</i>	-	<i>1</i>	<i>1 Saat Ortak</i>		<i>1 Saat Ortak</i>	
<i>Tarih</i>	-	<i>1</i>	<i>1 Saat Ortak</i>		<i>1 Saat Ortak</i>	
<i>Coğrafya</i>	-	<i>1</i>	<i>1 Saat Ortak</i>		<i>1 Saat Ortak</i>	
<i>Hesâb ve Hendese</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>2 Saat Ortak</i>		<i>2 Saat Ortak</i>	
<i>Eşyâ Dersleri ve Ziraat</i>	<i>4 Saat Ortak</i>		<i>3 Saat Ortak</i>		<i>3 Saat Ortak</i>	
<i>Resim</i>	<i>2 Saat Ortak</i>		<i>Vazife şeklinde</i>		<i>Vazife şeklinde</i>	
<i>El işleri</i>	<i>2 Saat Ortak</i>		<i>Vazife şeklinde</i>		<i>Vazife şeklinde</i>	

¹⁹⁹ Sarıçelik, aynı eser, s.32-33.

<i>Terbiye-i Bedeniye ve Sıhhîye</i>	<i>Sabah ve akşam tatillerinden evvel bedeni alıştırmalar ve askeri talimler</i>
<i>Oyun</i>	<i>Her teneffüste ve terbiyevi tenezzühler arasında</i>
<i>Nişân</i>	<i>Bedeni alıştırmalar arasında</i>
<i>Mûsiki(Gınâ)</i>	<i>Sabah ve öğlen sınıfa girerken, Salı ve Perşembe akşamları mektepten çıkarken</i>

Tablo 7. Altı Dershaneli ve Altı Muallimli İptidai Mekteplere Mahsûs Tevzîyi Dürûs Cedveli²⁰⁰

<i>Dersler</i>	<i>Devre-i Evveli</i>		<i>Devre-i Mutavassıta</i>		<i>Devre-i Âliye</i>	
	<i>1.Sınıf</i>	<i>2.Sınıf</i>	<i>1.Sınıf</i>	<i>2.Sınıf</i>	<i>1.Sınıf</i>	<i>2.Sınıf</i>
<i>Elifbâ ve Eczâ-yı Şerife</i>	6	-	-	-	-	-
<i>Kur'ân-ı Kerim ve Malûmât-ı Dinîye</i>	1	4	4	4	3	3
<i>Müşahibât-ı Ahlâkiye</i>	3	2	2	1	1	1
<i>Kıraât (Elifbâdan sonra)</i>	3	3	2	2	2	2
<i>İmlâ</i>	1	-	-	-	-	-
<i>Ezber</i>	1	1	1	1	1	1
<i>Yazı</i>	-	-	1	1	1	1
<i>Sarf ve Nahiv</i>	-	2	2	1	1	1
<i>Tahrîr</i>	-	1	1	1	1	1
<i>Tarih</i>	-	2	2	2	2	2
<i>Coğrafya</i>	-	1	1	2	2	2
<i>Hesâb ve Hendese</i>	4	3	2	2	2	2
<i>Eşyâ Dersleri ve Ziraat</i>	4	2	2	2	2	2
<i>Resim</i>	1	1	2	2	2	2
<i>El işleri</i>	2	2	2	2	2	2
<i>Talimi, Oyun, Nişân</i>	2	2	2	2	2	2
<i>Toplam</i>	30	30	30	30	30	30

²⁰⁰ Sarıçelik, aynı eser, s.35.

“Yetkili eğitim kurulları bu programa bazı mahalli dersleri de ekleyebileceklerdi”²⁰¹. Programa göre öğretmen bir ders saatinin yarısını bir devrenin birinci sınıfına, diğer yarısını ise ikinci sınıfına ayıracaktı. Öğretmen bir sınıfla meşgul olurken diğer sınıflar ödevlendirilecekti. Birinci sınıflarda Elifbâ bitirilinceye kadar Kıraât dersleri yerine Elifbâ işlenecekti. Malûmât-ı Dinîye dersleri ortak okutulacaktı²⁰². Öğrenciler, boş zamanlarında ziraat ve zanaatla meşgul olacaklardı²⁰³. Altı dershaneli ve öğretmenli okulların müfredat programı incelendiğinde öğrencilerin her konuda temel düzeyde söz söyleyebilecek bilgi birikimine sahip bireyler olarak yetiştirilmesinin hedeflendiği anlaşılmaktadır. Ancak öğretmen eksikliği, birleştirilmiş sınıflı müfredat programlarının uygulanmasını zorunlu kıldı. Meşrutiyet Dönemi’nden öğretmen eksikliği, bina, ders araç gereçleri gibi eksikliklerin çeşitli nedenlerle giderilememesi, eğitim sistemindeki planlamaların sık sık değişmesi benzer sorunların 2015 Türkiye’inde varlığını sürdürmesine neden olmuştur.

“İtaât, II. Abdülhamit Dönemi’nde olduğu gibi Meşrutiyet Dönemi’nde de titizlikle işlenen bir konu oldu. Bu dönemde sırasıyla Allaha, peygambere ve padişaha itaât işlendi. Meşrutiyet Dönemi’nde ise Allaha ve peygambere itaâtte aynı şekilde önem verilirken padişah konusunda durum değişti. Padişahın “meşrutiyetperver” olması, vekillerinde Kanun-u Esasiye sadık olmaları gerektiği aksi halde padişah ve vekillere itaâtin gerekmeyeceği” ifade edildi²⁰⁴. Ana-baba ve büyüklerin sözünü dinlemenin önemi üzerinde duruldu. Ders kitaplarında buna yönelik okuma parçalarına yer verildi²⁰⁵. Meşrutiyetçiler, ders kitaplarının önsözlerinde bulunan padişaha övgü dolu sözleri çıkardılar²⁰⁶. 1908-1918 yılları arasında ise sadece Kıraât(1911) ve İslam Tarihi(1918) haricinde tüm derslerin başlangıcında bulunan besmeleler kaldırıldı. Maârif Müdürlüğü’nden ruhsat alınmadan ders kitabı okutulması yasaklandı²⁰⁷. Balkan Savaşı sonrasında “Militer

²⁰¹ Mustafa Ergün, *II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1911)*, Ankara 1996, s.201.

²⁰² Sarıçelik, *aynı eser*, s.31.

²⁰³ Ergün, *aynı eser*, s.202.

²⁰⁴ Nuri Doğan, *Ders Kitapları ve Sosyalleşme (1876-1918)*, İstanbul 1994, s.128.

²⁰⁵ *Aynı eser*, s.130.

²⁰⁶ *Aynı eser*, s.166.

²⁰⁷ *Aynı eser*, s.71.

Milietçilik” anlayışı eğitimi de etkiledi. Bunun sonucu olarak okulların müfredat programına yeni dersler girdi²⁰⁸.

II. Meşrutiyet Dönemi’nde eğitim öğretim yöntemlerinde önemli değişiklikler meydana geldi. Deneme olarak kalmakla birlikte okullara yargılama ve gözlem girdi. Müfredat programlarında vatan, millet ve sanat duyguları ön plana çıkarıldı. Din dersleri ve ahlâk konusunda laikliğin temelleri bu dönemde atıldı. Karma eğitimin denemeleri yapıldı, resim ve el işi öğretimine önem verildi. Ezberci öğretim yerine tecrübe ve düşünmeye dayalı bir eğitim geleneği başladı²⁰⁹. II. Meşrutiyet Dönemi’nde bunlardan farklı olarak hem rejimler tanıtıldı hem de en iyi yönetim biçiminin cumhuriyet olduğu vurgulandı. Ancak bu yönetimin Osmanlı Devleti’ne uygun olmadığı çünkü ülkenin çok uluslu olduğu, devletin kurucusu olan Osmanlı ailesinin memlekete çok hizmetleri olduğu vurgulandı²¹⁰. Ayrıca II. Abdülhamit şahsiyetinde mutlakiyet dönemi sert şekilde eleştirildi. II. Meşrutiyet Dönemi’nde devlet okullarında millî bir eğitim politikası izlenmeye başladı. Öğretim dili, ders kitapları, öğretmen yetiştirme, okulların teftişi gibi pek çok konuda yapılan yeniliklerle, Türk Eğitim Sistemi’nin temelleri atılmıştır²¹¹.

II.Meşrutiyet yılları amaç bakımından bir arayış dönemi oldu. Bu dönemde oluşan fikirler Cumhuriyet Dönemi’ni etkiledi. Dönemin ilk yarısından sonra halkta da bir bilinçlenme görüldü. Basında eğitimle ilgili tartışmalar başladı. 1908-1914 yılları arasındaki dönem Türkiye’de eğitiminin en canlı ve hareketli dönemlerinden biri oldu. Batı’dan gelen süreli yayımlar, Avrupa’ya giden öğrenci ve araştırmacıların eser ve makaleleri, çağdaş pedagojiyi Türkiye’ye getirdi²¹². II. Meşrutiyet Dönemi’nde temel eğitim okulları laikleşmeye başladı. İlköğretimlerin vilayetlerde yaygınlaştırılmasıyla birlikte ulusal bir eğitim politikası oluşturmanın temelleri atıldı²¹³. 1914 başlarında Maârif Nezâreti, vilayetlerden kızların zorunlu öğretim süresinin 12-13 yaşına kadar çıkarılmasını istedi. Aynı tezkerede kız öğrencilerin

²⁰⁸ Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, (Yay. Haz. Ahmet Kuyaş), İstanbul 2002, s.453-454.

²⁰⁹ Türk, *aynı makale*, s.281.

²¹⁰ Nuri Doğan, *aynı eser*, s.80-81.

²¹¹ Ergün, *aynı makale*, s.268.

²¹² Nurhayat Çelebi-Tezer Asan, ”II. Meşrutiyet Dönemi Eğitimi ve İnsan/ Birey Yetiştirme Paradigmaları Analizi”, *Karabük Eğitim ve Öğretim Araştırma Dergisi*, C.3, S.1, Şubat 2014, s.264.

²¹³ Niyazi Berkes, *aynı eser*, s.461.

musiki derslerinde üflemeli çalgı çalması yasaklanırken 13 yaşından küçük olanların bünyeleri de uygun olmak şartı ile trampet çalabilecekleri belirtildi²¹⁴.

1.2.1.4. 1914-1921 Yılları Arasında Burdur İptidai Mektepleri'nde Okutulan Dersler

Tablo 8. 2.1.3.4. 1914-1921 Yılları Arasında Burdur İptidai Mekteplerinde Okutulan Dersler ve Bu Derslerde İşlenen Konular²¹⁵;

Dersler	1914-1921 Yılları Arasında Burdur İptidai Mekteplerinde Derslerde İşlenen Konular
Kur'ân-ı Kerim	Birçok okulda birinci sınıfın ilk üç ayında bazen de altı aylık döneminde öğrencilere Elifbâ öğretildi. Çocuk Elifbâyı kavradıktan sonra Kur'ân'a geçildi. Ku'rân-ı Kerim dersinde, cüzler sırasıyla tecvit üzere okutturuldu. Kur'ân-ı Kerim'i bir kez bitirmeyen yani hatim indirmeyen öğrencilerin okuldan mezun olmasına izin verilmedi.
Eşya Dersleri	Vücudun aksamı, hayvanlar, bitkiler, mektep, dershane, giyecekler, sanayii, meslekler, madencilik, havagazı, avcılık, taş, toprak gibi çeşitli konularda öğrenciler bilgilendirildi. Öğrencilere anlatılan konular görsellerle desteklendi. Genellikle öğretmenler bu dersi işlerken Anadolu Yavrusu kitabından yararlandı.
Hesâp	Okula yeni başlayan çocuklara sırasıyla ona, yirmiye, elliye ve yüze kadar sayılar ezberlettirildi. Sonra dört işlem ve kesirler öğretildi. Üçüncü sınıftan itibaren iki, üç, dört basamaklı sayılarla dört işlem yaptırılmış, küsuratlı işlemler, kesirler, ağırlık ve uzunluk ölçüleri, paralar ve bunlarla ilgili Hesaplamalar gösterilmiştir.
İmlâ	Öğrenciler tahtaya kaldırımlarak yazma talimleri yaptırıldı. Sağa ve sola harflerin yazılış şekilleri gösterildi. Okudukları derslerle ilgili manzumelerden seçilen kelime ve cümleler yazdırıldı.
Kıraât	Derslerde Türkçe Elifbâ, Anadolu Yavrusu, Ahmet Cevad Bey'in "Güzel Kıraât" kitabı derslerde kullanılan ana kaynaklar oldu. Bu kitaplardan metinler kıraât edildi. Ağlasun Menbâü'l-İrfan Mektebi gibi bazı okullarda padişaha ve büyüklere saygı konusuna yer verildi ²¹⁶ .(220)
Malumat-ı Dinîye	Kelime-i Tevhit, Kelime-i Şehadet, İslam'ın ve İmanın Şartları, Abdest, Namaz, Oruç, Zekât, Hac, Allah'ın Sıfatları gibi hususlar işlendi. Abdest ve namaz konuları uygulamalı öğretildi. Gaza, Peygamberin Hayatı, Dört Halife Dönem'ine ait menkıbeler anlatıldı. Kısacası bir Müslümanın bilmesi gereken teorik ve uygulamalı temel bilgiler öğretilmeye

²¹⁴ Ergün, *aynı eser*, s.207-208.

²¹⁵ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:1-168.

²¹⁶ KMA, *Muhtelif Evrak b.no: 97*, b.no:116/1-3(1 Haziran 1336/1 Haziran 1920).

	çalışıldı. Yine ders kitabı olarak Anadolu Yavrusu kitabı ana kaynak olarak kullanıldı.
Manzume Ezberi	Dinî, vatanî, terbiyevî ve millî manzumeler öğretildi.
Müşehibat-ı Ahlâkiye ve Vatanîye	Anne, baba, büyüklere ve Padişaha hürmet, çalışkanlık, tembellik, öksüz ve yetimlere yardım, yalancılık, ticaret, emanet, vatan, toprak gibi hususlar işlendi. Beş ve altıncı sınıflarda kanun, kanuna itaât ve vatan için fedakârlık konuları ele alındı. Öğretimden çok davranış kazandırmayı amaçlayan bir derstir.
Sarf ve Nahiv	İsim, cins isim, sıfat, zamir, fiil, fiil kipleri, ismin halleri, fiilden cümle teşkili gibi konulara yer verildi.
Tarih	Peygamberler Tarihi, İslam Tarihi, Osmanlı Padişahları, Trablusgarp ve Bulgar Savaşları, Edirne'nin geri alınması konuları işlendi. Bunun yanında Fransız İhtilali gibi Avrupa tarihi de müfredat içerisinde yer aldı. Öğrencilerin vatanperver duygularını artırmak için Namık Kemal ve Mithat Paşa'nın hikâyelerine yer verildi.
Coğrafya	İdari teşkilatlanma hakkında bilgi verildi. Öğrencilerin kendi köy, kasaba, sancak, vilayet ve ülke sınırlarını tanıtıcı çalışmalar yapıldı. Bu amaçla toprak, çamur ve kum kullanılarak köy, kasaba, sancak, vilayet ve ülkenin sınırları çizdirildi. Osmanlı vilayetlerini ve Yabancı Devletleri tanıtıcı çalışmalara yer verildi. Dersler işlenirken haritalardan yararlanıldı. Ayrıca dünyanın hareketleri, gece ve gündüzün oluşumu gibi konular işlendi. Anadolu Yavrusu kitabı ana kaynak olarak kullanıldı.
Terbiye-i Bedeniye	Kol, bacak, göğüs hareketleri, yürüyüşler, koşular ve bunlarla ilgili oyunlara yer verildi.
Ziraat	Hububat, saman, meyve ve orman ağaçları, gübre kullanımı, tarım aletleri, arıcılık, ipek böcekçiliği, kümes hayvanları, büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık, çiftlik yönetimi gibi hususlar işlendi. Bu dönemde halkın büyük kesiminin köy ve kasabalarda yaşadığı düşünülürse halkı tarım ve hayvancılık konusunda bilinçlendirerek verimi arttırmak amaçlanmış olmalıdır. Eğitim, ülkenin kalkındırılmasında bir araç olarak görülmüştür.
Müzik	Vatanî, millî, dinî, ahlâki, terbiyevî manzume ve şarkılar ezberlettirildi. Bu dersin amacı öğrencilere vatan, millet sevgisi kazandırmaktır.
El İşleri	Kağıt kesme, bükme, elvan kağıttan çeşitli şekiller yapma, parmakla kağıt yırtma ve örme, toprak ve çamurdan çeşitli şekiller yapma gibi etkinlikler yapıldı.
Tabahat, İdare-i Beytiye	Kız iptidai mekteplerinde yukarıdaki dersler dışında Tabahat (yemek pişirme) ve İdare-i Beytiye (ev idaresi) derslerine yer verildi. Bu derslerden anladığımız kadarıyla hükümetin amacı kadınları bir mesleğe yönlendirmekten çok iyi birer ev hanımı olarak yetiştirmektir.

1.2.1.5. Temel Eğitim Kurumlarının Teftişi ile İlgili Düzenlemeler

1869 Nizamnâmesinde okulların teftişine yönelik maddelere yer verildi. Nizamnâmenin yayımlanmasının ardından Büyük Meclis-i Maârif bünyesinde “*Memurin-i Teftişiye*” adıyla biri Rumeli’de diğeri Anadolu’da olmak üzere iki birim oluşturuldu. Müfettişlerin görevi buldukları mahalde sıbyân okullarının teftişi, bina, tedrisat ve öğretim kadroları yönünden okulların ıslahı ve rüştiyelerin yaygınlaştırılması idi. 1882 Yılında müfettişlerin sayısı artırılarak işbölümüne dayalı bir teftiş dönemi başlatıldı. Bu düzenleme ile temel eğitim kurumlarını denetlemek üzere “*Mekâtib-i Sıbyâniye Müfettişliği*” kuruldu. 1887 yılında bu birim öğretim daireleri dışında “*Memurin-i Teftişiye*” adıyla ayrı bir daireye bağlandı. 1892 yılında ismi “*Mekâtib-i Âliye ve Husûsiye Müfettişliği*” olarak değiştirildi. Müfettişlerin sayıları artırıldı. 1897’den sonra kız rüştiye ve iptidailerin denetimi başladı. İmparatorluğun genişliği, sıbyân mekteplerinin henüz tam olarak ıslah edilememiş olması, öğretmenlerin yetersizliği, rüştiyelerin yeni yaygınlaştırılmakta olması, Maârif teşkilatının yokluğu, halkın cehaleti, müfettişlerin gerçek manada denetim yapmalarını engelledi. Gayrimüslim okullarının “*Müfettiş-i Mahsûsa*” tarafından denetimi ise 1886 yılında başladı²¹⁷.

Her vilayet merkezinde bir maârif müfettişi, her liva merkezinde ise bir ilkokul müfettişi atanması için 1910 yılı bütçesinden ödenek ayrıldı. İlköğretim müfettişlerini valiler, maârif müfettişlerini ise Nezâret atayacaktı. Söz konusu atamalar yapıldıktan sonra müfettişlerin görevleri ile ilgili bir nizamnâme yayınlandı. Buna göre; vilayette görevli müfettişler, öğretmen okulları ve temel eğitim kurumlarını denetleyecekler, denetimleri ile ilgili bir rapor hazırlayarak Maârif Müdürüne sunacaklardı. 1912 yılında Bakanlığın merkez örgütlenmesi içerisinde “*müfettiş-i umûmi*”lik oluşturuldu. Ayrıca müfettişlerin görevleri ile ilgili sekiz maddelik bir kararname hazırlandı. Ancak bu kararname Mecliste tartışıldı ve uygun bulunmayarak kabul edilmediği gibi müfettişlik kurumu da lağvedildi. Müfettişler bu karar üzerine görev yerlerine gitmedi. Bu süreçte okulların denetimi Maârif müdürleri ve kaymakamlar tarafından yerine getirildi²¹⁸. 1913 yılında yürürlüğe

²¹⁷ Kodaman, *aynı eser*, s.50-53.

²¹⁸ Ergün, *aynı eser*, s.163-164.

giren yasa ile “*Maârif Müfettiş-i Umûmileri*”, “*Vilayet-i Maârif Müfettişleri*”, “*Maârif Müdürleri*”, “*Tedrisat-ı iptidaiye Meclisleri*”nin seçeceği bir üye, kaymakamlar, nahiye müdürleri ve maârif sıhhiye müfettişlerine her türlü genel özel okulları denetleme yetkisi verildi²¹⁹.

1.2.1.6. Temel Eğitim Kurumlarının Gelir Kaynakları

Mahalle mektepleri eğer bir vakfa sahipse giderleri bu vakıflardan karşılanırdı. Ancak okulun vakfi yoksa ya da geliri yetersizse avarız vergisinden ayrılan pay, hayır işleri için vasiyet edilmiş paralar, fitr ve kurban derileri, bunlar kâfi gelmezse ahali tarafından verilen ayni ve nakdi yardımlar bu okulların başlıca gelir kaynaklarını oluşturmaktaydı²²⁰. Tanzimat Dönemi’nde temel eğitimde reform çabası başlamış ancak gelir kaynakları ile ilgili bir düzenleme yapılamadı. 1869 Nizamnâmesinin 198. maddesi sıbyân mekteplerinin masraflarının varsa vakfından, vakfi yoksa veya yetersizse ait olduğu cemaat tarafından karşılanmasını öngörüyordu. 1869 Nizamnâmesinde bir sıbyân mektebinin yıllık öğretmen maaşları ve diğer masrafları için en az 600-900 kuruşluk bir gider olacağı, bu paranın okulun bulunduğu mahallece karşılanması uygun bulunmuştur²²¹.

1869 Nizamnâmesi sonrasında devlet adamları arasında bir taraftan mevcut sıbyân mekteplerini ıslah etmek diğer taraftan okulu bulunmayan köy ve mahallelere yeni usûl temel eğitim kurumları açmak düşüncesi güçlendi. Bunun için ciddi bir kaynağa ihtiyaç vardı. Bu ihtiyacı karşılamak için 1872 yılında sıbyân mektebi olmayan köy ve kasaba ahalisinden alınan aşar vergisine %10 zam yapıldı. Yeni vergi “*öşrûn öşrû*” olarak adlandırıldı. Tarlası bulunmayan, çiftçilikle uğraşmayan amele vs. işlerle meşgul kişiler bu vergiyi vermeyecek ama senede iki üç gün bu maksatla çalıştırılacaktı. Yeni vergilerle, okulu bulunmayan köy ve kasabalara temel eğitim kurumları açılması planlanmaktaydı. Fakat bu paralar vilayetlerce menâfi sandıklarına aktarılarak başka işler için harcandı²²². 1883 yılında iptidailerin artan giderlerini karşılamak için öşrûn öşrû olarak adlandırılan vergide yeni bir düzenleme

²¹⁹ *Aynı eser*, s.204.

²²⁰ Berker, *aynı eser*, s.91-92; Akyüz, *aynı eser*, s.228.

²²¹ Unat, *aynı eser*, s.119.

²²² Sarıçelik, *aynı eser*, s.37.

yapıldı. Yeni vergi “*hisse-i iane vergisi*”²²³ olarak adlandırıldı. Buradan elde edilen gelirlerin önce (1/4)’ü, 1887’den itibaren ise yarısı İstanbul’a gönderildi. Geriye kalan kısmı ise genellikle idadi ve Darümualliminler için harcandı. Temel eğitim kurumlarına ise bu gelirden hiç tahsisat ayrılmadı²²⁴.

1910 yılında eğitim giderlerini karşılamaya yönelik “*müsekiffat yasası*” çıkarıldı. Yasada bu vergiye gerektiğinde eğitim masraflarını karşılamak için zam konulabileceği ifadesi eklendi. Aşardan alınan maârif hissesi ile emlak vergisinden alınan zam birleştirildi. Eğitim dâhil tüm gelirler doğrudan hazine tarafından toplandı. Hazine, toplanan bu paralardan eğitim için daha fazla pay ayırdı. Çıkarılan irade-i seniye ile maârif hisselerinin Maârif Nezâreti bütçesi aracılığı ile vilayetlere gönderilmesi, vilayetlerinde bu gelirleri kendi bölgelerindeki okullara harcamaları talimatı verildi. Sonrasında Nezâret gerekli ödeneği vilayetlere gönderdi. Vilayetlerde oluşturulan Vilayet İdare Meclisleri de bu ödeneği Müslim ve gayrimüslim oranına göre kendi bölgelerindeki okullara dağıtmaya başladı. Bu dönemde devlet bütçesinin %50’ye yakını Duyûn-u Umûmiye’ye, %35’i ise savunma giderlerine aktarılıyordu. Eğitim içinse ancak %3-4’lük bir pay ayrılabilirdi. Bu payın 1909 yılında %37’si Darümualliminler, iptidai ve rüştiyelere aktarıldı²²⁵.

1.2.1.7. II. Meşrutiyet Dönemi Temel Eğitimde Görülen Gelişmeler

Mustafa Nail Bey 5 Mayıs 1909 tarihinde Maârif Nazırı oldu. Nazırlığı sırasında eğitimde birliği savundu. İdadi ve yüksekokullarda eğitimin Türkçe yapılması fikrini dile getirdi. Bu azınlıkların tepkisine neden oldu. Mustafa Nail Bey’in yedi aylık bakanlığı döneminde “*Maârif-i Umûmiye Kanunu Layihası*” çıkarıldı. Bununla birlikte Nezârete bağlı kurumların idaresi yeniden düzenlendi²²⁶.

²²³ Hisse-i İane vergisi; Artan Maârif giderlerini karşılamak için H.1300/M.1882-1883. yılında konuldu. Aşarın sub’u ve (1/7) ve bunun bir rub’u(¼) miktar aşar ile birlikte alınacaktı. Bunun anlaşılmasını üzerine H.1303/M.1885-1886 yılında yeni bir vergilendirme yöntemine başvuruldu. Buna göre %11,5 vergi alınacaktı. Bunun %10’u aşar vergisi olarak devlet hazinesine, %1’i menâfi sandıklarına, %0,5’lik kısmı ise Maâriife verilecektir. Bkz; Sarıçelik, *aynı eser*, s.38.

²²⁴ *Aynı eser*, s.38-39.

²²⁵ Ergün, *aynı eser*, s.165,167.

²²⁶ *Aynı eser*, s.177.

Bu dönemde Maârif Nazırı Emrullah Efendi'nin "*Tuba Ağacı Kuramı*" tartışmalarına neden oldu. Kuram, "*eğitimde yenileşmeye yükseköğretimden başlamak gerekir*" fikrini öngörüyordu. Satı Bey ile Ziya Gökalp arasında başlayan "*ulusal eğitim*" konulu tartışmada eğitim sistemi yapılandırılırken ulusal amaçların verilmesi, eğitimde ödül ve cezanın yeri, toplumsal denetimin eğitim üzerindeki etkileri, öğrencilerin kişilik özellikleri, eğitimde ulusal amaçlar neler olmalı? gibi sorunlar dile getirildi. Bu dönemde aydınlar "*millî terbiye*" konusu sıkça dile getirdiler. Meşrutiyet yöneticileri "*Meşrutiyet*"i reform olarak değerlendirdiler. Bu özgür ortamın devamı için aydın, özverili, iradeli ve ödevlerini bilen vatansever gençlerin yetiştirilmesini eğitimin en önemli işlevi olarak gördüler.

Cumhuriyetin ilk yıllarında uygulanacak olan eğitimin yapı taşlarının temelleri bu dönemde atıldı. Klasik mektep hocalarının yerini daha profesyonel öğretmenler aldı. Meşrutiyet öğretmenleri fenn-i terbiye ile yetişmiş, yeniliklere açık, klasik mektep hocalarına göre gayet aydın bireyler olarak halka hizmet ettiler²²⁷. Mutlakiyet döneminde padişaha bağlı, itaâtkâr ve dindar nesiller yetiştirme anlayışı, Balkan savaşları sonrasında "*militer- ulusçu*" bir yapıya dönüştü²²⁸. Damat Mehmet Şerif Paşa 30 Ekim 1912- 23 Ocak 1913 tarihleri arasında Maârif Bakanlığı yaptı. Bakanlığı sırasında "*ifham*" gazetesine verdiği beyanatta; "*eğitim sisteminin bakanların değiştirilmesi ile değiştirilemeyecek kadar sağlam temellere dayandırılacağı*" ifade etti²²⁹. Ancak ne Meşrutiyet döneminde ne de günümüzde bu söz hemen her Bakan tarafından sadece tekrarlandı. Halan tam anlamıyla bir sistem kurulamadı. Bakanlarla birlikte sistemler değişmeye devam etti.

Meşrutiyet Dönemi'nde temel eğitimdeki problemler kendini iyice hissettirdi. Bu dönemde Nezâret temel eğitimle ilgilenmeye zorlandı. Öğretmen yetiştirilmesi, eğitimle ilgili yasalar ve bina sorunlarının çözümü için formüller üretildi. Buna yönelik olarak Emrullah Efendi tarafından "*Tedrisat-ı İbtidaiye Layiha-ı Kânûniyesi*" hazırlandı ve 1913 yılında geçici yasa olarak uygulamaya konuldu²³⁰. Geçici Yasa ile rüştiyeler kaldırıldı ve temel eğitim altı yıla çıkarıldı. Bir yerleşim yerinde elliden

²²⁷ Berkes, *aynı eser*, s.453-454.

²²⁸ Çelebi-Asan, *aynı eser*, s.266-267.

²²⁹ Ergün, *aynı eser*, s.180.

²³⁰ Ergün, *aynı makale*, s.270.

fazla kız öğrenci bulunursa oraya bir kız mektebi açılması uygun görüldü. Bu mümkün olmadığı durumda karma eğitim yapılacaktı. Okul çevresinde kahvehane ve misafirhane gibi yerlerin açılması yasaklandı. Gerek görülen yerlerde “*Yatılı Mekâtib-i İbtidâîye-i Umûmiye*” kurulması öngörüldü. 30 yıl hizmet eden öğretmenler emekliye ayrılacaktı. Azledilen öğretmenler sınava girip, başarılı olmak kaydıyla mesleklerine dönebileceklerdi. Öğretmen maaşları 300 ile 1000 kuruş arasında olacaktı. Göreve yeni başlayan öğretmenler ilk terfilerini beşinci yılın bitiminde, sonrasında ise her üç yılda bir terfi alacaklardı. Kızlar iptidailere dört yıl devam edebilecekti. Gerektiğinde bu süre beş yıla çıkabilecekti. Ailelerinin yanında özel öğretim gören çocuklar her ders yılı sonunda sınava alınacaklar, başarılı olamazlarsa okula kaydedileceklerdi²³¹.

Bu dönemde temel eğitimi düzenlemek için vilayetlerde “*tedrisat-ı iptidâîye meclisleri*”, kazalarda “*maârif encümenleri*” görevlendirildi. Görev yapan öğretmenler “*ehliyetnameli muallim muavinleri*” ve “*Darülmualimin-i İbtidâîyye mezunu muallimler*” olarak ikiye ayrıldı. Yasanın yürürlüğe girmesinden itibaren Darülmualimin-i Rüştîye mezunu olmayan öğretmenler “*muallim muavini*” sayılacaktı. Eğer bu öğretmenler beş yıl içinde Darülmualimin derslerinden sınava girip “*muallim*” ünvanı almazlarsa ehliyetnameleri ellerinden alınacaktı. Ayrıca her vilayette yatılı erkek öğretmen okulları ve gerekli görülen yerlerde yatılı kız okulları açılması planlandı. Yasayla temel eğitim gelirleri $\frac{1}{4}$ oranında arttırıldı²³². Birçok sorun kâğıt üzerinde çözüme kavuşturuldu. Ancak ülke topraklarının genişliği, ekonomik durum, yeterli öğretmen ve okul bulunmaması ve yasadan kısa süre sonra başlayan savaş bunun uygulamaya konulmasını imkânsız hale getirdi.

1.2.1.8. Temel Eğitim Kurumlarının Öğretmen Kaynakları

1.2.1.8.1. Darülmualimin

1868 yılında Takvim-i Vekayi’de çıkan bir yazıda usûl-i cedîd üzere öğretime muktedir öğretmenler yetiştirmek üzere İstanbul Süleymaniye’de bir Darülmualimin

²³¹ Aynı makale, s.285-286.

²³² Ergün, aynı eser, s.201-204.

açıldığı, okulun öğretmen ve hademelerinin tedarik edildiği, okulda öğrenim görmek için müracaat edecek ilk elli kişiye 30 kuruş burs verileceği belirtildi. Öğrenci olabilmek için; sarf ve nahiv, mantık, Farisi derslerini görmüş, hesaptan amel-i erbaa kadar öğrenmiş kişilerin Meclis-i Maârife başvurarak okulun giriş imtihanları için kayıt yaptırabilecekleri duyuruldu²³³. Darümuallimin müdürlüğüne getirilen Mehmet Cevdet Efendi, bu okulda okutulmak üzere yeni bir alfabe ve usûl-i cedîdeye uygun bir öğretim programı hazırlattı. Bu öğretim usûlüne muhafazakârlar tepki gösterince okul bir yıl öğrencisiz kaldıysa da 1871 yılında Mehmet Cevdet Efendi'nin çabaları ile yeniden kayıt alarak eğitim öğretime devam etti. Bu dönemden itibaren okul taşrada açılacak Darümuallimin-i Sıbyân mekteplerinde öğretmen yetiştirmeye başladı. Bu okul ilk açıldığında ülkede on iki bin civarında sıbyân mektebi bulunuyordu. Darümuallimin'in yılda 20-30 mezun verdiği düşünüldüğünde okulun İstanbul'daki öğretmen ihtiyacını bile karşılamaktan uzak olduğu görülmektedir²³⁴.

1908'den sonra basılan ders kitaplarında resim ve haritaların kullanımı arttı ve yurt dışından ders araç gereçleri satın alındı²³⁵. 1909 yılında öğretmen sorununu çözümlemek için İstanbul'daki Darümuallimin'in başına Satı Bey getirildi. Taşradaki eski öğretmen okullarını düzeltmek ve yeni okulların kuruluşları hususundaki çalışmaları yürütmek için 15 Maârif müfettişi görevlendirildi. Bunlar verimli çalışmalarda bulundular²³⁶. Satı Bey, Darümuallimin'e bir uygulama okulu kurdurdu. Çeşitli yerlerden gelen öğretmenlere yeni öğretim metotlarını öğretti. Öğrencileri İstanbul'un en kötü okullarına kadar gönderip ders verdirdi²³⁷.

1.2.1.8.2. Darülameliyyat

Öğretmen eksikliğini kapatmak için “*Mekâtib-i İptidaiye Müdürlüğü*” tarafından bir proje hazırlandı²³⁸. Proje doğrultusunda 1881 yılında temel eğitim

²³³ Berker, *aynı eser*, s.93,95.

²³⁴ Hüseyin Şimşek, “Osmanlı Döneminde Kısa Süreli Öğretmen Yetiştirme Uygulamaları (Darülameliyyat ve Taşrada Öğretmen Yetiştirme)”, *Y.Y.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.XI, S.I, 2014, s.84.

²³⁵ Türk, *aynı makale*, s.286.

²³⁶ Ergün, *aynı eser*, s.163.

²³⁷ Türk, *aynı makale*, s.282.

²³⁸ Şimşek, *aynı makale*, s.85.

kurumları ile ilgili bir genelge yayınlandı. Genelge ile yeni usûl iptidai okullarının ihtiyaçlarına cevap verebilecek öğretmenler yetiştirmek üzere Üsküdar'da Osman Efendi ve Cevat Efendi tarafından birer kurs açıldı. Ayrıca Maârif Nezâreti tarafından kurs mahiyetinde İstanbul'daki ilkokul öğretmenleri için “*Darülameliyat*” adıyla bir okul kuruldu. Bu okul hem yeni öğretim yöntemlerini bilen öğretmenler yetiştirecek hem de mevcut sıbyân mektebi muallimlerine kurslar düzenleyecekti. Bu bir çeşit işbaşında yetiştirme okuluydu. Kursu başarıyla bitirenler taşraya öğretmen olarak gönderilecek ve böylece ülkenin her tarafına yeni eğitim anlayışı yaygınlaştırılmış olacaktı²³⁹. Benzer kurslar taşradaki bazı vilayetlerde de açıldı. Hatta ihtiyacın fazlalığı karşısında imamlıkla öğretmenliğin birleştirilmesine yönelik çalışmalar yapılarak sınavla ehliyetname verildi. Bu yolla öğretmen ihtiyacı giderilmeye çalışıldı²⁴⁰. Bu okullarda öğrenim görebilmek için Türkçe okuyup yazmak, Arabi'yi nahv'e kadar okumuş olmak, imlâ bilmek gerekiyordu. Bu şartları taşıyanlar Maârif Nezâreti'nin Mekâtib-i İbtidai'ye Dairesi'ne başvurabileceklerdi²⁴¹.

1.2.1.8.3. Taşrada Açılan Öğretmen Okulları

Taşrada kurulan darülmualimin açılmasına 1872 yılında karar verildi. Taşrada bu okulların açılmasının önündeki en büyük engel arsa, bina ve öğretmen yetersizliği idi. 1880'den itibaren Maârif Meclisleri, taşrada açılması planlanan öğretmen okulları için arsa, bina tahsis ederek Maârif Nezâreti'nden öğretmen talep etmeye başladılar. Talepler yoğunlaşınca Maârif Nezâreti, Maârif Meclisi bulunan on vilayette birer Darülmualimin kurulması için harekete geçti ve 1883 yılında padişahın iradesiyle bu iş için 12 bin kuruş tahsisat ayrıldı. Açılan bu okullara nitelikli ve yeterli öğrenci bulabilmenin en temel şartı öğrencilere burs sağlamaktı. Çünkü vilayetlerin uzak kent, kasaba ve köylerinden gelecek öğrencilerin barınma, yiyecek ve diğer ihtiyaçları için belli miktar paraya ihtiyaçları olacaktı. Bu masraflarını karşılayamayan çocukların okula devam etmesi mümkün değildi. Öğrencilere burs verilerek okula ilgiyi arttırmak, nitelikli öğrencilerin buraya

²³⁹ Berker, *aynı eser*, s.120; Binbaşıoğlu, *aynı eser*, s.201.

²⁴⁰ Berker, *aynı eser*, s.118.

²⁴¹ Mahmud Cevâd, *aynı eser*, s.185.

alınmasını sağlamak hedeflendi. 1899 tarihinde “*Bazı vilayette ba irade-i seniyye küşad olunmuş olan Darümuallimin-i Sıbyân Şubelerine Mahsûs Talimat*” yayınlandı. Talimatta; okulun öğretim süresi iki yıl olarak belirlendi. Okula girebilmek için Türkçe okuyup yazmak, 20 yaşından gün almış ve iyi ahlâk sahibi olmak gerektiği ifade edildi. 1908 yılına kadar 30 vilayette Darümuallimin kuruldu²⁴².

Maârif Nezâreti, vilayet ve mutasarrıflıklara telgraf çekerek mevcut sıbyân mekteplerinin ıslahını, hiç mektebi olmayan köy ve kasabalarda mektep inşa edilmesini istedi. Maârif Nezâreti taşraya atadığı maârif müdürlerinin de öncelikli görevlerinin atandıkları vilayetlerde birer Darümuallimin-i Sıbyân mektebi açmak ve mevcut sıbyân mekteplerini ıslah etmek olarak belirledi. Bu dönemde öğretmen ihtiyacını gidermek için mektep hocalığı ile imamlığın birleştirilmesi, merkez sancaklarda Darümuallimin şubeleri açılması gibi formüller gündeme geldi. İstanbul dışında Darümuallimin-i Sıbyân mektepleri ilk olarak 1875 yılında Bosna, Girit ve Konya’da açıldı²⁴³. 1878-1890 yılları arasında sırasıyla İzmir, Kosova, Sivas, Amasya, Bursa, Kastamonu, Kudüs, Trabzon ve Edirne vilayetlerinde okullar açıldı. Açılan öğretmen okulları İstanbul’da olduğu gibi kendi bölgesinin ihtiyacını karşılamayınca taşrada da kısa süreli öğretmen yetiştirmeye yönelik kurslar açıldı. Örneğin Trabzon’da başlatılan buna benzer bir uygulamada 1890 yılında 358 imam ve öğretmene “*usûl-i cedîd*” üzere formasyon kazandırıldı²⁴⁴.

1.2.1.8.4. Darümuallimat

Darümuallimat 1870 yılında, kız sıbyân ve rüştiye mekteplerinin öğretmen ihtiyacını karşılamak için açıldı. İlk dönem kızlara mahsûs mekteplerde yeterli sayıda bayan öğretmen bulunmaması nedeniyle yaşlı ve iyi ahlâklı erkek öğretmenler görev yaptı²⁴⁵. Öğretim süresi üç yıl olan bu okula inas rüştiyesi mezunları veya bu seviyede oldukları sınavla tespit edilen kişilerin alınması öngörüldü²⁴⁶.

²⁴² Şimşek, *aynı makale*, s.90-91.

²⁴³ Binbaşoğlu, *aynı eser*, s.200; Şimşek, *aynı makale*, s.87.

²⁴⁴ Şimşek, *aynı makale*, s.88-89.

²⁴⁵ Akyüz, “Türkiye’de Çağdaş Anlamda Öğretmenlik Mesleğinin Doğuşu”, s.21.

²⁴⁶ Mahmud Cevâd, *aynı eser*, s.134.

Darümuallimat, ilk kurulduğu dönemde okulun müdürü bayandı. 1895 yılında yayınlanan “*Darümuallimat talimatnamesi*” ile okulun iki müdürü olması kararlaştırıldı. Bunlardan birinin erkek diğeri bayan olması uygun görüldü. Okulun asıl müdürü erkek olacaktı. Bayan müdür yazışmalara ve okulun dış işlerine karışmayacaktı. Ayrıca erkek müdürden izinsiz herhangi bir konuda karar verme yetkisi de verilmedi. Okul ilk mezunlarını 1873 yılında verdi. Son sınıftaki 21 öğrenciden 17’si bitirme sınavlarında başarılı olarak öğretmen olmaya hak kazandı ve İstanbul içinde çeşitli okullara atandı. Bu mezunlardan en küçüğü 14, en büyüğü 30 yaşındaydı. 1901-1902 eğitim öğretim yılına kadar okul 381 mezun verdi²⁴⁷. Bu sayı ülke için son derece yetersizdi.

Darümuallimat’ın programında bulunan dersler; Mebâdi-i Ulûm-ı Dinîye ve Ahlâk, Kavâid-i Lisan ve İnşâ, Nakış ve Ameliyât-ı Hıyatiye, Resim, Hatt-ı Sülûs ve Nesih, Tarih-i Osmanî, Coğrafya dersleriyle sonradan eklenen Rik’a ve Müzikten ibaretti.1874-1875 eğitim öğretim yılından itibaren bu okulun 3. sınıf müfredatına Talim-i Elifbâ adıyla bir ders konuldu. Bu ders ”*Alfabe ve Okuma Yazma Öğretimi*” adıyla özel bir öğretim yöntemi içeriyordu. Darümuallimat’ta öğretim yöntemi dersinin konulması ve geliştirilmesinde Ayşe Sıdıka Hanım’ın önemli payı vardı. Ayşe Sıdıka Hanım 1896-1897 yıllarında yazdığı “*Usûl-i Talim ve Terbiye*” adlı pedagojik eserinde öğretim yöntemlerine değindi. Eserde “*Müşahede ve Tecrübe Usûlü*” olarak adlandırdığı yeni bir öğretim metodundan bahsetti. Ezberciliğin tersi olan bu yöntemde amaç eşyayı ve olayı araştırıp öğrencilerin kendi kendine öğrenmesini sağlamaktır. Ayrıca coğrafya ve tarih derslerinin küçük çocuklara ezberle öğretilmesini uygun bulmuyordu. Mektepte, dershanede okutulan ders, bahçelerde öğretilen²⁴⁸. Ayşe Sıdıka Hanım Batılıların kılık kıyafetini, adet ve ahlâkını İslam ahlâkına ters bularak reddederken bizim ezbere dayalı eğitim sistemimizi eleştirerek Avrupalıların ameli bilgileri öğretme yöntemlerini örnek almamızı vurguluyordu²⁴⁹. Ayşe Sıdıka Hanım modern eğitim anlayışının öncülerinden sayılmaktadır.

²⁴⁷ Akyüz, “Türkiye’de Çağdaş Anlamda Öğretmenlik Mesleğinin Doğuşu”, s.23.

²⁴⁸ Türk, *aynı makale*, s.274-275.

²⁴⁹ Nuri Doğan, *aynı eser*, s.40.

1.2.2. ANA MEKTEPLERİ

1.2.2.1. Anaokullarının Kuruluşu, Yaygınlaştırma Çabaları ve Öğretmen Kaynakları

1910 yılından itibaren Osmanlı topraklarında Müslümanlara ait ilk anaokulları açıldı. II. Meşrutiyet'in ilk yıllarında Osmanlı vatandaşı gayrimüslim kadınlar özellikle Almanya'da çocuk eğitimi üzerine eğitim aldıktan sonra Selânik, Beyrut, İzmir gibi kentlerde “*ana mektebi*” ya da “*çocuk bahçeleri*” adıyla okul öncesi mektepler kurdular. 1913 yılının sonlarında resmî anaokulu kurma işi Darümuallimat müdürü İsmail Mahir Efendi'ye verildi. Bu zât Avrupa'daki okul öncesi yönetmelik ve programlarını inceleyerek bunlara uygun bir yönetmelik hazırladı. 1914 Ocak ayında Maârif Nezâreti'ne bağlı ilk anaokulu 50 öğrenci ile eğitime başladı. Ardından da bu tarz okulların sayısı artmaya başladı. Okul öncesi mekteplerin öğretmen ihtiyacını karşılamak üzere 1914 Martında Darümuallimat'ta “*Ana Muallime Mektebi*” açıldı. Okula alınan öğretmen adaylarının çoğunluğu Ermeni kökenliydi. Ana Muallime Mektebi öğrencilerinin kitap ihtiyacını karşılamak için 60 kadar kitap Türkçe'ye çevrildi. Meşrutiyet yıllarında bu seviye mekteplerde görev yapan öğretmenlerin çoğunluğu Ermeni ve Yahudi kökenliydi. Bu öğretmenlerin okullarda uyguladıkları yöntemler Avrupa'da çoktan terkedilmişti²⁵⁰. 1910 yılından itibaren ülkenin çeşitli yerlerinde anaokulları kuruldu. Tedrisat-ı İbtidâiye-i Kanun-ı Muvakkat'ın 17. Maddesinin de anaokullarının kuruluş sebebi “*4-7 yaş arasındaki çocukların ruhî ve bedenîyesinin gelişmesi için*” olarak belirtildi²⁵¹.

Ana Muallim Mektebi kurulana kadar çocuk anaokullarında genellikle Avrupa'da bu işin eğitimini görmüş olan gayrimüslim kadınlar görev yaptı. Bunun nedeni 1910 yılına kadar Hristiyanlara ait bu tarz okullar olmasına rağmen Müslümanlara ait bu seviyede bir mektep bulunmuyordu. Ana Muallime Mektebi ise Maârif Nazırı Ahmet Şükrü Bey'in katkılarıyla 1914-1915 eğitim öğretim yılında açıldı. Darümuallimat-ı İptidâi'nin ikinci sınıfını bitirenler sınavsız, bu derecede bilgi sahibi olanlar sınavlarla bunu ispat etmek şartıyla okula alınacakları

²⁵⁰ Ergün, *aynı eser*, s.192.

²⁵¹ Altın, “Osmanlı Son Döneminde Muallim Okulları Dışındaki Öğretmen Yetiştiren Kurumlara Genel Bir Bakış”, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.1, S.1, Haziran 2011, s.18.

belirtilmiştir. Okula 17 yaşından küçük, 30 yaşından büyük kişiler alınmayacağı belirtildi. Okulun öğretim süresi ise bir yıldır. Ana mekteplerinde öğretmen olabilmek için illa bu okuldan mezun olmak şart değildi. Türkçe'yi güzel okuyup yazabilen, bir ana mektebini güzel idare ettiğini belgeleyenler ya da bu okullar için açılan öğretmenlik sınavlarında başarılı olanlar bu okullarda öğretmenlik yapabileceklerdi²⁵².

²⁵² Aynı makale, s.16, 18.

İKİNCİ BÖLÜM

MODERN DÖNEM BURDUR MERKEZİNDE BULUNAN TEMEL EĞİTİM KURUMLARI

2.1. BURDUR'UN GENEL DURUMU

Burdur, 1918 yılında tek kazası olan bir sancaktı²⁵³. Garbikaraağaç, 1899 yılına kadar Burdur'un kazasıken bu tarihten itibaren Denizli'ye bağlandı. Bu nedenle çalışmada Garbikaraağaç ile ilgili bir bilgiye yer verilmedi. Bucak ise 1909 yılına kadar Antalya'nın bu tarihten itibaren ise Burdur'un nahiyesi oldu. I. Dünya Savaşı yıllarında Kemer (Sırnac) ve Gölhisar Tefenni kazasına; Bucak, Ağlasun ve Çeltikçi ise Burdur merkezine bağlı birer nahiye konumundaydı²⁵⁴.

Tanzimat Dönemi'nden itibaren devletin kötü gidişini durdurmak gayesiyle her alanda Batılılaşma çabası başladı. Bunu gerçekleştirebilmek için önce Batılılaşmanın önündeki engelleri ortadan kaldırmak gerekiyordu. En büyük engellerden birisi medrese mezunu devlet memurlarıydı. Tanzimatçılar bu olumsuz durumdan kurtulmak için ıslahatları benimseyecek ve uygulayacak devlet memurları yetiştirilmesine öncelik verdiler. Bu amaçla rüştiyeleri kurdular. Sivil eğitimde modernleşme çabası da rüştiyelerin açılması ile başladı. Burdur'da da ilk modern okulun Burdur Rüştiyesi olduğunu söyleyebiliriz. Bu okul Tanzimat Dönemi'nin sonlarında kuruldu²⁵⁵. Tanzimat Dönemi'nde devletin kalkınabilmesi için halkın cehaletten kurtarılması gerektiği şeklinde ortak bir kanı oluştu. Bunu başarabilmek için de temel eğitim kurumlarının modernleştirilmesi gerekiyordu. 1873 yılında İstanbul'da Nûr-ı Osmâniye Cami içindeki kâgir binanın düzenlenmesi ile temel

²⁵³ Burdur'un tek ilçesi Tefenni'dir. Bu dönemde Ağlasun, Oğuzhan(Bucak) Burdur merkeze bağlı birer nahiyeydi. Belgelerde okulların bağlı olduğu kaza ve nahiye isimleri belirtilmiştir. Gölhisar'da Tefenni kazasına bağlı olan bir nahiyedir. Buradan yola çıkılarak nahiyelerin bağlı olduğu yerler belirlenmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz; KMA, *Muhtelif Evrak no: 97*, b.no:1-168.

²⁵⁴ Mehmet Ali Uysal, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Bucak'ta Sosyal ve İdari Yapı", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Y. 2, S.3, (Güz 2010), s.107.

²⁵⁵ Burdur Rüştiyesi 1868 ya da 1869 yılında kurulmuştur. Çünkü okuldan ilk kez 1869 Konya Salnâmesi'nde bahsedilmektedir. 1869 yılında okulun muallim-i evvel Mehmet Nuri Efendi adıyla bir öğretmeni bulunmaktadır. İlgili Salnâmede başka bir bilgiye yer verilmemiştir. Bkz; *Konya Salnâmesi H.1286*, s.78.

eğitimde modernleşme anlamında ilk adım atıldı. Modern temel eğitim kurumlarına iptidai adı verildi ve ülke geneline bu mektepleri yaygınlaştırma çabası başladı. Burdur'da İlk iptidainin kurulma çalışması, Nûr-ı Osmâniye Cami'sindeki uygulamadan ancak 20 yıl sonra gerçekleşti. Belgelerde bu konu ile ilgili; Konya Maârif Müdüriyeti'ne 7 Mart 1307 (19 Mart 1891)'de çekilen telgrafname de Burdur'da zükûr ve inas mektebi inşasına başlandığı, bu mekteplerin giderlerini karşılamak üzere ziraat bankasından borç alındığı ve bu borcun yöre halkından alınan vergilere yapılacak zamlar ile ödeneceği belirtiliyordu²⁵⁶. 1892 Salnâmesi'nde Burdur merkezinde 19, Tefenni'de 15 sıbyân mektebinin bulunduğunu görülmektedir²⁵⁷. Bu tarihten sonra usûl-i cedîd üzere eğitim yapan temel eğitim kurumları açılmaya başlandı. Aynı zamanda mevcut sıbyân mektepleri ıslah edilerek, bu okullar modern iptidailer haline dönüştürmeye çalışıldı.

Burdur'da modern eğitim öğretim kurma çalışmaları hakkında 25 Mart 1899 tarihine ait Konya Maârif Müdüriyeti'ne Isparta, Burdur ve Tekke sancaklarıyla bazı kazalarda yapılan teftişleri anlatan bir rapor ilgi çekici bilgiler içermektedir. Raporda şu bilgilere yer verilmektedir²⁵⁸; “*Vilayet dâhilinde mükemmel bir iptidai yoktu. İsmi iptidai olanlar sıbyân mekteplerinden farksızdı. Görev yapan muallimler yetersizdi. Öğretmenlere maaş veren ve onları atayan mahalle veya köy ahalisi olduğundan muallimler maârif idaresi ve maârif müdürünü tanımıyorlar. Öğretmenlerin birçoğunun ehliyetnamesi bulunmuyodu. Biraz Kur'ân-ı Kerîm okuyabilenler köylü tarafından âlim olarak kabul edilip, bu okullara öğretmen olarak atanıyordu. Öğretmenlerin ancak yüzde onu yazma biliyordu. Sıbyân mektebi öğretmenlerine niçin yazma öğretmiyorsun diye sorulduğunda kendilerinin iptidai öğretmeni olmadıklarını söylüyorlardı. Öğrencileri ödüllendirme diye bir şey yoktu. Eğitimde kullanılan tek yöntem dayaktı. Aileler çocuklarının dayak yemelerine ses çıkarmıyorlardı. Zaten anne babalar çocuklarını bir şey öğrensin diye değil başlarından savmak için okula gönderiyorlardı. Çocuklar üç beş yıl okula devam ederlerse ancak biraz okuma öğrenebiliyorlardı. Sıbyan mektebini bitiren 10-12*

²⁵⁶ BOA, DH. MKT, 1820/54 (7 Mart 1307/19 Mart 1891).

²⁵⁷ Konya Salnâmesi H.1309, s.162-163.

²⁵⁸ Söz konusu teftişat raporu defter şeklinde tutulmuştur. Sayfaları numaralandırılmamış, kısımlara ayrılmıştır. Bu çalışmada Mekâtib-i Rüştiye ve Mekâtib-i İptidaiye kısımlarından yararlanılmıştır. Bkz; BOA, MF. MKT, 446/10 (13 Mart 1315/25 Mart 1899).

yaşlarındaki çocuklar medreselere devam ediyorlardı. Medresede eğitim gören birçok çocuk okuma dahi bilmiyordu. Genellikle köy ve kasabalarda bulunan iptidai mektepleri tek bir odadan ibaretti. Bu odaların içleri dar ve rutubetli olduğundan çocukların sağlıklarını olumsuz etkiliyordu. Bu mekteplerde ancak yirmi öğrenci eğitim görebilecekken 100 bazen 200 öğrenci okula kaydediliyordu. Bunun neticesinde okulda ders işlenemeyecek kadar çok gürültü oluyordu. Yoksulluk nedeniyle çocuklar ayakkabısız okula geliyor, öğle arasında evden getirdikleri yemekleri sınıfta, oturdukları yerde yiyorlardı. Bu da sağlıklarını olumsuz etkiliyordu. Okula devam eden kız ve erkek öğrencilere yalnız Kur'ân-ı Kerîm ve tilavet öğretilmekteydi. Bunun yanında bazı okullarda çocuklara rakam öğretildiği, münşeat yazdırıldığı, Arapça örnek fiil çekimleri olan emsile ve binaya başlandığı hatta nadirde olsa öğrencilere acem basması kitaplardan yazı yazdırıldığı da oluyordu". Raporda, dayağın yasaklandığı ve bu tür bir uygulamada bulunan öğretmenin cezalandırılacağı ifade edilmiştir. Bugüne kadar tam anlamı ile bir iptidai açılmamasının en büyük nedeninin okulun giderleri için sağlam bir gelir bulunamamasından kaynaklandığı ifade edilmektedir.

Teftiş raporunun devamında şu bilgilere yer verilmektedir; "Konya merkezinde bazı sıbyân mektepleri tamir ve ıslah edildi. Bu okullarda mektebin giderlerini karşılamak için talebeden alınacak ücret öğrencilere taksim edilerek her ay makbuz karşılığında tahsil edildi. Vilayette iptidailerin yaygınlaştırılması için önce öğretmen ihtiyacı giderilmeye çalışıldı. Darülmuallimin binası mükemmel bir şekilde tamir edildikten sonra medrese öğrencileri arasından Konya Darülmuallimini'ne öğrenci kaydedildi". Darülmuallimin'de önceleri 16-17 talebe eğitim görmekteydi. Okuldan mezun olanlar istihdam edilmediğinden okula ilgi azdı. Okula ilgiyi arttırmak için daha önce buradan mezun olanlar çeşitli okullara tayin edildi. Darülmuallimin mezunlarının istihdam edilmesi üzerine Taşradan ve vilayetten okula kaydedilmek isteyenler çoğaldı. Okulun öğrenci sayısı da elliye buldu. Okuldan mezun olanların vilayetin çeşitli okullarına atanması ile birlikte de temel eğitimdeki ıslahat girişimi hızlandı. Ayrıca mevcut sıbyân ve iptidai öğretmenleri için haftada iki gün (pazartesi, Perşembe), dört ay süreli kurs açıldı. Bu sürenin sonunda Konya Valisinin'de katıldığı bir törenle kursa devam eden 24 kişi

sınava tabi tutuldu. Hepsi ehliyetname almaya hak kazandı. Darülmualimin Muallimi Mutlu Hüseyin Efendi kursiyerlerin sınavda gösterdiği başarıdan dolayı vali tarafından ödüllendirdi. Maârif Müdürü bizzat teftişlere katıldı. Islahatları kasaba ve köylere kadar yaygınlaştırmak, bir taraftan da denetimi artırmak maksadıyla usûl-ü cedîdeyi bilen muallimlerden Hacı Mehmet Emin Efendi müfettiş tayin edildi. Okullarda araç gereç kullanımı da yaygınlaştırılmaya çalışıldı. Bu materyalleri alamayacak durumda olan fakir öğrencilerin ihtiyaçları mahalle ileri gelenlerince karşılandı. 5 Mart 1317(18 Mart 1901) tarihinde Burdur'da bulunan iptidai mekteplerinde okutulmak üzere 3.700 adet ücretsiz kitap gönderildi. Öğrencilerin araç gereç ihtiyacı tamamlanınca okullarda okumanın yanında yazma çalışmaları da hızlandı. Bu dönemden itibaren ilkokullara Darülmualimin mezunu öğretmenler atandı. Bu öğretmenlerin yetersiz olduğu durumlarda Darülmualimin öğrencilerinden öğretmen tahsis edildi. Daha önceleri mahalle halkı tarafından Maârif İdaresinden izin alınmadan yapılan öğretmen tayinlerinin önüne geçildi. Konya Maârif Müdürü, Darülmualimin-i Sıbyân'dan mezun olan öğrencilere şehadetname almadan önce temel eğitimin önemini anlatarak onlara ne kadar önemli bir iş yaptıklarını fark ettirmek istedi. Konya Maârif Müdürü, ilköğretimin zorunlu olmasının kanunlaşmasından sonra mahallelerde zabıtalara görevlendirdi. Zabıtalara, mahalle çocuklarının kayıtlarının bulunduğu defterleri inceleyerek okula gönderilmeyen çocukları tespit etmekle vazifelendirildi. Uygulamayla çocukların okula devamsızlık yapmaları engellenmeye çalışıldı”.

Raporun son kısmında Konya'daki mevcut temel eğitim kurumlarının üçe ayrıldığından bahsedilerek şu ifadelerle yer verilmektedir; “Birincisi yalnız kış mevsiminde açık olan, çocuklara Kurân-ı Kerîm ve surelerin öğretildiği mekteplerdi. Bu okullarda hesap, yazı, okuma-yazmaya önem verilmiyordu. Zaten öğretmenlerin birçoğu da biraz okuma dışında bir şey bilmiyorlardı. İkincisi kasabalardaki sıbyân ve mahalle mektepleriydi. Bunlarda bir öncekilerden farksızdı. Üçüncüsü ise iptidai namıyla açılan okullardı. Konya'da ki tüm bu mekteplerin avarız akçesi, ianat-ı umûmiye ve ücret-i tedrisiyeden başka geliri bulunmuyordu. Son dönemde işlevini yitirmiş olan zaviye, kervansaray gibi yerlerin gelirleri Maârife bırakılmıştı. Bu gelirlerle mekteplerin biraz olsun rahatlayacağı düşünülüyordu. Ancak bu Evkâf-ı

Hümayûn-u Defter-i Hakâni Nezâreti Celîleleri'nden gelen emir üzerine burada görev yapan memurlar bu gelirlerden iptidailere pay vermedi. Toplanan avarız akçesine evkâf memurları müdahale ediyor, bu gelirleri vilayetteki cami ve mescitlere tahsis ediyorlardı. Sonuçta buradan da maârife gelir sağlanamadı. Mektepler için tek çare iane-i umûmiye vergisini sürekli hale getirmektir. Ancak fakir fukaranın zor durumda olması nedeniyle buradan da istenilen miktarda gelir elde edilemezdi. İptidailerin sadece bu gelirle açılması ve sürekliliğinin sağlanması mümkün değildi. Ayrıca halktan sürekli para istenmesi, halk nazarında öğretmenlerin itibarını zedelemekteydi. Okulların bir başka geliri ise talebeden alınan ücretti. Eskiden beri durumu iyi olan aileler çocukları için mektep muallimine haftada beşer onar para ödemeye alışkındı. Konya merkezinde açılan iptidailere fakir çocukları ücretsiz alınıyordu. Diğerleri ise ailelerinin durumuna göre aylık 5 ile 100 kuruş arasında bir ücret ödüyorlardı. Bu uygulama doğru değildi. Çünkü halk zaten maârif vergisi veriyordu ve buna ilaveten okul aidatı ödemeleri uygun olmazdı. Ayrıca sadece öğrencilerden alınan ücretle bir okul idare edilemezdi. Bunlardan başka bazı kasabalara mahsûs kantar, kile ve zephiye rüsumuna ilave edilen zam-ı cüzziye, ab rüsûmu, kurban derisi gibi gelirlerden okullar kısmî olarak istifade ediyorlardı. Ancak tüm bu gelirler, giderlerin karşılanmasında yeterli değildi. Konya vilayetinde muallimlerin maaşı kurban derilerinden elde edilen gelirle karşılanmaktaydı. Bazı seneler bu gelirler başka yerlere aktarıldığından maaşların ödenmesinde güçlük çekiliyordu. Örneğin geçen yıl kurban derilerinden gelen paralar Girit Müslümanlarına gönderildiğinden birçok muallim beş altı ay maaş alamamıştı. Mekâtib-i iptidaiyye ve sıbyâniyenin teftişi ve ıslahı sağlam gelir kaynakları ile gerçekleştirilebilirdi. Kurulması öngörülen maârif meclisi ve komisyonlar, liva ve kazaların bir kısmında oluşturulamamıştı. Bazı yerlerde ise sadece ismi mevcuttu. Yeni Konya Maârif Müdürü göreve gelir gelmez bu komuya öncelik vererek vilayetin gerekli yerlerinde komisyonlar kurdurdu. Merkez vilayetteki komisyonun çalışmalarını kolaylaştırmak maksadıyla muhasebe Maârifine bir kişi daha atandı. Ancak bu komisyonun çalışmaları ile ilgili bir talimat bulunmaması, merkezin bütün komisyonlarla aynı anda muhabere için zamanının olmaması, bir kâtiple işlerin yürütülmesinin güçlüğü, liva ve kazalarda görevli olan reis ve üyelerin, mekteplerin ıslahı ve öğretmen tayini konusunda pek bilgilerinin

bulunmaması birer eksiklikti. Bazı yerlerde teşvik ile mektepler açılmış ancak bu mekteplerin giderleri için sabit bir kaynak bulunamadığı için bir süre sonra bu mektepler ya kapanmış ya da sıbyân mektebi haline dönüşmüştü. Mektepler teftiş edilmeli, Nezâret-i Celile'den gelen emirler okullarda uygulanmalı ve mektepler kesinlikle kendi hallerine bırakılmamalıydı. Mekteb-i iptidailerin kurban derileri ve evkaf-ı münderise varidatı dışında bir geliri yoktu. Yeni iptidailer kurulması ve mevcut sıbyân mekteplerinin ıslahı için yeni gelir kaynaklarına ihtiyaç vardı". Bu ihtiyaçların giderilmesi için "Maârif-i Cedîde-i Dersaadet'e ayrılan gelirden bir kısmı Mekâtib-i İptidaiyeye aktarılmalı ya da nüfus başına senede on kuruşluk yeni bir vergi konulması" önerisi getirilmekteydi. Konya Maârif Müdürü mahalle, kasaba ve köylerde yeniden açılacak iptidailer için yeni vergiler konulmasından halkın pek memnun olmayacağını, çünkü vatandaşın zaten maârif vergisi vermekte olduğunu dile getiriyordu. Raporda Burdur ile ilgili; "Burdur'da bir inas mektebi açıldı ve buna bir halıcılık şubesi eklendi. Tefenni'de ise henüz bir iptidai yok ama bir iptidai mektebi inşasına başlandı. Ancak kış ayları nedeniyle inşaat yapımına ara verildi. İfadesine yer verilmiştir.

Eğitim alanında yapılan ıslahatlar zamanla halkın bilinçlenmesini sağladı. Yukarıdaki teftiş raporunda belirtildiği gibi daha önce çocuklarının okumasını önemsemeyen vatandaşlar, Meşrutiyet yıllarına gelindiğinde artık eğitime ilgi göstermeye, okul ve öğretmen talep etmeye başladılar. Nitekim 1 Nisan 1330 (14 Nisan 1914) tarihine ait belgede bunu kanıtlar niteliktedir. Söz konusu belgede; Burdur'da yedi tane mektep açıldığı ve bu mekteplere üçer yüz kuruş maaşla birer muallim atandığı belirtilmektedir. Burdur'da bu atamalar yapılırken Büğdüz karyesi muallimi Bekir Efendi'nin maaşını alamaması nedeniyle tayinini Bucak nahiyesi Duru karyesine aldırması, Büğdüz karyesi ahalisinin tepkisine neden oldu. Büğdüz köyü muhtarı ve azaları bu durumdan rahatsızlıklarını hem vilayete hem de Nezârete yazdıkları şikâyet dilekçelerinde dile getirmişlerdir. Dilekçede, Rumeli'den gelen muallimlerin Burdur'da yeni açılan yedi adet mektep ile mektebi bulunmayan köylere atandıkları, kendi köylerinin yarısı kadar olan Kışla ve Çerçin köylerine bile öğretmen verildiği ifade edilmiştir. Köylerinin nüfus olarak diğer birçok köyden büyük olduğu, vergi ve asker verme konusunda önde geldikleri halde diğer köylere

öğretmen tayin edilirken kendi köylerine öğretmen verilmediği gibi mevcut, maaşını ödedikleri Bekir Efendi adlı öğretmenlerinin başka bir köye tayininden rahatsız olduklarını açıkça dile getirmişlerdir. Büğdüzlüler, Muallim Bekir Efendi'nin hiç olmazsa 1914 Eylül ayına kadar görevine devam etmesini, bu süre zarfında da köylerine başka bir muallim atanmasını talep etmişlerdir. Bekir Efendi'nin altı ayda çocuklara okuma öğrettiğini, onun gitmesi ile çocukların yerli hocaya kalacağını ve eskiden olduğu gibi hiçbir şey öğrenmeden çocukların okula gidip geleceklerini dile getirmiştir²⁵⁹.

Tablo 9. R.1335-1336 (1919-1920) Eğitim Öğretim Yılında Burdur Teftiş Müfettişi Tarafından Hazırlanan İstatistik Cetveli²⁶⁰

	Burdur	Tefenni	Toplam
Erkek İptidai Mektebi Sayısı	21	7	28
Kız Mekteb-i İptidai Sayısı	4	3	7
Muhtelit İptidai Sayısı:	2	0	2
Toplam	27	10	37
Erkek Öğretmen Sayısı	29	11	40
Kız Öğretmen Sayısı	12	4	16
Toplam	41	15	56
Erkek Öğrenci Sayısı	795	394	1.189
Kız Öğrenci Sayısı	284	79	363
Toplam	1.079	473	1.552
Maaş İçin Ayrılan Tahsisat:	336.000	18.000	354.000
Masarf İçin Ayrılan Tahsisat	129.000	6.000	135.600
Toplam	465.000	24.000	489.000

²⁵⁹ BOA, *DH. İD*, 190/34, lef 2 (1 Nisan 1330/14 Nisan 1914); BOA, *DH. KMS*, 52-3/1, lef 3 (19 Nisan 1330/2 Mayıs 1914).

²⁶⁰ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b. no:96 (21 Teşrin-i Evvel 1336/21 Ekim 1920).

Hemen belirtmelidir ki yukarıdaki tabloda verilen okullar dışında 1914 depreminde yıkılan ve yeniden yapılmayan eğitim kurumları vardı. Ayrıca yıkılan bazı mektepler yerine başkaları yapıldı. Bunlardan bir kısmının isimleri değiştirildi. Elimizdeki belgelerden yararlanarak 1895-1921 yılları arasında Burdur'da kaydına rastladığımız okulların istatistiği aşağıya çıkarılmıştır.

Tablo 10. 1895-1921 Yılları Arasında Burdur'da Eğitim Öğretim Faaliyetinde Bulunmuş Okullar Listesi²⁶¹

Sıra	Sancak	Kaza	Nahiye	Mahalle/ Karye	Okul Adı	Açılış Tarihi
1	Burdur	Merkez	-	Yoğurtçu Mahallesi	Rehber-i İntizam Mektebi	R.1311
2	Burdur	Merkez	-	Üçdibek Mahallesi	Şehit Asım Bey/ Hamidiye İnas Mektebi	R.1314
3	Burdur	Merkez	-	Kuyu Mahallesi	Mebdeü't-Teâlâ Mektebi	R.1318
4	Burdur	Merkez	-	Karasenir Mahallesi	Feyziye Mektebi	R.1322
5	Burdur	Merkez	-	-	Selimiye İnas Mektebi	-
6	Burdur	Merkez	-	Divanbaba Mahallesi	Hilâl-i Millî İptidai Mektebi	1913
7	Burdur	Merkez	-	Kıragaz Karyesi	İptidai Mektebi	R.1330
8	Burdur	Merkez	-	Yazı Karyesi	İptidai Mektebi	R.1325
9	Burdur	Merkez	-	Kışla Karyesi	İptidai Mektebi	R.1330
10	Burdur	Merkez	-	Askeriye Karyesi	İptidai Mektebi	R.1327
11	Burdur	Merkez	-	Çerçin Karyesi	İptidai Mektebi	R.1330
12	Burdur	Merkez	-	Döğer Karyesi	İptidai Mektebi	R.1328
13	Burdur	Merkez	-	Lengüme Karyesi	İptidai Mektebi	-

²⁶¹ Bu istatistik hazırlanırken BOA, *MF. İST*, 22/54 (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916); BOA, *MF. İST*, 40/17 (25 Teşrin-i Evvel 1332/7 Kasım 1916); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, s.1-168. Belgelerinden istifade edildi. Okulların açıldığı tarihler verilirken biri haricinde Rumi takvim kullanıldı. Okullar anlatılırken açıldığı tarihlerin Miladi karşılıkları verildiğinden istatistik cetvelinde buna yer verilmedi.

14	Burdur	Merkez	-	-	Reşadiye Ana Mektebi	-
15	Burdur	Merkez	Oğuzhan (Bucak)	Merkez	Oğuzhan Alemdar Mustafa Paşa İnas Mektebi	M.1919
16	Burdur	Merkez	Oğuzhan (Bucak)	Merkez	Mahmut Şevket Paşa İptidai Mektebi	-
17	Burdur	Merkez	Oğuzhan (Bucak)	Karaayvatlar Mahallesi	İptidai Mektebi	R.1323
18	Burdur	Merkez	Oğuzhan (Bucak)	Çavuşlar Mahallesi	İptidai Mektebi	R.1325
19	Burdur	Merkez	Ağlasun	Merkez	Menbâü'l-İrfan Mektebi	-
20	Burdur	Merkez	Ağlasun	Bala Mahallesi	İptidai Mektebi	R.1325
21	Burdur	Merkez	Ağlasun	Koz Karyesi Güven Mahallesi	RehberTefeyyüz Mektebi	-
22	Burdur	Merkez	Ağlasun	Yüreğil Karyesi	İptidai Mektebi	-
23	Burdur	Merkez	Ağlasun	Yaş Karyesi	İptidai Mektebi	R.1330
24	Burdur	Merkez	Ağlasun	Mamak Karyesi	İptidai Mektebi	R.1329
25	Burdur	Merkez	Ağlasun	Arvallı Karyesi	İptidai Mektebi	R.1325
26	Burdur	Merkez	Ağlasun	Tekke Karyesi	İptidai Mektebi	R.1314
27	Burdur	Merkez	Ağlasun	Kozcamii Karyesi	İptidai Mektebi	R.1314
28	Burdur	Merkez	Ağlasun	Kozgüney Karyesi	İptidai Mektebi	R.1314
29	Burdur	Merkez	Çeltikçi	Merkez	Konak İptidai Mektebi	R.1314
30	Burdur	Merkez	Çeltikçi	Merkez	Hacı İptidai Mektebi	R.1314
31	Burdur	Tefenni	-	Merkez	Şehit Niyazi Bey/ Şemsü'l-Maârif Mektebi	R.1323
32	Burdur	Tefenni	-	Merkez	Mithat Paşa İnas Mektebi	R.1328
33	Burdur	Tefenni	-	-	Ravza-i Maârif Mektebi	-

34	Burdur	Tefenni	-	Karamanlı Karyesi	İttihatve Terraki Sicm-i Teşebbüh Mektebi	1912
35	Burdur	Tefenni	-	Karamanlı Karyesi	Menbâü'l-İrfan/ İhsaniye Mektebi	R.1316
36	Burdur	Tefenni	-	Karamanlı Karyesi	Mahmut Şevket Paşa İnas Mektebi	-
37	Burdur	Tefenni	-	Karamanlı Karyesi	Sultaniye İptidaisi	-
38	Burdur	Tefenni	-	Kağılcık Karyesi	Orhaniye Mektebi	R.1326
39	Burdur	Tefenni	-	Gebrem Karyesi	İptidai Mektebi	-
40	Burdur	Tefenni	-	Hasan Paşa Mekebi	İptidai Mektebi	-
41	Burdur	Tefenni	Kemer	Böbekler Karyesi	Reşadiye İptidai Mektebi	R.1325
42	Burdur	Tefenni	Kemer	Elmacık Karyesi	İptidai Mektebi	R.1329
43	Burdur	Tefenni	Kemer	Kozluca Karyesi	Meşru-i Adalet Mektebi	R.1325
44	Burdur	Tefenni	Göhlisar	Horzum Karyesi	İptidai Mektebi	R.1323
45	Burdur	Tefenni	Göhlisar	Ulu Karyesi	İptidai Mektebi	R.1329
46	Burdur	Tefenni	Göhlisar	Dengere Karyesi	İptidai Mektebi	R.1330
47	Burdur	Tefenni	Göhlisar	Dirmil Karyesi	İptidai Mektebi	R.1325
48	Burdur	Tefenni	Göhlisar	Bek Kaaryesi	İptidai Mektebi	R.1329
49	Burdur	Tefenni	Göhlisar	Kozağaç Karyesi	İptidai Mektebi	R.1326
50	Burdur	Tefenni	Göhlisar	Yusufoça	İptidai Mektebi	R.1331

Bu okulların 46 tanesi umûmi ve gündüzlü iptidai mektebidir. Bir tanesi ana mektebidir. Üç tanesi ise özel okuldur. Bunlar dışında Burdur merkezinde Rum ve Ermeniler'in kendi cemaatlerine ait kız ve erkek okulları bulunuyordu. Bir de Amerikalı misyonerlerin açtığı bir okul vardı. Bunların dışında İtalyanlar işgal yıllarında Burdur'da misyonerlik faaliyetleri için bir İtalyan mektebi açtılar. Ayrıca

1906 yılında Burdur’da bir idadi eğitim öğretime başladı. Ayrıca yukarıdaki tabloya dâhil edilmeyen bir miktar sıbyân mektebi bulunuyordu. Mesela Burdur için hazırlanan 1331-1332/M.1915-1916 eğitim öğretim yılına ait istatistik cetveli incelendiğinde Çarşı, Recep ve Manastır Mahallelerinde birer tane sıbyân mektebi olduğu görülmektedir. Ancak mevcut cetvelde bu mekteplerin isimlerinden başka bir bilgiye yer verilmemiştir. Muhtemelen iptidai mektebi açılmamış olan yerlerde faal durumda olmayan ya da “*usûl-i atîka*²⁶²” üzere eğitim yapan birkaç sıbyân mektebi bulunuyordu²⁶³. 1914 yılında Burdur’da meydana gelen depremde çok sayıda mektep zarar gördü. Nitekim deprem sonrasında Dâhiliye Nezâreti ile Konya Vilayeti arasındaki yazışmalarda Burdur ve Isparta’da ki mekteplerin harap olduğu, 1915-1916 ders yılında öğretimin inşa edilecek barakalarda sürdürüleceği ifade ediliyordu. Bu nedenle de söz konusu eğitim öğretim yılında aksaklıklar meydana gelebileceği dile getiriliyordu. Konya Vilayeti, Dâhiliye Nezâreti’ne depremle birlikte artan giderleri karşılamak için yeni ödenek talebinde bulundu. Ancak bunun mümkün olamayacağı, vilayetin ellerindeki varidatla yetinmesi gerektiği cevabı verildi²⁶⁴.

2.2. BURDUR MERKEZİNDEKİ İLKÖĞRETİM OKULLARI

Burdur merkez ve merkeze bağlı köylerde 1895 ile 1921 yılları arasında 13 iptidai mektebinin kaydına rastlandı. Bunlardan 12’si resmi, bir tanesi ise özeldi. 13 okuldan sadece iki tanesi kız öğrencilere mahsûstu.

2.2.1. REHBER-İ İNTİZAM MEKTEBİ

Rehber-i İntizam Mektebi, Burdur’un Yoğurtçu Mahallesi’nde R.1311 (M.1895/1896) yılında açıldı. 1916 yılına ait Burdur istatistik cetvellerindeki bilgiler incelendiğinde, kentte açılan ilk iptidai mektebinin bu okul olduğu

²⁶² Usûl-i atîka: Geleneksel öğretim yöntemlerini ifade eden bir terimdir. Bkz. Sarıçelik, *aynı eser*, s.24.

²⁶³ BOA, *MF. İST*, 22/55 (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916).

²⁶⁴ BOA, *DH. UMVM*, 53/31, lef 3 (21 Kânun-ı Evvel 1330/ 3 Ocak 1915).

anlaşılmaktadır²⁶⁵. Konya Maârif Müdüriyeti'ne 7 Mart 1307/19 Mart 1891'de çekilen telgrafname de Burdur'da zükûr ve inas mektebi inşasına başlandığı, bu mekteplerin giderlerini karşılamak üzere ziraat bankasından borç alındığı ve bu borcun yöre halkından alınan vergilere yapılacak zamlar ile ödeneceği belirtiliyordu²⁶⁶. Nitekim Burdur'da açılan ilk iptidai mektebine 6 Kânun-ı Evvel 1309/18 Aralık 1893 tarihinde Mustafa Efendi adında bir öğretmen atandı²⁶⁷. Bu durum Rehber-i İntizam Mektebi'nin 1893 yılında açılma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Bu ihtimali arttıran bir başka durum ise okul muallimi Osman Pertevi Efendi'nin 1895 yılında 24, 1896 yılında 15 öğrencinin okuldan şehadetname almasını sağladığı ve bu çalışmasından dolayı Burdur Mutasarrıflığı'nın önerisi ile 24 Eylül 1312/6 Ekim 1896 tarihinde Maârif Nezâreti tarafından tercüme-i hal varakası ile ödüllendirildiğinin belirtilmiş olmasıdır²⁶⁸. Herhalde okul öğretmeni okulun açıldığı yıl çocukları mezun edebilecek seviyeye getirmemişti. Çünkü bu dönemde iptidailerin öğrenim süresi 3 – 4 yıldır. Okul 1895 yılı öncesinde kurulmuş olmalı ki mektepten 1895'te 24, 1896 yılında 15 öğrenci mezun olabilsin. Osman Pertevi Efendi görev yaptığı dönemde oldukça başarılı çalışmalar yapmıştır. Nitekim 1897 ve 1898 yıllarında Burdur mutasarrıflığının telgrafla talebi üzerine, mektepte başarılı olan öğrencilere verilmek üzere, yüzer adet şehadetname ve “*zıkr-i cemil varakası*” (mükâfat kâğıdı) gönderilmesi²⁶⁹, 13 Temmuz 1318/26 Temmuz 1902 tarih ve 661 numaralı belge ile Osman Pertevi Efendi'nin bir kıta ruûs-u hümâyunla ödüllendirilmesi ve maaşına zam yapılması bunu kanıtlar niteliktedir²⁷⁰. 1899 Konya Salnâmesi'nde, okulun Osman Pertevi Efendi dışında Muallim-i Sâni Hasan Hüseyin

²⁶⁵ 1916 yılına ait istatistik cetvelinde Burdur'un ilk iptidaisi Rehber-i İntizam Mektebi olarak gösterilmektedir. Söz konusu cetvelde mektebin açılış tarihi R. 1311 yılı olarak gösterilmektedir. R. 1311 yılı, Miladi 1895/1896 yılına tekabül ediyorsa da bu okul miladi 1893 yılında kurulmuş olmalıdır. Çünkü okulun ilk öğretmeni Mustafa Efendi 6 Kânun-ı Evvel 1309/18 Aralık 1893 tarihinde göreve başlamıştır. Bkz; BOA, *MF. MKT*, 208/7, lef 1 (6 Kânun-ı Evvel 1309/18 Aralık 1893); BOA, *MF. İST*, 22/54 (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916).

²⁶⁶ BOA, *DH. MKT*, 1820/54 (7 Mart 1307/19 Mart 1891).

²⁶⁷ Söz konusu belgede okula Mustafa Efendi'nin 6 Kânun-ı Evvel 1309/18 Aralık 1893 tarihinde atandığı belirtilmektedir. Ayrıca okulda Osman Efendi adında bir öğretmen daha bulunduğu ama bu kişi hakkında Maârif Müdürlüğü kayıtlarında bir bilgi bulunmadığı belirtilmektedir. Okulun ilk öğretmeni Mustafa Efendi'dir. Mustafa Efendi'nin okulda ne kadar süre görev yaptığına dair bir bilgiye ulaşılamadı. Bkz; BOA, *MF. MKT*, 208/7, lef 1 (13 Mayıs 1311/25 Mayıs 1895).

²⁶⁸ BOA, *MF. MKT*, 341/64, lef 3 (24 Eylül 1312/6 Ekim 1896).

²⁶⁹ BOA, *MF. MKT*, 280/10, lef 2 (21 Temmuz 1311/2 Ağustos 1895); BOA, *MF. MKT*, 409/16, lef 1 (20 Temmuz 1314/ 1 Ağustos 1898).

²⁷⁰ BOA, *MF. MKT*, 687/16, lef 1 (13 Temmuz 1318/20 Temmuz 1902).

Efendi adında bir öğretmeni daha olduğu belirtilmektedir. Aynı Salnâmede okulun bir de Veli ağa adında hizmetlisi bulunduğu ifade edilmektedir²⁷¹. 1906 yılı Konya Salnâmesinde okul, Yoğurtçu Mahallesi İptidai Mektebi olarak geçmektedir. Bu yıllarda mektepte Muallim-i Evvel Mustafa Efendi ve Muallim-i Sâni Hafız Hamdi Efendi adında iki öğretmen görev yapıyordu ve okulda 145 öğrenci öğrenim görüyordu²⁷².

Burdur sancağının 1331-1332/1915-1916 ders yılına ait istatistik cetvelleri incelendiğinde Rehber-i İntizam Mektebi ile ilgili şu bilgilere ulaşılmaktadır; erkeklere mahsûs, gündüzlü ve umûmi bir okuldu. Mülkiyeti hükümete ait olan mektebin değeri 100.000 kuruştı. Rehber-i İntizam Mektebi'nin vilayet bütçesinden 7.500 kuruş tahsisatı vardı. Bu paranın 7.200 kuruşu öğretmen maaşlarına, 300 kuruşu ise okulun diğer ihtiyaçlarına harcanması öngörülmüştü. Belgede okulun binasının yeni olduğu bilgisinin verilmesi, Ekim 1914 depreminde eski mektep binasının kullanılmayacak hale gelmesiyle ve yeni bir bina inşa edilmesiyle ilgili olmalıdır²⁷³. Aynı ders yılına ait başka bir istatistik cetvelinde okulun iki muallimi ve bir hademesi bulunduğu, bunlardan birinin 300 kuruştan az, diğerinin 300-400 kuruş arasında maaş aldığı ve her iki öğretmeninde 30-35 yaşlarında ve muallim muavinliği ehliyetnamesine sahip olduğu anlaşılmaktadır²⁷⁴.

1919-1920 Ders yılında okulda iptidai mekteplerinin bütün sınıfları mevcuttu. Devre-i evveli birinci sınıfında elliden fazla öğrenci bulunmasından dolayı bu sınıf iki şubeye ayrıldı. Okul binası yetersiz olduğundan devre-i mutavassita ikinci sınıfı ile devre-i aliye sınıfları 14 Kanun-ı Sâni 1336/14 Ocak 1920 tarihinde idadi binasına nakledilerek orada eğitim gördüler²⁷⁵. Bahsi geçen ders yılında okulun Mehmet Nuri Efendi, İzzet Efendi, Ahmet Efendi, Mehmet Efendi, Nuri Efendi ve Mahmut Efendi olmak üzere altı öğretmeni vardı²⁷⁶. İzzet Efendi 14 Ekim 1918 tarihinde burada işe

²⁷¹ Hasan Hüseyin Efendi'nin ne zaman göreve başladığı ile ilgili bir bilgiye ulaşılamadı. Bkz: *Konya Salnâmesi H.1317*, s.263.

²⁷² *Konya Salnâmesi H.1322*, s.131.

²⁷³ BOA, *MF İST*, 22/54 (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916).

²⁷⁴ BOA, *MF İST*, 22/55 (26 Şubat 1331/10 Mart 1916).

²⁷⁵ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:134/1 (4 Mart 1336/ 4 Mart 1920).

²⁷⁶ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:167/1 (12 Mayıs 1336/ 12 Mayıs 1920).

başladı²⁷⁷. Bu öğretmenlerden Ahmet Efendi ve Mehmet Efendi 1920 yılının Mart ve Nisan aylarında bu okula atandılar²⁷⁸. 1919-1920 ders yılının ilk üç aylık²⁷⁹ dönemi ile ilgili bir belgeye rastlanılmadı. İkinci üç aylık dönemde bazı nedenlerle eğitim öğretimde aksamalar oldu. Bu üç aylık süreçte sadece 49 gün eğitim yapılabildi²⁸⁰. Mart, nisan ve mayıs aylarında ise 58 gün ders işlendi. Okul, 10 Mayıs 1920'de tatil edildi²⁸¹.

Tablo 11. 1919-1920 Eğitim Öğretim Yılı Rehber-i İntizam Mektebi Yılsonu Öğrenci Başarı Durumu²⁸²;

Sınıf	Başarılı	Başarısız	Toplam
Devre-i Mutavassıta 1. Sınıf	22	7	29
Devre-i Evveli 2. Sınıf	31	13	44
Devre-i Evveli 1. Sınıf	26	34	60
Toplam	79	54	133

1919-1920 Eğitim öğretim yılı sonunda okulun devre-i mutavassıta birinci sınıfında 43 öğrencisi vardı. Ancak yılsonu imtihan sonuçları incelendiğinde 44 öğrencinin kaydına rastlanmaktadır. Okulun kapandığı tarih ile imtihanlar arasındaki süreçte bir öğrenci okula naklen gelmiş olmalıdır²⁸³. Okul müfredatında bulunan dersler; Elifbâ, Müsehibat-ı Ahlâkiye ve Medeniye, Malumat-ı Dinîye, Kiraât, İmla, Sarf ve Nahiv, Manzume Ezberi, Yazı, Hesap, Hendese, Eşya, Ziraat, Tarih, Coğrafya, Resim, El İşleri, Musiki, Terbiye-i Bedeniye, Tahrir idi. Elifbâ dersi diğer okullardan farklı olarak hem birinci hem de ikinci sınıf müfredatında yer almaktadır.

²⁷⁷ 14 Teşrin-i Evvel 1334/14 Ekim 1918 tarihinde İzzet Efendi vekil olarak 450 kuruş maaşla bu okulda göreve başladı. İzzet Efendi Burdur İdadisi mezunuydu. 1 Mart 1919 tarihinde maaşı 600 kuruşa çıkartıldı. Bkz; KMA, *def. no: 89*, b.no:83.

²⁷⁸ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:167/1 (12 Mayıs 1336/ 12 Mayıs 1920).

²⁷⁹ Bu dönemde eğitim öğretim yılı üç aylık dönemlere ayrılmaktaydı. Birinci üç aylık dönem; Eylül, Teşrin-i Evvel, Teşrin-i Sâni aylarını kapsamaktadır. İkinci üç aylık dönem Kânun-ı Evvel, Kânun-ı Sâni ve Şubat aylarını, üçüncü üç aylık dönem ise Mart, Nisan, Mayıs aylarını içermekteydi.

²⁸⁰ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:134/1 (6 Mart 1336/6 Mart 1920).

²⁸¹ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:167/1 (12 Mayıs 1336/ 12 Mayıs 1920).

²⁸² KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:45/1-5 (17 Mayıs 1336/ 17 Mayıs 1920).

²⁸³ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:167/1 (12 Mayıs 1336/ 12 Mayıs 1920).

Demek ki ikinci sınıfta olup okuma yazma bilmeyen öğrenciler bulunmaktaydı. İmla, Sarf ve Nahiv, Tarih, Coğrafya dersleri ikinci sınıftan itibaren işlenmiştir. Hendese dersi ise 3. sınıftan itibaren okutulmuştur²⁸⁴.

Okulun adı 1925 yılında Sakarya İlkokulu olarak değiştirilmiştir. Günümüzde bu adla eğitim öğretime devam etmektedir²⁸⁵.

2.1.2. ŞEHİT ASIM BEY/HAMİDİYE İNAS MEKTEBİ

Okul, Burdur'un Üçdibek Mahallesi'nde R.1314 (M.1898/1899) yılında açıldı²⁸⁶. Padişahın doğum gününde (rûz-ı firûzda) açılmasından dolayı Burdur'un ilk inas mektebi olan bu okula Hamidiye ismi verildi²⁸⁷. Meşrutiyetle birlikte pek çok okulun ismi değiştirildi. Bu okullardan biri de Hamidiye İnas Mektebi oldu. 1912 yılında okula İlk hava şehidimiz Asım Bey'in adı verildi²⁸⁸. Burdur kız mektebine R.1310 (M.1894/1895) yılında bir muallime tayin edilmiş ve öğretmenin harcırahı olarak 950 kuruş tahsis edilmiş ancak öğretmen burada göreve başlamamıştı²⁸⁹. 15 Eylül 1314/27 Eylül 1898 yılında İzmir Orhaniye İptidai Mektebi öğretmenlerinden Mehmet Nuri Bey buraya 100 kuruş maaşla atanmış ancak o da okulun kız mektebi olmasından dolayı burada göreve başlamadan istifa etmiştir²⁹⁰. Kısacası R.1314 (M.1898/1899) yılından önce bu okula öğretmenler atanmış ama bunlar göreve başlamadıkları için mektebin eğitim öğretime başlaması gecikmiştir.

1899 yılında okulun üç öğretmeni bulunuyordu. Bunlar; Muallim-i Evvel Kemal Efendi, Muallim-i Sâni Ahmet Efendi, halı muallimesi Azime Hanım'dı. Ayrıca okulda Hacı Salih Ağa adında birde bevvab görev yapıyordu²⁹¹. 16 Eylül 1318/29 Eylül 1902 tarihli yazışmalardan Halime Halide Hanım'ın Şehid Asım Bey İnas Mektebi'nde göreve başladığı ve bu göreve atanmasıyla 595 kuruş harcırah

²⁸⁴ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:134/2 (4 Mart 1336/ 4 Mart 1920) ; KMA, *Muhtelif Evrak no: 97*, b.no:167/2 (12 Mayıs 1336/ 12 Mayıs 1920).

²⁸⁵ <http://www.burdursakaryaokulu.meb.k12.tr.> (14 Temmuz 2015).

²⁸⁶ BOA, *MF. İST*, 22/54 (26 Şubat 1331/10 Mart 1916).

²⁸⁷ BOA, *MF. MKT*, 416/12 (25 Eylül 1314/7Ekim 1898), lef 7.

²⁸⁸ <http://www.burdurturanortaokulu.meb.k12.tr.> (14 Temmuz 2015).

²⁸⁹ BOA, *MF. MKT*, 672/16, lef 2 (12 Eylül 1318/ 25 Eylül 1902).

²⁹⁰ BOA, *HH. THR*, 338/63, lef 4 (12 Nisan 1319/25 Nisan 1903).

²⁹¹ *Konya Vilayet Salnâmesi H.1317*, s.263.

alacağı belirtilmiştir²⁹². 1906 yılına gelindiğinde ise okulun Naciye Hanım adında bir muallimesi ve 60 öğrencisi bulunuyordu²⁹³.

1331-332/1915-1916 Ders yılına ait Burdur istatistik cetveline göre; Okul kızlara mahsûs, umûmi ve gündüzlüydü. Mektep binası yeniydi ve eğitime elverişliydi. Okulun altı dershanesi bulunuyordu. Mektebin değeri 40.000 kuruştı ve buranın mülkiyeti hükümete aitti²⁹⁴. Şehit Asım Bey İnas Mektebi ilk açıldığı yıllarda bir veya iki dershanesi bulunan bir okuldu. Bu bina muhtemelen Burdur depremiyle yıkılmıştı ve kentin ihtiyacından dolayı da 1915 yılına gelindiğinde altı dershaneli yeni bir okul inşa edilmiş olmalıdır.

1331-332/1915-1916 Eğitim öğretim yılında okulun üç muallimesi ve bir bayan hademesi bulunuyordu. Bu öğretmenlerden ikisi 20-25, diğeri 25-30 yaşlarında idi. Muallimlerden biri 300 kuruştan az maaş alırken diğeri 400-500, öbürü ise 500-600 kuruş maaş almaktaydı. Mevcut öğretmenlerden biri Darümuallimat mezunuydu²⁹⁵. Okulun, R.1331-1332 (1915-1916) ders yılında vilayet bütçesinden 14.800 kuruş tahsisatı vardı. Bu paranın 14.400 kuruşu öğretmen maaşlarına, geriye kalan 400 kuruş ise okulun diğer ihtiyaçları için harcanması öngörülmekteydi²⁹⁶.

1334-1335/M.1918-1919 Eğitim öğretim yılında okulda beş öğretmen görev yaptı. Bunlar; Fatma Hanım, Saadet Hanım, Sururiye Hanım, Melek Hanım ve Naciye Hanım'dı. Fatma Hanım okulun başöğretmeniydi²⁹⁷. Okulun başöğretmeni Fatma Hanım 20 Eylül 1334/20 Eylül 1918 tarihinde vekil olarak göreve başladı. Vekil olarak görev yaptığı dönemde 400 kuruş maaş alıyordu. Nişantaşı Rüştüyesi mezunu olan Fatma Hanım, Saadet Hanım'ın görevinden istifa etmesinden sonra 20

²⁹² BOA, *MF. MKT*, 672/16, lef 2 (12 Eylül 1318/ 25 Eylül 1902).

²⁹³ *Konya Salnâmesi H.1322*, s.130.

²⁹⁴ BOA, *MF. İST*, 22/54 (26 Şubat 1331/10 Mart 1916).

²⁹⁵ BOA, *MF. İST*, 22/55, (26 Şubat 1331/10 Mart 1916).

²⁹⁶ BOA, *MF. İST*, 22/54, (26 Şubat 1331/10 Mart 1916).

²⁹⁷ Burdur Şehit Asım Bey İnas Mektebi öğretmenleri ve Burdur'un diğer okullarında görev yapan bayan öğretmenler Kurtuluş Savaşı sürecinde etkin rol oynamışlardır. 19 Şubat 1920 tarihinde kurulan Burdur Müdafai-i Hukuk Kadınlar Cemiyeti üyeleri arasında birçok öğretmen bulunuyordu. Ayrıca Cemiyetin 24 Şubat 1920 tarihinde oluşturulan 16 kişilik faaliyet üyeleri arasında; Şehit Asım Bey İnas Mektebi başmuallimesi Fatma Hanım, aynı okul muallimesi Sururiye Hanım, Reşadiye Ana Mektebi Başmürebbiyesi Fitnat Hanım, Selimiye Kız Mektebi öğretmeni Azime Hanım vardı. Ayrıntılı bilgi için bkz; Köstüklü, *aymı eser*, s.97.

Kasım 1919 tarihinde okulun başöğretmeni oldu ve maaşı 600 kuruşa çıkarıldı. Saadet Hanım, Isparta İnas Rüştüyesi'nden mezundu. 600 kuruş maaşla 19 Ağustos 1334/19 Ağustos 1918 tarihinde Burdur Şehit Asım Bey İnas Mektebi'ne atandı. Ancak 15 Teşrîn-i Sâni 1335/15 Kasım 1919 tarihinde bu okuldaki görevinden istifa etti²⁹⁸. Okulun diğer öğretmenleri Sururiye Hanım, Melek Hanım ve Naciye Hanım'dı. Bu öğretmenlerin hepsi muallim seviyesindeydi²⁹⁹.

Okulda 1919-1920 eğitim öğretim yılında altı sınıf bulunmaktaydı. Hülasa devam cetvellerindeki raporlardan anlaşıldığı kadarıyla okul bina olarak yeterliydi ama tadilata ihtiyaç duymaktaydı. Çünkü mektebin pencereleri ve rahleleri eskimişti. Eğitim öğretim araç gereci olaraksa okul yetersizdi ve mektepteki tek eğitim öğretim aracı haritalardı. Adı geçen ders yılında boğmaca salgını nedeniyle doktor raporu doğrultusunda eğitimde kesintiler oldu ve ders yılı boyunca 193 gün eğitim yapılabildi. Okulun 1919-1920 eğitim öğretim yılı başında 125 olan öğrenci sayısı yılsonunda 113'e düştü³⁰⁰.

²⁹⁸ KMA, *def. no:89*, s.58.

²⁹⁹ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:37 (29 Kânun-ı sâni 1336/29 Ocak 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:71 (23 Mart 1336/ 23 Mart 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:138/1 (19 Mayıs 1336/19 Mayıs 1920).

³⁰⁰ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:37 (29 Kânun-ı Sâni 1336/29 Ocak 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:71 (23 Mart 1336/ 23 Mart 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:138/1 (19 Mayıs 1336/19 Mayıs 1920).

Tablo 12. 1919-1920 Eğitim Öğretim Yılı Şehit Asım Bey İnas Mektebi Yılsonu Öğrenci Başarı Durumu³⁰¹

Sınıflar	Başarılı	Başarısız	Devamsız	Toplam Öğrenci Sayısı
Devre-i Aliye 2. Sınıf	4	—	—	4
Devre-i Aliye 1. Sınıf	5	—	—	5
Devre-i Mut. 2. Sınıf	7	4	1	12
Devre-i Mut. 1. Sınıf	13	1	—	14
Devre-i Evveli 2. Sınıf	10	4	1	15
Devre-i Evveli 1. Sınıf	15	48	—	63
Toplam	54	57	2	113

1919-1920 eğitim öğretim yılının son üç aylık döneminde öğretmenlerin girdikleri dersler ve ders saat sayıları şu şekildeydi; **Fatma Hanım**; Kurân-ı Kerîm(3-6 saat), Malumat-ı Dinîye(3-6 saat), Sarf ve Nahiv(3-6 saat), Tahrir(3-6 saat), Hendese(2-6 saat), Hesab(2-6 saat), **Sururiye Hanım**; Hesab (3-6 saat), Müshebat-ı Ahlâkiye(1-2 saat), Kıraât(2 saat), Manzume Ezberi(2-6 saat), Resim ve El işleri(2-6 saat), **Melek Hanım**; Kıraât(2-6 saat), Yazı(1-6), Tarih(2?-6 saat), Eşya Dersleri ve Ziraat(2-6saat), **Naciye Hanım**; Kurân-ı Kerîm(1-2 saat), Malumat-ı Dinîye(1 saat), Elifbâ(1 saat), Hesab(1 saat), Müshebat-ı Ahlâkiye(1 saat), Resim ve El işleri(1 saat)³⁰².

1924-1925 Eğitim öğretim yılında Şehit Asım Bey İnas Mektebi'nin ismi “*Turan İlkokulu*” olarak değiştirildi. Günümüzde aynı adla eğitim öğretime devam etmektedir³⁰³.

³⁰¹ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:33/1-2 (19 Mayıs 1336/19 Mayıs 1920).

³⁰² KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:71 (23 Mart 1336/23 Mart 1920).

³⁰³ [http://www.burdurturanortaokulu.meb.k12.tr\(15 Temmuz 2015\).](http://www.burdurturanortaokulu.meb.k12.tr(15 Temmuz 2015).)

2.1.3. MEBDEÜ'T -TEÂLİ MEKTEBİ

Burdur'un Kuyu Mahallesi'nde R.1318 (M.1902/1903) yılında açıldı³⁰⁴. 1906 yılında okulun Mustafa Efendi adıyla bir muallimi bulunuyordu. O yıllarda okulda 60 öğrenci öğrenim görmekteydi³⁰⁵. R.1331-1332/M.1915-1916 Eğitim öğretim yılına ait Burdur istatistik cetvellerinde mekteple ilgili şu bilgilere yer verilmiştir; erkek öğrencilere mahsûs, umûmi ve gündüzlüydü. Hükümete ait olan okul binasının bir dershanesi bulunuyordu. Binanın değeri 4.000 kuruştı. Vilayet bütçesinden tahsis edilen 7.500 kuruş ödeneği vardı. Bunun 7.200 kuruşu öğretmen maaşına geriye kalan kısmı okulun diğer ihtiyaçları için tahsis edilmişti³⁰⁶. Mektebin iki muallimi bulunuyordu. Bunlardan biri 50 yaşından büyük, muallim muavinliği ehliyetnamesine sahipti ve 300 kuruştan az maaş alıyordu. Diğeri ise 30-35 yaşlarında, Darülmualimin mezunuydu ve 300-400 kuruş arasında maaşı vardı³⁰⁷. 1914-1915 eğitim öğretim yılında mektebin bir dershanesi ve iki muallimi bulunduğuna göre bu okulda ya ikili öğretim yapılıyordu ya da yakındaki bir mekân sınıf olarak kullanılmaktaydı.

2.1.4. FEYZİYE MEKTEBİ

R.1322 (M.1906/1907) yılında Burdur'un Karasenir Mahallesi'nde açıldı. 1915-1916 ders yılına ait Burdur istatistik cetvelinden elde edilen verilerde mekteple ilgili şu bilgilere yer verilmektedir; mektebin iki dershanesi bulunuyordu. Erkeklerle mahsûs, gündüzlü ve umûmi bir okuldu. Bahsi geçen ders yılında mektep binasında tadilat yapılmıştı ama binanın eksiklikleri tamamen giderilememişti. Okul binasının mülkiyeti hükümete aitti ve değeri 7.000 kuruştı. Okulun vilayet bütçesinden yıllık 7.500 kuruş ödeneği bulunuyordu. Bu gelirin 7.200 kuruşu öğretmen maaşlarına geriye kalan 300 kuruş ise okulun diğer ihtiyaçları için tahsis edilmişti³⁰⁸. Aynı yıla ait bir başka istatistik cetvelinde ise; mektepte iki muallim ve bir hademe görev

³⁰⁴ BOA, *MF. İST*, 22/54 (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916); BOA, *MF. İST*, 22/55 (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916).

³⁰⁵ *Konya Salnâmesi H.1322*, s.131.

³⁰⁶ BOA, *MF. İST*, 22/54 (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916).

³⁰⁷ BOA, *MF. İST*, 22/55 (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916).

³⁰⁸ BOA, *MF. İST*, 22/54 (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916).

yapıyordu. Muallimlerden biri muallim muavinliği ehliyetnamesine sahipti ve 300-400 kuruş arasında maaş alıyordu. Diğeri ise ders okutma izni almıştı ve 300 kuruştan düşük maaşı vardı³⁰⁹.

Feyziye Mektebi'nin, 1919-1920 eğitim öğretim yılında dört sınıfı vardı. Ancak mektep binası yetersizdi ve bu nedenle devre-i aliye birinci sınıfı açılmamıştı³¹⁰. Okul başmuallimi, hülasa devam cetvellerine eklediği raporda, yaz tatilinde okulun büyük salonlarından birinin ikiye bölünerek yeni bir sınıf daha oluşturacaklarını, böylece gelecek yıl devre-i aliye birinci sınıfının açılabileceğini, eğer bu yapılmazsa aynı sınıfta farklı öğrenci guruplarının eğitim göreceğini, bunun hem öğretim hem de sağlık açısından uygun olmayacağını belirtmiştir. Ayrıca yeni sınıflar açılması ile gelecek ders yılında bir muallime daha ihtiyaç duyacaklarını da vurgulamıştır³¹¹. 1919-1920 eğitim öğretim yılında salgın hastalıklar ve soğuklar eğitimin aksamasına neden oldu ve bu sebeple 180 gün eğitim yapılabildi.³¹² Millî Mücadele yıllarında bir eğitim öğretim dönemi ortalama 210 gündü. Günümüz Türkiye'sinde ise bir ders yılı 180 işgünüdür. Yani günümüzde bir okul ancak çeşitli olumsuzluklar yaşamış ve sık sık tatil edilmiş Feyziye Mektebi kadar eğitim faaliyetinde bulunulabilmektedir.

1919-1920 Ders yılında okulun, İsmail Hakkı Efendi ve Hasan Efendi adlarında iki öğretmeni bulunuyordu. Bunlardan İsmail Hakkı Efendi başmuallimdi. Hasan Efendi ise muallim muavini derecesindeydi³¹³. 1919-1920 eğitim öğretim yılı başında Feyziye Mektebi'nin öğrencisi sayısı, 89 iken Mayıs 1920'de 105'e yükseldi. Yılsonu imtihan cetvellerinde 100 öğrencinin kaydı bulunmaktadır³¹⁴. Muhtemelen yılsonu ile sınavlar arasındaki dönemde okuldan ayrılan ya da başka okullara nakil giden öğrenciler olmuştur.

³⁰⁹ BOA, *MF. İST*, 22/55 (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916).

³¹⁰ Eylül 1919 tarihinde okulda beş sınıf vardı. Mektep binası yetersiz olduğundan devriye-i aliye sınıfında bulunan 7 öğrenci Rehber-i İntizam mektebine nakil olunmuştur. Bu öğrenciler Rehber-i İntizam Mektebi öğrencileriyle beraber idadiye binasında öğrenim görecekları belirtilmiştir. Böylece sınıf sayısı dörde düşmüştür. Bkz; KMA, *Muhtelif Evrak no: 97*, b. no:46/5 (16 Kânun-ı Evvel 1335/ 16 Aralık 1919).

³¹¹ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:100/2 (11 Mayıs 1336/ 11 Mayıs 1920).

³¹² KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:51 (2 Mart 1336, 2 Mart 1920).

³¹³ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:46/1-5 (16 Mayıs 1336/ 16 Mayıs 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:100/1 (11 Mayıs 1336/ 11 Mayıs 1920).

³¹⁴ Okulda beş sınıf vardı. Bkz; KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:46/1-4 (16 Mayıs 1336/ 16 Mayıs 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no: 97*, b.no:100/2 (11 Mayıs 1336/ 11 Mayıs 1920).

Tablo 13. Feyziye Mektebi'nin 1919-1920 Eğitim Öğretim Dönemi Yılına Öğrenci Başarı Durumu³¹⁵

Sınıflar	Başarılı	Başarısız	Toplam
Devre-i Mutavassıta 2.Sınıf	10	—	10
Devre-i Mutavassıta 1. Sınıf	30	48	78
Devre-i Evveli 2. Sınıf	4	—	4
Devre-i Evveli 1. Sınıf	8	—	8
Toplam	52	48	100

Tablodan da anlaşılacağı gibi çocukların başarı oranlarının en düşük olduğu sınıf, devre-i evveli birinci sınıfı idi³¹⁶. Başarısızlığın temel nedeni öğrencilerin zekâ eksikliği ya da eğitim olanaklarının yetersizliği değil, Arap harfleri ile okuma-yazma öğrenmenin güçlüğü olmalıdır. Nitekim günümüzde üniversite öğretimi sırasında Osmanlıca dersi görmüş hatta bu alanda ihtisas yapmış kimi insanlar bile bu dönemden kalmış metinleri çevirmekte zorlanmaktadırlar. Arapça ve Farsça ile yoğrulmuş, harekesiz harflerden oluşan Osmanlı alfabesinin bu dönem küçük çocukları tarafından kolayca öğrenilememesini gayet normal karşılamalıyız. Günümüz temel eğitim birinci sınıflarında okuma yazma öğrenemeyen öğrenci sayısı yok denecek kadar azdır. Bu durum bize Atatürk'ün alfabe reformu ile ne kadar doğru bir yenilik yaptığını göstermesi bakımından önemlidir.

1919-1920 eğitim öğretim yılında İsmail Hakkı Efendi; Sarf ve Nahiv, Tahrir, Hesap, Hendese, Eşya, Ziraat, Tarih, Coğrafya, Resim, El İşleri, Terbiye-i Bedeniye derslerini okutmuştur. Hasan Efendi ise; Kurân-ı Kerîm, Malumat-ı Dinîye, Elifbâ, Kıraât, İmla, Manzume Ezberi, Yazı derslerini vermiştir. Tarih, Coğrafya, Sarf ve Nahiv dersleri ikinci, Hendese dersi ise üçüncü sınıftan itibaren işlenmiştir³¹⁷.

³¹⁵ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:46/1-4 (16 Mayıs 1336/ 16 Mayıs 1920).

³¹⁶ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:100/1 (11 Mayıs 1336/ 11 Mayıs 1920).

³¹⁷ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no: 46/1-5 (16 Mayıs 1336/ 16 Mayıs 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no: 100/2 (11 Mayıs 1336/ 11 Mayıs 1920).

2.1.5. SELİMİYE İNAS MEKTEBİ

Okulun ne zaman açıldığı ile ilgili bir bilgiye ulaşılamadı. Ancak R.1330-1331/M.1914-1915 Burdur istatistik cetvelinde okulun ismine yer verilmemesi okulun bu tarihten sonra açıldığını göstermektedir. 1919-1920 eğitim öğretim yılında okulda sıbyân, devre-i evveli birinci ve ikinci sınıfları bulunuyordu. Daha üst sınıfların bulunmaması, mektebin iki veya üç yıllık bir mazisi olduğu fikrini uyandırmaktadır. Söz konusu ders yılının birinci üç aylık hülusa devam cetveline başmuallim tarafından eklenen raporda şu ifadeler yer verilmektedir; mektep binası iki katlıydı. İki büyük iki küçük olmak üzere dört odası vardı. Binanın alt katı ahır ve sadece kuzey cephesinde bir pencere vardı. Diğer cephelerde pencere olmadığından sınıflar güneş alamıyordu. Güneş almayan cephelerde pencere açılmazsa öğrencilerin sağlıkları bozulabilirdi. Ayrıca mektebin tavanı toprak olduğu için yağmurlu günlerde su akıtıyordu. Bu nedenle mektebin sıvaları dökülmüştü. Başmuallim raporun devamında; öğrencilerin yemek yiyebilecekleri bir yemekhane bulunmadığını, öğrenciler yemeklerini dershaneye çevrilmiş olan odalarda yediklerini bu durumun öğrencilerin sağlıklarını olumsuz etkilediğini belirtiyordu. Bu amaçla bitişikteki sıbyân mektebinin okula ilave edilmesini önermekteydi³¹⁸. Aynı eğitim öğretim yılına ait ikinci üç aylık hülusa devam cetvelindeki raporda ise; binanın dershanelerinin dar olduğu, mevcut talebenin ihtiyaçlarını karşılayamadığı ifade ediyordu. Kısacası bina eğitim öğretime uygun değildi ve yeni bir mektep binasına ihtiyaç vardı³¹⁹. Başmuallimde 11 Mayıs 1920 tarihli mütalaasında gelecek sene bu okulda eğitim öğretim yapılmasının imkânsız olduğunu dile getiriyordu³²⁰. Zaten binanın alt katının ahır olduğunun ifade edilmesi, odaların sınıfa çevrildiğinden bahsedilmesi Selimiye İnas Mektebi'nin binasının okul olarak inşa edilmediğini göstermektedir.

³¹⁸ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:133/1,4 (14 Mart 1336/ 14 Mart 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:163/1 (11 Mayıs 1336/11 Mayıs 1920).

³¹⁹ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:133/1,4 (14 Mart 1336/ 14 Mart 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:163/1 (11 Mayıs 1336/11 Mayıs 1920).

³²⁰ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:163/1 (11 Mayıs 1336/11 Mayıs 1920).

Okulun iki muallimi vardı. Bunlardan Nermin Hanım başmuallim, Azime Hanım ise muallim derecesi ile okulda hizmet veriyordu.³²¹ 1919-1920 ders yılında 170 gün eğitim öğretim yapılabilirdi. İkinci üç aylık dönemde salgın hastalıklar ve şiddetli kış eğitim öğretimi olumsuz etkiledi³²². Öğretim başında 78 olan öğrenci sayısı yılsonunda 100'e ulaştı³²³. Ders yılı 10 Mayıs 1920 tarihinde sona erdi³²⁴.

Tablo 14. Selimiye İnas Mektebi 1919-1920 Eğitim Öğretim Dönemi Yılsonu Öğrenci Başarı Durumu³²⁵

Sınıflar	Başarılı	Başarısız	Toplam
Devre-i Evveli 2. Sınıf	10	1	11
Devre-i Evveli 1. Sınıf	19	46	65
Devre-i Mutavassıtta 2.Sınıf	8	—	8
Devre-i Mutavassıtta 1. Sınıf	14	2	16
Toplam	51	49	100

Okul müfredatında yer alan dersler; Elifbâ, Kurân-ı Kerîm, Malumat-ı Dinîye, Müshebat-ı Ahlâkiye, Kıraât, İmla, Sarf ve Nahiv, Manzume Ezberi, Yazı, Hesap, Hendese, Eşya Dersleri, Tarih, Coğrafya, Ziraat, El işleri, Musiki, Terbiye-i Bedenîyedir. Elifbâ dersi üçüncü üç aylık dönemde de işlenmiştir. Eğitim öğretimin ikinci üç aylık dönemde aksaması nedeni ile çocuklar Elifbâyı ancak son üç ayda bitirerek okuma yazma öğrenebilmişlerdi. Kıraât, İmla, Manzume, Yazı ve Hesap dersleri birinci sınıfların ilk altı aylık dönemde işlenmedi. Muhtemelen

³²¹ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:133/1 (14 Mart 1336/ 14 Mart 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:163/1 (11 Mayıs 1336/11 Mayıs 1920).

³²² Aralık 1919 tarihinde salgın hastalıklar nedeni ile tabip raporu ile okul 13 gün, şiddetli soğuklar nedeni ile de 7 gün tatil edilmiştir. 1920'nin Mart ayında da diğer aylara göre okula daha az eğitim öğretim faaliyetinde bulunmuşlardır. Bunun nedeni ise Mart ayında Regaip Kandili ve padişahın doğum gününde okulun tatil edilmesidir. Mayıs ayında Berat-ı Şerif nedeni ile bir gün tatil edilmiştir. Bu dönemde günümüzden farklı olarak kandiller, padişahın doğum ve tahtta çıkış günlerinde okul tatil edilmektedir. Bkz; KMA, *Muhtelif Evrak no: 97*, b.no:133/1 (14 Mart 1336/ 14 Mart 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no: 97*, b.no:163/1 (11 Mayıs 1336/11 Mayıs 1920).

³²³ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:133/1 (14 Mart 1336/ 14 Mart 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:163/1 (11 Mayıs 1336/11 Mayıs 1920).

³²⁴ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:163/1 (11 Mayıs 1336/11 Mayıs 1920).

³²⁵ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no: 34/1-2 (25 Mayıs 1336/ 25 Mayıs 1920).

öğretmenlerin öncelikli amacı çocuklara okuma yazma öğretmektir. Bu nedenle diğer dersler sonraki aylara bırakıldı. Hendese, Tarih, Coğrafya dersleri ikinci sınıftan itibaren okutuldu³²⁶.

2.1.6. HİLÂL-İ MİLLÎ MEKTEBİ

11 Mart 1329/24 Mart 1913 tarihinde Burdur'un Divanbaba Mahallesi'nde açılan gündüzlü ve özel bir okuldur. Kurucusu ve ilk müdiresi Fitnat Hanım'dır. Mektebin tek öğretmeni Azime Hanım'dır. Azime Hanım, İzmir Kız Rüştîyesi'nden mezun oldu. Tesis edilen mektep için birde nizamnâme hazırlandı. Nizamnâmede şu hususlara değinildi; mektebin ismi Hilal-i Millî olarak belirlendi. Kurumda hem ana sınıfı hem de iptidai sınıfları bulunacaktı. Ana sınıfta 4-6 yaş arasındaki kız ve erkek çocuklara öğretim verilecekti. İptidai kısmında 4-12 yaşında kızlar öğrenim görecekti. Erkek öğrenciler iki senelik ana sınıfı eğitiminden sonra başka iptidailere gönderileceklerdi. Mektep öğrencilerinin yüzde onu yoksul öğrencilerden alınacaktı. Okulda, nizamnâme hazırlandığı sırada bir müdire, bir muallime, biri erkek diğeri kadın iki hademe olmak üzere dört personel bulunuyordu. Bu kadro ile eğitime başlanılacak, sınıfların teşkili sırasında ayrıca muavinler tayin ve ilave olunacaktı. Bu okulda kızlara dikiş ve nakış işleri ayrıntıları ile öğretilicekti. Öğretimde ezberden kaçınılacaktı. Okul masraflarının karşılanması, personelin maaşının ödenmesi, nakl ve azli müdirenin yetkisinde olacaktı³²⁷. Nizamnâmede mektebin karma olduğu ifade ediliyorsa da bu durum sadece anaokulu kısmı için geçerliydi. İptidai kısmında sadece kız öğrenciler öğrenim görebilecekti.

2.1.7. KIRAVGAZ KARYESİ İPTİDAİ MEKTEBİ

Kıragaz köyünün günümüzdeki ismi Kayaaltı'dır³²⁸. Kıragaz İptidai Mektebi R.1330 (1914/1915) yılında açıldı. İki dershanesi bulunuyordu. Erkeklere mahsûs umûmi ve gündüzlü olan mektebin iki dershanesi vardı. R.1330 (1914/1915) yılında

³²⁶ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:133/1 (14 Mart 1336/ 14 Mart 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:163/1 (11 Mayıs 1336/11 Mayıs 1920).

³²⁷ KMA, *def. no:73*, s.172 (28 Mart 1329/10 Nisan 1913).

³²⁸ *Köy Envanter Etüdlerine Göre Burdur*, s.118.

mektepe binasının değeri 4.000 kuruştı. Ancak açıldığı yılın eylül ayında meydana gelen depremde bu okul harabeye döndü. Okula, vilayet bütçesinden 2.400 kuruşluk ödenek tahsis edilmişti. Bu para öğretmen maaşları için kullanılıyordu³²⁹. Aynı yıllara ait başka bir istatistik cetvelinde, mektebin iki senelik Darümuallimin mezunu olan, 20-25 yaşlarında, 300 kuruştan az maaş alan bir muallimi olduğu belirtilmektedir³³⁰.

2.1.8. YAZI İPTİDAİ MEKTEBİ

Yazı İptidai Mektebi R.1325 (1909/1910) yılında açıldı. Erkek öğrencilere mahsûs, umûmi ve gündüzlüydü. Mektep binası hükümete aitti. 1915 yılına ait istatistik cetvelinde okulla ilgili şu bilgilere yer verilmiştir; mektep binasının değeri 3.500 kuruştı. Okulun vilayet bütçesinden yıllık 2.400 kuruş geliri vardı. Bu gelir öğretmen maaşı için tahsis edilmişti³³¹. 1914-1915 eğitim öğretim yılında okulun 25-30 yaşlarında, muallim muavinliği ehliyetnamesine sahip, 300 kuruştan az maaş alan bir öğretmeni bulunuyordu³³². Muhtemelen bu okul 1914 depreminden etkilendi. Bu nedenle de 1915 istatistik cetvelinde mektep binasının tamire ihtiyaç duyduğu belirtilmektedir³³³.

2.1.9. KIŞLA İPTİDAİ MEKTEBİ

Kışla İptidai Mektebi R.1330 (1914/1915) yılında açıldı. Ancak açıldıktan kısa süre sonra meydana gelen depremde yıkıldı. Erkeklerle özel, gündüzlü ve umûmi bir okuldu. Mektep binası hükümete aitti ve değeri 1.000 kuruştı. Okulun vilayet bütçesinden senelik 2.400 kuruş tahsisatı vardı. Bu para öğretmen maaşı için tahsis edilmişti³³⁴. 1914-1915 eğitim öğretim yılında mektebin 20-25 yaşlarında, muallim muavinliği ehliyetnamesine sahip, 300 kuruştan az maaş alan bir öğretmeni

³²⁹ BOA, MF. İST, 22/54 (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916).

³³⁰ BOA, MF. İST, 22/55 (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916).

³³¹ BOA, MF. İST, 22/54 (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916).

³³² BOA, MF. İST, 22/55 (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916).

³³³ BOA, MF. İST, 22/54 (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916).

³³⁴ Aynı belge.

bulunuyordu³³⁵. Bu öğretmenin okul depremde yıkıldıktan sonra eğitim öğretime devam edip etmediği hakkında elimizde bir bilgi yoktur.

Kışla karyesinin yeni okul binası 1 Mayıs 1335/1 Mayıs 1919 tarihinde açıldı. İnşa edilen bina hükümete aitti ve iki dershaneliydi³³⁶. Okulda, 12 Mayıs 1919 tarihinde Mustafa Atıf Efendi muallim derecesi ile göreve başladı³³⁷. 1919-1920 ders yılına ait istatistik cetvellerinde Mustafa Atıf Efendi okulla ilgili şu bilgilere yer vermiştir; okul araç gereç bakımından yetersizdi³³⁸. Hatta el işleri dersinde renkli kâğıt bulunamadığından çocuklara kâğıt işleri ile ilgili bir çalışma yaptırılmamıştı³³⁹. Öğrencilerin rahlesi yoktu ve çocuklar hasır üzerinde oturarak ders işliyorlardı. Temizlik konusunda güçlük çekiliyordu. Okul klasik sıbyân mekteplerinden farksız bir durumdaydı. Mekteple ilgili en kısa sürede gerekli düzenlemeler yapılarak mektebin usûl-i cedîde üzere eğitim öğretim yapacak duruma getirilmeliydi³⁴⁰. Okulun 1920 yılında maârif bütçesinden karşılanan 7.200 kuruşluk geliri vardı. Bu para, öğretmen maaşının ödenmesi için tahsis edilmişti³⁴¹.

Kışla İptidai Mektebi'nde, 1919-1920 ders yılında 213 gün eğitim öğretim yapıldı. Sadece bayramlar nedeniyle birkaç gün okul kapalı kaldı. Bu ders yılında okulda sadece devre-i evveli birinci sınıfı mevcuttu. Kasım 1919'da mektebin mevcudu 56 iken bu sayı yılsonunda 24'e düştü. Mevcut öğrencilerden sekizi kız, on altısı erkekti³⁴². Erkek okulu olmasına rağmen okulda kız öğrencilerinde bulunması bu yıllarda okulun muhtelit bir yapıya kavuştuğunu göstermektedir. Mektep muallimi, imtihan neticelerine eklediği raporda sene başında 55 erkek talebe

³³⁵ BOA, *MF. İST*, 22/55 (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916).

³³⁶ KMA, *Muhtelif Evrak no: 97*, b.no:47 (1 Kânun-ı Evvel 1335/1 Aralık 1919).

³³⁷ Mektep öğretmeni, 1873 doğumluydu. Edirne Darülmualimini'nden 14 Ağustos 1904 yılında âliyy-ül â'lâ derecesiyle bitirerek Şehadetname almıştı. Ayrıntılı bilgi için Bkz; KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:47 (1 Kânun-ı Evvel 1335/1 Aralık 1919).

³³⁸ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:41 (1 Kânun-ı Evvel 1335/1 Aralık 1919); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, (1 Kânun-ı Evvel 1335/1 Aralık 1919).

³³⁹ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:47 (1 Kânun-ı Evvel 1335/ 1 Aralık 1919), b.no:8/1.

³⁴⁰ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:41 (1 Kânun-ı Evvel 1335/1 Aralık 1919); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:47 (1 Kânun-ı Evvel 1335/1 Aralık 1919).

³⁴¹ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:47 (1 Kânun-ı Evvel 1335/ 1 Aralık 1919).

³⁴² İlk üç aylık dönemde dört gün bayram nedeni ile okul tatil edilmiştir. Aylara göre okulun açıldığı günler için bkz; KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no: 36 (1 Mart 1336/ 1 Mart 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:41 (1 Kânun-ı Evvel 1335/1 Aralık 1919); KMA, *Muhtelif Evrak no: 97*, b.no: 137/2 (12 Mayıs 1336/12 Mayıs 1920).

bulduğunu, bu öğrencilerin sadece 10 tanesinin yılsonuna kadar devam ettiğini ve devam edenlerin bir üst sınıfa terfi ettiklerini ifade etmiştir³⁴³.

Kışla İptidai Mektebi'nde 1919-1920 ders yılında müfredat programında yer alan dersler; Türkçe Elifbâ, Kur'ân-ı Kerîm, Malumat-ı Dinîye, Müshebat-ı Ahlâkiye, Kırâât, İmla, Manzume Ezberi, Yazı, Hesap, Eşya Dersleri, Ziraat, Resim, El işleri, Terbiye-i Bedeniye, Musikiden ibarettir. Musiki derslerinde sabah dersler başlamadan ve okul çıkışlarından önce vatanî, millî ve dinî şarkılar söylenmekteydi. Belgeler incelendiğinde Elifbâ dersinin sadece birinci ilk üç aylık dönemde okutulduğunu görmekteyiz³⁴⁴. Herhalde öğrenciler üç ayda Elifbâyı kavrayarak, Kur'ân okumaya başlamışlardır.

2.1.10. ASKERİYE KARYESİ MEKTEBİ

Askeriye İptidai Mektebi R.1327 (1911/1912) yılında açıldı. R.1331 (1915/1916) yılına ait Burdur istatistik cetvelinde yer alan bilgilere göre; mektep binasının mülkiyeti hükümete aitti ve değeri 8.000 kuruştı. Okul erkeklere mahsûs, genel ve gündüzlüydü. Vilayet bütçesinden 2.400 kuruş ödeneği vardı. Mektep binası depremde zarar görmüş olmalığı 1915-1916 eğitim öğretim döneminde tamir edildi³⁴⁵. Söz konusu ders yılında Askeriye İptidai Mektebi'nde muallim muavinliği ehliyetnamesine sahip, 35-40 yaşlarında, 300 kuruştan düşük maaş alan bir öğretmen görev yapmaktaydı³⁴⁶.

1919-1920 eğitim öğretim yılında okulda devre-i evveli birinci ve ikinci sınıfları ile devre-i mutavassıtta birinci sınıfı bulunmaktaydı. Aynı ders yılına ait bir belgede başmuallim, okulda sağlıklı bir öğretim yapılabilmesi için okulun sıva ve badanaya ihtiyacı bulunduğunu, ayrıca mektep binasının 1917-1918 yıllarında

³⁴³ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:77 (13 Mayıs 1336/13 Mayıs 1920).

³⁴⁴ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:8 (1 Kânun-ı Evvel 1335/1 Aralık 1919); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:57 (1 Mart 1336/ 1 Mart 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:137/1 (12 Mayıs 1336/12 Mayıs 1920).

³⁴⁵ BOA, *MF. İST*, 22/54 (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916).

³⁴⁶ BOA, *MF. İST*, 22/55 (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916).

askerler tarafından kullanıldığını ve bu süreçte hem mektep binası hem de okuldaki araç gerecin zarar gördüğünü ifade ediyordu³⁴⁷.

1919-1920 Eğitim öğretim yılı başında okulun 67 öğrencisi varken yılsonunda bu rakam 58'e düştü. Okulun tek öğretmeni 1 Ocak 1920 tarihinde göreve başlayan Hüseyin Hulusi Efendi'ydi. Göreve başladığı tarihten eğitim öğretim yılının sonuna kadar beş aylık süreçte 120 gün eğitim verdi³⁴⁸.

Tablo 15. Askeriye Karyesi İptidai Mektebi 1919-1920 Eğitim Öğretim Dönemi Yılsonu Öğrenci Başarı Durumu³⁴⁹

Sınıf	Başarılı	Başarısız	Toplam
Devre-i Mutavassıtta 1.Sınıf	6	1	7
Devre-i Evvel 2. Sınıf	8	0	8
Devre-i Evvel 1. Sınıf	30	13	43
Toplam	44	14	58

Okul müfredatında yer alan dersler; Elifbâ, Kur'ân-ı Kerîm, Malumat-ı Dinîye, Müshebat-ı Ahlâkiye, Kıraât, İmla, Sarf ve Nahiv, Manzume Ezberi, Yazı, Hesap, Eşya Dersleri, Ziraat, Tarih, Coğrafya, Resim, El işleri, Musiki, Terbiye-i Bedeniyedir. Musiki dersleri sabah ve akşamüzerleri kıratla okunmaktaydı³⁵⁰.

2.1.11. ÇERÇİN KARYESİ İPTİDAİ MEKTEBİ

Köyün günümüzdeki ismi Gökçebağ'dır³⁵¹. Çerçin İptidai Mektebi R. 1330 (1914/1915) yılında açıldı. R.1331-1332 (1915/1916) ders yılına ait Burdur istatistik cetvelinde yer alan bilgilere göre okul; erkeklere özel, gündüzlü ve umûmiydi.

³⁴⁷ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:106/1-2 (19 Mayıs 1336/ 19 Mayıs 1920).

³⁴⁸ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:85/1 (5 Nisan 1336/ 5 Nisan 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no: 97*, b.no:106/1 (19 Mayıs 1336/ 19 Mayıs 1920).

³⁴⁹ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:76/1-3 (19 Mayıs 1336/ 19 Mayıs 1920).

³⁵⁰ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:85/2 (5 Nisan 1336/5 Nisan 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no: 97*, b.no:106/2 (19 Mayıs 1336/19 Mayıs 1920).

³⁵¹ *Köy Envanter Etütlerine Göre Burdur*, s.118.

Mektep binasının mülkiyeti hükümete aitti ve değeri 10.000 kuruştı. Okulun iki dershanesi bulunuyordu. 1914 depreminde zarar görmüş olan bina tamire muhtaç durumdaydı. Mektebin vilayet bütçesinden 2.400 kuruş ödeneği bulunuyordu. Bu parayla öğretmenin maaşı ödeniyordu³⁵². Okulda, 1914-1915 eğitim öğretim yılında 25-30 yaşlarında, muallim muavinliği ehliyetnamesine sahip bir öğretmen görev yapıyordu. Bu kişi görevine karşılık 300 kuruştan az maaş alıyordu³⁵³. Bu öğretmenin ne zaman göreve başlayıp ayrıldığı ve ismi ile ilgili bir bilgiye ulaşılamadı.

I. Dünya Savaşı yıllarında mektep binası askerlere tahsis edilmişti. Bu nedenle bir süre eğitim öğretim yapılamadığı gibi askerlerin kullandığı dönemde mektebin camları, çerçeveleri ve çatısı zarar gördü. 1919-1920 eğitim öğretim yılında Çerçin Mektebine Ali Rıza Efendi adında bir öğretmen atandı. Okul öğretmeni, önce sağlıklı bir eğitim öğretim ortamı oluşturmak istedi. Bu amaçla mektebin çatısını tamir ettirdi, diğer noksanlarını gidermeye çalıştı. Ali Rıza Efendi okulun eksikliklerini tamamlattırırken bir taraftan da çocuklarla ders yapmayı ihmal etmedi³⁵⁴. Okul, 1919-1920 eğitim öğretim yılında 172 gün açık kaldı³⁵⁵. Ali Rıza Efendi, kasım ayında bir buçuk ay rapor aldığından kasım ve aralık aylarında öğretim aksadı³⁵⁶. 10 Mayıs 1920 tarihinde ders yılı tamamlandı. Mektebin ders yılı başında 34 öğrencisi varken ders yılı sonunda bu sayı 37'ye yükseldi³⁵⁷. 17 Mayıs 1920 tarihli imtihan cetvellerinde 31 öğrencinin sınav sonucu bulunmaktadır. Muhtemelen altı öğrenci aradaki sürede kayıtlarını okuldan sildirmişti. Yılsonu sınavları incelendiğinde sadece sekiz öğrencinin bir üst sınıfta okumaya hak kazandığını görmekteyiz³⁵⁸.

Okul müfredatında yer alan dersler; Elifbâ, Kur'ân-ı Kerîm, Malumat-ı Dinîye, İmla, Müshebat-ı Ahlâkiye, Manzume Ezberi, Yazı, Hesap, Eşya Dersleri, Ziraat,

³⁵² BOA, *MF. İST*, 22/54, (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916).

³⁵³ BOA, *MF. İST*, 22/55, (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916).

³⁵⁴ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:87/1 (3 Kânun-ı Sâni 1336/3 Aralık 1920).

³⁵⁵ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no: 54/1 (2 Mart 1336/2 Mart 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:59/1 (10 Mayıs 1336/ 10 Mayıs 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no: 87/1 (3 Kânun-ı Sâni 1336/3 Aralık 1920).

³⁵⁶ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:87/1 (3 Kânun-ı Sâni 1336/3 Aralık 1920).

³⁵⁷ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:59/1 (10 Mayıs 1336/10 Mayıs 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:87/1 (3 Kânun-ı Sâni 1336/3 Aralık 1920).

³⁵⁸ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:107/1 (20 Mayıs 1336/ 20 Mayıs 1920).

Resim, Terbiye-i Bedeniye, Musikidir³⁵⁹. Kur'ân-ı Kerîm, müfredatta bulunmasına rağmen Mart ayına kadar işlenmemiştir. Bunun nedeni çocukların Elifbâ dersini ancak ikinci üç aylık dönemin sonunda bitirmeleridir.

2.1.12. DÖĞER KARYESİ İPTİDAİ MEKTEBİ

Döğer Karyesi İptidai Mektebi R.1328 (M.1912/1913) yılında açıldı. Bu mektep hakkında 1915 yılına ait istatistik cetvelinde şu bilgilere yer verilmiştir; Erkeklerle mahsûs, umûmi ve gündüzlü bir okuldu. İki dershanesi bulunuyordu. Mektep binası hükümete aitti ve düzensiz bir durumdaydı. Binanın değeri 5.000 kuruştı. Okulun vilayet bütçesinden 2.400 kuruş geliri vardı. Bu para ile öğretmen maaşı ödeniyordu³⁶⁰. Okulun 1914-1915 eğitim öğretim yılında 40-50 yaşlarında, iki yıllık Darülmuallimin mezunu olan, 300 kuruştan az maaş alan bir öğretmeni vardı³⁶¹.

1919-1920 eğitim öğretim yılında mektepte anasınıfı, devre-i evveli birinci ve ikinci sınıfı ve devre-i mutavassıta birinci sınıfı olmak üzere dört sınıf bulunuyordu. Elimizdeki belgelerde okulun 1917-1918 ve 1918-1919 ders yıllarında kapalı olduğu, 1919-1920 eğitim öğretim yılında tekrar eğitime başladığı bilgileri yer almaktadır. İki öğretim yılında mektebin kapalı olması nedeniyle devre-i mutavassıta ikinci sınıfı ve devre-i aliye sınıfları oluşturulamadı. Okulun tek öğretmeni başmuallim derecesinde ki Mehmet Emin Efendi'ydi. Mektebin 1919-1920 eğitim öğretim yılı ilk üç aylık dönemi ile ilgili bir bilgiye ulaşamadı. İkinci ve üçüncü üç aylık dönemde Mehmet Emin Efendi'nin hastalığı nedeni ile sadece 90 gün eğitim öğretim yapılabildi. 1919-1920 eğitim öğretim yılı 10 Mayıs 1920'de tamamlandı. Mektebin ikinci üç aylık döneminde 40 öğrencisi bulunmaktaydı ve bu öğrencilerden 17'si ana

³⁵⁹ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:54/2 (2 Mart 1336/ 2Mart 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:59/2 (10 Mayıs 1336/10 Mayıs 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no: 97*, b.no:87/2 (3 Kânun-ı Sâni 1336/3 Aralık 1920).

³⁶⁰ BOA, *MF. İST*, 22/54 (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916).

³⁶¹ BOA, *MF. İST*, 22/55 (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916).

sınıfında öğrenim görmekteydi. Okul öğrencileri arasında hiç kız öğrenci bulunmuyordu³⁶².

Tablo 16. Döğer Karyesi İptidai Mektebi 1919-1920 Eğitim Öğretim Dönemi Yılına Öğrencilerin Başarı Durumu³⁶³

Sınıf	Başarılı	Başarısız	Toplam
Devre-i Mut. 1. Sınıf	3	1	4
Devre-i Evveli 2. Sınıf	3	2	5
Devre-i Evveli 1. Sınıf	10	4	14
Toplam	16	7	23

Mektepte okutulan dersler; Türkçe Elifbâ, Kur'ân-ı Kerîm, Malumat-ı Dinîye, Müshebat-ı Ahlâkiye ve Medeniye, Kıraât, İmla, Sarf ve Nahiv, Manzume Ezberi, Yazı, Hesap, Hendese, Eşya Dersleri, Tarih, Coğrafya, Ziraat, El işleri, Musiki, Terbiye-i Bedeniyedir³⁶⁴. Mehmet Emin Efendi'nin ikinci üç aylık dönemde hastalığı nedeniyle eğitim öğretim faaliyetlerini aksatması birinci sınıf öğrencilerin okuma yazma öğrenme sürecini geciktirmiştir. Üçüncü üç aylık tedrisat cetvelini incelediğimizde çocukların Elifbâ okumaya devam ettiklerini görürüz. Bu nedenle Kur'ân-ı Kerîm dersi bu sınıf düzeyinde okutulamadı. Öğretmen, çocukların okuma yazmalarını hızlandırmak için Yazı derslerinde de Elifbâ öğretildi. Okulun birinci sınıfında Kur'ân-ı Kerîm yanı sıra İmla, Sarf ve Nahiv, Hendese, Tarih, Coğrafya ve Terbiye-i Bedeniye dersleri ile ilgili bir çalışma yapılmamıştır.

2.1.13. LENGÜME KARYESİ İPTİDAİ MEKTEBİ

Lengüme karyesinin günümüzdeki ismi Günalan'dır³⁶⁵. Okulun ne zaman açıldığı ile ilgili bir belgeye ulaşılamadı. Okulun ilk öğretmeni Osman Hilmi

³⁶² KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:113 (28 Şubat 1336/28 Şubat 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no: 97*, b.no:166 (13 Mayıs 1336/13 Mayıs 1920).

³⁶³ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:74 (20 Mayıs 1336/20 Mayıs 1920).

³⁶⁴ KMA, *Muhtelif Evrak.no:97*, b.no:166/2 (13 Mayıs 1336/13 Mayıs 1920).

³⁶⁵ *Köy Envanter Etütlerine Göre Burdur*, s.118.

Efendi'dir. Burada 9 Ekim 1919 tarihinde göreve başladı. 1919-1920 ders yılında 181 gün eğitim öğretim faaliyetinde bulundu. Okulun ilk üç aylık döneminde 25 öğrencisi varken sene sonunda bu sayı 28'e yükseldi. Osman Hilmi Efendi üç aylık hülasa devam cetvellerine eklediği raporlarda köylülerin eğitime çok önem verdiklerini ifade etmiştir³⁶⁶. 10 Mayıs 1920'de eğitim öğretim dönemi sona erdi³⁶⁷.

Okulda sadece devre-i evveli birinci sınıf öğrencileri bulunduğundan İmla, Sarf ve Nahiv, Hendese, Tarih, Coğrafya dersleri işlenmedi. Elifbâ dersi son üç aylık dönemde bitirilebildi. Okul öğretmeni son üç aylık hülasa cetveline eklediği raporda Mayıs ayında bütün derslerin bitirildiğini, kıraât derslerinin kitaptan işlendiğini ifade etmektedir³⁶⁸. Buradan anlaşılıyor ki bazı derslerin kitapları okulda mevcuttu. 22 Mayıs 1920 tarihli imtihan neticeleri incelendiğinde sınavlara giren 28 öğrenciden sadece sekiz tanesi başarı gösterebildi³⁶⁹.

2.3. BURDUR MERKEZİNDEKİ ANA MEKTEPLERİ

2.3.1. REŞADİYE ANA MEKTEBİ

Osmanlı Dönemi'nde Burdur'da tespit edebildiğimiz tek ana mektebidir. Okulun ne zaman açıldığı ile ilgili bir bilgiye ulaşılamadı. Okulla ilgili elimizdeki veriler 1335-1336/1919-1920 eğitim öğretim yılına aittir. Söz konusu ders yılında okulun Gül, Gonca ve Filiz adıyla üç sınıfı vardı. Okulda iki öğretmen görev yapmaktaydı.. Öğretmenlerden Fitnat Hanım başmuallime, Enver Hanım ise muallime vekili idi. Enver Hanım 5 Ekim 1919 tarihinde Reşadiye Ana Mektebi'nde göreve başladı. Göreve başladığı ekim ayında sadece 6 gün çalışabildi³⁷⁰. 1919-1920 ders yılında Enver Hanım 150 gün, Fitnat Hanım ise 193 gün eğitim öğretim faaliyetinde bulundu. İkinci ve üçüncü üç aylık dönemlerde çeşitli olumsuzluklarla

³⁶⁶ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:9 (18 Kânun-ı Sâni 1336/18 Ocak 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no: 97*, b.no:44 (18 Nisan 1336/18 Nisan 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no: 97*, b.no: 136/1 (12 Mayıs 1336/12 Mayıs 1920).

³⁶⁷ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:9 (18 Kânun-ı Sâni 1336/18 Ocak 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no: 97*, b.no: 136/1 (12 Mayıs 1336/12 Mayıs 1920).

³⁶⁸ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:112 (18 Nisan 1336/18 Nisan 1920).

³⁶⁹ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:117 (22 Mayıs 1336/22 Mayıs 1920).

³⁷⁰ KMA, *Muhtelif Evrak.no:97*, b.no:38 (29 Kânun-ı Sâni 1336/29 Ocak 1920).

okulun tatil edilmesi nedeniyle eğitim öğretimde aksamalar yaşandı³⁷¹. Eğitim öğretim yılı başında okulun 45 olan öğrenci sayısı Şubat 1920’de 50’ye yükseldi³⁷².

Tablo 17. 1919-1920 Eğitim Öğretim Yılı Yılsonu Reşadiye Ana Mektebi Öğrenci Durumu³⁷³

Sınıf	Erkek	Kız
Gül	6	10
Gonca	8	10
Filiz	7	15
Toplam	21	35

1919-1920 Eğitim öğretim yılında Fitnat Hanım; Müshebat, Coğrafya, Eşya, Şifahi Talim, Halka, Hikâye, Terbiye-i Bedeniye, Gına, Resim ve El İşleri derslerini okuttu. Vekil olarak görev yapan Enver Hanım ise Hesap, Resim, El işleri, Hikâye, Terbiye-i Bedeniye, Manzume ve Oyun derslerinde eğitim verdi³⁷⁴.

³⁷¹ Eylül 1919’da bayram nedeniyle 4 gün, Boğmaca salgını nedeni ile Ekim ve Kasım aylarında 18 gün, 1920 yılı Mart ayında Regaip Kandili, Nisan’da ise padişahın doğum günü nedeniyle birer gün okul tatil edilmiştir. Bkz; KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:38 (29 Kânun-ı Sâni 1336/29 Ocak 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:56 (23 Mart 1336/23 Mart 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, (19 Mayıs 1336/ 29 Mayıs 1920), b.no:104.

³⁷² KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, (29 Kânun-ı Sâni 1336/29 Ocak 1920), b.no:38; KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:104 (19 Mayıs 1336/29 Mayıs 1920).

³⁷³ KMA, *Muhtelif Evrak no: 97*, b.no:56 (23 Mart 1336/23 Mart 1920).

³⁷⁴ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:38 (29 Kânun-ı Sâni 1336/29 Ocak 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no: 97*, b.no: 56/1 (23 Mart 1336/ 23 Mart 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:104 (19 Mayıs 1336/ 29 Mayıs 1920).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI DÖNEMİ'NDE BURDUR'UN KAZA, NAHİYE VE KÖYLERİNDE BULUNAN TEMEL EĞİTİM KURUMLARI

3.1. OĞUZHAN(BUCAK) NAHİYESİ İPTİDAİ MEKTEPLERİ

1879 yılında Bucak nahiyesi ve buraya bağlı köylerde 21 sıbyân mektebi bulunuyordu. Bu okullarda 700 erkek, 180 kız öğrenim görmekteydi³⁷⁵. Bucak nahiyesinde ilk iptidai mektebi, R.1323(1907-1908) yılında açıldı³⁷⁶. Çalışmada Osmanlı Dönemi'nde Bucak'ta öğretim faaliyetinde bulunmuş dört iptidaiye yer verildi. Ancak Bucak nahiyesi'nde bu okullar dışında da iptidai mektepleri vardı. Örneğin Bucak nahiyesi Duru karyesinde bir iptidai bulunduğunu döneme ait yazışmalardan anlamaktayız. Söz konusu yazışmalarda kısaca şu ifadeler yer veriliyordu; Burdur'un Büğdüz karyesinde görev yapan Bekir Efendi maaşını alamaması nedeniyle kendi isteği ile Duru karyesi muallimliğine atandı. 21 Haziran 1330/4 Temmuz 1914 tarihindeki telgrafta Büğdüz karyesi muhtar ve azaları adına çekilen telgrafta; Meşrutiyetle birlikte köylerine atanan bu öğretmenle çocukların ilk kez gerçek anlamda eğitim gördüklerini, Rumeli'den gelen öğretmenlerin maaşları vilayetten karşılanmak üzere kendi köylerinden daha küçük Çerçin ve Kışla gibi köylere dağıtıldığını, kendi köylerine bu atamalarda öğretmen verilmediği gibi maaşlarını karşıladıkları Bekir Efendi adlı öğretmenin Duru karyesine atanmasından duydukları rahatsızlığı dile getirmişlerdir. Dilekçenin devamında diğer köylerden daha büyük, daha çok asker ve vergi veren köylerinin bu durumu hak etmediğini ifade etmişler, Bekir Efendi'nin yeni bir öğretmen atanmasına kadar maaşının kendilerince ödenmesi karşılığında köylerinde bırakılması talebinde bulunmuşlardır. Bekir Efendi'nin köylerinden ayrılması durumunda eskiden olduğu gibi öğrencilerin cahil yerli hocaya terk edileceğini ve bundan duydukları rahatsızlığı dile getirmişlerdir. Ancak Bekir Efendi'nin bekletilmesi Maârif Müdürlüğü'nce uygun

³⁷⁵ Uysal, *aynı makale*, s.111.

³⁷⁶ BOA, *MF. İST*, 22/54, (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916).

görülmemiştir³⁷⁷. Yazışmalardan tezde yer verilmeyen Burdur'un Büğdüz ve Bucak'ın Duru köyünde faal birer iptidai mektebi olduğunu anlamaktayız. Ancak okullar hakkında başka bir belgeye ulaşılamadı. Yazışmada dikkati çeken bir başka husus ise Büğdüz ahalisinin eğitim konusunda bilinçli ve istekli olmalarıdır. Artık Burdurlular çocukları için eğitimin ne kadar önemli olduğunu anlayarak, bu konudaki taleplerini bir hak olarak görmüşler, dile getirmekten çekinmemişlerdir.

3.1.1. OĞUZHAN ÂLEMDAR MUSTAFA PAŞA İNAS MEKTEBİ

Okul, 16 Ekim 1919 tarihinde açıldı³⁷⁸. Okulun tek öğretmeni Pakize Hanım'dı³⁷⁹. Okulun açıldığı 1919-1920 ders yılında mektebin sadece devre-i evveli birinci sınıfı bulunuyordu. Alemdar Mustafa Paşa İnas Mektebi'nde 50 kız öğrenci öğrenim görmekteydi³⁸⁰. Oğuzhan kasaba ahalisi tarımla uğraştığı için ders yılının ikinci üç aylık döneminden itibaren çocuklar aileleri ile birlikte iki-üç saat mesafedeki tarım alanlarına göç ediyorlardı. Bu nedenle de şubat ayından itibaren eğitim öğretimde aksamalar yaşanıyor. Mesela söz konusu ders yılında belirtilen nedenden ötürü 35 öğrenci şubat ayından itibaren okula devam etmedi³⁸¹.

Okul müfredatında yer alan dersler; Elifbâ, Kur'ân-ı Kerîm, Malumat-ı Dinîye, Kıraât, Sarf ve Nahiv, İmla, Müsehibat-ı Ahlâkiye, Manzume Ezberi, Yazı, Hesap, Hendese, Eşya Dersleri, Ziraat, Resim, El İşleri, Terbiye-i Bedeniye,

³⁷⁷ BOA, *DH. İD*, 190/34, lef 2 (1 Nisan 1330/14 Nisan 1914).

³⁷⁸ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:102/1 (20 Teşrin-i Sâni 1335/20 Kasım 1919).

³⁷⁹ Burdurlu olan Pakize Hanım, Aydın'ın Çine İnas Mektebi'nden mezun olmuştu. Babasının adı Mehmet Efendi'di. Oğuzhan Alemdar Mustafa Paşa İnas Mektebi'nde 20 Ağustos 1918 tarihinde 250 kuruş maaşla göreve başladı. Muhtemelen Pakize Hanım burada göreve başladığı sırada bir okul binası bulunmuyordu. Bizi bu kaniya götüren 1919-1920 ders yılında, 16 Ekim 1919 tarihine kadar öğrencilerle ders işlenmemesidir. Ayrıca bahsi geçen ders yılında mektepte sadece devre-i evveli birinci sınıfı bulunmaktaydı ve 1918-1919 ders yılına ait bir belgede mevcut değildir. Pakize Hanım okula atandığı 1918 Ağustosundan, okulun açıldığı 1919 Ekimine kadar yeni okul binasının açılması işiyle meşgul olmuştur. Çünkü eğitim öğretime ancak 1919-1920 eğitim öğretim yılında başlanabilmiştir. 6 Nisan 1335/6 Nisan 1919 tarihinde maaşı 600 kuruşa yükseltildi. Ayrıntılı bilgi için bkz; KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, (20 Teşrin-i Sâni 1335/20 Kasım 1919-29 Şubat 1336/29 Şubat 1920); KMA, *def. no:89*, s.63.

³⁸⁰ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:102/1-2 (20 Teşrin-i Sâni 1335/20 Kasım 1919-29 Şubat 1336/29 Şubat 1920).

³⁸¹ Pakize Hanım, Eylül ayında 4 gün devamsızlık yapmıştır. Ancak devamsızlık sebebi kayıtlarda yer almamaktadır. Pakize Hanım Kânun-ı Evvel'de 4, Kânun-ı Sâni'de 5, Şubat'ta 4 gün okula gelmemiştir. Evrakta niçin gelmediği yazılmamıştır. Mevcut belgelerde son üç aylık döneme ait devam/devamsızlık durumu ile ilgili bir bilgi yoktur. Ayrıntılı bilgi için bkz; KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:102/2 (29 Şubat 1336/29 Şubat 1920).

Musikidir.³⁸² 1919-1920 eğitim öğretim yılında Elifbâ dersi sadece ilk üç aylık dönemde işlendi. Bu süreçte çocuklar okuma yazma becerisine ulaştıkları için diğer aylarda bu derse yer verilmedi. Diğer okullardan farklı olarak Kur'ân-ı Kerîm dersi Eylül ayından itibaren okutuldu. Okulda sadece birinci sınıflar bulunduğundan Hendese, İdare-i Beytiye, Tabahat, Lisan-ı Ecnebi, Sarf ve Nahiv dersleri gösterilmedi.

3.1.2. OĞUZHAN MAHMUT ŞEVKET PAŞA İPTİDAİ MEKTEBİ

Okulun ne zaman açıldığı ile ilgili bir bilgiye ulaşılamadı. 1919-1920 ders yılında mektepte devre-i evveli birinci ve ikinci sınıfları bulunuyordu. Okulun iki öğretmeni vardı. Bunlardan Ahmet Fuat Efendi başmuallim, Mehmet Hilmi Efendi muallim-i sâni derecesindeydi. Ahmet Fuat Efendi devre-i mutavassıta ve devre-i aliye sınıflarının derslerini üstlenmişti. Ancak söz konusu ders yılında bu sınıflar henüz teşkil edilemediğinden okulun idari sorumluluğunu yürütmekteydi. Mehmet Hilmi Efendi ise devre-i evveli sınıflarının derslerini okutmaktaydı³⁸³. Okulun öğretim yılı başında devre-i evveli birinci sınıfında 61, devre-i evveli ikinci sınıfında 20 öğrenci öğrenim görüyordu. Ancak belgelerden anladığımız kadarıyla köy halkı ziraatla uğraşıyordu. Bu nedenle bir kısım köylü, ilkbahar mevsiminin girmesiyle iki saat uzaklıktaki ovaya göç ediyorlardı. Çocuklarda aileleri ile birlikte gittiklerinden öğrenimlerine devam edemiyorlardı. Nitekim okul mevcudu yılsonunda 61'e düşmüştür³⁸⁴.

Okul müfredatında yer alan dersler; Elifbâ, Kur'ân-ı Kerîm, Malumat-ı Dinîye, İmla, Kıraât, Sarf ve Nahiv, Müsehibat-ı Ahlâkiye, Manzume Ezberi, Yazı, Hesap, Hendese, Tarih, Coğrafya, Eşya Dersleri, Ziraat, Resim, Terbiye-i Bedeniye, Musikidir. İlk üç aylık süreçte çocuklar okuma yazma öğrenmiş olacaklar ki ikinci üç aylık dönemde öğrencilere Elifbâ gösterilmedi. Okulda yalnız ilk iki sınıf

³⁸² KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:128/1-2 (29 Şubat 1336/29 Şubat 1920-21 Mart 1919/21 Mart 1920).

³⁸³ 1919-1920 Eğitim öğretim yılının son altı ayına ait Hülâsa devam cetveli için bkz; KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:101 (13 Nisan 1336/13 Nisan 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no: 165/1 (11 Mayıs 1336/11 Mayıs 1920).

³⁸⁴ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:101 (13 Nisan 1336/13 Nisan 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no: 97*, 165/1 (10 Mayıs 1336/10 Mayıs 1920).

bulduğundan Hendese, İdare-i Beytiye, Tabahat, Lisan-ı Ecnebi dersleri okutulmadı. Sarf ve Nahiv dersi ise sadece ikinci sınıfta işlendi³⁸⁵.

3.1.3. KARAAYVATLAR MAHALLESİ İPTİDAİ MEKTEBİ

Karaayvatlar Mahallesi İptidai Mektebi R.1323 (1907-1908) yılında açıldı. 26 Şubat 1331/10 Mart 1916 tarihine ait Burdur istatistik cetvelinde okul hakkında şu bilgilere yer verilmektedir; bir dershanesi bulunan mektep, erkeklere mahsûs, umûmi ve gündüzlüydü. Mektebin mülkiyeti Osmanlı Hükümeti'ne aitti ve değeri 6.000 kuruştı. Mektep binası harap bir durumdaydı. Okulun vilayet bütçesinden yıllık 2.400 kuruş ödeneği vardı. Bu para öğretmen maaşı için tahsis edilmişti³⁸⁶. Okulun ilk öğretmeni Mehmet Hilmi Efendi'dir³⁸⁷. Bucak nahiyesi Karaayvatlar İptidai Mektebi'ne komisyon kararı ile atandı ve 8 Kanun-u Evvel 1325/21 Aralık 1909 tarihinde göreve başladı. 1914-1915 ders yılında maaşı 300 kuruştan azdı. Şubat 1919'da buradaki görevinden ayrılarak 1 Mart 1919 tarihinde Oğuzhan nahiyesinde başka bir okula 600 kuruş maaşla tayin edildi³⁸⁸.

3.1.4. ÇAVUŞLAR MAHALLESİ İPTİDAİ MEKTEBİ

Günümüzde Oğuzhan İlkokulu olarak varlığını devam ettirmektedir. Oğuzhan ilkokulunun resmi web sitesinde okulun Çavuşlar Mahallesi'nde 1883 yılında camii bitişine inşa edildiği, ilk açıldığında üç dershanesinin bulunduğu ve bu yıllarda okulun klasik mahalle mektebi olduğu bilgilerine yer verilmektedir. Ayrıca buranın

³⁸⁵ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:125/1-2 (12 Nisan 1335/12 Nisan 1919); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:165/2 (10 Mayıs 1336/10 Mayıs 1920).

³⁸⁶ BOA, *MF. İST*, 22/54 (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916).

³⁸⁷ Mehmet Hilmi Efendi, Burdur sancağı Bucak nahiyesinde R.1295(1879/1880) yılında doğdu. Babasının ismi Hüseyin Efendi'ydi. Antalya Darülmuaallimini'nden R.1323(1907-1908) yılında mezun oldu. 4 Ağustos 1323/17 Ağustos 1907 tarihinde Korkuteli kazasının İmik karyesine atandı ve burada 200 kuruş maaşla 2 yıl 3 ay, 4 gün görev yaptı. Burada ki görevi sırasında maaşı mahalle varidatından karşılandı. Bucak nahiyesi Karaayvatlar İptidai Mektebi'ne komisyon kararı ile atandı ve 8 Kânun-u Evvel 1325/21 Aralık 1909 tarihinde göreve başladı. R.1327(1911/1912) yılında maaşına 50 kuruş zam yapıldı. 1919 Şubatında buradaki görevinden ayrılarak 1 Mart 1919 tarihinde Oğuzhan nahiyesinde başka bir okula 600 kuruş maaşla tayin edildi. Ayrıntılı bilgi için bkz; KMA, *def. no: 42*, s.100 (7 Teşrin-i Sâni 1331/ 20 Kasım 1915); BOA, *MF. İST*, 22/55 (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916); KMA, *def. no: 42*, s.99.

³⁸⁸ KMA, *def. no: 42*, s.99-100 (7 Teşrin-i Sâni 1331/ 20 Kasım 1915).

Bucak'ın ilk mektebi olduğu iddia edilmektedir³⁸⁹. Sıbyân mektebi olarak hangi mektebin ilk önce açıldığı konusunda herhangi bir bilgiye ulaşamadı. Ancak modern anlamda Bucak'ta açılan ilk temel eğitim kurumu Karaayvatlar Mektebi'dir. Çavuşlar Mahallesi Sıbyân Mektebi R.1325 (M.1909/1910) yılında iptidaiye dönüştürüldü³⁹⁰. 26 Şubat 1331/10 Mart 1916 tarihine ait istatistik cetvelinde okulla ilgili şu bilgilere yer verilmiştir; mektep binasının değeri 2.000 kuruştur. Okulun, vilayet bütçesinden öğretmen maaşı için tahsis edilen 2.400 kuruş ödeneği vardı. Mektep depremde hasar görmüş ve harabeye dönüşmüştü³⁹¹. 3 Şubat 1327 (7 Mart 1912) tarihinde okula muallim muavini ehliyetnamesine sahip Hafız Hasan Hüseyin Efendi 200 kuruş maaşla atandı. 6 Nisan 1919 tarihinde istifa ederek görevinden ayrıldı³⁹².

3.2. AĞLASUN NAHİYESİ İPTİDAİ MEKTEPLERİ

1919 yılında Burdur merkeze bağlı nahiye konumunda olan Ağlasun'da biri merkezde, beşi köylerde olmak üzere altı iptidai mektebi bulunuyordu.

3.2.1. MERKEZ MENBÂÜ'L-İRFAN MEKTEBİ

1915 yılı Burdur istatistik cetvelinde okul hakkında bir bilgiye yer verilmemiştir. Okulla ait elimizdeki en eski bilgi R. 1334-1335 (1918-1919) ders yılına ait imtihan neticeleri incelendiğinde okulun sadece devre-i evveli birinci sınıfı

³⁸⁹ [http://www.oguzhanio.meb.k12.tr/\(16 Temmuz 2015\).](http://www.oguzhanio.meb.k12.tr/(16 Temmuz 2015).)

³⁹⁰ BOA, MF. İST, 22/54 (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916).

³⁹¹ BOA, MF. İST, 22/54 (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916).

³⁹² Hafız Hasan Hüseyin Efendi'nin baba adı Mehmet Ağa idi. R.1302/1886-1887 yılında Burdur'da doğdu. Burdur Rüştîyesi mezunuydu. 2 Teşrin-i Evvel 1327/15 Ekim 1911 tarihinde Çatalca'nın Orhaniye İptidai Mektebi 300 kuruş maaşla atandı. Ancak burada 1 ay yirmi gün çalıştıktan sonra görevinden istifa etti. 23 Şubat 1327/7 Mart 1912 tarihinde Burdur sancağı Bucak nahiyesi Çavuşlar Mahallesi İptidai Mektebi'nde 200 kuruşla göreve başladı. Görevi sırasında maaşı Nisan 1914 yılına kadar mahalli varidattan karşılandığı belirtilmektedir. 1331(1915/1916) yılında askere giden Hasan Hüseyin Efendi dönüşte 250 kuruş maaşla aynı okulda eğitim öğretime devam etti. 6 Nisan 1919 tarihinde buradaki görevinden ayrıldı. Görevinden ayrılmadan kısa süre önce maaşı 600 kuruşa çıkarılmıştı. Bkz; BOA, MF. İST, 22/55 (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916); KMA, def. no: 42, s. 101; KMA, def. no: 42, s.102 (7 Teşrin-i Sâni 1331/20 Kasım 1915).

bulunduğu görülmektedir. Yapılan yılsonu sınavlarında 40 öğrenciden 11'nin başarılı, 26'sının başarısız, üçünün devamsız olduğu anlaşılmaktadır³⁹³.

1919-1920 ders yılında okulun iki öğretmeni bulunuyordu. Bunlardan Mustafa Sıtkı Efendi okulun başöğretmeniydi. Diğeri ise 6 Ekim 1919 tarihinde vekil olarak göreve başlayan Yakup Sıtkı Efendi idi³⁹⁴. Bahsi geçen ders yılında başmuallim 212 gün, muallim vekili ise 185 gün öğretim faaliyetinde bulundu. İlk üç aylık dönemde Kurban Bayramı nedeniyle dört gün eğitim öğretim yapılamadı. Yakup Sıtkı Efendi'nin ekim ayında göreve başlaması nedeniyle birkaç gün eğitim öğretim faaliyetinde bulunamadı³⁹⁵.

Tablo 18. Ağlasun Merkez Menbâü'l-İrfan Mektebi 1919-1920 Eğitim Öğretim Dönemi Yılsonu Öğrencilerin Başarı Durumu³⁹⁶

Sınıf	Başarılı	Başarısız	Toplam
Devre-i Aliye 2. Sınıf	3	—	3
Devre-i Aliye 1. Sınıf	4	—	4
Devre-i Mutavassıtta 2.Sınıf	1	—	1
Devre-i Mutavassıtta 1. Sınıf	2	3	5
Devre-i Evveli 2. Sınıf	10	3	13
Devre-i Evveli 1. Sınıf	6	17	23
Toplam	26	23	49

1919-1920 Eğitim öğretim yılı başında okulun 65 öğrencisi varken çeşitli nedenlerle 10 tanesinin kaydı silindi. Aralık ayı sonunda okulun mevcudu 55'e düştü. Son üç aylık dönemde üç öğrencinin okula kaydolmasıyla öğrenci sayısı 58'e

³⁹³ KMA, *def. no:79*, s. 260-261 (27 Kânun-ı Evvel 1335/27 Aralık 1919).

³⁹⁴ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:39 (27 Kânun-ı Evvel 1335/27 Aralık 1919); KMA, *Muhtelif Evrak no: 97*, b.no:130/2 (15 Mart 1336/15 Mart 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:141/1 (16 Mayıs 1336/ 16 Mayıs 1920).

³⁹⁵ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:39 (27 Kânun-ı Evvel 1335/27 Aralık 1919); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:130/2 (15 Mart 1336/15 Mart 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:141/1 (16 Mayıs 1336/ 16 Mayıs 1920).

³⁹⁶ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:116/1-2 (1 Haziran 1336/ 1 Haziran 1920).

yükseldi³⁹⁷. Aynı ders yılı sonunda yapılan imtihan cetvellerinde 58 öğrencinin kaydı bulunmakla birlikte bunlardan 9 tanesinin devamsız olduğu görülmektedir³⁹⁸. Burdur'un diğer okullarında olduğu gibi başarının en düşük olduğu sınıf, devre-i evveli birinci sınıftıydı.

1919-1920 ders yılında Başmuallim Mustafa Sıtkı Efendi Kur'ân-ı Kerîm, Malumat-ı Dinîye, Sarf ve Nahiv, Tahrir, Yazı, Musiki, Hesap, Hendese, Tarih, Coğrafya, Kırâât ve İmla derslerine girdi. Muallim vekili Yakup Sıtkı Efendi ise Elifbâ, Eşya, ziraat, Terbiye-i Bedeniye, Manzume Ezberi, Ecza-i Şerife, Müshebat-ı Ahlâkiye ve Medeniye derslerinin sorumluluğunu üstlendi. Başmuallim biraz daha bilgi ve tecrübe isteyen dersleri sorumluluğuna almayı tercih etmiştir³⁹⁹. Okul müfredatında yer alan dersler; Elifbâ, Kur'ân-ı Kerîm, Malumat-ı Dinîye, Müshebat-ı Ahlâkiye ve Medeniye, Kırâât, İmla, Sarf ve Nahiv, Manzume Ezberi, Yazı, Hesap, Hendese, Eşya Dersleri, Ziraat, Tarih, Coğrafya, Resim, El İşleri, Musiki, Terbiye-i Bedeniyedir⁴⁰⁰. Sarf ve Nahiv dersi ikinci, Hendese dersi üçüncü sınıftan itibaren okutuldu.

3.2.2. BALA MAHALLESİ İPTİDAİ MEKTEBİ

Bala Mahallesi İptidai Mektebi R.1325 (M.1909-1910) yılında açıldı. 1915 yılına ait Burdur istatistik cetvelinde okulla ilgili şu bilgilere yer verilmektedir; Mektep binası hükümete aitti. Erkeklerle mahsûs, umûmi ve gündüzlüydü. Mektep binasının değeri 6.000 kuruştı. Bina yeniydi ve iki dershaneliydi. Okulun, muallim maaşı için vilayet bütçesinden 2.400 kuruş ödeneği bulunuyordu⁴⁰¹. 26 Şubat 1331

³⁹⁷ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:39 (27 Kânun-ı Evvel 1335/27 Aralık 1919); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:130/2 (15 Mart 1336/15 Mart 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no: 97*, b.no:141/1 (16 Mayıs 1336/ 16 Mayıs 1920).

³⁹⁸ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:116/1-2 (1 Haziran 1336/ 1 Haziran 1920).

³⁹⁹ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no: 39 (27 Kânun-ı Evvel 1335/ 27 Aralık 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no: 97*, b.no: 130/2 (15 Mart 1336/15 Mart 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no: 141/1 (16 Mayıs 1336/ 16 Mayıs 1920).

⁴⁰⁰ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:123 (16 Kânun-ı Evvel 1335/13 Aralık 1919); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no: 130/1 (15 Mart1336/ 15 Mart 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:141/2 (16 Mayıs 1336/ 16 Mayıs 1920).

⁴⁰¹ BOA, MF. İST, 22/54 (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916).

(16 Mart 1916) tarihine ait istatistik cetvelinde okulun 50 yaşından büyük, ders verebilme belgesi bulunan, 300 kuruştan az maaş alan bir muallimi vardı⁴⁰².

3.2.3. KOZ KARYESİ GÜVEN MAHALLESİ REHBER-İ TEFEYYÜZ MEKTEBİ

Okul, Koz karyesi Güven Mahallesinde açıldı. Ancak tam olarak ne zaman açıldığı ile ilgili bir bilgiye ulaşılamadı. Bununla birlikte 1916 yılına ait Burdur istatistik cetvelinde okulla ilgili bir bilgiye yer verilmemesi mektebin bu tarihten sonra kurulduğunu göstermektedir⁴⁰³. 2 Ekim 1919 tarihinde göreve başlayan okul öğretmeni vazifeye başladığı sırada mektepte demirbaş eşya olarak on rahle, bir soba, iki siyah tahta ve beş adet tedrisat-ı iptidaiye mecmuası bulunduğunu rapor etmesi, okulun 1919 yılından önce, muhtemelen de 1917-1918 yıllarında açılma ihtimalini kuvvetlendirmektedir⁴⁰⁴. 1919-1920 eğitim öğretim yılında okulda sadece devre-i evveli birinci sınıfı bulunuyordu ve bu ders yılında 208 gün eğitim öğretim yapıldı⁴⁰⁵. Okulun, öğretim yılı başında 22 erkek öğrencisi varken yılsonunda bu sayı 20 erkek, 25 kız olmak üzere 45'e yükseldi⁴⁰⁶. Ancak yılsonu imtihan cetvelleri incelendiğinde 20 öğrencinin kaydına rastlanmaktadır. Bu öğrencilerden sadece yedisi başarılı olabildiği görülmektedir⁴⁰⁷.

Okul müfredatında yer alan dersler; Elifbâ, Kur'ân-ı Kerîm, Malumat-ı Dinîye, Müshebat-ı Ahlâkiye, İmla, Kıraât, Hesap, Eşya, Ziraat, Resim, El İşleri, Manzume Ezberi, Gına, Terbiye-i Bedeniye, İmla ve Yazıdır⁴⁰⁸. Elifbâ dersine yılsonuna kadar

⁴⁰² BOA, MF. İST, 22/54 (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916).

⁴⁰³ BOA, MF. İST, 22/55 (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916).

⁴⁰⁴ KMA, Muhtelif Evrak no:97, b.no: 86/3 (20 Mart 1336/ 20 Mart 1920).

⁴⁰⁵ KMA, Muhtelif Evrak no:97, b.no: 86/2 (8 Mart 1336/ 8 Mart 1920); KMA, Muhtelif Evrak no:, 97, b.no: 86/3 (20 Mart 1336/ 20 Mart 1920); KMA, Muhtelif Evrak no:97, b.no:105/1 (21 Mayıs 1336/ 21 Mayıs 1920).

⁴⁰⁶ 1919-1920 eğitim öğretim yılının birinci ve ikinci üç aylık döneminde okulun mevcudu 20 iken son üç aylık dönemde 45 görünmektedir. Yalnız son üç aylık hülasa cetveli incelendiğinde okula kayıt gözükmemektedir. Bu öğrencilerin 25 tanesi kızdır. İstatistik cetvelinde okulda bir sınıf olduğu belirtilmektedir. Bkz; KMA, Muhtelif Evrak no: 97, b.no:86/2-3 (20 Mart 1336/ 20 Mart 1920); KMA, Muhtelif Evrak no:97, b.no:105/1 (21 Mayıs 1336/ 21 Mayıs 1920).

⁴⁰⁷ KMA, Muhtelif Evrak no:97, b.no:75 (10 Mayıs 1336/ 10 Mayıs 1920).

⁴⁰⁸ KMA, Muhtelif Evrak no:97, b.no: 86/1 (8 Mart 1336/ 8 Mart 1920); KMA, Muhtelif Evrak no: 97, b.no: 86/4 (12 Kânun-ı Sâni/ 12 Ocak 1920); KMA, Muhtelif Evrak no:97, b.no:105/1 (21 Mayıs 1336/ 21 Mayıs 1920).

devam edildi. Bu okulda Elifbâ dersi okutulurken aynı zamanda öğrencilere Kur'ân-ı Kerîmden sureler öğretildi. Daha okuma yazma öğrenmeyen çocuklara sureler tekrar yaptırılarak ezberlettirilmiş olmalıdır.

3.2.4. YÜREĞİL KARYESİ İPTİDAİ MEKTEBİ

Okulun ne zaman açıldığı ile ilgili bir bilgiye ulaşılamadı. 1915 Burdur istatistik cetvelinde Yüreğil İptidai Mektebi'ne yer verilmemesi, mektebin bu tarihten sonra açıldığını göstermektedir. Yüreğil Mektebi ile ilgili mevcut belgelerde 1919-1920 eğitim öğretim yılının ilk altı ayına ait bilgiler bulunmaktadır. Bu süreçte 150 gün öğretim yapıldı. Söz konusu ders yılında mektebin üç sınıfı bulunuyordu. Okulun, İsmail Hakkı Efendi adıyla bir öğretmeni vardı. Mektebin; devre-i mutavassıta birinci sınıfında 6, devre-i evveli ikinci sınıfında 7, devre-i evveli birinci sınıfında 12 ve sıbyân sınıfında 25 olmak üzere Toplam mevcudu 50 idi⁴⁰⁹. Okulun devre-i mutavassıta ikinci sınıfında öğrencisi bulunduğu göre okul 1916 veya 1917 yıllarında açılmış olmalıdır.

3.2.5. YAŞ KARYESİ MEKTEBİ

Yaş Karyesi İptidai Mektebi R.1330 (1914/1915) yılında açıldı. 26 Şubat 1331/10 Mart 1916 tarihine ait Burdur istatistik cetvelinde mektep hakkında şu bilgilere yer veriliyordu; mektep binası hükümete aitti ve değeri 3.000 kuruştı. Okulun bir dershanesi bulunuyordu ama bu yıllarda düzensiz bir durumdaydı. Yaş Karyesi Mektebi'nin vilayet bütçesinden 2.400 kuruş ödeneği bulunuyordu⁴¹⁰. Bu para öğretmenin maaşı için tahsis edilmişti. Aynı yıllara ait bir başka istatistik cetvelinde okulun 40-50 yaşlarında, muallim muavinliği ehliyetnamesine sahip, 300 kuruştan az maaş alan bir muallimi bulunduğu bilgisine yer verilmiştir⁴¹¹.

1919-1920 eğitim öğretim yılında mektep altı sınıflı bir okuldu. Mektebin tek öğretmeni muallim derecesindeki Ali Rıza Efendi'ydi. Bu ders yılında okulda 212

⁴⁰⁹ KMA, *Muhtelif Evrak no: 97*, b.no: 43/1-2 (11 Mayıs 1336/ 11 Mayıs 1920).

⁴¹⁰ BOA, *MF İST*, 22/54 (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916).

⁴¹¹ BOA, *MF İST*, 22/55 (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916).

gün ders işlenmiştir. Eylül 1919 tarihinde Kurban Bayramı nedeniyle okullar 4 gün tatil edildi. Bunun dışında eğitimi aksatan herhangi bir durum yaşanmadı⁴¹². Aynı ders yılının başında mektebin mevcudu 78 iken yılsonunda bu rakam 63'e düştü⁴¹³.

Tablo 19. 1919-1920 Eğitim Öğretim Dönemi Yaş Karyesi Mektebi Yılsonu Öğrenci Başarı Durumu⁴¹⁴

Sınıflar	Başarılı Öğrenci Sayısı	Başarısız Öğrenci Sayısı	Devamsız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci
Devre-i Aliye 2. Sınıf:	3	—	2	5
Devre-i Aliye 1. Sınıf:	4	—	—	4
Devre-i Mut. 2. Sınıf:	6	—	—	6
Devre-i Mut. 1. Sınıf:	6	2	—	8
Devre-i Evveli 2. Sınıf:	5	4	—	9
Devre-i Evveli 1. Sınıf:	4	27	—	31
Toplam	28	33	2	63

Okul müfredatında bulunan dersler; Elifbâ, Kur'ân-ı Kerîm, Malumat-ı Dinîye, Müshebat-ı Ahlâkiye ve Medeniye, Kıraât, İmla, Sarf ve Nahiv, Manzume Ezberi, Yazı, Hesab, Hendese, Ziraat, Tarih, Coğrafya, Resim, El İşleri, Eşya Dersleri, Musiki ve Terbiye-i Bedeniyeden ibaretti⁴¹⁵.

⁴¹² KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no: 40 (17 Kânun-ı Sâni 1335/ 17 Ocak 1919); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:126/1 (16 Mayıs 1336/ 16 Mayıs 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:132/1 (17 Mart 1336/ 17 Mart 1920).

⁴¹³ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:40 (17 Kânun-ı Sâni 1335/ 17 Ocak 1919); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no: 132/1 (17 Mart 1336/ 17 Mart 1920).

⁴¹⁴ KMA, *Muhtelif Evrak. no:97*, b.no:115 (3 Haziran 1336/ 3 Haziran 1920).

⁴¹⁵ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:122 (2 Şubat 1336/ 2 Şubat 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no: 97*, b.no:126/2 (16 Mayıs 1336/ 16 Mayıs 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:132/2 (17 Mart 1336/17 Mart 1920).

3.2.6. MAMAK KARYESİ İPTİDAİ MEKTEBİ

Günümüzde Ağlasun ilçesine bağlı Çanaklı Beldesi olarak bilinmektedir⁴¹⁶. Mamak İptidai Mekttebi R.1329 (1913/1914) yılında açıldı. 26 Şubat 1331 (10 Mart 1916) tarihine ait Burdur istatistik cetvelinde verilen bilgilere göre okul; erkeklere mahsûs, umûmi ve gündüzlüydü. Binası hükümete aitti ve değeri 2.000 kuruştı. Bir dershanesi vardı ama burası gayrimuntazam bir durumdaydı. Okuldaki öğretmen maaşı için vilayet bütçesinden yıllık 2.400 kuruş ödeneği bulunuyordu⁴¹⁷. Aynı yıla ait başka bir istatistik cetvelinde ise mektebin; 35-40 yaşlarında, 300 kuruştan az maaş alan bir öğretmeni olduğu bilgisine yer verilmiştir⁴¹⁸.

10 Mart 1920 tarihinde Mamak İptidai Mektebi muallimliğine Ali Rıza Efendi tayin edildi. Ali Rıza Efendi üç aylık hülasa devam cetvellerine eklediği raporda göreve başladığı sırada mektep binası bulunmadığını, buna rağmen mektebe öğrenci kayıt ettiğini ifade etmiştir. Muhtemelen bu sırada uygun bir evi okul olarak kullanmıştır. Ali Rıza Efendi göreve 10 Mart 1920 tarihinde başladığından, 1919-1920 ders yılında üç ay eğitim yapılabilirdi ve bu sürede toplam 59 gün okul açık kaldı. 10 Mayıs 1920 tarihinde eğitim öğretim dönemi sona erdi. Söz konusu ders yılında sadece devre-i evveli birinci sınıfı oluşturulabilirdi. Okulda 58 öğrenci öğrenim gördü⁴¹⁹. Bu ders yılına ait imtihan cetvellerine ulaşamadık. Büyük ihtimalle öğrenciler üç ay zarfında okumaya geçemedikleri için imtihan yapılmasına lüzum görülmemiştir.

Okulda 1919-1920 Eğitim öğretim yılında; Elifbâ, Kurân-ı Kerîm, Malumat-ı Dinîye, Müshibat-ı Ahlâkiye, Kıraât, Manzume Ezberi, Yazı, Hesap dersleri okutuldu⁴²⁰. İmla, Sarf ve Nahiv, Tarih, Coğrafya ve Lisan-ı Ecnebi dersleri ilk sene olması münasebeti ile gösterilmedi.

⁴¹⁶ Köy Envanter Etüdlerine Göre Burdur, s.120.

⁴¹⁷ BOA, MF. İST, 22/54 (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916).

⁴¹⁸ BOA, MF İST, 22/55 (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916).

⁴¹⁹ KMA, Muhtelif Evrak no:97, b.no:139/1 (20 Mayıs 1336/ 20 Mayıs 1920).

⁴²⁰ KMA, Muhtelif Evrak no:97, b.no:139/2 (20 Mayıs 1336/ 20 Mayıs 1920).

3.2.7. ARVALLI KARYESİ İPTİDAİ MEKTEBİ

Günümüzde Çeltikçi ilçesine bağlıdır. Arvalli ismi Bağısaray olarak değiştirilmiştir⁴²¹. Arvalli İptidai Mektebi R.1325(1909/1910) yılında açıldı. 26 Şubat 1331/10 Mart 1916 tarihine ait Burdur istatistik cetvelinde okulla ilgili şu bilgilere yer verilmiştir; mektep erkeklere mahsûs, gündüzlü ve umûmiydi. Değeri 3.000 kuruştı ve mülkiyeti hükümete aitti. Okulun iki dershanesi bulunuyordu ancak bu yıllarda harap durumdaydı. Senelik vilayet bütçesinden 2.400 kuruş geliri vardı. Bu para ile öğretmen maaşı ödenmekteydi⁴²². Aynı yıla ait bir başka istatistik cetvelinde mektebin 25-30 yaşlarında, muallim muavini ehliyetnamesine sahip, 300 kuruştan düşük maaş alan bir muallimi bulunduğu bilgisine yer verilmiştir⁴²³.

Arvalli İptidai Mektebi'ne 1919 Ekiminde bir öğretmen atandı. Öğretmenin görevi hem mektep oluşturmak hem de eğitim öğretim faaliyetinde bulunmaktı. Okul öğretmeni 23 Ekim 1919'da görevine, 26 Ekim 1919'da de eğitime başladı. Öğretmenin 23 Ekim de göreve başlayıp 26 Ekimde eğitime başladığını bildirmesinden köydeki boş bir evin ya da binanın okula dönüştürüldüğünü anlamaktayız. Çünkü okul olmayan bir köyde üç günde okul yapılması ihtimal dâhilinde değildir. Okulun öğretmeninin ismi kayıtlarda yazılmamıştır⁴²⁴. 1919-1920 eğitim öğretim döneminde okulun sadece devre-i evveli birinci sınıfı mevcuttu. Öğretmen ilk altı ayda 109 gün eğitim öğretim faaliyetinde bulundu. Son üç aylık döneme ait üç aylık hülâsa devam cetvelleriyle ilgili bir belgeye ulaşamadığımız için okulun Toplam açık olduğu gün sayısı hakkında bir belgeye ulaşılamadı. Okulun ilk üç aylık dönemde 62, İkinci üç aylık dönemde 42 öğrencisi bulunmaktaydı. Muallim, hülâsa defterlerine ilave ettiği raporlarda öğrenci ailelerinin çocukları okula göndermeyerek kendiişlerinde kullandıklarını belirtmektedir. Bu nedenle ikinci üç aylık dönemde 20 öğrenci okulu terk etmiştir⁴²⁵. 20 Mayıs 1920 tarihli imtihan cetvelinde 60 öğrencinin ismine yer verilmiştir. Bu öğrencilerin sadece dokuz tanesi başarılı oldu. Geriye kalan 51 öğrenciden 39 tanesinin başarısızlık nedeni okula

⁴²¹ Köy Envanter Etüdlerine Göre Burdur, s.119.

⁴²² BOA, MF İST, 22/54, (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916).

⁴²³ BOA, MF İST, 22/55, (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916).

⁴²⁴ KMA, Muhtelif Evrak no:97, b.no:55/1 (5 Mart 1336/ 5 Mart 1920).

⁴²⁵ KMA, Muhtelif Evrak no:97, b.no:55/1,3 (5 Mart 1336/ 5 Mart 1920).

devam etmemeleridir⁴²⁶. Okul muallimi, Arvalı köylülerinin çocuklara evlerde iş yaptırdıkları için okula göndermediklerini belirtmiştir. Bu da henüz köy halkının eğitim konusunda yeterli bilinci kazanamadıklarını göstermektedir.

Okul müfredatında bulunan dersler; Elifbâ, Kurân-ı Kerîm, Malumat-ı Dinîye, Müsehibat-ı Ahlâkiye, Kıraât, İmla, Sarf ve Nahiv, Manzume Ezberi, Yazı, Hesap, Hendese, Eşya Dersleri, Ziraat, Tarih, Coğrafya, Resim, El İşleri, Musiki, Terbiye-i Bedeniye, İdare-i Beytiye, Tabahat ve Lisan-ı Ecnebidir⁴²⁷. Sarf ve Nahiv, Hendese, Tarih, Coğrafya, İdare-i Beytiye, Tabahat ve Lisan-ı Ecnebi dersleri müfredatta bulunmasına rağmen ilk sınıfta bu dersler işlenmemiştir.

3.2.8. TEKKE KARYESİ İPTİDAİ MEKTEBİ

Günümüzde Çeltikçi ilçesine bağlıdır. İsmi değiştirilmemiştir⁴²⁸. Tekke İptidai Mektebi R.1314 (M.1898/1899) yılında açıldı. Bu mektep Ağlasun'un en eski iptidai mekteplerinden biridir. İki dershaneli olan okul genel, gündüzlü ve erkeklere mahsûstu. Hükümete ait olan mektep binasının 1916 yılında değeri 2.000 kuruştur. Okulun vilayet bütçesinden 1.200 kuruş geliri vardı. Bu parayla öğretmen maaşı ödenmekteydi⁴²⁹. 26 Şubat 1331/10 Mart 1916 tarihine ait Burdur istatistik cetvelinde okulun, ders verebilme iznine sahip, 40-50 yaşlarında bir öğretmeni bulunmaktaydı. Bu kişi 300 kuruştan az maaş almaktaydı⁴³⁰.

3.2.9. KOZCAMİİ MAHALLESİ İPTİDAİ MEKTEBİ

Kozcamii İptidai Mektebi R.1314 (M.1898/1899) yılında açıldı. Hükümete ait olan mektebin iki dershanesi bulunuyordu. 1916 yılına gelindiğinde mektep binasının değeri 5.000 kuruştur ve bu yıllarda okulun tamire ihtiyacı vardı. Aynı dönemde okulun vilayet bütçesinden tahsis edilmiş 1.200 kuruş ödeneği bulunuyordu. Bu para

⁴²⁶ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:108/1-2 (20 Mayıs 1336/ 20 Mayıs 1920).

⁴²⁷ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:55/2,4 (5 Mart 1336/ 5 Mart 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:108 (20 Mayıs 1336/ 20 Mayıs 1920).

⁴²⁸ *Köy Envanter Etüdülerine Göre Burdur*, s. 119.

⁴²⁹ BOA, *MF İST*, 22/54, (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916).

⁴³⁰ BOA, *MF İST*, 22/55, (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916).

ile öğretmen maaşı ödeniyordu⁴³¹. 1916 yılında okulun bir öğretmeni vardı. Bu muallim iptidailerde ders verme belgesi almıştı. Muhtemelen medrese mezunuydu ve açılan sınavlarda başarılı olmuş ve aldığı belge ile bu okulda görev başlamıştı. 50 yaşından büyüktü ve bu görevi sırasında 300 kuruştan az maaş alıyordu⁴³².

3.2.10. KOZGÜNEY KARYESİ İPTİDAİ MEKTEBİ

Kozgüney Karyesi İptidai Mektebi R.1314 (M.1898/1899) yılında açıldı. Hükümete ait olan mektebin iki dershanesi bulunuyordu. 1916 yılına ait istatistik cetvelinde mektep hakkında şu bilgilere yer verilmiştir; mektep binası tamire muhtaç durumdaydı. Mektep binasının değeri 5.000 kuruştur. Okulun vilayet bütçesinden tahsis edilmiş 1.200 kuruş ödeneği vardı ve bu para ile öğretmenin maaşı ödeniyordu⁴³³. Ayrıca bu yıllarda mektebin 30-35 yaşlarında bir öğretmeni bulunuyordu. Bu kişi iki yıllık Darülmualimin mezunuydu ve adı geçen ders yılında görevi karşılığında 300 kuruştan az maaş alıyordu⁴³⁴.

3.2.11. ÇELTİKÇİ ÇİFTLİĞİ

Bu dönemde Çeltikçi, Ağlasun nahiyesinde içerisinde küçük köylerin bulunduğu bir çiftliktir. 25 Mart 1315/6 Nisan 1899 Tarihinde Konya Maârif Müdüriyeti'nce Isparta, Burdur ve Tekke sancaklarıyla bazı kazalarda yapılan teftişler sonucunda oluşturulan raporda maârif müdürü Çeltikçi'de ki iptidai mekteplerinin teftişinde bizzat bulunduğunu, burada 20-30 evli yerlere kadar mektepler olduğunu, buradaki teftiş sırasında kız ve erkek çocukların okuyup yazabilmelerinden çok mutlu olduğunu ifade etmiştir. Raporda Çeltikçi'de sekiz iptidai mektebi olduğu belirtilmişse de mevcut istatistik cetvellerinde sadece Konak ve Hacı Mektebi iptidailerinin ismine yer verilmiştir⁴³⁵. 21 Kânun-ı Sâni 1325/3 Şubat 1910 tarihinde Dâhiliye Nezâreti Muhaberat-ı Umûmiye Dairesinin Maârif

⁴³¹ BOA, *MF İST*, 22/54, (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916).

⁴³² BOA, *MF İST*, 22/55, (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916).

⁴³³ BOA, *MF İST*, 22/54 (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916); BOA, *MF İST*, 22/55 (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916).

⁴³⁴ BOA, *MF. İST*, 22/55 (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916).

⁴³⁵ BOA, *MF. MKT*, 446/10 (13 Mart 1315/25 Mart 1899).

Nezâreti Celile'sine çektiği telgrafta Burdur sancağı dâhilindeki Çeltikçi Çiftliği Hümayunu'nda görev yapan muallimlerin göreve başladıklarından beri maaş alamadıkları ve bu nedenle de görevlerini birer ikişer bırakmaya başladıkları belirtilerek, bu öğretmenlerin maaşlarının çiftlik hasılatından ödenmesi ya da Maârif Nezâreti'nce temini istenmekteydi⁴³⁶.

3.2.12. ÇELTİKÇİ KONAK İPTİDAİ MEKTEBİ

Konak İptidai Mektebi R.1314 (M.1898/1899) yılında açıldı. 26 Şubat 1331/10 Mart 1916 tarihine ait Burdur istatistik cetvelinde mektep hakkında şu bilgilere yer verilmiştir; erkeklere mahsûs, umûmi ve gündüzlüydü. Mektep binası hükümete aitti. Değeri 5.000 kuruştı. Bir dershanesi bulunan mektep binası, yeniydi. Mektebin yıllık vilayet bütçesinden 3.600 kuruş geliri vardı. Bu para ile öğretmenlerin maaşı ödenmekteydi⁴³⁷. 1914-1915 ders yılında okulun 30-35 yaşlarında, muallim muavinliği ehliyetnamesine sahip iki muallimi bulunuyordu. Her iki muallimin bahsi geçen ders yılında 300 kuruştan az maaş alıyordu⁴³⁸.

3.2.13. ÇELTİKÇİ HACI İPTİDAİ MEKTEBİ

Çeltikçi Hacı İptidai Mektebi R.1314 (M.1898/1899) yılında açıldı. 26 Şubat 1331/10 Mart 1916 tarihine ait Burdur istatistik cetvelinde okulla ilgili şu bilgilere yer verilmiştir; iki dershaneli, erkeklere mahsûs, umûmi ve gündüzlü bir okuldu. Mektep binası hükümete aitti ve o yıllardaki değeri 4.500 kuruştı. Ayrıca okul tamire muhtaç durumdaydı. Mektebin vilayet bütçesinden 3.600 kuruş ödeneği vardı. Bu para ile mektep muallimlerinin maaşı ödeniyordu⁴³⁹. Aynı yıllara ait bir başka istatistik cetvelinde ise; okulun iki öğretmeni bulunduğu, bunlardan birinin 50 yaşından büyük ve medrese mezunu olup sınavlarda gösterdiği başarı sonucunda ehliyetname aldığı, diğerrinin ise 20-25 yaşlarında, muallim muavinliği

⁴³⁶ BOA, *DH. MUI*, 65/16 (21 Kânun-ı Sâni/3 Şubat 1910).

⁴³⁷ BOA, *MF. İST*, 22/54 (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916).

⁴³⁸ BOA, *MF. İST*, 22/55 (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916).

⁴³⁹ BOA, *MF. İST*, 22/54 (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916).

ehliyetnamesine sahip olduğu ve her ikisinin de 300 kuruştan az bir maaşla görev yaptıkları bilgisine yer verilmiřtir⁴⁴⁰.

3.3. TEFENNİ KAZASI İPTİDAİ MEKTEPLERİ

Tefenni kazasında 1919-1920 eğitim öğretim döneminde üçü merkezde yedisi köylerde olmak üzere on iptidai mektebi bulunuyordu. Bu okullardan sekizi resmi, ikisi özel iptidai mektebiydi. 10 iptidai mektebinden ikisi kız öğrencilere mahsûtu. Kız iptidai mekteplerinden biri merkezde, diğeri Karamanlı karyesindeydi. 11 Nisan 1317/24 Nisan 1901 tarih ve 1101 numaralı telgrafnamede Tefenni kazası merkezi dâhilinde iki adet mekteb-i iptidai açıldığı belirtilmiştir. 16 Şubat 1319/29 Şubat 1904 tarihli yazıda Konya vilayetinde padişahın doğum günü münasebeti ile açılışı yapılan binalar arasında Tefenni'de yapımı tamamlanan iki mektebin bulunduğu ifade edilmiştir⁴⁴¹.

3.3.1. ŞEHİT NİYAZİ BEY MEKTEBİ/ MERKEZ ŞEMSÜ'L-MAÂRİF MEKTEBİ

Şemsü'l-Maârif Mektebi Tefenni merkezinde 19 Ağustos 1323/1 Eylül 1907 tarihinde açıldı⁴⁴². Okulun adı Meşrutiyet yıllarında Şehit Niyazi Bey⁴⁴³ Mektebi olarak değiştirilmişse de sonraki yıllarda yine Şemsü'l-Maârif ismi kullanılmıştır⁴⁴⁴. Okulun ilk öğretmenini Hacı Abdullah Efendi 11 Teşrîn-i Sâni 1323/24 Kasım 1907 tarihinde 180 kuruş maaşla göreve başladı⁴⁴⁵. Ancak Hacı Abdullah Efendi hakkında başka bir bilgiye ulaşılamadı.

⁴⁴⁰ BOA, *MF. İST*, 22/55 (26 Şubat 1331/ 10 Mart 1916).

⁴⁴¹ BOA, *DH. MKT*, 2565/70 (20 Teşrîn-i Sâni/3 Aralık 1901).

⁴⁴² KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:35 (19 Mayıs 1336/ 19 Mayıs 1920).

⁴⁴³ Okul, adını Meşrutiyet'in ilanında önemli rol oynayan Resneli Niyazi Bey'den almaktadır. Meşrutiyet döneminde birçok okula Niyazi Bey'in ismi verilmiştir. Bkz; Sarıçelik, *aynı eser*, s.95.

⁴⁴⁴ Okul adı Meşrutiyet yıllarında Şehit Niyazi Bey Okulu olarak kullanılmışsa da 1 Mart 1919 yılından itibaren tekrar Şemsü'l-Maârif Mektebi ismi kullanılmıştır. Bunu, okulda görev yapan Hasan Fehmi Efendi'nin tekrar buraya 1 Mart 1335/1 Mart 1919 tarihinde atanmasından anlamaktayız. Bkz; KMA, *def. no:42*, s.104 (21 Teşrîn-i Sâni 1331/4 Aralık 1915).

⁴⁴⁵ BOA, *MF MKT*, 1079/50, lef 3 (18 Teşrîn-i Evvel 1324/1 Aralık 1908).

1331-1332/1915-1916 yılına ait istatistik cetvelinde okulla ilgili şu bilgilere yer verilmektedir; Mektep, Osmanlı Hükümetine ait, umûmi ve gündüzlüydü. Erkek öğrencilere mahsûstu⁴⁴⁶. Mektebin iki ayrı binası vardı ve bunların değeri 4.000+4.000 olmak üzere Toplam 8.000 kuruştı. İki binada üç tane derslane bulunuyordu. Ancak bu binaların tadilata ihtiyacı vardı⁴⁴⁷. 1919 yılına gelindiğinde mevcut binalar okulun ihtiyacını karşılamada yetersiz kaldı. Bu nedenle yıllık 1.200 kuruş ücretle altı odalı bir ev kiralandı. Altı odadan dört tanesi sınıfa çevrildi. 1919-1920 Ders yılından itibaren burada öğretim yapılmaya başlandı⁴⁴⁸.

R.1331-1332/1915-1916 ders yılına ait bir başka istatistik cetvelinde şu bilgilere yer veriliyordu; mektebin dört muallimi bulunuyordu. Bunlar; Osman Nuri Efendi, Hasan Fehmi Efendi, Hacı Hafız Muhsin Efendi ve Ali Avni Efendi'ydi⁴⁴⁹. Mektep personelinin maaşları ve okulun diğer ihtiyaçları için okula vilayet bütçesinden 21.500 kuruş ödenek tahsis edilmişti⁴⁵⁰.

⁴⁴⁶ BOA, *MF. İST*, 40/17 (25 Teşrîn-i Evvel 1332/ 7Kasım 1916).

⁴⁴⁷ BOA, *MF. İST*, 40/17 (25 Teşrîn-i Evvel 1332/ 7Kasım 1916).

⁴⁴⁸ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:35/1 (19 Mayıs 1336/ 19 Mayıs 1920).

⁴⁴⁹ Bu öğretmenlerden biri **Osman Nuri Efendi'dir**. Okulun başmuallimidir ve en yüksek ücreti de o almış olmalıdır. **Hasan Fehmi Efendi**, R.1270 (1854/1855) yılında doğdu. Darülmualimin-i Rüşdi'den 4 Eylül 1301/16 Eylül 1885 yılında âl'â derecesi ile şهادetname aldı. Bu okulda 4 Kânun-ı Evvel 1326/17 Aralık 1910 tarihinde göreve başladı ve bu okulda uzun yıllar görev yaptı. **Ali Avni Efendi**, R.1298(1892/1893) doğumluydu. Darülmualimin-i İptidai'den 9 Teşrîn-i Sâni 1317/22 Kasım 1901 tarihinde âl'â derecesi ile şهادetname aldı. Bu okula 1910 yılında atandı. 21 Ekim 1918 tarihinde Şehit Niyazi Bey mektebinde 300 kuruş maaşla muallimlik görevine devam etti. 6 Nisan 1919 tarihinde maaşı 600 kuruşa yükseldi. **Hacı Hafız Muhsin Efendi** R.1292(1876/1877) doğumludur. Medrese kökenlidir ama ehliyetname almıştır. 1 Ağustos 1310/13 Ağustos 1894 yılında memuriyete başladı. Baba adı Ahmet Naim Efendi'dir. Hacı Hafız Muhsin Efendi 23 Mart 1329/5 Nisan 1913 tarihinde Tefenni İptidai Mektebinde 500 kuruş maaşla göreve başladı. 1 Eylül 1331/14 Eylül 1915 tarihinden 5 Mart 1332/18 Mart 1916'ya kadar 600 kuruş maaşla Şehit Niyazi Bey Mektebinde görev yaptı. 16 Mart-21 Temmuz 1332/29 Mart-3 Ağustos 1916 tarihleri arasında 800 kuruş maaşla Seyidili Koçhisar müfettişliği görevini üstlendi. 800 kuruş maaşla 27 Temmuz 1332/8 Ağustos 1916 tarihinde Karaman, Ereğli ve Sultaniye Müfettişi olarak göreve başladı. 1 Mart 1335/1 Mart 1920 tarihinde maaşı 1.200 kuruşa yükseltildi. Bir yıl sonra bu memuriyetin lağvedilmesi üzerine 9 Mart 1336/9 Mart 1920 tarihinde 1.000 kuruş maaşla Beyşehir Selimiye İptidaisi başmuallimi olarak göreve başladı. Ancak bu göreve gitmeyerek istifa etti. Bunun üzerine 21 Mart 1336/21 Mart 1920 tarihinde yine 1.000 kuruş maaşla Karaman Menbâü'l-İrfan Mektebi'nde göreve başladı. Bkz; KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b. no:9 (18 Kânun-ı Sâni 1336/18 Ocak 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:106 (19 Mayıs 1336/19 Mayıs 1920); KMA, *def. no:42*, s.104 (21 Teşrîn-i Sâni 1331/3 Kasım 1915); KMA, *def. no: 42*, s.114.

⁴⁵⁰ BOA, *MF. İST*, 40/17 (25 Teşrîn-i Evvel 1332/ 7 Kasım 1916).

Tablo 20. 1915-1916 Eğitim Öğretim Dönemi Şehit Niyazi Bey Mektebi Yılsonu Öğrenci Başarı Durumu⁴⁵¹

Sınıflar	Başarılı	Başarısız	Toplam
Devre-i Aliye 2. Sınıf:	15	-	15
Devre-i Aliye 1. Sınıf:	12	2	14
Devre-i Mutv. 2. Sınıf:	10	2	12
Devre-i Mutv. 1. Sınıf:	14	3	17
Devre-i Evveli 2. Sınıf:	15	10	25
Devre-i Evveli 1. Sınıf:	16	49	65
Toplam	82	66	148

Şehit Niyazi Bey Mektebi 1331-1332/1915-1916 ders yılı sonunda yapılan imtihan cetvellerinde okulun birinci sınıfında bulunan 65 öğrenciden sadece 16 öğrencinin bir üst sınıfta öğrenim görmeyi hak ettiği anlaşılmaktadır. Diğer öğrenciler ya sınavda başarısız olmuşlar ya da devamsızlıktan kalmışlardır⁴⁵².

⁴⁵¹ BOA, *MF. İST*, 31/4 (25 Teşrin-i Evvel 1332/ 7 Kasım 1916).

⁴⁵² KMA, *def. no: 79*, s. 406-408 (21 Teşrin-i sânî 1333/ 21 Ekim 1917).

Tablo 21. 1917-1918 Şehit Niyazi Bey İptidai Mektebi Eğitim Öğretim Dönemi Yılına Öğrencilerin Başarı Durumu⁴⁵³

Sınıflar	Başarılı	Başarısız	Toplam
Devre-i Aliye 2. Sınıf:	4	-	4
Devre-i Aliye 1. Sınıf:	12	-	12
Devre-i Mut. 2. Sınıf:	12	3	15
Devre-i Mut. 1. Sınıf:	11	4	15
Devre-i Evveli 2. Sınıf:	13	9	22
Devre-i Evveli 1. Sınıf:	16	52	68
Toplam	68	68	136

Her iki istatistik cetvelinde de çocukların birinci sınıfta zorlandıkları görülmektedir. Arap alfabesi ile okuma yazma öğrenmenin güçlüğü öğrencilerin başarısını düşürmüştür. Diğer sınıflarda öğrencilerin gayet başarılı olduklarını söyleyebiliriz.

1919-1920 Ders yılında okulda görev yapan öğretmenler; Osman Nuri Efendi, Mehmet Şükrü Efendi, Hasan Fehmi Efendi, Ali Avni Efendi ve Süleyman Kazım Efendi idi. Eğitim öğretim yılının ilk altı ayında okulun başmuallimi Osman Nuri Efendi idi. Bu kişi tespit edemediğimiz bir nedenden dolayı Mart 1920 tarihinde görevinden ayrıldı⁴⁵⁴. 9 Mart 1920 tarihinde Şemsü'l-Maârif Mektebi başmuallimliğine Mehmet Şükrü Efendi tayin edildi⁴⁵⁵. Göreve başladığı yıl devre-i aliye ve devre-i mutavassita sınıflarının Tarih, İmla, Tahrir, Kıraât, Yazı, Coğrafya, Hesap, Hendese derslerine ve bütün sınıflardaki Ahlâk derslerinde öğretimde bulundu. Hasan Fehmi Efendi 1919-1920 ders yılında 600 kuruş maaş alıyordu. Aynı ders yılında mektepte devre-i aliye sınıflarında; Kur'ân-ı Kerîm, Malumat-ı Dinîye,

⁴⁵³ KMA, def. no:79, s.177-182 (20 Teşrîn-i sâni 1334/ 2 Ekim 1918).

⁴⁵⁴ KMA, Muhtelif Evrak no: 97, b.no:78/1-2 (19 Mayıs 1336/ 19 Mayıs 1920).

⁴⁵⁵ Mehmet Şükrü Efendi, R.1309 (1893/1894) yılında doğdu. Darülmualimin-i Rüşdî mezunudur. 17 Ağustos 1328/30 Ağustos 1912 tarihinde alî'ül-âlâ derecesiyle şهادetname aldı. Karamanlı Şemsü'l-Maârif Mektebi başmuallimi iken 9 Mart 1920 tarihinde 800 kuruş maaşla bu okulda göreve başladı. Bkz; KMA, Muhtelif Evrak no:97, b.no:78/1-2 (19 Mayıs 1336/ 19 Mayıs 1920).

devre-i evveli sınıflarında ise Malumat-ı Dinîye, İmla, Tahrir ve Yazı derslerinde eğitim veriyordu. Ali Avni Efendi; Bütün sınıflardaki Müsehibat-ı Ahlâkiye ve Medeniye, Elifbâ, Ecza-i Şerife, Kiraât, Yazı, Manzume derslerini okuttu. Okulun en genç öğretmeni Muallim Vekili Süleyman Kazım Efendi idi. Okulda 1919 yılının Ekim ayında göreve başladı. Süleyman Kazım Efendi, Şemsü'l-Maârif Mektebi'ndeki bütün sınıfların Eşya, Ziraat, Resim, El işi derslerine, devre-i aliye ve mutavvasıta sınıflarında Manzume, Tarih derslerine devre-i evveli sınıflarında ise Tarih ve Coğrafya derslerinde öğretim yapıyordu. Bahsi geçen ders yılında okulun vilayet bütçesinden yıllık 34.800 kuruş bir ödeneği vardı. Bunun 1.200 kuruşu kira bedeli, diğer kısmı ise öğretmen maaşı için harcanıyordu⁴⁵⁶.

1919-1920 ders yılında Osman Nuri Efendi 147, Mehmet Şükrü Efendi 60, Hasan Fehmi Efendi ve Ali Avni Efendi 218, Süleyman Kazım Efendi 216 gün eğitim öğretim faaliyetinde bulundu. Söz konusu ders yılı başında Şemsü'l-Maârif Mektebi'nin 118 öğrencisi bulunurken ikinci üç aylık dönemde bu sayı 116'ya, sene sonunda ise 113'e geriledi. 1919-1920 eğitim öğretim yılı üç aylık hülasa devam cetveline başmuallimin eklediği raporlarda okuldaki rahlelerin öğrencilerin oturmasına uygun tarzda yapılmadığı, mektebin 50 adet ikişer kişilik rahleye, dört adet öğretmen kürsüsüne ve çeşitli eğitim araç gerecine ihtiyacı olduğu ifade edilmiştir⁴⁵⁷.

⁴⁵⁶ Süleyman Kazım Efendi R.1320 (M.1904/1905) yılında doğdu. Burdur İdadisi'nden mezun olmuş 27 Teşrin-i evvel 1335/10 Ekim 1919 tarihinde âl'â derecede şehadetname aldı. Bu okuldaki görevine ise şehadetname almadan yaklaşık bir ay önce başladı. 1919-1920 ders yılında 480 kuruş maaş alıyordu. Bkz; KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:35/1 (19 Mayıs 1336/ 19 Mayıs 1920).

⁴⁵⁷ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:42 (1 Mart 1336/ 1 Mart 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no: 97*, 49/1-2 (3 Kânun-ı Evvel 1335/ 3 Aralık 1919); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:78/1-2 (19 Mayıs 1336/ 19 Mayıs 1920).

Tablo 22. 1919-1920 Eğitim Öğretim Dönemi Şehit Niyazi Bey Yılsonu Öğrenci Başarı Durumu⁴⁵⁸

Öğrencinin Sınıfı	Başarılı	Başarısız	Devamsız	Toplam
Devre-i Aliye 2. Sınıf:	5	1	3	9
Devre-i Aliye 1. Sınıf:	2	-	3	5
Devre-i Mut. 2. Sınıf:	4	-	4	8
Devre-i Mut. 1. Sınıf:	8	3	9	20
Devre-i Evveli 2. Sınıf:	16	1	5	22
Devre-i Evveli 1. Sınıf:	21	16	12	49
Toplam	56	21	36	113

İmtihan neticeleri incelendiğinde 1919-1920 ders yılında okula devam edenlerin üçte ikisinin bir üst sınıfa geçmeyi başardıkları görülür. Yeterli sayıda öğretmen bulunması okulun bu başarısında etkilidir. Çünkü birleştirilmiş sınıflı okullarda öğretmen bütün öğrencilere yeterli zaman ayıramamaktadır. Okulda azımsanmayacak miktarda devamsız öğrenci bulunmaktadır.

Okul müfredatında yer alan dersler; Elifbâ, Kurân-ı Kerîm, Malumat-ı Dinîye, Müshebat-ı Ahlâkiye, Kıraât, İmla, Sarf ve Nahiv, Manzume Ezberi, Yazı, Hesap, Hendese, Eşya Dersleri, Ziraat, Tarih, Coğrafya, Resim, El İşleri, Musiki, Terbiye-i Bedeniye, Tahrir ve İdare-i Beytiye idi⁴⁵⁹. Elifbâ dersi birinci sınıfının son üç aylık döneminde bitirilmiştir. Sarf ve Nahiv dersi ikinci sınıftan itibaren, Hendese ve Tahrir dersleri ise üçüncü sınıftan itibaren okutulmuştur⁴⁶⁰.

⁴⁵⁸ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:145/1-6 (19 Mayıs 1336/ 19 Mayıs 1920).

⁴⁵⁹ 1919-1920 Eğitim öğretim yılı son üç aylık elimizdeki iki ayrı tedrisat cetvelinin farklı olduğu görülmüştür. Birisinde İdare-i Beytiye dersine diğerinde tahrir dersine yer verilmemiştir. Bkz; KMA, *Muhtelif Evrak no: 97*, b.no:72 (19 Mayıs 1336/ 19 Mayıs 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:119 (19 Mayıs 1336/ 19 Mayıs 1920).

⁴⁶⁰ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:72 (19 Mayıs 1336/ 19 Mayıs 1920).

3.3.2. MİTHAT PAŞA İNAS MEKTEBİ

Mektep, R.1328 (1912/1913) tarihinde inşa edildi⁴⁶¹. Mithat Paşa Mektebi Tefenni kazasının ilk inas iptidai mektebidir. Mektep; hükümete ait, kızlara mahsûs, umûmi ve gündüzlüydü. 1915-1916 eğitim öğretim yılında mektebin değeri 4.000 kuruştı ve vilayet bütçesinden 13.900 kuruş ödeneği vardı. Bir dershaneliydi ancak burası sağlıklı bir eğitim yapılmasına elverişli değildi⁴⁶². Bahsi geçen ders yılı başında okulda 55 öğrenci öğrenim görmekteydi. Fakat çeşitli sebeplerden dolayı ders yılı içinde 27 öğrenci okuldan ayrıldı⁴⁶³. 13 Mart 1328/26 Mart 1912 tarihinde okula, Maârif Müdüriyeti tarafından Şerife Hanım atandı. Okulun ilk öğretmeni olan Şerife Hanım 23 Teşrîn-i Sâni 1332/6 Aralık 1916 tarihine kadar 300 kuruş maaşla bu okulda görev yaptı⁴⁶⁴.

Tablo 23. 1915-1916 Eğitim Öğretim Dönemi Mithat Paşa İnas Mektebi Yıllık Öğrenci Başarı Durumu⁴⁶⁵

Sınıflar	Başarılı	Başarısız	Toplam
Devre-i Aliye 2. Sınıf:	-	-	-
Devre-i Aliye 1. Sınıf:	2	-	2
Devre-i Mut. 2. Sınıf:	4	-	4
Devre-i Mut. 1. Sınıf:	5	-	5
Devre-i Evveli 2. Sınıf:	7	-	7
Devre-i Evveli 1. Sınıf:	5	-	5
Ana Sınıfı	5	-	5
Toplam	28	-	28

⁴⁶¹ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:81 (1 Mart 1335/ 1 Mart 1919).

⁴⁶² BOA, *MF İST*, 40/17 (25 Teşrîn-i Evvel 1332/ 7 Kasım 1916).

⁴⁶³ BOA, *MF. İST*, 31/4 (21 Teşrîn-i Evvel 1332/3 Kasım 1916).

⁴⁶⁴ Şerife Hanım R.1306/M.1890-1891 yılında Konya'da doğdu. Babasının ismi Hacı Mustafa Efendi idi. Konya İnas Rüştîyesi'nden mezundur. 12 Mart 1328/25 Mart 1912 tarihinde Tefenni Merkez İnas İptidai Mektebi'nde 300 kuruş maaşla muallimliğe başladı. 23 Haziran 1332/6 Temmuz 1916'da Isparta'da bir okula nakil olundu. Bkz; KMA, *def. no:42*, s.110.

⁴⁶⁵ BOA, *MF. İST*, 31/4 (21 Teşrîn-i Evvel 1332/3 Kasım 1916).

Yukarıdaki istatistik cetveline baktığımızda mektebin gayet başarılı bir ders yılı geçirdiği anlaşılmaktadır. Yılları öğrencilerin yaş durumuna baktığımızda beş tanesi 4-7, on beşi 7-12, sekiziye 12-16 arasında olduğu görülmektedir⁴⁶⁶.

Okulun 1915-1916 ders yılında iki muallimi, bir erkek ve bir bayan hademesi vardı. Muallimlerden biri 25-30 yaşlarındaydı. Diğer öğretmen henüz göreve başlamadığından yaşı ile ilgili bir bilgiye ulaşılamadı. Elimizdeki belgelerde öğretmenlerden birinin maaşı 300-400 kuruş, diğerinin 600-700 kuruş olduğu belirtilmiştir⁴⁶⁷.

Okulda, 1919-1920 eğitim öğretim yılında devre-i aliye ikinci sınıfı dışında bütün sınıflar oluşturulmuştu⁴⁶⁸. Ancak okulun bir dershanesi vardı. Bu nedenle bütün sınıflar tek bir dershanede eğitim görmekteydi⁴⁶⁹. Tek bir öğretmenin beş sınıfla sağlıklı bir eğitim verebilmesi mümkün olmamakla birlikte günümüz Türkiye'sinde bile birleştirilmiş sınıf adı altında bu uygulama devam etmektedir. Bu durumu göz önüne alırsak büyük bir dünya savaşından çıkmış İstiklâl Mücadelesi'ne başlamış bir ülkede insanların eğitim imkânı bulmasını büyük bir başarı saymalıyız.

1919-1920 eğitim öğretim yılında okulun iki öğretmeni vardı. Bunlardan biri başmuallim derecesindeki Nuriye Hanım'dı. Başmuallim rüştiye mezunuydu, 8 Şubat 1322/21 Şubat 1907 tarihinde öğretmenliğe başlamıştı ancak R.1336(1920) yılına gelindiğinde ehliyetnamesi bulunmuyordu. Görevi karşılığında 800 kuruş maaş alıyordu. Okulun diğer öğretmeni ise muallim derecesindeki Nezaket Hanım'dı. Nezaket Hanım'da rüştiye mezunuydu. 1 Mart 1919 tarihinde 600 kuruş ücretle Mithat Paşa İnas Mektebi'nde göreve başlamıştı. Ancak henüz ehliyetnamesi yoktu. Nuriye ve Nezaket Hanım 1919-1920 eğitim öğretim yılında 214 gün okulda eğitim öğretim faaliyetinde bulundular⁴⁷⁰. Nuriye Hanım ders yılına ait hülasa devam cetvellerine eklediği raporlarda, okulun şimdilik yeterli olduğunu ama artan talep nedeni ile ileriki yıllarda yetersiz kalacağını söyleyerek yeni bir okulun inşasının

⁴⁶⁶ Aynı belge.

⁴⁶⁷ BOA, MF. İST, 31/5 (21 Teşrin-i Evvel 1332/3 Kasım 1916).

⁴⁶⁸ KMA, Muhtelif Evrak no:97, b.no:90 (11 Mayıs 1336/ 11 Mayıs 1920).

⁴⁶⁹ KMA, Muhtelif Evrak no:97, b.no:81 (1 Mart 1335/ 1 Mart 1919).

⁴⁷⁰ KMA, Muhtelif Evrak no:97, b.no:60 (15 Mart 1336/ 15 Mart 1920); KMA, Muhtelif Evrak no: 97, b.no: 90 (11 Mayıs 1336/ 11 Mayıs 1920); KMA, Muhtelif Evrak no: 97, b.no:154/1-2 (1 Kânun-ı Evvel 1335/ 1 Aralık 1919).

gerekliliğini ifade ediyordu. Ayrıca okulun, araç gereç olarak yetersiz olduğunu, pencerelerinin tadilata ihtiyaç duyduğunu dile getiriyordu⁴⁷¹. Mektebin, 1920 tarihinde maârif bütçesinden karşılanan 16.800 kuruş geliri vardı. Okulun bu giderleri öğretmen maaşları için tahsis edilmişti⁴⁷².

Tablo 24. 1919-1920 Eğitim Öğretim Dönemi Mithat Paşa İnas Mektebi Öğrenci Başarı Durumu⁴⁷³

Sınıf	Başarılı	Başarısız	Toplam
Devre-i Aliye 2. Sınıf	0	0	0
Devre-i Aliye 1. Sınıf	1	0	1
Devre-i Mutavassıtta 2.Sınıf	7	3	10
Devre-i Mutavassıtta 1. Sınıf	2	2	4
Devre-i Evveli 2. Sınıf	2	5	7
Devre-i Evveli 1. Sınıf	6	14	20
Toplam	18	24	42

1919-1920 Eğitim öğretim yılında birinci ve ikinci sınıfında öğrencilerin diğer sınıflara göre daha fazla zorlandıkları görülmektedir. Bu önceki sayfalarda da bahsettiğimiz gibi Arap alfabesiyle okuma yazma öğrenmenin zorluğundan kaynaklanmaktaydı. Ders yılı başında 42 olan okul mevcudu yılsonunda 44'e yükseldi. Ancak yılsonu imtihan cetvelinde 42 öğrencinin ismi bulunmaktadır⁴⁷⁴. Talebelerden, otuz altısı 7-12, altı tanesi ise 12-16 yaş aralığındaydı⁴⁷⁵.

Okul müfredatında yer alan dersler; Elifbâ, Kur'ân-ı Kerîm, Malumat-ı Dinîye, Müshebat-ı Ahlâkiye ve Medeniye, Kırâât, İmla, Sarf ve Nahiv, Manzume Ezberi,

⁴⁷¹ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:90 (11 Mayıs 1336/ 11 Mayıs 1920).

⁴⁷² KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:81 (1 Mart 1335/ 1 Mart 1919).

⁴⁷³ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:30 (10 Mayıs 1336/ 10 Mayıs 1920).

⁴⁷⁴ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:90 (11 Mayıs 1336/ 11 Mayıs 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:154/1 (1 Kânun-ı Evvel 1335/ 1 Aralık 1919).

⁴⁷⁵ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:30 (10 Mayıs 1336/ 10 Mayıs 1920).

Yazı ve Tahrir, Hesap, Hendese, Eşya Dersleri, Ziraat, Tarih, Coğrafya, El İşleri, Resim, Terbiye-i Bedeniye, Musiki, İdare-i Beytiye ve Tabahat idi⁴⁷⁶. Elifbâ dersine sadece birinci sınıfın ilk üç aylık döneminde yer verilmiştir. Çocuklar ilk üç ayda okuma yazma öğrenmiş olacaklar ki ikinci üç aydan itibaren Kur'ân-ı Kerîm öğrenmeye başladıkları görülmektedir. Sarf ve Nahiv dersi ikinci sınıftan, Hendese dersi ise üçüncü sınıftan itibaren okutulmuştur. Diğer kız mekteplerinden farklı olarak İdare-i Beytiye ve Tabahat dersleri birinci sınıftan itibaren işlenmiştir⁴⁷⁷.

3.3.3. TEFENNİ MERKEZ RAVZA-İ MAÂRİF MEKTEBİ

Okulun ne zaman açıldığı hakkında bir belgeye ulaşılamadı. Tefenni merkezinde açılmış husûsi bir mekteptir⁴⁷⁸.

Tablo 25. 1906-1907 Eğitim Öğretim Dönemi Tefenni Merkez Ravza-i Maârif Mektebi Öğrenci Yılsonu Başarı Durumu⁴⁷⁹

Sınıflar	Başarılı	Başarısız	Toplam
3. Sınıf	9	1	10
2. Sınıf	12	5	17
1. Sınıf	8	2	10
Toplam	29	8	37

Ravza-i Maârif Mektebi üç sınıflı bir okuldu. 1907 yılına ait imtihan neticesi incelendiğinde sınava giren bütün öğrenciler bir üst sınıfa geçmeyi başardıkları anlaşılmaktadır. Son sınıf öğrencilerinden dördü âliyy-ül â'lâ, ikisi â'lâ, üçü ise karîbü'l-â'lâ derecesi ile mezun oldu. Ancak okulda farklı sınıflardaki sekiz öğrenci sınavlara girmedi. Yukarıdaki tabloda sekiz öğrencinin başarısız olduğu görülmektedir. Bu çocuklar sınavlara girmedikleri için başarısız olmuşlardır. İkinci

⁴⁷⁶ KMA, *Muhtelif Evrak. no:97*, b.no:120 (10 Mayıs 1336/ 10 Mayıs 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:154/3-5 (1 Kânun-ı Evvel 1335/ 1 Aralık 1919).

⁴⁷⁷ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:154/3-5 (1 Kânun-ı Evvel 1335/ 1 Aralık 1919).

⁴⁷⁸ KMA, *def. no:79*, s.365-368 (20 Haziran 1323/3 Temmuz 1907).

⁴⁷⁹ Aynı yer.

sınıftan üçe geçen 12 talebeden ikisi yılsonunda çeşitli nedenlerle başka okullara nakil gitti.

Okulun birinci yılında gösterilen dersler; Elifbâ-i Osmani, Ecza-i Şerife, Eşgal-i Huruf, İlm-i Hâl, Kıraât ve Zihni Hesaptı. İki ve üçüncü sınıflarda okutulan dersler; Kur'ân-ı Kerîm, Tecvid, İlm-i hâl, Ahlâk, Sarf-ı Osmani, Kıraât, Ziraiyye, Hesab, Hüsn-ü Hat, Coğrafya-yı Osmani ve Tarih-i Osmanî'den ibarettir. Ayrıca öğrencilerin hal ve hareketleri de not ile değerlendirilmiştir⁴⁸⁰.

3.3.4. KARAMANLI KARYESİ İTTİHAT VE TERRAKİ SİCM-İ TEŞEBBÜH İPTİDAİ MEKTEBİ

1 Kânun-ı Sâni 1327/ 14 Ocak 1912 tarihinde Hacı Hasan Beyzade Mahmud Sadi Efendi tarafından kurulan özel bir iptidai mektebidir. Öğretim süresi üç yıldır. Okulun muhtelif evraklarda ruhsatnamesinin bulunduğu ifade edilmektedir. Bu yıllarda mektebin iki öğretmeni bulunuyordu. Yakupzade Osman Efendi okulun birinci, Ali Efendi ise okulun ikinci öğretmeni idi⁴⁸¹.

⁴⁸⁰ İkinci ve üçüncü sınıfta ismini okuyamadığımız bir ders daha vardır. Bkz; KMA, *def. no:79*, s.365-368 (20 Haziran 1323/3 Temmuz 1907).

⁴⁸¹ Yakupzade Osman Efendi Burdurlu idi. İzmir Darülmualimin'den mezun oldu. Ali Efendi ise okulun ikinci öğretmeni idi. O da Burdurluydu. Ali Efendi'nin öğretmenlik yapabilmek için ehliyetname almıştır. Ancak mezun olduğu hakkında bir bilgiye ulaşılamadı. Yakupzade Osman Efendi için bkz; KMA, *def. no:73*, s.158 (8 Şubat 1327/21 Şubat 1912); Ali Efendi için bkz; KMA, *def. no:73*, s.159 (24 Kânun-ı Sâni 1327/6 Şubat 1912).

Tablo 26. 1912 Yılında İttihat ve Terraki Sicm-i Teşebbüh İptidai Mektebinde Okutulan Ders Kitapları ve İçerikleri⁴⁸²

Sınıf	Ders	Yazar	İçerik
Birinci Sınıf	Elifbâ	Fikri Bey	-
	Ecza-i Şerife	-	-
	Hesâp	Celal Bey	Zihni, Ameli Hesâp Öğretilecek.
	Türkçe	Niyazi Bey	-
	Kıraât	Niyazi Bey	Kıraât kitabından işlenecek.
	Tarih	-	Yeni Küçük Tarih-i İslâm
	Ulum-u Dinîye	-	Mirkat-ı Akait ya da Vaz'ı İslam
	Yazı	-	Rika ve Sülüs yazı çalışması yapılacak.

1912 Yılı İkinci Sınıf Dersleri; Tarih-i Osmanî, Sarf-ı Osmanî, Fenni ve Sunni Malumat, Sarf-i ve Ahlâki Malumat. Üçüncü sınıfta ise; Sarf ve Nahiv-i Osmanî, Fransızca Elifbâ, Sarf-i Arabî ve Farsî derslerine de yer verilmiştir. Ancak ikinci ve üçüncü sınıflar henüz teşkil edilmediğinden bu derslerin içerikleri ile ilgili bir bilgi mevcut değildir⁴⁸³.

⁴⁸² Aynı yer.

⁴⁸³ Aynı yer.

Tablo27. R.1333-1334 (1917-1918) Eğitim Öğretim Dönemi Karamanlı Karyesi İttihat ve Terakki Sicm-i Teşebbüh Mektebinin Yılsonu Başarı Durumu⁴⁸⁴

Sınıf	Başarılı	Başarısız	Toplam
Devre-i Mutavassıtta 2.Sınıf	6	—	1
Devre-i Mutavassıtta 1. Sınıf	6	2	8
Devre-i Evveli 2. Sınıf	11	25	36
Devre-i Evveli 1. Sınıf	16	24	40
Toplam	39	51	90

İstatistik cetveli incelendiğinde okulun başarı durumu %45 civarında olduğu görülmektedir.

3.3.5. KARAMANLI KARYESİ İHSANİYE İPTİDAİ MEKTEBİ/ MENBÂÜ'L-İRFAN MEKTEBİ

Okul, 1316?(1900/1901) yılında açıldı. Kurulduğu yıllarda Karamanlı İhsaniye iptidai mektebi adıyla anılırken daha sonra Menbâ'ül-İrfan Mektebi ismini aldı. Umûmi, gündüzlü ve bir dersaneli bir okuldur⁴⁸⁵. 1924 yılında Karamanlı İlkokulu ismini aldı. Günümüzde Karamanlı Nimet Güvener İlkokulu adıyla eğitim öğretime devam etmektedir⁴⁸⁶.

Okulun ilk öğretmeni Emir Hüseyinzade Hafız Osman Efendi'dir. Okula Vilayet-i Maârif Müdüriyeti tarafından atanmıştır. 10 Mayıs 1323/23 Mayıs 1907 tarihinde 160 kuruş maaşla göreve başladı⁴⁸⁷. Hafız Osman Efendi'nin ehliyetnamesi ve tercüme-i hâl varakası incelenmiş ve 170 kuruş olması gereken maaşının 160 kuruş olarak ödendiği tespit edilerek muallimin derecesinden kaynaklanan bu

⁴⁸⁴ KMA, def. no:79, s.320-321.

⁴⁸⁵ BOA, MF. İST, 40/17 (25 Teşrîn-i Evvel 1332/ 7 Kasım 1916).

⁴⁸⁶ [http://www.karamanlicumhuriyet.meb..k12.tr.\(16 Haziran 2015\).](http://www.karamanlicumhuriyet.meb..k12.tr.(16 Haziran 2015).)

⁴⁸⁷ BAO, MF. MKT 1001/ 62, lef 2 (10 Mayıs 1323/23 Mayıs 1907).

karışıklık düzeltilmişti. Karışıklığa son vermek içinde durum Evkâf-ı Munderise Bütçesi'ne de bildirilmişti⁴⁸⁸.

1331-1332/1915-1916 Ders yılına ait Burdur istatistik cetvellerinde mektep ile ilgili şu bilgilere yer verilmektedir; mektebin değeri 3.000 kuruştur ancak sağlıklı bir öğretime elverişli değildi. Vilayet bütçesinden öğretmen maaşının ödenmesi için 2.400 kuruş ödenek tahsis edilmişti⁴⁸⁹. Bahsi geçen ders yılında okul öğretmeni askerdeydi. Bu nedenle okulun öğrenci durumu ile ilgili bir bilgiye yer verilmemiştir⁴⁹⁰. Askerde bulunan öğretmen 40-50 yaşlarında, muallim muavinliği ehliyetnamesine sahipti. Görev yaptığı sırada 300 kuruştan az maaş alıyordu⁴⁹¹.

Mektebin 12 Mayıs 1336/12 Mayıs 1920 yılına ait istatistik cetvelinde şu bilgilere yer verilmiştir; Okul binası R.1331(1915/1916) yılında mektep olarak inşa edildi. Altı dershanesi ve iki muallimi bulunuyordu. Mektebin yıllık masrafı 23.400 kuruştur. Bu giderlerin 20.400 kuruşu öğretmen maaşı için, 3.000 kuruşu ise okulun diğer masrafları için ayrılmıştı. Okulun bu masrafları vilayet husûsi bütçesinden karşılanıyordu. 1919-1920 Eğitim öğretim yılında devre-i aliye sınıfları dışında tüm sınıflar oluşturulmuştu⁴⁹². Her ne kadar umûmi istatistik cetvelinde okulun altı dershanesi bulunuyor deniliyorsa da üç aylık hulasa devam cetvellerine eklenen raporlarda okulun mektep olmaktan çok eve benzediği, altı dershaneden dördünün sınıf olamayacak kadar küçük, ikisininse bir dershaneye göre oldukça büyük olduğu dile getirilmiştir. Büyük sınıflardan birinin yaz tatilinde ikiye ayrılarak yeni bir sınıf oluşturulacağını, böylece sınıf sayısının artacağı ve yeni bir muallime ihtiyaç duyulacağı ifade edilmiştir. Okulun öğrenci sayısının fazla olduğu, ileride bu sayının 250-300'e ulaşacağı, mevcut iki öğretmenin şu anda bile öğrenciye yeterli gelmediği raporda açıkça belirtilen hususlardı. Kısacası bu raporla, ileriki yıllarda mektebin bina ve öğretmen olarak yetersiz kalacağı, okulun bevvab, harita, rahle, küre, kütüphane defteri, hulasa-i devam ve tedrisat defteri gibi araç gereçlere ihtiyacı

⁴⁸⁸Hafız Osman Efendi'nin maşındaki karışıklıkla ilgili belgelerde beş adet yazışma vardır. Bu yazışmaların tarihleri farklı olmakla birlikte 16 Şubat 1907 ile 17 Mayıs 1908 tarihleri arasında yapılmıştır. BOA, MF. MKT, 1052/ 52, lef 2 (3 Şubat 1322/16 Şubat 1907-17 Mayıs 1324/30 Mayıs 1908).

⁴⁸⁹BOA, MF. İST, 40/17 (25 Teşrin-i Evvel 1332/ 7 Kasım 1916).

⁴⁹⁰BOA, MF. İST, 31/4 (25 Teşrin-i Evvel 1332/7 Kasım 1916).

⁴⁹¹BOA, MF. İST, 31/5 (25 Teşrin-i Evvel 1332/7 Kasım 1916).

⁴⁹²KMA, Muhtelif Evrak no:97, b.no: 66 (12 Mayıs 1336/ 12 Mayıs 1920).

olduğu, bu eksikliklerin en kısa sürede giderilmesi gerektiği üst makamlara bildiriliyordu⁴⁹³.

1919-1920 Eğitim öğretim yılında Karamanlı Menbâü'l-İrfan Mektebi'nde üç öğretmen görev yaptı. Okulun başmuallimi 9 Mart 1920 tarihine kadar Mehmet Şükrü Efendi'ydi. Okulun diğer öğretmeni ise muallim muavini rütbesindeki Osman Nuri Efendi'ydi. Mehmet Şükrü Efendi'nin 9 Mart 1920 tarihinde görevinden ayrılmasıyla başmuallimlik görevini Osman Nuri Efendi üstlendi. Okulun diğer öğretmeni Hüseyin Hakkı Efendi 1 Mart 1336/1 Mart 1920 tarihinde göreve başladı⁴⁹⁴. Bu durum Osmanlı'nın son dönemlerinde öğretmen atamaları için belli bir dönemin olmadığını, yılın herhangi bir dönemde öğretmenlerin yer değiştirebildiğini göstermektedir. Bunun eğitim öğretim faaliyetleri için olumsuz bir durum oluşturduğu muhakkaktır. 1919-1920 ders yılında Hüseyin Hakkı Efendi 60, Mehmet Şükrü Efendi 163, Osman Nuri Efendi ise 188 gün eğitim öğretim faaliyetinde bulunmuştu⁴⁹⁵. Her iki öğretmende Osmanlı vatandaşıydı ve İslam dinine mensuptu⁴⁹⁶. Mehmet Şükrü Efendi devre-i evveli birinci sınıf birinci şube ile devre-i mutavasita sınıflarını, Osman Nuri Efendi ise devre-i evveli birinci sınıf ikinci şube ile devre-i evveli ikinci sınıflarını okutmuştu⁴⁹⁷. Mehmet Şükrü Efendi görevinden ayrılınca onun derslerini Osman Nuri Efendi, Osman Nuri Efendi'nin verdiği dersleri ise Hüseyin Hakkı Efendi üstlendi.

⁴⁹³ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no: 66 (12 Mayıs 1336/ 12 Mayıs 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no: 97*, b.no:95 (4 Mart 1336/ 4 Mart 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:103/1-2 (6 Kânun-ı Evvel 1335/ 6 Aralık 1919).

⁴⁹⁴ Osman Nuri Efendi'nin Karamanlı Menbâü'l-İrfan Mektebi'nde 9 Mart 1920 tarihinde başmuallim oldu. R.1309(1893/1894) yılında doğdu. İdadi mezunudur. Görevi sırasında 800 kuruş maaş alıyordu. 1327(1911) yılında âliyy-ül â'lâ derecesinde ehliyetname aldı. Okulun diğer öğretmeni Hüseyin Hakkı Efendi ise 1861 doğumluymuş ve medrese kökenliydi. R.1325/M.1909/1910 yılında âlâ derecesinde ehliyetname aldı. Maaşı 600 kuruştur. 9 Mart 1920 yılında muallim ünvanı ile Karamanlı Menbâü'l-İrfan Mektebi'nde göreve başladı. Bkz; KMA, *Muhtelif Evrak no: 97*, b.no: 64 (10 Kânun-ı sâni 1336/10 Ocak 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no: 97*, b.no:66 (12 Mayıs 1336/ 12 Mayıs 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:95 (4 Mart 1336/ 4 Mart 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:103/1 (6 Kânun-ı Evvel 1336/ 6 Aralık 1920).

⁴⁹⁵ 1919-1920 eğitim öğretim yılında Mehmet Şükrü Efendi'nin görev yaptığı süreler Hüseyin Hakkı Efendi'nin işgününe eklendiğinde 223 gün eğitim yapıldığı anlaşılmaktadır. Osman Nuri Efendi çeşitli sebeplerle bu ders yılında devamsızlık yapmıştır. Bkz;KMA, *Muhtelif Evrak no: 97*, b.no: 64 (10 Kânun-ı sâni 1336/10 Ocak 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no: 97*, b.no: 66 (12 Mayıs 1336/ 12 Mayıs 1920); KMA, *Muhtelif Evrak b.no:97*, b.no:95/1 (4 Mart 1336/ 4 Mart 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no: 103/1 (6 Kânun-ı Evvel 1336/ 6 Aralık 1920).

⁴⁹⁶ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:66 (12 Mayıs 1336/ 12 Mayıs 1920).

⁴⁹⁷ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:95 (4 Mart 1336/ 4 Mart 1920).

Tablo 28. 1919-1920 Eğitim Öğretim Dönemi Membâü'l-İrfan Mektebi Yıllık Öğrenci Başarı Durumu⁴⁹⁸

Sınıf	Başarılı	Başarısız	Toplam
Devre-i Mutavassıtta 2.Sınıf	6	1	7
Devre-i Mutavassıtta 1. Sınıf	16	–	16
Devre-i Evveli 2. Sınıf	34	–	34
Devre-i Evveli 1. Sınıf	52	9	61
Toplam	108	10	118

22 Mayıs 1920 tarihinde okul imtihan cetvelleri neticesi yukarıda sunulmuştur. 1919-1920 eğitim öğretim yılı başında okulun öğrenci sayısı 120 iken sene sonunda bu rakam 118'e düştü⁴⁹⁹. 1920-1921 eğitim öğretim yılı başında ise okul mevcudu çeşitli sebeplerden dolayı 86'ya geriledi. Okuldaki öğrencilerin yetmiş 7-12, on altısı ise 12-16 yaş aralığında olduğu ilgili evraklardan anlaşılmaktadır⁵⁰⁰. Bir üst sınıfa geçen öğrencilerin imtihan sonuçlarında öğrenciler aldıkları puana göre listelenmişlerdir. Öğrenciler bütün derslerden sınava tabi tutulmuşlardır. Ayrıca öğrencilerin davranışları “*Hal ve Hareket*” adıyla not olarak değerlendirilmiştir⁵⁰¹.

Mektep müfredatında yer alan dersler; Kurân-ı Kerîm, Malumat-ı Dinîye, Kıraât, İmla, Sarf ve Nahiv, Tahrir, Manzume Ezberi, Yazı, Tarih, Coğrafya, Hesap, Hendese, Eşya Dersleri, Ziraat, Resim, El işleri, Müshebat-ı Ahlâkiye, Musiki ve Terbiye-i Bedeniyedir. Elimizdeki tedrisat cetveli son üç aylık döneme aittir. Burada Elifbâ dersine yer verilmemiştir. Muhtemelen önceki aylarda Elifbâ dersi bitirilmiş

⁴⁹⁸ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:88 (18 Mayıs 1336/ 18 Mayıs 1920).

⁴⁹⁹ Okulun devre-i evveli birinci sınıfında iki şube bulunmaktadır. Okulda dört sınıf bulunduğu göre yukarıdaki sınıf paylaşımından anladığımız kadarıyla söz konusu öğretim yılında mektepte birleştirilmiş sınıflı öğretim yapılmaktaydı. Bkz; KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no: 95 (4 Mart 1336/ 4 Mart 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no: 91 (1336/1920).

⁵⁰⁰ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no: 25 (12 Mayıs 1336/ 12 Mayıs 1920).

⁵⁰¹ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:83/1-4 (12 Mayıs 1336/ 12 Mayıs 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no: 97*, b.no:88/1-4 (12 Mayıs 1336/ 12 Mayıs 1920).

ve öğrenciler okumaya geçmişlerdir. Sarf dersi ikinci, Hendese dersi ise üçüncü sınıftan itibaren işlenmiştir⁵⁰².

3.3.6. KARAMANLI KARYESİ MAHMUT ŞEVKET PAŞA İNAS MEKTEBİ

Karamanlı Mahmut Şevket Paşa İnas Mektebi'nin ne zaman kurulduğu hakkında bir bilgiye ulaşamadık. Mevcut belgelerde okulun 16 Şubat 1920 tarihinde yeniden açıldığı belirtilmektedir. Okul, köylüler tarafından köy dershanesi olarak yapılmış ve bina kız inas mektebine dönüştürülmüştü⁵⁰³. Okulun 1919-1920 eğitim öğretim yılında bir öğretmeni bulunuyordu. Okul öğretmeni Ayşe İrfan Hanım 1 Şubat 1920 tarihinde başmuallim unvanı ile Mahmut Şevket Paşa İnas Mektebi'nde göreve başladı. Okuldaki maaşı 600 kuruştur⁵⁰⁴. Başmuallim Ayşe İrfan Hanım üç aylık hülasa devam cetvellerine eklediği raporda okulla ilgili şu bilgilere yer vermiştir; okulda 86 talebe bulunmakla birlikte bunların 35 tanesinin “*Tezkire-i Osmaniye*”⁵⁰⁵si bulunmuyordu. Nüfus cüzdanı bulunmayanların bir kısmı imamların şahitliği ile okula kabul edildi. Bir kısmı ise gelecek yıl belgeleri aileleri tarafından çıkarıldıktan sonra okula kaydedilecekti. Okula ait istatistik cetvelinde mektep binasının köy dershanesi olarak yapıldığı ifade edilmişse de başmuallimin raporunda, mektep binasının eğitim öğretim için elverişli olmadığı, dershanenin zeminin toprak olduğu ve bu durumun çocukların sağlıklarını olumsuz etkilediği dile getirildi. Raporun devamında, okulun açılmasıyla köy ahalisinin eğitime olan ilgi ve teşviklerinin arttığı belirtildi. Ayrıca köyün büyük olması münasebetiyle ileriki yıllarda bu okulun karyenin ihtiyacını karşılamayacağı bu nedenle yeni bir okula ve

⁵⁰² KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no: 118 (12 Mayıs 1336/ 12 Mayıs 1920).

⁵⁰³ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no: 84/1 (20 Mayıs 1336/ 20 Mayıs 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no: 97*, b.no:91 (1336/1920).

⁵⁰⁴ Okul öğretmeni Ayşe İrfan Hanım R.1313 (1897/1898) doğumluydu. Önce R.1319/M.1903-1904 İzmir İnas Mekteb-i İbtidaisi'ni, 1 Ağustos 1323/14 Ağustos 1907 tarihinde İzmir İnas Rüştüyesi'nden âliyy-ül â'lâ derecesi ile bitirdi. Sonra Dersaadet Darülmuallimat'ta okumaya başladı. 15 Mayıs 1326/28 Mayıs 1910 tarihinde okulun son sınıfındayken âliyy-ül â'lâ derecesiyle tasdikname alarak okulu bıraktı. Okuldaki maaşı 600 kuruştur. Ayşe İrfan Hanım Osmanlı vatandaşıydı ve Müslümandı. Bkz; KMA, *Muhtelif Evrak b.no:97*, b.no: 84/1 (20 Mayıs 1336/ 20 Mayıs 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no: 97*, b.no: 91.

⁵⁰⁵ Tezkire-i Osmaniye; Günümüz nüfus cüzdanı yerine kullanılan bir belgedir.

muallimeye ihtiyaç duyulacağı ifade edildi⁵⁰⁶. 1919-1920 eğitim öğretim döneminde okulun sadece devre-i evveli birinci sınıfı oluşturulabilmişti. Kaydı bulunan öğrencilerin tamamı 7-13 yaş aralığındaydı⁵⁰⁷. Yılsonu imtihan cetvellerinde 66 talebenin kaydı bulunmaktadır. Ancak bu öğrencilerin tamamı başarısız olmuştu⁵⁰⁸. Muhtelif evraklardan anlaşıldığı kadarıyla öğretmen şubat ayında göreve başlamış ve sadece 61 gün eğitim öğretim yapabilmişti. Bu kadar kısa süre sonra yapılan eğitimin ardından çocukların yılsonu sınavlarında başarılı olması beklenemezdi⁵⁰⁹.

Okul müfredatında yer alan dersler; Elifbâ, Kurân-ı Kerîm, Malumat-ı Dinîye, Türkçe Sarf ve Nahiv, Tahrir, Kıraât, İmla, Yazı, Müshebat-ı Ahlâkiye ve Medeniye, Hesap, Hendese, Eşya Dersleri, Ziraat, El İşleri, Resim, İdare-i Beytiye, Tabahat, Terbiye-i Bedeniye, Manzume Ezberi, Musikidir⁵¹⁰. İdare-i Beytiye, Tabahat ve Hendese dersleri ilk sınıftan itibaren işlendi. Tahrir, Hendese, Sarf ve Nahiv dersleri ise işlenmedi. Diğer okullardan farklı olarak Kurân-ı Kerîm dersi Elifbâ bitirilmeden okutuldu.

3.3.7. KARAMANLI KARYESİ SULTANİYE İPTİDAİ MEKTEBİ

Karamanlı Sultaniye İptidai Mektebi erkeklere mahsûs, umûmi ve gündüzlü bir mektepti. 1915-1916 eğitim öğretim yılında okulun bir dershanesi bulunuyordu ancak burası harap durumdaydı. Bunun sebebi 1914 yılında meydana gelen deprem olmalıdır. Okul, hükümete aitti. Mektep binasının o yıllardaki değeri 4.000 kuruştur. Burası için yıllık vilayet bütçesinden 3.000 kuruş ödenek tahsis edilmişti. Bununla okul mualliminin maaşı ödenmekteydi⁵¹¹. 1915-1916 eğitim öğretim yılı başında okulun 175 öğrencisi bulunuyordu. Ders yılı içerisinde altısı hastalık, üçü vefat, on tanesi ise farklı nedenlerle okuldan ayrıldı⁵¹².

⁵⁰⁶ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:99/1-2 (20 Mayıs 1336/ 20 Mayıs 1920).

⁵⁰⁷ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:84/2-3 (20 Mayıs 1336/ 20 Mayıs 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no: 97*, b.no: 99/1-2 (20 Mayıs 1336/ 20 Mayıs 1920).

⁵⁰⁸ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:151/1-3 (20 Mayıs 1336/ 20 Mayıs 1920).

⁵⁰⁹ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:99/1-2 (20 Mayıs 1336/ 20 Mayıs 1920).

⁵¹⁰ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:94/1-2 (21 Mayıs 1336/21 Mayıs 1920).

⁵¹¹ BOA, *MF. İST*, 40/17, (25 Teşrîn-i Evvel 1332/ 7 Kasım 1916).

⁵¹² BOA, *MF. İST*, 31/4, (25Teşrîn-i Evvel 1332/7 Kasım 1916).

Tablo 29. 1915-1916 Eğitim Öğretim Dönemi Karamanlı Karyesi Sultaniye İptidai Mektebi Yılları Öğrenci Başarı Durumu⁵¹³;

Sınıflar	Başarılı	Başarısız	Toplam
Devre-i Aliye 2. Sınıf	-	-	-
Devre-i Aliye 1. Sınıf	-	-	-
Devre-i Mutv. 2.Sınıf	16	2	18
Devre-i Mutv. 1. Sınıf	18	4	22
Devre-i Evveli 2. Sınıf	25	19	44
Devre-i Evveli 1. Sınıf	32	40	72
Toplam	91	65	156

Öğrencilerin yaş durumları ise; yüz iki tanesi 7-12, elli dördü ise 12-16 yaş aralığında bulunuyordu⁵¹⁴. 1915-1916 eğitim öğretim yılında Sultaniye İptidai Mektebi'nin muallim muavini ehliyetnamesine sahip 20-25 yaşlarında bir öğretmeni bulunmaktaydı. Muallim 300 kuruştan az ücret almaktaydı⁵¹⁵.

3.3.8. KAĞILCIK KARYESİ ORHANIYE İPTİDAİ MEKTEBİ

Günümüzde Karamanlı ilçesine bağlı bir köydür⁵¹⁶. Okul, R.1326 (M.1910/1911) yılında açıldı. R.1331-1332 (1915-1916) eğitim öğretim yılına ait istatistik cetvellerindeki bilgilere göre; Kağılcık İptidai Mektebi bu dönemde iki dershaneli, umûmi ve gündüzlü bir okuldu. Mektep binası hükümete aitti ve değeri 3.700 kuruştı. Aynı yıllarda vilayet bütçesinden 2.400 kuruş ödeneği vardı. Ancak 1915-1916 eğitim öğretim yılında okul, sağlıklı bir eğitim için elverişli değildi⁵¹⁷. Okula, 23 Mart 1326/28 Mayıs 1910 tarihinde 200 kuruş maaşla Sıtkı Bekir Efendi

⁵¹³ BOA, MF İST, 31/4, (25Teşrîn-i Evvel 1332/7 Kasım 1916).

⁵¹⁴ Aynı belge.

⁵¹⁵ BOA, MF. İST, 31/5, (25Teşrîn-i Evvel 1332/7 Kasım 1916).

⁵¹⁶ Köy Envanter Etütlerine Göre Burdur, s.123.

⁵¹⁷ BOA, MF. İST, 40/17, (25Teşrîn-i Evvel 1332/7 Kasım 1916).

atandı⁵¹⁸. Okul öğretmeni muallim muavini ehliyetnamesine sahipti⁵¹⁹. Askere gittiği 6 Nisan 1331/19 Nisan 1915 yılına kadar burada görevine devam etmiştir. 1 Eylül 1332/14 Eylül 1916'da askerden dönerek tekrar burada 250 kuruşla görevine devam etti. 6 Nisan 1335/6 Nisan 1919 tarihinde maaşı 600 kuruşa çıkarıldı⁵²⁰.

1 Mart 1336/1 Mart 1920 tarihine ait belgede mektep ile ilgili şu bilgilere yer veriliyordu; 1919 yılının ekim ayında okulun yeni binasının açılışı yapıldı. Yeni binanın iki dershanesi ve bir muallim odası bulunuyordu. Okulda rahle, harita, resmi işlemler için defter vesaire eğitim araç gereci yoktu ama bina olarak eğitime elverişliydi⁵²¹. Adı geçen eğitim öğretim yılında okulda devre-i evveli birinci ve ikinci sınıfları vardı. Belirtilen ders yılında 191 gün eğitim yapıldı ve ders yılı 9 Mayıs 1920'de sona erdi⁵²². Bahsi geçen ders yılında okulun 30 öğrencisi bulunuyordu. Öğrencilerin yirmi beşi 7-13, beş tanesi ise 13-16 yaş aralığındaydı. Yılsonuna kadarda okulun mevcudunda bir değişiklik olmadı⁵²³.

Tablo 30. 1919-1920 Eğitim Öğretim Dönemi Kağılcık Karyesi Orhaniye Mektebi Yılsonu Öğrenci Başarı Durumu⁵²⁴

Sınıf	Başarılı	Başarısız	Toplam
Devre-i Evveli 2. Sınıf	0	15	15
Devre-i Evveli 1. Sınıf	0	15	15
Toplam	0	30	30

Bekir Sıtkı Efendi öğrencilerin tamamının başarısız olmalarını kitapların temin edilememesi ve öğrencilerin devamsızlık yapmasından kaynaklandığını ifade

⁵¹⁸ Babasının ismi Hacı Ahmet'tir. Rüştüye mezunudur. Bkz; KMA, *def. no:42*, s.113.

⁵¹⁹ BOA, *MF. İST*, 31/5, (25Teşrin-i Evvel 1332/7 Kasım 1916).

⁵²⁰ KMA, *def. no:42*, s.113.

⁵²¹ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:31 (1 Mart 1336/1 Mart 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:61 (8 Mart 1336/8 Mart 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no: 97*, b.no: 65 (10 Mayıs 1336/10 Mayıs 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no: 97*, b.no:79 (10 Mayıs 1336/10 Mayıs 1920).

⁵²² KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:31 (1 Mart 1336/1 Mart 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:61 (8 Mart 1336/8 Mart 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no: 97*, b.no:65 (10 Mayıs 1336/10 Mayıs 1920).

⁵²³ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:6 (10 Mayıs 1336/ 10 Mayıs 1920).

⁵²⁴ Aynı belge.

etmiştir⁵²⁵. 1919-1920 eğitim öğretim yılında Orhaniye mektebinde okutulan dersler; Elifbâ, Kurân-ı Kerîm, Malumat-ı Dinîye, Müsehibat-ı Ahlâkiye, Kırâât, İmla, Sarf ve Nahiv, Manzume Ezberi, Yazı, Hesap, Hendese, Eşya Dersleri, Ziraat, Tarih, Coğrafya, Resim, El İşleri, Musiki, Terbiye-i Bedeniyedir.⁵²⁶ Şubat ayı sonunda Elifbâ bitirilmiştir. Öğrenciler Mart ayından itibaren okumaya başlamışlardır. Bu nedenle de birinci sınıfın son üç aylık döneminde Kurân-ı Kerîm, Kırâât, İmla, Sarf ve Nahiv derslerine yer verilmiştir.⁵²⁷

3.3.9. Gebrem Karyesi İptidai Mektebi

Günümüzde Yeşilova ilçesine bağlıdır. 1960 yılında köyün adı Çaltepe olarak değiştirilmiştir⁵²⁸. 1331-1332/1915-1916 Ders yılına ait istatistik cetvelinde Gebrem Karyesi İptidai Mektebi ile ilgili şu bilgilere yer verilmektedir; erkeklere mahsûs, gündüzlü ve umûmi bir okuldu. Hükûmete ait olan mektep binasının iki dershanesi bulunuyordu. Ancak burası sağlıklı bir eğitim için elverişli değildi. Mektebin değeri 3.500 kuruştu. Mektebin vilayet bütçesinden yıllık 2.000 kuruş ödeneği bulunmaktaydı. Bu para öğretmen maaşının tahsisi için kullanılıyordu⁵²⁹. Ali Efendi, 1 Mart 1330/14 Mart 1914 tarihinde 200 kuruş maaşla Gebrem Karyesi Mektebi'nde göreve başladı⁵³⁰. Okul öğretmenini Darülmualimin mezunuydu⁵³¹. 1915 yılında maaşı 250 kuruşa çıkarıldı⁵³². 5 Kânun-ı Sâni 1335/5 Ocak 1919 tarihinde Şehit Niyazi Bey Mektebi'ne atanıncaya kadar burada görev yaptı⁵³³. 1915-1916 Eğitim

⁵²⁵ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:6 (10 Mayıs 1336/ 10 Mayıs 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:150/1-4 (10 Mayıs 1336/10 Mayıs 1920).

⁵²⁶ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:63/1-2 (1 Mart 1336/1 Mart 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:69 (10 Mayıs 1336/10 Mayıs 1920).

⁵²⁷ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:69 (10 Mayıs 1336/10 Mayıs 1920).

⁵²⁸ *Köy Envanter Etüdlere Göre Burdur*, s.123.

⁵²⁹ BOA, *MF. İST*, 40/17 (25Teşrin-i Evvel 1332/7 Kasım 1916).

⁵³⁰ KMA, *def. no:42*, s.111.

⁵³¹ BOA, *MF. İST*, 31/5 (25Teşrin-i Evvel 1332/7 Kasım 1916).

⁵³² Ali Efendi Burdur sancağı Tefenni kazası Ece karyesinde R.1298(1882/1883) yılında doğdu. Babası Mehmet Firdevs Efendi'dir. 13 Teşrin-i Sâni 1317/26 Kasım 1901 yılında Darülmualimin'den mezun oldu. Gebrem karyesi muallimliğine 1 Mart 1331/14 Mart 1915 yılında 200 kuruş maaşla göreve başladı. 1 Eylül 1331/14 Eylül 1915 tarihinde maaşı 250 kuruşa yükseldi. 1918 yılında maaşı 300 kuruşa yükseldi. Bkz; KMA, *def. no:42*, s.111.

⁵³³ KMA, *def. no:42*, s.111.

öğretim yılında okulun 25 öğrenci vardı. Bu öğrencilerden sekizi hastalık, dördü vefat, üçü de çeşitli nedenlerden okuldan ayrıldı⁵³⁴.

Tablo 31. 1915-1916 Eğitim Öğretim Dönemi Gebrem Karyesi Yılsonu Öğrenci Başarı Durumu⁵³⁵

Sınıflar	Başarılı	Başarısız	Toplam
Devre-i Mutavassıta. 1. Sınıf	2	-	2
Devre-i Evveli 2. Sınıf	3	-	3
Devre-i Evveli 1. Sınıf	5	-	5
Toplam	10	-	10

Tablodan anlaşılacağı üzere 1915-1916 ders yılı gayet başarılı geçti. Bahsi geçen öğretim yılında okulun 4. 5. ve 6. Sınıflarında öğrenci bulunmuyordu. Öğrencilerin yedisi 7-12, üçü 12-16 yaş aralığında bulunuyordu⁵³⁶.

3.3.10. HASAN PAŞA KARYESİ İPTİDAİ MEKTEBİ

Köyün adı günümüzde değişmemiştir. Hasan Paşa İptidai Mektebi'nin ne zaman açıldığı ile ilgili bir belgeye ulaşılamadı. Elimizdeki muhtelif belgelere göre okulun ilk öğretmeni 8 Teşrin-i Evvel 1327/ 21 Ekim 1911 tarihinde 200 kuruş maaşla göreve başlayan Hüseyin Hakkı Efendi'dir. Muallim 24 Ağustos 1331/ 6 Eylül 1915 tarihine kadar bu okulda görev yaptı. Bu tarihten sonra Horzum karyesine atandı⁵³⁷. Ancak 1331-1332/1915-1916 yılına ait istatistik cetvelinde okul münhal görünmektedir. Herhalde Hüseyin Hakkı Efendi'den sonra buraya öğretmen verilmemiştir. Bahsi geçen istatistik cetvelinde mekteple ilgili şu bilgilere yer

⁵³⁴ BOA, *MF. İST*, 31/4 (25Teşrin-i Evvel 1332/7 Kasım 1916).

⁵³⁵ *Aynı belge.*

⁵³⁶ *Aynı belge.*

⁵³⁷ Hüseyin Hakkı Efendi Burdur'un Hecin Mahallesi'nde R.1277(1861/1862) yılında doğdu. Medrese kökenlidir. Sonra idadiye devam ederek 10 Kânun-ı Evvel 1325/23 Aralık 1909 tarihinde âl'â derecede ehliyetname aldı. İlk görev yeri Hasan Paşa İptidai Mektebi'dir. Bkz; KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no: 66 (12 Mayıs 1336/ 12 Mayıs 1920); KMA, *def. no:42*, s.114.

veriliyordu; mektep, sağlıklı bir eğitime uygun değildi. Erkeklerle mahsûs, umûmi ve gündüzlüydü. Mektep binasının değeri 2.500 kuruştı ve burası hükümete aitti. Vilayet bütçesinden 2.400 kuruş ödeneği bulunuyordu⁵³⁸.

3.4. KEMER NAHİYESİ İPTİDAİ MEKTEPLERİ

Milli Mücadele yıllarında Kemer, Burdur merkeze bağlı nahiye durumundaydı. Kemer bu döneme ait belgelerde Sırnac ismiyle anılmaktadır. 19 Haziran 1987 tarih ve 3392 sayılı Kanunla Kemer ismiyle ilçe haline getirildi⁵³⁹. Kemer nahiyesinde üç iptidai mektebi tespit edildi.

3.4.1. BÖBEKLER KARYESİ REŞADİYE İPTİDAİ MEKTEBİ

Böbekler köyü, Kemer nahiyesinin merkezi durumundaydı. R.1331-1332/M.1915-1916 Eğitim öğretim yılına ait istatistik cetvelinde okulla ilgili şu bilgiler yer almaktadır; mektep R.1325 (M.1909/1910) yılında açıldı. Hükümete ait olan bu okul umûmi ve gündüzlüydü. Mektep binasının değeri 4.000 kuruştı. İki dershanesi bulunuyordu. Ancak burası sağlıklı bir eğitime elverişli değildi. Okulun vilayet bütçesinden yıllık 3.000 kuruş tahsisatı vardı. Bu para öğretmen maaşının ödenmesi için tahsis edilmişti⁵⁴⁰. Aynı yıla ait bir başka istatistik cetvelinde okulun 25-30 yaş aralığında, iki yıllık Darülmualimat mezunu bir muallimi vardı. Reşadiye İptidai Mektebi öğretmeni 300 kuruştan düşük maaş alıyordu⁵⁴¹. Ancak Vilayet Bütçesinden muallim maaşı için ayrılan ödeneğin diğer köylerdekilere göre fazla olması bize, bu okul mualliminin diğerlerinden biraz daha fazla maaş aldığını söyleyebilme imkânı vermektedir.

⁵³⁸ BOA, MF. İST, 40/17, (25 Teşrin-i Evvel 1332/7 Kasım 1916).

⁵³⁹ <http://www.burdurkemer.gov.tr> (22 Haziran 2015).

⁵⁴⁰ BOA, MF. İST, 22/54, (26 Şubat 1331/10 Mart 1916).

⁵⁴¹ BOA, MF. İST, 22/55, (26 Şubat 1331/10 Mart 1916).

3.4.2. ELMACIK KARYESİ İPTİDAİ MEKTEBİ

Elmacık İptidai Mektebi, R.1329 (1913/1914) yılında açıldı. 1331-1332/1915-1916 eğitim öğretim yılına ait istatistik cetvelinden öğrendiğimiz kadarıyla bu dönemde okulun iki dershanesi vardı ancak burası gayrimuntazam bir durumdaydı. Okul binasının mülkiyeti devlete aitti ve değeri 3.000 kuruştı. Mektebin, vilayet bütçesinden 2.400 kuruş geliri vardı ve bununla okul öğretmeninin maaşı ödeniyordu⁵⁴². Aynı yıllara ait bir başka istatistik cetvelinde mektepte 50 yaşından büyük, Darümuallimin mezunu, 300 kuruştan az maaş alan bir öğretmenin görev yaptığı belirtilmektedir⁵⁴³.

1919-1920 eğitim öğretim yılında okulun beş sınıfı bulunuyordu. Okulun ilk altı aylık döneminde 2 kız ve 27 erkek Toplam 29 öğrencisi varken son üç aylık dönemde bu sayı 28'e düştü⁵⁴⁴. Son üç aylık dönemde devre-i aliye birinci sınıfı yoktu. İlk altı ayda sıbyân öğrencisi yokken son üç aylık dönemde sıbyân sınıfına rastlarız⁵⁴⁵. Bu öğrencilerden iki tanesi kızdı⁵⁴⁶. Okulun İsmail Efendi adında tek bir öğretmeni vardı⁵⁴⁷.

⁵⁴² BOA, *MF. İST*, 22/54, (26 Şubat 1331/10 Mart 1916).

⁵⁴³ BOA, *MF. İST*, 22/55, (26 Şubat 1331/10 Mart 1916).

⁵⁴⁴ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no: 114/1 (22 Nisan 1336/ 22 Nisan 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:135 (5 Haziran 1336/ 5 Haziran 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:164/1 (11 Nisan 1336/ 11 Nisan 1920).

⁵⁴⁵ Konuyla ilgili mevcut belgeler incelendiğinde son üç aylık döneme ait bilgilerin diğer aylarla birbirini tutmadığı anlaşılmaktadır. Bu da son üç aylık kayıtların sehven yanlış yazıldığı kanaatini uyandırmaktadır. Çünkü öğrenci sayıları birbirini tutmakla birlikte, sınıflar bazında kaydırma yapıldığı için ilk altı aylık dönemle son üç aylık dönem arasında büyük farklılıklar vardır. İlk altı aylık dönemde sırasıyla devre-i aliye birinci sınıfında 1, devre-i mutavassıtta ikinci sınıfında 5, birinci sınıfında 3, devre-i evveli ikinci sınıfında 11, birinci sınıfında 9, sıbyân sınıfında hiç öğrenci yokken, Mayıs ayında sırasıyla devre-i aliye 1. sınıfında 0, devre-i mutavassıtta 2. sınıfında 2, 1. sınıfında 5, devre-i evveli ikinci sınıfında 3, devre-i evveli birinci sınıfında 10, sıbyân sınıfında 8 öğrenci olduğu görülmektedir. Mayıs ayı evrakları ile sene sonu imtihan tutanakları birbirini tutmaktadır. Muallim İsmail Efendi ilk altı ay tutanaklarını yazarken devre-i mutavassıtta 2. sınıftan yazmaya başlamak yerine sehven devre-i aliye birinci sınıftan başlamış olmalıdır. KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:114/1 (22 Nisan 1336/ 22 Nisan 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:135 (5 Haziran 1336/ 5 Haziran 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:164/1 (11 Nisan 1336/11 Nisan 1920).

⁵⁴⁶ KMA, *Muhtelif Evrak no: 97*, (22Nisan 1336/22 Nisan 1920), b.no: 114/1; KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:135 (5 Haziran 1336/ 5 Haziran 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:164/1 (11 Nisan 1336/11 Nisan 1920).

⁵⁴⁷ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:135 (5 Haziran 1336/5 Haziran 1920).

Tablo 32. 1919-1920 Eğitim Öğretim Dönemi Elmacık Karyesi Yılsonu Öğrenci Başarı Durumu⁵⁴⁸

Sınıflar	Başarılı	Başarısız	Toplam
Devre-i Aliye 2. Sınıf	—	—	—
Devre-i Aliye 1. Sınıf	—	—	—
Devre-i Mutavassıtta 2. Sınıf	1	1	2
Devre-i Mutavassıtta 1. Sınıf	5	—	5
Devre-i Evveli 2. Sınıf	3	—	3
Devre-i Evveli 1. Sınıf	8	2	10
Sıbyan Sınıfı	4	4	8
Toplam	21	7	28

İsmail Efendi, öğrencilerin ilkbaharla birlikte hayvanlara çobanlık yaptıklarını bu nedenle de mart ayından itibaren okul mevcudunun yarıya düştüğünü belirtmektedir⁵⁴⁹. Bu durum sağlıklı bir eğitim öğretim yapılmasını olumsuz yönde etkilemiştir. Çünkü mart ayından itibaren devamsızlık yapan çocuklar, ertesi yıl okula öğrendikleri bilgileri unutarak geleceklerdir. İsmail Efendi 1919-1920 ders yılında 236 gün eğitim öğretim faaliyetinde bulundu⁵⁵⁰. Burdur'da bahsi geçen eğitim döneminde en uzun süre eğitim öğretim yapılan okul, Elmacık İptidai Mektebi oldu. Bu durum öğrenci başarı oranlarına da yansdı.

1919-1920 ders yılında okul müfredatında yer alan dersler; Elifbâ, Kurân-ı Kerîm, Malumat-ı Dinîye, Müshebat-ı Ahlâkiye ve Medeniye, Kıraât, İmla, Sarf ve Nahiv, Manzume Ezberi, Yazı, Hesap, Hendese, Eşya Dersleri, Ziraat, Tarih, Coğrafya, Resim, El İşleri, Musiki, Terbiye-i Bedeniyedir. Sarf ve Nahiv dersi ikinci

⁵⁴⁸ KMA, *Muhtelif Evrak. no:97*, b.no:144 (22 Mayıs 1336/22 Mayıs 1920).

⁵⁴⁹ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:114/1 (22 Nisan 1336/22 Nisan 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:135 (5 Haziran 1336/ 5 Haziran 1920).

⁵⁵⁰ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, (22 Nisan 1336/ 22 Nisan 1920), b.no:114/1; KMA, *Muhtelif Evrak no: 97*, b.no:135 (5 Haziran 1336/ 5 Haziran 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:164/1 (22 Mayıs 1336/ 22 Mayıs 1920).

sınıftan itibaren, Hendese dersi diğer sınıflardan farklı olarak dördüncü sınıftan itibaren okutulmuştur. Sıbyan sınıfında sadece Elifbâ ve Malumat-ı Dinîye dersleri okutulmuştur⁵⁵¹

3.4.3. KOZLUCA KARYESİ MEŞRU-İ ADALET İPTİDAİ MEKTEBİ

Kozluca karyesinde ki bu okul R.1325 (1909-1910) yılında açıldı. R.1331-1332/1915-1916 Eğitim öğretim yılına ait istatistik cetvelinde mekteple ilgili şu bilgilere yer verilmiştir; okulun iki dershanesi bulunuyordu. Ancak mektep gayrimuntazam bir haldeydi. Mektep binasının değeri 5.300 kuruştı ve burası Hükümetin mülkiyetindeydi. Okulun vilayet bütçesinden yıllık 2.400 kuruş geliri vardı. Bu gelire muallimin maaşı ödeniyordu⁵⁵². Aynı ders yılına ait bir başka istatistik cetvelinde mektebin 35-40 yaşlarında, muallim muavinliği ehliyetnamesi olan, 300 kuruştan az maaş alan bir öğretmeni bulunduğu belirtilmekteydi⁵⁵³.

3.5. GÖLHİSAR NAHİYESİ İPTİDAİ MEKTEPLERİ

1873 yılına kadar Isparta'ya bağlı kaza olan Gölhisar, bu tarihte Çavdır ve Dirmil ile birlikte Burdur'un Tefenni kazasına bağlı nahiye durumuna getirildi. Aynı tarihte Er'le(Yeşilova) de Acıpayam'a bağlandı⁵⁵⁴. Horzum ve Ulu köylerinin birleşmesi ile 1952 yılında Gölhisar, ilçe merkezi yapıldı. 1919-1920 eğitim öğretim yılında Gölhisar'a bağlı altı iptidai mektebi bulunmaktaydı.

3.5.1. HORZUM KARYESİ İPTİDAİ MEKTEBİ

Horzum Karyesi İptidai Mektebi 21 Mart 1323/ 3 Nisan 1907 tarihinde açıldı⁵⁵⁵. R.1331-1332 (1915-1916) eğitim öğretim yılına ait istatistik cetvelinde

⁵⁵¹ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:114/1 (22 Nisan 1336/22 Nisan 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:164/1 (11 Mayıs 1336/ 11 Mayıs 1920).

⁵⁵² BOA, *MF İST*, 22/54 (26 Şubat 1331/10 Mart 1916).

⁵⁵³ BOA, *MF İST*, 22/55 (26 Şubat 1331/10 Mart 1916).

⁵⁵⁴ Hayati Kuzucu, *Milli Tarihimiz ve Kimliğimiz Burdur-Gölhisar Havzası Tarihi ve Kızıllar Köyü* <http://burdurbarcik.com>.(28 Haziran 2015).

⁵⁵⁵ BOA, *MF MKT*, 1002/26, lef 2 (2 Mayıs 1323/15 Mayıs 1907).

okulla ilgili Şu bilgilere yer verilmektedir; umûmi, gündüzlü ve erkeklere mahsûstu. Bir dershanesi vardı ama burası sağlıklı bir eğitim için elverişli değildi. Okulun, vilayet bütçesinden 2.400 kuruş ödenegi bulunuyordu. Okulun sene başında 68 olan mevcudu yılsonuna kadar 64'e geriledi⁵⁵⁶. Horzum İptidai Mektebi'nde 2 Eylül 1331/ 15 Eylül 1915 tarihinde 200 kuruş maaşla Hüseyin Hakkı Efendi göreve başladı. Maaşı, bir yıl sonra 250 kuruşa çıkarıldı. 16 Nisan 1335/16 Nisan 1919 tarihinde ise 600 kuruşa yükseldi. Horzum karyesinde 1920 yılının mart ayına kadar görev yapan Hüseyin Hakkı Efendi bu tarihte Karamanlı Menbâü'l-İrfan Mektebi'ne tayin edildi.⁵⁵⁷

Hüseyin Hakkı Efendi'nin istatistik cetvellerine iliŐtirdiĐi raporlardan, Horzum İptidai Mektebi ilk açıldığı yıllarda halkın eğitimle ilgili tutumunu gösteren bazı bilgiler elde etme imkânı bulduk. Söz konusu raporlarda; Hüseyin Hakkı Efendi, mektepte ilk göreve başladığı sırada, köy muhtarının kendisine, önceki öğretmen Mehmet Ali oğlu Osman Efendi ile birlikte tedrisata devam edeceksin diye teklifte bulunduğunu, kendisinin bu durumu kabullenmek zorunda kaldığını belirtmiştir. Osman Efendi'nin mektebe devam etmeye başlamasıyla öğrencilerin önemli bir kısmının okulu terk ettiğini ve hatta imtihanlara bile katılmadıklarını, kendisinin ise bu durumu ilgili yerlere sözlü ve yazılı olarak bildirdiğini ifade etmiştir. Ayrıca buradaki öğrencilerinin seviyelerinin düşük olduğunu da raporuna eklemiŐtir⁵⁵⁸. Raporda ismi geçen Osman Efendi muhtemelen eski usûl eğitim veren klasik sıbyân mektebi öğretmeni idi. Çocukların bu öğretmeni sevmedikleri, okula devam etmemelerinden anlaşılmaktadır. Ancak bu duruma velilerin tepkisiz kalması halkın henüz eğitimin önemi konusunda yeterince bilinçlenmediğini göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca muhtarın baskısıyla, Hüseyin Hakkı Efendi'nin durumu kabullenmesi, köylü ve öğretmen üzerinde önemli bir nüfuza sahip olduğunu kanıtlar niteliktedir.

⁵⁵⁶ BOA, *MF İST*, 31/5 (25Teşrîn-i Evvel 1332/7 Kasım 1916); BOA, *MF İST*, 40/17 (25Teşrîn-i Evvel 1332/7 Kasım 1916).

⁵⁵⁷ KMA, *Muhtelif Evrak. no:97*, b.no: 66 (12 Mayıs 1336/ 12 Mayıs 1920); KMA, *def. no:42*, s.114.

⁵⁵⁸ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:68 (25 Mayıs 1336/ 25 Mayıs 1920).

Tablo 33. 1915-1916 Eğitim Öğretim Dönemi Horzum Karyesi Mektebi Yılsonu Öğrenci Başarı Durumu;

Sınıflar	Başarılı	Başarısız	Toplam
Devre-i Aliye 2. Sınıf	-	-	-
Devre-i Aliye 1. Sınıf	4	2	6
Devre-i Mutavassıtta 2. Sınıf	6	-	6
Devre-i Mutavassıtta 1. Sınıf	10	4	14
Devre-i Evveli 2. Sınıf	9	7	16
Devre-i Evveli 1. Sınıf	10	12	22
Sıbyan Sınıfı	39	25	64
Toplam	78	50	128

Okulun söz konusu ders yılında son sınıf öğrencisi bulunmuyordu. Diğer okullarda olduğu gibi birinci sınıfta öğrencilerin başarı durumları diğer sınıflara nispetle düşüktü. Ders yılı sonunda öğrencilerin genel başarıları %65 civarındadır. Okuldaki mevcut talebenin kırk üçü 7-12, yirmi biri ise 12-16 yaş aralığındaydı⁵⁵⁹.

Horzum karyesinde 1920 yılının mart ayına kadar görev yapan Hüseyin Hakkı Efendi bu tarihte Karamanlı Menbâü'l-İrfan Mektebi'ne tayin edildi⁵⁶⁰. 3 Mart 1920 tarihinde İsmail Hakkı Efendi'nin yerini Hafız Osman Efendi aldı. Söz konusu ders yılında Horzum İptidai Mektebi'nde İsmail Hakkı Efendi 149, Osman Efendi 60 gün öğretim yaptı. 9 Mayıs 1920 tarihinde ders yılı tamamlandı. Osman Efendi 25 Mayıs 1336/25 Mayıs 1920 tarihli yılsonu evraklarına iliştiirdiği raporda; kullanılan dersane zemininin toprak olması nedeniyle eğitim öğretime elverişli olmadığını, köyde mektep için uygun bir bina bulunmadığını, en kısa sürede iki odalı bir

⁵⁵⁹ BOA, *MF İST*, 31/4 (25Teşrin-i Evvel 1332/7 Kasım 1916).

⁵⁶⁰ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:66 (12 Mayıs 1336/ 12 Mayıs 1920); KMA, *def. no:42*, s.114.

mektebe, rahlelere ve resmi işlemler için araç gerece ihtiyaç duyulduğunu dile getiriyordu⁵⁶¹.

Tablo 34. 1918-1919 Eğitim Öğretim Dönemi Horzum Karyesi Öğrenci Başarı Durumu⁵⁶²;

Sınıf	Başarılı	Başarısız	Toplam
Devre-i Aliye 1. Sınıf	3	1	4
Devre-i Mutavassıtta 2. Sınıf	7	1	8
Devre-i Mutavassıtta 1. Sınıf	7	0	7
Devre-i Evveli 2. Sınıf	12	0	12
Devre-i Evveli 1. Sınıf	0	10	10
Toplam	29	12	41

Tablo 35. 1919-1920 Eğitim Öğretim Dönemi Horzum Karyesi Öğrenci Başarı Durumu⁵⁶³;

Sınıf	Başarılı	Başarısız	Toplam
Devre-i Mutavassıtta 2. Sınıf	5	3	8
Devre-i Mutavassıtta 1. Sınıf	—	—	—
Devre-i Evveli 2. Sınıf	5	0	5
Devre-i Evveli 1. Sınıf	5	17	22
Toplam	15	20	35

⁵⁶¹ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:28/1 (25 Mayıs 1336/25 Mayıs 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:68 (25 Mayıs 1336/ 25 Mayıs 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:98/2 (1 Mart 1336/1 Mart 1920).

⁵⁶² KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:28/1 (25 Mayıs 1336/25 Mayıs 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:68 (25 Mayıs 1336/25 Mayıs 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no: 98/2 (1 Mart 1336/1 Mart 1920).

⁵⁶³ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:28/1 (25 Mayıs 1336/25 Mayıs 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:68 (25 Mayıs 1336/25 Mayıs 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no: 98/2 (1 Mart 1336/1 Mart 1920).

Okulda devre-i evveli birinci ve ikinci sınıfları ile devre-i mutavassıta ikinci sınıfı bulunmaktadır. Öğrencilerin seviyeleri düşük olduğundan devre-i mutavassıta birinci sınıfı açılmamıştı⁵⁶⁴. Okulun 1919 Eylül ayında devre-i evveli birinci sınıfında 30, devre-i evveli ikinci sınıfında 12, devre-i mutavassıta ikinci sınıfında 7 öğrenci bulunuyordu. Ders yılı sonunda ise devre-i evveli birinci sınıfındaki 30 öğrenciden 14'ü çeşitli sebeplerden dolayı okuldan ayrıldı⁵⁶⁵.

Tablo 36. 1920-1921 Eğitim Öğretim Dönemi Horzum Karyesi Öğrenci Mevcudu⁵⁶⁶

Sınıf	Mevcut
Devre-i Aliye İkinci Sınıf	5
Devre-i Aliye Birinci Sınıf	0
Devre-i Mutavassıta 2. Sınıf	3
Devre-i Mutavassıta 1. Sınıf	5
Devre-i Evveli 2. Sınıf	5
Devre-i Evveli 1. Sınıf	17
Toplam	35

1920-1921 eğitim öğretim yılı başında okulun toplam 35 öğrencisi vardı. Bu öğrencilerin yirmi üçü 7-12, on ikisi 13-16 yaş aralığında bulunuyordu⁵⁶⁷.

⁵⁶⁴ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, (25 Mayıs 1336/25 Mayıs 1920), b.no:28/1; KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:68 (25 Mayıs 1336/25 Mayıs 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:98/2 (1 Mart 1336/1 Mart 1920).

⁵⁶⁵ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:28/1 (25 Mayıs 1336/ 25 Mayıs 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, 98/2-3 (1 Mart 1336/1 Mart 1920).

⁵⁶⁶ Devre-i Mutavassıta ikinci sınıfında toplam dokuz öğrenci görünmektedir. Ancak bir öğrenci nakil gittiğinden tarafımdan sekiz olarak yazılmıştır. Bkz; KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:28/2 (25 Mayıs 1336/ 25 Mayıs 1920).

⁵⁶⁷ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no: 28/2 (25 Mayıs 1336/ 25 Mayıs 1920).

Okul müfredatı incelendiğinde son üç aylık dönemde; Elifbâ, Kurân-ı Kerîm, Maulumat-ı Dinîye, Müsehibat-ı Ahlâkiye, Kıraât, Yazı, İmla, Sarf ve Nahiv, Manzume Ezberi, Hesab, Hendese, Eşya, Ziraat, Resim, El İşleri, Coğrafya derslerinin işlendiği görülmektedir. Tarih dersleri ikinci sınıftan itibaren okutulmuştur. Musiki dersi ise programda yer almış fakat hiçbir sınıfta işlenmemiştir⁵⁶⁸.

3.5.2. ULU KARYESİ İPTİDAİ MEKTEBİ

Ulu İptidai Mektebi, R.1327(1911/1912) yılında açıldı. Okul binası Hükümete aitti. 1331-1332/1915-1916 eğitim öğretim yılına ait istatistik cetvelinde mekteple ilgili şu bilgilere yer verilmektedir; erkeklere mahsûs, umûmi ve gündüzlü bir okuldu. İki dershanesi vardı ve mektep binasının değeri 2.000 kuruştı. Okulun vilayet bütçesinden yıllık 2.400 kuruş geliri bulunuyordu⁵⁶⁹.

1915-1916 Ders yılına ait bir başka istatistik cetvelinde okul öğretmeninin 25-30 yaşlarında, muallim muavini ehliyetnamesine sahip, 300 kuruştan az maaş aldığı dile getirilmiştir⁵⁷⁰. Ancak bahsi geçen ders yılında öğretmen askerde olduğundan dolayı mektebin öğrenci durumu ile ilgili bir bilgiye yer verilmemiştir⁵⁷¹. Söz konusu yıllarda okul öğretmeni Mehmet Nuri Efendi olmalıdır. Çünkü 1919-1920 eğitim öğretim yılına ait muhtelif evraklara eklediği raporda; Seferberlik yıllarında askerde olduğunu, bu nedenle Ulu İptidai Mektebi'nin 1917 yılına kadar kapalı kaldığını, askerlik dönüşünde mektep binasındaki bir odayı sıva yaparak odaya çevirdiğini, bir yıl uğraştıktan sonra burayı eğitim öğretime hazır hale getirebildiğini ifade etmektedir⁵⁷². Bu ifadelerden Mehmet Nuri Efendi'nin I. Dünya Savaşı öncesinde bu okulda görev yaptığını, seferberlikte kendisinin askere gitmesi ile okulun kapalı kaldığını, askerden 1917 yılında döndüğünü, bir yıl okulu eğitim öğretime hazır hale getirmek için çalıştığını ve ancak 1919-1920 yılında eğitim öğretime başlayabildiği anlaşılmaktadır.

⁵⁶⁸ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:68/1 (25 Mayıs 1336/ 25 Mayıs 1920).

⁵⁶⁹ BOA, *MF İST*, 40/17 (25 Teşrin-i Evvel 1332/7 Kasım 1916).

⁵⁷⁰ BOA, *MF İST*, 31/5 (21 Teşrin-i Evvel 1332/3 Kasım 1916).

⁵⁷¹ BOA, *MF İST*, 31/4 (21 Teşrin-i Evvel 1332/3 Kasım 1916).

⁵⁷² KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:50/1-2 (13 Kânun-ı Sâni 1336/ 13 Ocak 1920).

Mehmet Nuri Efendi, muallim muavini ehliyetnamesine sahipti. 1919 yılı eylül ayında anasınıfı, devre-i evveli ve devre-i mutavassıta sınıflarını oluşturarak öğretime başladı. Devre-i aliye sınıfları ise bu dönemde henüz teşkil edilemedi. 1919-1920 eğitim öğretim yılı başında 26 olan öğrenci sayısı yılsonunda 44'e yükseldi ve bu ders yılında okulda 217 işgünü öğrenim yapıldı⁵⁷³.

Tablo 37. 1919-1920 Eğitim Öğretim Yılı Ulu Karyesi Mektebi Yılsonu Öğrenci Başarı Durumu⁵⁷⁴

Sınıflar	Başarılı	Başarısız	Devamsız	Toplam
Devre-i Aliye 2. Sınıf	—	—	—	—
Devre-i Evveli 1. Sınıf	—	—	—	—
Devre-i Mut. 2. Sınıf	2	0	—	2
Devre-i Mut. 1. Sınıf	3	0	—	3
Devre-i Evveli 2. Sınıf	14	1	—	15
Devre-i Evveli 1. Sınıf	15	2	—	17
Ana Sınıfı veya Sıbyan Sınıfı	4	3	—	7
Toplam	38	6	—	44

⁵⁷³ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:50/1-2 (13 Kânun-ı Sâni 1336/ 13 Ocak 1920).

⁵⁷⁴ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:29/1-2 (15 Mayıs 1336/ 15 Mayıs 1920).

Tablo 38. 1920-1921 Eğitim Öğretim Dönemi Ulu Karyesi Mektebi Öğrenci Yılları Başarı Durumu⁵⁷⁵

Sınıfı	Toplam Öğrenci Sayısı
Devre-i Aliye 2. Sınıf	—
Devre-i Aliye 1. Sınıf	2
Devre-i Mutavassıta 2. Sınıf	3
Devre-i Mutavassıta 1. Sınıf	14
Devre-i Evveli 2. Sınıf	16
Devre-i Evveli 1. Sınıf	6
Ana Sınıfı veya Sıbyan Sınıfı	3
Toplam	44

1920-1921 yılı başında öğrencilerin ikisi 4-7, otuz dördü 7-12, sekizi 12-16 yaş arasındadır⁵⁷⁶. Bu dönemde günümüzden farklı olarak ana sınıflarında da öğrencilerin puanla değerlendirildiği görülmektedir.

Okul müfredatında bulunan dersler; Elifbâ, Kur'ân-ı Kerîm, Malumat-ı Dinîye, Müshebat-ı Ahlâkiye, Kıraât, İmla, Sarf ve Nahiv, Manzume Ezberi, Yazı, Hesap, Hendese, Eşya Dersleri, Tarih, Coğrafya, Ziraat, El işleri, Musiki, Resim, Gına, Terbiye-i Bedeniyedir⁵⁷⁷. Elifbâ dersi ilk üç ayda bitirilerek ikinci üç aylık dönemde öğrencilerin Kur'ân okumaya başladıkları görülmektedir. Terbiye-i Bedeniye derslerinde kırlarda askeri talim yaptırılmıştır. Ana sınıfında Elifbâ, Malumat-ı Dinîye, Müshebat-ı Ahlâkiye, İmla, Yazı ve Hesap dersleri okutuldu.

⁵⁷⁵ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:29/1-2 (15 Mayıs 1336/ 15 Mayıs 1920).

⁵⁷⁶ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:29/1-2 (15 Mayıs 1336/ 15 Mayıs 1920).

⁵⁷⁷ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:155/1 (12 Kânun-ı Sâni 1336/12 Ocak 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, (12 Mayıs 1336/12 Mayıs 1920), 161.

Hendese ve El İşleri dersleri ise üçüncü sınıftan itibaren işlendi⁵⁷⁸. Ana sınıfında Elifbâ gösterilerek öğrencileri birinci sınıfa hazırlamak amaçlanmış olmalıdır.

3.5.3. DENGERE KARYESİ İPTİDAİ MEKTEBİ

Günümüzde Çavdır ilçesine bağlı bir köydür. Adı Bölmepınar olarak değiştirilmiştir⁵⁷⁹. Dengere İptidai Mektebi R.1330 (1914-1915) yılında açıldı. R.1331-1332/M.1915-1916 eğitim öğretim yılına ait istatistik cetvelinde mekteple ilgili şu bilgilere yer verilmektedir; erkeklere mahsûs, gündüzlü ve umûmiydi. Mektebin mülkiyeti hükümete aitti. Bir dershanesi bulunuyordu. Mektep binasının değeri 2.500 kuruştı ve vilayet bütçesinden 2.400 kuruş ödeneği vardı. Ancak okul sağlıklı bir eğitim öğretime uygun değildi⁵⁸⁰. Mektebin 25-30 yaşlarında, muallim muavini ehliyetnamesine sahip bir öğretmeni vardı. Muallim, görevi sırasında 300 kuruştan düşük bir ücret alıyordu⁵⁸¹. Ancak öğretmeni bu yıllarda askerde olduğundan öğrenci durumu ile ilgili istatistik cetvelinde bir bilgi yoktur⁵⁸².

Dengere İptidai Mektebi 16 Mart 1920 tarihinde yeniden inşa edildi⁵⁸³. Okulun öğretmeni Osman Efendi'ydi. Ancak elimizdeki muhtelif belgelerde okulun öğretmeni ile ilgili yeterli bilgi mevcut değildir. 1919-1920 eğitim öğretim yılında okulun öğrenci sayısı 34 iken bir çocuğun bilmediğimiz nedenlerle okulu terk etmesiyle bu sayı 33'e düştü. Okulda sibyan, devre-i evveli birinci sınıfı ve devre-i evveli ikinci sınıfı bulunuyordu. Diğer sınıflar henüz oluşturulamamıştı.

⁵⁷⁸ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:50/1-2 (12 Kânun-ı Sâni 1336/12 Ocak 1920-12 Mart 1336/12 Mart 1920).

⁵⁷⁹ *Köy Envanter Etüdlerine Göre Burdur*, s.122.

⁵⁸⁰ BOA, *MF İST*, 40/17 (25 Teşrin-i Evvel 1332/7 Kasım 1916).

⁵⁸¹ BOA, *MF İST*, 31/5 (21 Teşrin-i Evvel 1332/3 Kasım 1916).

⁵⁸² BOA, *MF İST*, 31/4 (21 Teşrin-i Evvel 1332/3 Kasım 1916).

⁵⁸³ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:160 (24 Mayıs 1336/24 Mayıs 1920).

Tablo 39. 1919-1920 Eğitim Öğretim Dönemi Dengere Karyesi İptidai Mektebi Öğrenci Yılsonu Başarı Durumu⁵⁸⁴

Sınıf	Başarılı	Başarısız	Toplam
Devre-i Evveli 2. Sınıf	5	0	5
Devre-i Evveli 1. Sınıf	8	4	12
Sıbyan Sınıfı	11	5	16
Toplam	24	9	33

Okuldaki öğrencilerin; 10 tanesi 4-7, 20'si 7-13, 3'ü 13-16 yaş aralığında bulunmaktaydı⁵⁸⁵.

Okul dersleri; Elifbâ, Kur'ân-ı Kerîm, Malumat-ı Dinîye, Müshebat-ı Ahlâkiye, Kıraât, İmla, Sarf ve Nahiv, İmla, Manzume Ezberi, Yazı, Hesap, Hendese, Eşya Dersleri, Tarih, Ziraat, Coğrafya, El işleri, Musiki, Terbiye-i Bedeniye, İdare-i Beytiyedir. Sıbyân sınıfındaki dersler ise; Elifbâ, Malumat-ı Dinîye, Müshebat-ı Ahlâkiye, Kıraât, Manzume Ezberi, Yazı, Hesap idi⁵⁸⁶. Öğrenciler okulda öğrendikleri okuma yazmayı yaz tatilinde unutmuş olmalı ki Elifbâ dersi devre-i evveli ikinci senesinde de gösterilmiştir. Çünkü Osman Efendi 1919 yılı mart ayında göreve başladığından öğrenciler okul bitimine kadar okuma yazma öğrenememiş olmalıdır. Bu nedenle de yaz tatili dönüşünde çocuklara Elifbâ okutulmaya devam edildiği görülmektedir. Sıbyan sınıfında Elifbâ, Malumat-ı Dinîye, İmla, Yazı ve Hesap dersleri yer almıştır. Hendese, El İşleri, İdare-i Beytiye dersleri müfredatta yer almasına rağmen işlenmemiştir.

3.5.4. DİRMİL KARYESİ İPTİDAİ MEKTEBİ

Dirmil, 1952 yılına kadar Tefenni ilçesi Gölhisar nahiyesinin köyüydü. Cumhuriyet döneminde ismi Altınyayla olarak değiştirildi. 1990 yılında ilçe

⁵⁸⁴ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:26 (19 Mayıs 1336/19 Mayıs 1920).

⁵⁸⁵ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:26 (19 Mayıs 1336/19 Mayıs 1920).

⁵⁸⁶ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:160 (24 Mayıs 1336/ 24 Mayıs 1920).

yapıldı⁵⁸⁷. Okul, R.1325 (M.1909-1910) yılında ahali tarafından inşa edildi. Mektep binası Maârife aitti⁵⁸⁸. Ancak okul Ekim 1914 depreminde yıkılmış olacak ki R.1330 (1914-1915) tarihinde yeni bir okul binası inşa edildi⁵⁸⁹.

Dirmil İptidaisi ile ilgili R.1331-1332/M.1915-1916 ders yılına ait istatistik cetvelinde şu bilgilere yer verilmiştir; hükümete ait, erkeklere mahsûs, gündüzlü ve umûmi bir okuldu. Mektep, bir dershaneliydi ama burası sağlıklı bir eğitim için uygun değildi. Okul binasının değeri 2.000 kuruştı. Vilayet bütçesinden yıllık 2.400 kuruş ödeneği bulunuyordu⁵⁹⁰. Okula, 11 Kânun-ı Sâni 1330/24 Ocak 1915 tarihinde 300 kuruştan düşük bir maaşla, muallim muavinliği ehliyetnamesine sahip, İsmail Hakkı Efendi atandı⁵⁹¹. 1915-1916 ders yılında İsmail Hakkı Efendi askerdeydi. Bu nedenle de bu yılların öğrenci durumu ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır⁵⁹².

1920 yılına ait istatistik cetvelinde mektebin iki dershanesi ve bir öğretmeni bulunduğu belirtilmektedir. Bu da 1915 yılında bir dershaneli, sağlıksız binanın yerine yeni bir okul açıldığını göstermektedir. 1919-1920 eğitim öğretim yılında Dirmil İptidai Mektebi'nde ana sınıfı, devre-i evveli birinci ve ikinci sınıfları oluşturulabildi. Yani iki dershanede üç farklı sınıf vardı. Bu durum sağlıklı bir eğitim için pek uygun görülmemektedir. Bu ders yılında mektebin 7.200 kuruş ödeneği bulunuyordu. Bu para öğretmen maaşı için tahsis edilmişti⁵⁹³. Söz konusu ders yılının ilk üç ayında 13 olan okul mevcudu, sene sonunda 30'a ulaştı. 1919-1920 eğitim öğretim yılında 202 gün okul açık kaldı⁵⁹⁴.

⁵⁸⁷ Hayati Kuzucu, *Milli Tarihimiz ve Kimliğimiz Dirmil*, http://burdurtarihi.com/26_Hazirajn_2015.

⁵⁸⁸ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:92/7 (4 Haziran 1336/4 Haziran 1920).

⁵⁸⁹ BOA, *MF İST*, 40/17, (25Teşrin-i Evvel 1332/7 Kasım 1916).

⁵⁹⁰ BOA, *MF İST*, 40/17, (25Teşrin-i Evvel 1332/7 Kasım 1916).

⁵⁹¹ İsmail Hakkı Efendi 1893 (1309) doğumluydu. Fethiye Mekteb-i İptidaisi'nden mezun olduktan sonra 20 Mayıs 1909 tarihinde ali derecede ehliyetname aldı. 11 Kânun-ı Sâni 1330 yılında/24 Ocak 1915 tarihinde Dirmil İptidai Mektebi'nde göreve başladı. Müslüman bir Osmanlı vatandaşı idi. 1920 yılında maaşı 600 kuruştı. Bkz; BOA, *MF İST*, 31/5 (21 Teşrin-i Evvel 1332/3 Kasım 1916); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:92/7 (4 Haziran 1336/4 Haziran 1920).

⁵⁹² BOA, *MF İST*, 31/4 (21 Teşrin-i Evvel 1332/3 Kasım 1916).

⁵⁹³ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:92/7 (4 Haziran 1336/4 Haziran 1920).

⁵⁹⁴ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:92/7 (4 Haziran 1336/4 Haziran 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:92/1-2,8 (15 Mayıs 1336/15 Mayıs 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no: 92/3 (24 Şubat 1336/24 Şubat 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:10 (21 Şubat 1336/21 Şubat 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:5-6,9 (17 Şubat 1336/17 Şubat 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no: 92/4 (3 Şubat 1336/3 Şubat 1920).

Okulun, devre-i evveli birinci ve ikinci sınıflarında okutulan dersler; Elifbâ, Kurân-ı Kerîm, Malumat-ı Dinîye, Müshebat-ı Ahlâkiye ve Medeniye, Kırâat, Sarf ve Nahiv, İmla, Manzume Ezberi, Yazı, Hesâp, Eşya Dersleri, Ziraat, Tarih, Coğrafya, Resim, El işleri, Musiki, Terbiye-i Bedeniyedir. Resim, El işleri ve Hendese dersleri programda yer almasına rağmen bu derslerle ilgili herhangi bir konu işlenmedi. Elifbâ dersi şubat ayında bitirilerek öğrenciler Kur'ân-ı Kerîm okumaya başladı. Ana sınıfında; Elifbâ, Malumat-ı Dinîye, İmla, Yazı ve Hesap dersleri gösterildi. Dirmil İptidai Mektebi'nde diğer okullardan farklı olarak, çocuklara henüz okuma yazma öğrenme aşamasında imla dersi gösterildi⁵⁹⁵.

3.5.5. BEK KARYESİ İPTİDAİ MEKTEBİ

Günümüzde Yeşilova ilçesine bağlı, “*Bey köyü*” olarak bilinmektedir⁵⁹⁶. Bek Karyesi İptidai Mektebi R.1329 (M.1913-1914) yılında açıldı. R.1331-1332/M.1915-1916 eğitim öğretim yılına ait istatistik cetvelinde mekteple ilgili verilen bilgiler şöyledir; mektebin bir dershanesi vardı ve burası sağlıklı bir eğitime uygun değildi. Mektep binasının değeri 3.000 kuruştur. Mektebin vilayet bütçesinden yıllık 2.400 kuruş ödeneği bulunuyordu⁵⁹⁷. Aynı yıla ait bir başka istatistik cetvelinde okulun kapalı olduğu bilgisine yer verilmiştir⁵⁹⁸.

3.5.6. KOZAĞAÇ KARYESİ İPTİDAİ MEKTEBİ

Kozağaç İptidai Mektebi R.1326/M.1910-1911 yılında açıldı. İki dershaneli bir okuldu. Mektep binası hükümete aitti. Burası erkeklere mahsûs, gündüzlü ve umûmi bir okuldu. 1916 yılında mektep binasının değeri 3.000 kuruştur ve bu yıllarda vilayet bütçesinden 2.400 kuruş ödeneği vardı⁵⁹⁹. 1915-1916 eğitim öğretim yılında Kozağaç

⁵⁹⁵ KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:92/8-10 (18 Şubat 1336/18 Şubat 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:92/8 (15 Mayıs 1336/15 Mayıs 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no:10 (21 Şubat 1336/21 Şubat 1920); KMA, *Muhtelif Evrak no:97*, b.no: 92/9 (17 Şubat 1336/17 Şubat 1920).

⁵⁹⁶ *Köy Envanter Etüdlerine Göre Burdur*, s.123.

⁵⁹⁷ BOA, *MF İST*, 40/17 (25 Teşrin-i Evvel 1332/7 Kasım 1916).

⁵⁹⁸ BOA, *MF İST*, 31/4 (21 Teşrin-i Evvel 1332/3 Kasım 1916); *MF İST*, 31/5 (21 Teşrin-i Evvel 1332/3 Kasım 1916).

⁵⁹⁹ BOA, *MF İST*, 40/17 (25 Teşrin-i Evvel 1332/7 Kasım 1916).

İptidai Mektebi'nde, 40-50 yaşlarında bir muallim görev yapmaktaydı. 300 kuruştan düşük bir ücret alan bu öğretmen muallim muavinliği ehliyetnamesine sahipti⁶⁰⁰.

Tablo 40. 1915-1916 Eğitim Öğretim Dönemi Kozağaç İptidai Mektebi Öğrenci Yılları Başarı Durumu⁶⁰¹

Sınıflar	Başarılı	Başarısız	Toplam
Devre-i Aliye 2. Sınıf	-	-	-
Devre-i Aliye 1. Sınıf	-	-	-
Devre-i Mutv. 2. Sınıf	3	4	7
Devre-i Mutv. 1. Sınıf	6	5	11
Devre-i Evveli 2. Sınıf	2	6	8
Devre-i Evveli 1. Sınıf	4	32	36
Toplam	15	47	62

1915-1916 Ders yılı başında okulun öğrenci mevcudu 67 idi. Yıl içerisinde ikisi hastalık, üçü çeşitli nedenlerden ayrılması ile öğrenci sayısı 62'ye düşmüştür⁶⁰².

⁶⁰⁰ BOA, *MF İST*, 31/5 (21 Teşrin-i Evvel 1332/3 Kasım 1916).

⁶⁰¹ BOA, *MF İST*, 31/4 (21 Teşrin-i Evvel 1332/3 Kasım 1916).

⁶⁰² Aynı belge.

Tablo 41. 1917-1918 Eğitim Öğretim Dönemi Kozağaç İptidai Mektebi Öğrenci Yılları Başarı Durumu⁶⁰³

Sınıflar	Başarılı	Başarısız	Toplam
Devre-i Aliye 2. Sınıf	3	0	3
Devre-i Aliye 1. Sınıf	3	0	3
Devre-i Mutv. 2. Sınıf	1	0	1
Devre-i Mutv. 1. Sınıf	3	5	8
Devre-i Evveli 2. Sınıf	5	0	5
Devre-i Evveli 1. Sınıf	2	24	26
Toplam	17	29	46

Bu öğrencilerden kırk beşi 7-12, on yedisi ise 12-16 yaş aralığında bulunuyordu⁶⁰⁴.

3.5.7. YUSUFÇA KARYESİ İPTİDAİ MEKTEBİ

R.1331 (1915/1916) yılında açıldı. Aynı yıla ait istatistik cetvelinde mekteple ilgili şu bilgilere yer verilmektedir; umûmi, gündüzlü ve erkeklere mahsûs bir okuldur. İki dershanesi vardı. 1915 yılında tadilata ihtiyaç duymaktadır. Açıldığı yıl tadilata ihtiyaç duyduğuna göre mektep binası ya Burdur depreminde hasar görmüştü ya da bu okul sıbyân mektebinden dönüştürülmüş olmalıdır. Binanın değeri 2.000 kuruş olarak belirtilmiştir. Okulun vilayet bütçesinden 2.400 kuruş ödeneği bulunmaktadır⁶⁰⁵. Ancak okula öğretmen atanmamış olacak ki aynı yıllara ait bir başka istatistik cetvelinde okul münhal görünmektedir⁶⁰⁶

⁶⁰³ KMA. def. no:79, s.170-171 (20 Teşrin-i Evvel 1334/20 Ekim 1918).

⁶⁰⁴ BOA, MF İST, 31/4 (21 Teşrin-i Evvel 1332/3 Kasım 1916).

⁶⁰⁵ BOA, MF İST, 40/17 (25 Teşrin-i Evvel 1332/7 Kasım 1916).

⁶⁰⁶ BOA, MF İST, 31/5 (21 Teşrin-i Evvel 1332/3 Kasım 1916).

SONUÇ

Burdur'da 1895-1921 yılları arasında bir anaokulu, üçü özel olmak üzere elli temel eğitim kurumu faaliyet gösterdi. Bu okullardan beşi kızlara mahsûstu. Kız temel eğitim mekteplerinden biri 4, biri 2, diğerleri tek öğretmenliydi. Geriye kalan 44 temel eğitim okulu erkeklere mahsûstu. Burdur'da altı öğretmeni bulunan yani öğretmen kadrosu tam olan sadece bir okul bulunuyordu. Geriye kalan okullardan sekizinin iki, 35 tanesinin ise sadece bir öğretmeni bulunmaktaydı. Ülke geneline ana mektepleri II.Meşrutiyet Dönemi'nde açılmaya başlandı. Burdur Anaokulu'da bu yıllarda açıldı.

Temel eğitim kurumları ile ilgili 1847-1913 yılları arasında birçok düzenleme yapıldı. Meşrutiyet döneminde yapılan düzenleme ile temel eğitim okullarının eğitim süresi altı yıl olarak belirlendi. Ancak ülke sınırlarının genişliği düşünüldüğünde Devletin her köy ve kasabaya altı sınıflı okul açma ve altı öğretmen ataması mümkün değildi. Zaten bu yıllar bir taraftan dış tehditler, diğer taraftan iç karışıklıkların yaşandığı, ekonomik imkânsızlıkların hat safhada olduğu yıllardı. Bütün olumsuzluklara rağmen Abdülhamit döneminden Millî Mücadele yıllarına kadar Burdur'da en az elli modern temel eğitim kurumu kurulması büyük bir başarı sayılmalıdır. Bu okulların birçoğu birleştirilmiş sınıflı olsa da modern eğitim kurumlarının veya en azından modern öğretmenlerin en ücra köylerde çalışmaya başlaması ülkenin kalkınmasına yönelik önemli bir adımdı. Burdurlu öğretmenler işgal yıllarında halkın örgütlenmesinde öncü olmuşlardır. Nitekim Millî Mücadele yıllarında Burdur halkının, İtalyan işgaline tepkisinde modern temel eğitim kurumlarında aldıkları eğitimin etkisinin de olduğu muhakkaktır.

Temel eğitim kurumlarını yaygınlaştırma sürecinde en önemli zorluklardan biri, okuma yazma öğretiminde yaşanmaktaydı. Bunun en büyük nedeni Arap alfabesinin öğrenilmesinin zor olmasıdır. Günümüzde üniversite mezunu insanlar bile bu alfabeyi öğrenmede zorluk çekerken, hatta çoğunluğu öğrenemezken bu dönemin küçük çocuklarının kolayca öğrenmeleri beklenemezdi. Osmanlı aydınları da bunun farkında olmalı ki Tanzimat Dönemi'nden itibaren bu konu sıkça gündeme getirildi ve farklı fikirler sunuldu. Ancak sorun 1928 yılına kadar çözülemedi. Latin alfabesine geçilmesi ile birlikte bu sorun kesin olarak çözümlendi.

Bu dönemin bir başka problemi öğrencilerin okula devamının sağlanamamasıydı. II. Mahmut döneminden itibaren öğrencilerin okula devamını sağlamaya yönelik çeşitli tedbirler alındı ve bunlar çıkarılan kanunlarla desteklendi. Ancak sorun bir türlü çözülemedi. Zaten Meşrutiyet yıllarından önce, halkın büyük kısmı eğitim konusunda isteksiz ve bilinçsizdi. Hatta pek çok yazışmada halkın çocuklarını okula bir şey öğrensiner diye değil, başlarından savmak için gönderdikleri dile getirilmiştir. Burdur okullarında da Cumhuriyet yıllarına kadar birçok okulda devamsızlık önemli bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Okula kayıtlı öğrencilerin ortalama %30'u okula devam etmemiştir. Burdur'da bunun en önemli nedeni halkın tarım ve hayvancılıkla geçimlerini sağlamaları ve çocuklar kendilerine yardım etsinler diye okula göndermemelerinden kaynaklanmıştır. Hatta bazı köylerde halk, ilkbaharla birlikte ovalara göç ediyor, çocuklarını da beraberinde götürüyordu. Çocuklar, ertesi yılın Eylülünde öğrendiklerini unutarak okula geliyorlardı. Meşrutiyet Dönemi'nde halkın eğitime ilgi ve isteği artmaya başladı. Halk bu yıllarda eğitimi bir hak olarak görmeye ve hükümetten bu konuda istekte bulunmaya başladı. Nitekim Büğdüz karyesi muhtar ve azalarının öğretmen istekleri, çevre köylerden daha fazla vergi ve asker verdikleri halde, köyelerine öğretmen verilmediği gibi var olan öğretmenlerinin alınmasına tepki göstermeleri halkın bu konuda bilinçlenmeye başladığını göstermesi bakımından önemlidir. Bu dönemin bir başka problemi ise salgın hastalıklardır. Raporlarda salgın hastalıklar nedeni ile okulların sık sık tatil edildiği görülmektedir. Günümüzde bir ders yılı 9 ay ve ortalama 180 işgünüyken, bu dönemde 8 ay ve 210 gün civarındadır. Bunun nedeni günümüzde hafta sonu tatili iki günken, bu dönemde sadece bir gün olmasıdır.

Bu dönemde öğretmenler başmuallim, muallim ve muallim vekili olarak sınıflandırılmıştır. Bu dereceleri almalarında ehliyetname ve şهادetname dereceleri belirleyici olmuştur. Aldıkları ücret, derecelerine uygun şekilde verilmiştir. Burdur temel eğitim okullarında görev yapan öğretmenlerin hepsi ya öğretmen okulundan mezundur ya da kurslara katılarak veya sınavlara girerek ehliyetname almışlardır. Meşrutiyet Döneminde okulların masrafları için Vilayet Bütçesinden ödenek tahsis edilmiştir. Öğretmen maaşları da bu paralardan ödenmiştir. Öğretmenlik yapabilmek için ehliyetname almanın zorunlu olduğu, bazı okullarda muallimlik yaparken

öğretmenlerin ehliyetname aldıkları tespit edilmiştir. Öğretmenlerin bazıları çocuk yaşıdır. Öğretmenlerin sosyal hakları konusunda Tanzimat Dönemi'nden itibaren bazı düzenlemeler yapıldı. Özellikle II. Meşrutiyet yıllarında bazı sorunlar çözüme kavuşturuldu. Bunun yanında atama, derecelendirme, emeklilik gibi pek çok problem konusu tamamen aydınlığa kavuşturulamadı. Eğitim öğretim için bir başka olumsuz durum öğretmenlerin atama ve yer değiştirmeleri ile ilgili bir düzenleme yapılamamasıdır. Bu dönemde öğretmenler yılın herhangi bir günü yer değiştirebiliyordu. Bu da eğitim öğretimin aksamasına neden olmaktaydı.

Burdur için eğitimin gelişmesini engelleyen önemli olaylardan biri de 1914 yılında meydana gelen depremdi. Burdur civarındaki birçok okul depremle birlikte ya yıkıldı ya da harap oldu. Elimizdeki belgelerde yer alan raporlarda birçok okulun mektep binalarının yetersizliğinden, öğretmen ve araç gereç eksikliğinden, yakındıkları görülmektedir. Tüm bu olumsuz şartlara karşın öğretmenler atandıkları yerlerde ellerinden geleni yaptıkları, okulların ihtiyaçlarını çeşitli tedbirler alarak gidermeye uğraştıkları elimizdeki belgelerden anlaşılmaktadır. I. Dünya Savaşı yıllarında Burdur'un bazı okullarındaki öğretmenler askere gitmişlerdir. Bu nedenle görev yaptıkları okullar kapalı kalmıştır. Bazı okulları ise savaş yıllarında askerler tarafından kışla olarak kullanıldı. Tabii bu süreçte mektep binaları zarar gördü. Millî Mücadele Dönemi Burdur okullarını genel olarak değerlendirecek olursak mekteplerin öğretmen, bina, araç gereç olarak yetersiz olduğunu söyleyebiliriz. Ancak ülke büyük bir dünya savaşından çıkmıştır. Bir taraftan da İstiklâl Mücadelesi vermektedir. Buna rağmen devlet eğitime kaynak ayırmış, köylerdeki binalar yenilenmeye çalışıldı. Diğer taraftan da araç gereç ihtiyacı karşılanmasına uğraşıldı. Eğitimi bir sisteme kavuşturmak amacıyla yasalar çıkarıldı. Ancak savaş yılları nedeniyle eğitime istenilen düzeyde kaynak ayrılmadı. Öğretmenlerin bir kısmı askere gitti. Burdur'da bazı mektepler askerlere tahsis edildi. Tüm bu sorunlar eğitimin istenilen düzeye ulaşmasını engelledi.

KAYNAKÇA

1.ARŞİV KAYNAKLARI

A. Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Dâhiliye Nezâreti İdare (DH. İD): 190/34.

Dâhiliye Nezâreti Mektûbî (DH. MKT): 1820/54; 2565/70.

Dâhiliye Nezâreti Muhaberat-ı Umûmîye (DH. MUİ): 65/16.

Dâhiliye Nezâreti Umur-ı Mahalliye ve Vilâyât (DH. UMVM): 53/31.

Hazîne-i Hâssa Nezâreti (HH. THR): 338/63

Maârif Nezâreti İstatistik (MF. İST): 22/54; 22/55; 31/4; 31/5; 40/17.

Maârif Nezâreti Mektûbî (MF. MKT): 208/7; 280/10; 341/64; 409/16; 416/12; 446/10; 672/16; 687/16; 1001/62; 1002/26; 1052/52; 1079/50.

B. Konya Maârif Arşivi

Konya Maârif Arşivi, Muhtelif Evrak Numarası:97, belge numarası(b.no):1-168.

Konya Maârif Arşivi, Defter Numarası: 42.

Konya Maârif Arşivi, Defter Numarası: 73.

Konya Maârif Arşivi, Defter Numarası: 79.

Konya Maârif Arşivi, Defter Numarası: 89.

C. Salnâmeler

Konya Salnâmesi: H.1286(1869); H.1291(1874); H.1301(1884); H.1303(1886); H.1309(1892); H.1317(1899); H.1322(1906).

2.KİTAP VE MAKALELER

AKYILDIZ, Ali, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform*, Eren Yay., İstanbul 1993.

AKYOL, Togay, Seçkin BİRBUDAK, Muhammet Ahmet TOKDEMİR, *Türk Eğitim Tarihi*, Otorite Yay., Ankara 2012.

AKYÜZ, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi (M.Ö. 1000-M.S. 2013)*, Pegem Akademi, Ankara 2013.

—————, “Türkiye’de Çağdaş Anlamda Öğretmenlik Mesleğinin Doğuşu”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yay., C.15, s.15-25.

—————, “İlköğretimin Yenileşme Tarihinde Bir Adım: Nisan 1847 Talimatı”, *OTAM*, S.5, 1994, s.1-47.

ALTIN, Hamza, ”1869 Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi ve Öğretmen Yetiştirme Tarihimizdeki Yeri”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.XIII, S.1,(2008), s.271-283.

—————, ”Osmanlı Son Döneminde Muallim Okulları Dışındaki Öğretmen Yetiştiren Kurumlara Genel Bir Bakış”, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.1, S.1, Haziran 2011, s.1-24.

BALTACI, Cahit, ”Osmanlı Devleti’nde Eğitim ve Öğretim”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yay., C.XI, s.446-462.

BERKER, Aziz, *Türkiye’de İlk Öğretim I (1839-1908)*, MEB, Ankara 1945.

BERKES, Niyazi, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, (Yay. Haz. Ahmet Kuyaş), Yapı Kredi Yay., İstanbul 2002.

BİNBAŞIOĞLU, Cavit, *Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi*, Anı Yay., Ankara 2014.

BUYRUKÇU, Ramazan, “Selim Sabit Efendi’nin Rehnûmâ-i Muallimîn’ine Pedagojik Bir Yaklaşım”, *Dinî Araştırmalar*, Ocak-Nisan, 2002, C.IV, S.12, s.7-30.

ÇELEBİ, Nurhayat - Tezer ASAN, "II. Meşrutiyet Dönemi Eğitimi ve İnsan/ Birey Yetiştirme Paradigmaları Analizi", *Karabük Eğitim ve Öğretim Araştırma Dergisi*, C.3, S.1, Şubat 2014, s.262-270.

ÇETİN, Sıdika, "Genç Osmanlı'dan Erken Cumhuriyete İç Batı Anadolu'da Kentsel Yapının Değişimi: Manisa, Afyon", Burdur ve Isparta Kentleri Üzerinde Karşılaştırmalı Bir İnceleme (1)", *METU JFA*, 2012/F,(29:2), s.89-126.

DERİNGİL, Selim, *İktidarın Sembolleri ve İdeoloji II. Abdülhamid Dönemi(1876-1909)*, (Çev.Gül Çağalı Güven), Doğan Kitap, İstanbul 2001.

DEVELİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitapevi Yayınları, 22.Baskı, Ankara 2005.

DOĞAN, İsmail, *Türk Eğitim Tarihinin Ana Evreleri*, Nobel Yay. Dağ., Ankara 2010.

DOĞAN, Nuri, *Ders Kitapları ve Sosyalleşme (1876-1918)*, Bağlam Yay., İstanbul 1994.

ERGÜN, Mustafa, *II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1911)*, Ocak Yay., Ankara 1996.

_____, "II. Meşrutiyet Dönemindeki Eğitim Reformlarının Türk Modernleşmesindeki Yeri", *100.Yılında II. Meşrutiyet Gelenek ve Değişim Ekseninde Türk Modernleşmesi Uluslararası Sempozyumu Bildiriler*, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Marmara Üniversitesi Yayınları, 2009, s.263-273.

FORTNA, Benjamin C., *Mekteb-i Hümayûn*, (Çev. Pelin Sıral), İletişim Yay., İstanbul 2005.

GÜVEN, İsmail, *Türk Eğitim Tarihi*, Pegem Akademi, Ankara 2014.

KANSU, Nafi Atuf, *Türkiye Eğitim Tarihi*, (Haz. Levent Eraslan-Umut C. Karadoğan), Maya Akademi Yay., Ankara 2014.

KARA, İsmail-Ali BİRİNCİ, *Bir Eğitim Tasavvuru Olarak Mahalle/Sıbyân Mektepleri Hatıralar-Yorumlar-Tetikler*, Dergah Yay., İstanbul 2012.

KARPAT, Kemal H., *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, Timaş Yay. İstanbul 2010.

- KAZICI, Ziya, *Osmanlı'da Eğitim Öğretim*, Kayıhan Yay., İstanbul 1991.
- KIRRPIK, Güray, Uğur ÜNAL, Hasan IŞIK, Bahattin DEMİRTAŞ, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara 2012.
- KOÇER, Hasan Ali, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi(1773-1923)*, MEB Yay., İstanbul 1991.
- KODAMAN, Bayram, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, TTK. Yay., Ankara 1999.
- KOFOĞLU, Sait, *Hamidoğulları Beyliği*, TTK, Ankara 2006, s.24.
- KÖSTÜKLÜ, Nuri, *Millî Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları*, Atatürk Araştırma Merkezi., Anlara 1999.
- Köy Envanter Etüdlerine Göre Burdur*, Köy İşleri Bakanlığı Yayınları:74, Ankara Yarı Açık Cezaevi Matbaası, 1967.
- MAHMUD CEVÂD, *Maârif-i Umûmîye Nezâreti Tarihçe-i Teşkilât ve İcrââtı*, (Yay. Haz. Mustafa Ergün, Tayyip Duman, Sabahattin Arıbaş, H. Hüseyin Dilaver), MEB, Ankara 2002.
- MEMİOĞLU, A. Zeki, "İmparatorluktan Cumhuriyete İlk Öğretimimiz" *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.21, Erzurum 2003, s.241-252.
- ÖNDER, Mehmet, *Şehirlerden Şehire Anadolu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1997.
- ÖNDER, Mustafa, *Türk Eğitim Tarihi*, Anı Yay., Ankara 2014.
- ÖZATA, Metin, *İlkçağlardan Kurtuluş Savaşına Burdur Tarihi*, Umay Yay., İstanbul 2009.
- ÖZYALVAÇ, Ali Naci, "Bir Müfettiş Raporunda Erken 20. Yüzyıl İstanbul Suriçi Sibyan Mektepleri", *Türkiyat Mecmuası*, C.21, Bahar 2011, s.345-373.
- SAKAOĞLU, Necdet, *Osmanlı Eğitim Tarihi*, İletişim Yay., İstanbul 1991.
- SARIÇELİK, Kerim, *Konya'da Modern Eğitim Kurumları (1869 1919)*, Çizgi Kitapevi, Konya 2010.
- ŞEKER, Kadir, *Burdur Vilayeti 1928*, Kor Yayıncılık, Burdur 2012.

_____, “Milli Mücadele Döneminde Burdur’da Sosyal Hayat”, *Kuva-yı Milliye’den Cumhuriyet’e Burdur*, (Edit. Zafer Gölen), Fakülte Kitapevi, Isparta 2011, s.141-160.

ŞEMSEDDİN SAMİ, “Burdur”, *Kâmusü’l-âlam: Tarih ve Coğrafya Lügati*, C.2, s.1374-1375.

ŞİMŞEK, Hüseyin, ”Osmanlı Döneminde Kısa Süreli Öğretmen Yetiştirme Uygulamaları (Darülameliyat ve Taşrada Öğretmen Yetiştirme)”, *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.XI, S.I, 2014, s.77-95.

TÜRK, İbrahim Caner, “Osmanlı Devleti’nde Öğretim Yöntemlerinin Gelişimi”, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.3, (Bahar 2009), s. 267-291.

UNAT, Faik Reşit, *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, MEB, Ankara 1964.

UYSAL, Mustafa Ali, ”Cumhuriyet Dönemi Burdur Ekonomisi”, *Kuva-yı Milliye’den Cumhuriyet’e Burdur Tarihi*, (Edit.:Zafer Gölen), Fakülte Kitabevi, Isparta 2011, s.109-140.

_____, ”XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Bucak’ta Sosyal ve İdari Yapı”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 2, S.3, 2010 Güz, s.103-119.

UZUN, Mustafa,” Burdur”, *DİA*, C.6., s.426-429.

Yurt Ansiklopedisi, “Burdur”, C.3, s.1535-1562.

3.ELEKTRONİK KAYNAKLAR

KUZUCU, Hayati, *Burdur Tarihi*, <http://burdurlular-dernegi.tr.gg/Burdur-Tarihi.htm>, (24 Temmuz 2015).

_____, *Milli Tarihimiz ve Kimliğimiz Burdur-Göhlisar Havzası Tarihi ve Kızıllar Köyü*, <http://burdurbarcik.com>.(28 Haziran 2015).

_____, *Milli Tarihimiz ve Kimliğimiz Dirmil*, <http://burdurtarihi.com>(26 Hazirajn 2015).

<http://www.burdurkemer.gov.tr> (22 Haziran 2015).

<http://www.burdursakaryaokulu.meb.k12.tr>. (14 Temmuz 2015).

<http://www.burdurturanortaokulu.meb..k12.tr>(15 Temmuz 2015).

<http://www.karamanlicumhuriyet.meb..k12.tr>.(16 Haziran 2015).

<http://www.oguzhanio.meb..k12.tr>/(16 Temmuz 2015).

EKLER

EKLER 1(MF. İST 22/55)

The image shows a historical Ottoman tax register (Eklere) with multiple columns for tax types and amounts, written in Arabic script. The document shows signs of age and water damage. The header includes the year '1270-1271' and the title 'Eklere-i Mülkiyye'. The table is organized into several columns, with the rightmost column listing various tax types such as 'Mülkiyye', 'Mülkiyye-i Mülk', 'Mülkiyye-i Mülk-i Mülk', 'Mülkiyye-i Mülk-i Mülk-i Mülk', and 'Mülkiyye-i Mülk-i Mülk-i Mülk-i Mülk'. The middle columns contain numerical entries representing tax amounts, and the leftmost column contains descriptive text. A large, illegible stamp is visible in the lower center of the page.

EK 4: KMA. Muhtelif Evrak no:97, b.no:92/7)

شماره - ۹۷
تاریخ - ۱۳۰۷
محل - کولک

در باب آبریز تسلیت ۹۷۷

تعلیم و تربیت	تعلیم و تربیت	تعلیم و تربیت	تعلیم و تربیت	تعلیم و تربیت	تعلیم و تربیت	تعلیم و تربیت	تعلیم و تربیت	تعلیم و تربیت	تعلیم و تربیت
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

لیست اموال و اشیاء

تعلیم و تربیت	تعلیم و تربیت	تعلیم و تربیت	تعلیم و تربیت	تعلیم و تربیت	تعلیم و تربیت	تعلیم و تربیت	تعلیم و تربیت	تعلیم و تربیت	تعلیم و تربیت
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

توضیحات: این لیست شامل اموال و اشیاء است که در تاریخ ۱۳۰۷ در محل کولک ثبت شده است. این اموال و اشیاء در اختیار کمیته تعلیم و تربیت قرار دارد.

شماره: ۹۷
تاریخ: ۱۳۰۷
محل: کولک

